

Η προστασία των μεταναστών στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη

Εγχειρίδιο για νομικούς

Γιάννης Κτιστάκης

Οι θέσεις που διατυπώνονται στην παρούσα έκθεση απηχούν τις προσωπικές απόψεις του συγγραφέα και δεν αντικατοπτρίζουν κατ' ανάγκη την επίσημη θέση του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Κάθε αίτημα για αναπαραγωγή ή μετάφραση μέρους ή του συνόλου της παρούσας έκθεσης πρέπει να απευθύνεται στη Διεύθυνση Επικοινωνίας του Συμβουλίου της Ευρώπης (F-67075 Strasbourg Cedex ή publishing@coe.int). Κάθε άλλη αλληλογραφία σχετικά με την παρούσα έκδοση πρέπει να απευθύνεται στη Μονάδα Υποστήριξης για την Υλοποίηση των Εθνικών Προγραμμάτων για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Τμήμα Πολιτικής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ανάπτυξης, Διεύθυνση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Γενική Διεύθυνση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Κράτους Δικαίου.

Σελιδοποίηση: Jouve, Παρίσι

Σχέδιο εξώφυλλου: Τμήμα Παραγωγής Εγγράφων και Δημοσιεύσεων (SPDP), Συμβούλιο της Ευρώπης

© Συμβούλιο της Ευρώπης, Φεβρουάριος 2013

Εκδόθηκε στο Συμβούλιο της Ευρώπης

Ο Γιάννης Κτιστάκης είναι Λέκτορας Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο της Θράκης (Κομοτηνή), Επίκουρος Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου (Κωνσταντινούπολη, Τουρκία) και επισκέπτης Καθηγητής στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο (Αθήνα). Έχει διατελέσει νομικός σύμβουλος της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) και του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ). Το πεδίο έρευνάς του επικεντρώνεται στην εθνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Έχει υπερασπιστεί περισσότερες από 50 υποθέσεις ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Η έρευνα και η σύνταξη του παρόντος εγχειριδίου πραγματοποιήθηκε με τη συνδρομή της Ευγενίας Γιακουμοπούλου (LLM Διεθνές Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικής Δικαιοσύνης, Πανεπιστήμιο της Ουτρέχτης, Ολλανδία).

Ακρωνύμια

Νομικά κείμενα

ΔΣΑΠΔ (ICCPR) ΔΣΟΚΠΔ (ICESCR)	Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα
αναθεωρημένος ΕΚΧ [ESC(r)] ΕΚΧ (ESC) ΕΣΔΑ (ECHR)	Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (αναθεωρημένος) Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου)
ΟΔΔΑ (UDHR) ΣΔΑΑ (CRPD) ΣΔΠ (CRC) ΣΕΔΒΓ (CEDAW)	Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού Σύμβαση για την Εξάλειψη των Διακρίσεων εις Βάρος των Γυναικών
ΣΚΒ (CAT)	Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και Άλλων Τρόπων Σκληρής, Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας
ΧΘΔΕΕ (EU Charter)	Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
CPED	Διεθνής Σύμβαση σχετικά με την Προστασία των Προσώπων από τη Βίαη Εξαφάνιση
ICERD	Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Φυλετικής Διάκρισης
ICRMW	Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων Όλων των Μεταναστών Εργαζομένων και των Μελών των Οικογενειών τους

Διεθνή όργανα

ΑΠΗΕ (UNDP) ΓΣΗΕ (UNGA) ΔΔ (ICJ) ΔΟΕ (ILO) ΔΠΗΕ (UNPD) ΕυρΔΔΑ (ECtHR) ΕΕ (EU) ΕΕΚΔ (ECSR) ΕΕΠΒ (CPT) ΕυρΕΔΑ (EComHR) ΚΣΣΕ (PACE) ΟΗΕ (UN) ΥΑ (UNHCR)	Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών Διεθνές Δικαστήριο Διεθνής Οργάνωση Εργασίας Διεύθυνση Πληθυσμού των Ηνωμένων Εθνών Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Ευρωπαϊκή Ένωση Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες
---	---

Περιεχόμενα

Εισαγωγή

- I. Οι ισχύοντες κανόνες για τους μετανάστες.....**
- α. Διεθνείς κανόνες των δικαιωμάτων του ανθρώπου.....
 - β. Κανόνες του Συμβουλίου της Ευρώπης
 - γ. Κανόνες για την ισότητα και την εξάλειψη των διακρίσεων.....
- II. Μετανάστευση σε κράτος μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης.....**
- α. Έλεγχοι μετανάστευσης σύμφωνα με τους κανόνες των δικαιωμάτων του ανθρώπου
 - β. Κρατική δικαιοδοσία
 - γ. Δικαιώματα των μεταναστών κατά τη διαδικασία εισόδου και υποδοχής
 - δ. Εξέταση των ισχυρισμών των αιτούντων άσυλο.....
- III. Κράτηση μεταναστών**
- α. Περιορισμοί στην ελεύθερη κυκλοφορία που ισοδυναμούν με στέρηση ελευθερίας.....
 - β. Δικαιώματα των μεταναστών κατά τη διοικητική κράτηση
 - γ. Διάρκεια και συνθήκες κράτησης.....
 - δ. Κράτηση ανηλίκων και ευάλωτων ομάδων.....
 - ε. Δικαστικός έλεγχος και αποζημίωση
- IV. Συνθήκες διαβίωσης - Οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα**
- α. Έσχατη ένδεια και σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.....
 - β. Δικαίωμα στη στέγαση
 - γ. Δικαίωμα στην υγεία και στην κοινωνική και ιατρική αντίληψη
 - δ. Δικαίωμα στην εκπαίδευση.....
 - ε. Δικαίωμα στην εργασία και προστασία μεταναστών εργαζομένων
- V. Δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση**
- α. Ευρωπαϊκοί κανόνες για την οικογενειακή επανένωση
 - β. Έννοια της οικογένειας.....
- VI. Απέλαση μεταναστών**
- α. Ουσιαστικά δικαιώματα μεταναστών.....
 - β. Διαδικαστικά δικαιώματα μεταναστών
 - γ. Συλλογικές απελάσεις.....
 - δ. Εθελούσιες επιστροφές.....
- VII. Προσφυγή ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.....**
- α. Πότε μπορούν να προσφύγουν οι μετανάστες;
 - β. Μπορούν να ζητήσουν οι μετανάστες ασφαλιστικά μέτρα;

VIII. Συλλογικές αναφορές ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων

- α. Ποιος μπορεί να προσφύγει;.....
- β. Κριτήρια παραδεκτού.....
- γ. Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα.....

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ευρετήριο υποθέσεων

Πίνακας συμβάσεων και λοιπών νομικών κειμένων

Εισαγωγή

Οι μετανάστες είναι άτομα που μετακινούνται από τη χώρα της συνήθους διαμονής ή εθνικότητάς τους σε άλλη χώρα. Οι μετανάστες μετακινούνται για οικονομικούς ή εκπαιδευτικούς λόγους, εξαιτίας φυσικών καταστροφών που επιφέρει η κλιματική αλλαγή ή για να ξεφύγουν από διώξεις, παραβιάσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου, από απειλές κατά της ζωής ή της σωματικής τους ακεραιότητας, από πολέμους και κοινωνικές αναταραχές. Οι όροι «μετανάστες» και «αλλοδαποί» συχνά χρησιμοποιούνται ως συνώνυμοι, παρά τη μικρή εννοιολογική τους διαφορά: με τον όρο «αλλοδαπός» χαρακτηρίζεται «το άτομο που δεν είναι υπήκοος του κράτους όπου ευρίσκεται» (ΓΣΗΕ 1985, Άρθρο 1).

Ο λόγος της μετακίνησής τους συνδέεται άμεσα με τη διεθνή νομική τους προστασία. Αν έχουν εγκαταλείψει τη χώρα τους για να ξεφύγουν από διώξεις, κατά την έννοια του Άρθρου 1Α της Σύμβασης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων (Σύμβαση Γενεύης), τότε αποκαλούνται αιτούντες άσυλο ή πρόσφυγες και δικαιούνται την ειδική – ενισχυμένη – προστασία στο πλαίσιο της προαναφερθείσας διεθνούς σύμβασης την οποία έχουν επικυρώσει 145 κράτη μέχρι σήμερα. Αν έχουν φύγει για οποιοδήποτε άλλο λόγο, τότε ορίζονται ως μετανάστες και δεν χαιρούν της ειδικής – παρά μόνο μίας γενικής – προστασίας σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Το 2009, ο συνολικός αριθμός μεταναστών ανά τον κόσμο υπολογίστηκε στα 213,9 εκατομμύρια άτομα ή 3,1% του παγκόσμιου πληθυσμού (ΑΠΗΕ 2009, σ. 21). Η ΔΟΕ έχει επισημάνει ότι περίπου 90% εξ' αυτών είναι ενεργοί οικονομικοί μετανάστες και μέλη των οικογενειών τους, ενώ οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο φαίνεται να αποτελούν μόνο το 7% με 8% (ΔΟΕ 2010, σ. 1-2).

Υπάρχουν τρεις βασικές κατηγορίες μεταναστών: (i) οι νόμιμοι μετανάστες, (ii) οι παράτυποι μετανάστες, και (iii) άλλοι μετανάστες που χρήζουν προστασίας.

Νόμιμοι μετανάστες είναι όσοι εισέρχονται σε χώρα διαφορετική από αυτήν της συνήθους διαμονής ή εθνικότητάς τους, αφού έχουν πρώτα εξασφαλίζει άδεια εισόδου από τη χώρα προορισμού.

Παράτυποι μετανάστες θεωρούνται όσοι δεν έχουν άδεια διαμονής στη χώρα προορισμού. Τα άτομα αυτά είτε εισέρχονται παράτυπα είτε διαθέτουν άδεια εισόδου, η οποία όμως λήγει στη συνέχεια. Αξίζει να σημειωθεί ότι εδώ και καιρό η ΓΣΗΕ προβάλλει τη χρήση του όρου «παράτυποι» σε αντίθεση με τον όρο «παράνομοι» (ΓΣΗΕ 1975, παράγραφος 2). Μόνο μία πράξη μπορεί να είναι παράνομη, ενώ ένα άτομο δεν μπορεί να χαρακτηριστεί «παράνομο».

Τέλος, υπάρχουν διάφορες άλλες κατηγορίες μεταναστών που αναζητούν προστασία σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου, όπως οι ανιθαγενείς, τα θύματα εμπορίας, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι και οι αιτούντες άσυλο των οποίων το αίτημα έχει απορριφθεί.

Ωστόσο, οι προαναφερθέντες διαχωρισμοί δεν είναι αυστηροί και αμετάβλητοι: ένας μετανάστης μπορεί να εμπίπτει ταυτόχρονα σε δύο κατηγορίες (για παράδειγμα, αιτών άσυλο και θύμα εμπορίας) ή να αλλάξει από τη μία κατηγορία σε άλλη (παράτυπος μετανάστης στη χώρα Α και αιτών άσυλο στη χώρα Β).

Για χρόνια τώρα, η ευρωπαϊκή ήπειρος αντιμετωπίζει αυξανόμενη πίεση λόγω της μετανάστευσης. Σύμφωνα με έρευνα του ΑΠΗΕ (ΑΠΗΕ 2009, σ. 17), το 2010, η Ευρώπη επρόκειτο να φιλοξενήσει το μεγαλύτερο αριθμό μεταναστών συγκριτικά με τις υπόλοιπες ηπείρους: 69,8 εκατομμύρια μετανάστες, δηλαδή το 32,6% του συνολικού μεταναστευτικού ρεύματος (213,9 εκατομμύρια

μετανάστες παγκοσμίως). Το 2000, μόλις μία δεκαετία νωρίτερα, η Ευρώπη ήταν και πάλι η σημαντικότερη ήπειρος υποδοχής με 56,1 εκατομμύρια μετανάστες, αντιστοιχώντας στο 32,1% των συνολικών αφίξεων (174.8 εκατομμύρια μετανάστες παγκοσμίως).

Η μεταναστευτική αυτή πίεση παρακίνησε τους δύο σημαντικότερους ευρωπαϊκούς οργανισμούς, το Συμβούλιο της Ευρώπης και την ΕΕ, να ενεργήσουν αποφασιστικά υπέρ της προστασίας των μεταναστών. Ενώ η ευρωπαϊκή έννομη τάξη προσφέρει υψηλό επίπεδο προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου – έχοντας υιοθετήσει, με την πάροδο των χρόνων, τα σχετικά κείμενα και έχοντας αναπτύξει αποτελεσματικούς μηχανισμούς – οι δύο ευρωπαϊκοί οργανισμοί έχουν χρησιμοποιήσει και εξακολουθούν να χρησιμοποιούν όλα τα νομικά εργαλεία, όπως ψηφίσματα και συστάσεις, που προβλέπει η εσωτερική τους τάξη. Σε πολλές περιπτώσεις, δεν είναι απαραίτητη η επίκληση του διεθνούς, συμβατικού ή εθιμικού δικαίου ενώπιον των ευρωπαϊκών εθνικών δικαστηρίων, καθώς το παράγωγο δίκαιο των δύο διεθνών οργανισμών (συστάσεις, ψηφίσματα, οδηγίες και κανονισμοί) έχει ήδη ενσωματώσει στο εθνικό δίκαιο τα θεμελιώδη δικαιώματα όλων των ατόμων, ανεξαρτήτως της ιδιότητας του μετανάστη, όπως:

- (i) το δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την προσωπική ασφάλεια, το δικαίωμα ελευθερίας από αυθαίρετη σύλληψη και κράτηση, και το δικαίωμα κάθε ατόμου να ζητά και να του παρέχεται άσυλο όταν διώκεται,
- (ii) το δικαίωμα απαλλαγής από διακρίσεις που βασίζονται στη φυλή, το φύλο, τη γλώσσα, τη θρησκεία, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση,
- (iii) το δικαίωμα προστασίας από κακοποίηση και εκμετάλλευση, το δικαίωμα προστασίας από την δουλεία και ειλωτεία, και το δικαίωμα προστασίας από βασανιστήρια και σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία,
- (iv) το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και νομική αποκατάσταση, και
- (v) το δικαίωμα προστασίας των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος στην υγεία, των ικανοποιητικών συνθηκών διαβίωσης, της κοινωνικής ασφάλειας, της κατάλληλης στέγασης, της εκπαίδευσης και των δίκαιων και ευνοϊκών συνθηκών εργασίας (για τον πλήρη κατάλογο των δικαιωμάτων, βλέπετε Global Migration Group 2010).

Το παρόν εγχειρίδιο αποτελεί εργαλείο για όσους ασκούν νομικά επαγγέλματα (δικηγόρους, δικαστές, δημόσιους λειτουργούς και υπερασπιστές των δικαιωμάτων του ανθρώπου) προκειμένου να κατανοήσουν καλύτερα το ευρωπαϊκό πλαίσιο προστασίας των δικαιωμάτων των μεταναστών, καθώς επίσης τα μέσα για το σεβασμό και την εφαρμογή αυτών των δικαιωμάτων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Το εγχειρίδιο επικεντρώνεται στις δραστηριότητες του Συμβουλίου της Ευρώπης που σχετίζονται με τους μετανάστες και αφορούν το σύνολο των 47 κρατών μελών του οργανισμού.

I. Οι ισχύοντες κανόνες για τους μετανάστες

Οι διεθνείς κανόνες δικαιωμάτων του ανθρώπου που ισχύουν για τους μετανάστες, συναντώνται σε ποικίλα νομικά κείμενα. Συμπεριλαμβάνουν τόσο γενικές συνθήκες που καθιερώνουν τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου όσο και πιο εξειδικευμένα κείμενα, τα οποία θίγουν συγκεκριμένα ζητήματα σχετικά με τη μετανάστευση, όπως η κατάργηση των διακρίσεων, ή μία συγκεκριμένη κατηγορία ατόμων, όπως οι εργαζόμενοι μετανάστες. Τα δικαιώματα των μεταναστών έχουν αναγνωριστεί και εξελιχθεί σε τοπικό, αλλά και διεθνές επίπεδο.

α. Διεθνείς κανόνες των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι μετανάστες – όπως κάθε άλλο άτομο – απολαμβάνουν τα δικαιώματα που εγγυώνται το ΔΣΑΠΔ¹ και το ΔΣΟΚΠΔ,² ενώ προστατεύονται από τις διατάξεις της ΣΔΠ³ και των πρωτοκόλλων αυτής, της ΣΚΒ,⁴ και της CPED.⁵

Επιπλέον, υπάρχουν διεθνή νομικά κείμενα που αναφέρονται ειδικά στα δικαιώματα των μεταναστών, κυρίως η ICRMW⁶ και το Πρωτόκολλο κατά της Λαθραίας Μεταφοράς Μεταναστών δια Ξηράς, Αέρος και Θαλάσσης, που συμπληρώνει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διασυνοριακού Οργανωμένου Εγκλήματος.⁷

β. Κανόνες του Συμβουλίου της Ευρώπης

Παρομοίως, τα κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης συμπεριλαμβάνουν τόσο γενικά όσο και πιο ειδικά κείμενα. Οι μη υπήκοοι επί της επικράτειας, ή αλλιώς υπό τη δικαιοδοσία του κράτους μέλους, απολαμβάνουν την προστασία των δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ.⁸ Επιπλέον, υπήκοοι άλλων συμβαλλόμενων μερών, και σε ορισμένες περιπτώσεις όλοι οι μετανάστες, ενδέχεται να εμπίπτουν στις διατάξεις του αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη.⁹ Οι σχετικές διατάξεις θα αναλυθούν στη συνέχεια, στα αντίστοιχα κεφάλαια.

Εκτός των άλλων, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει υιοθετήσει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Νομικό Καθεστώς των Μεταναστών

Η αρχή της μη-διάκρισης καθιερώνεται στο Άρθρο 2.1 ΟΔΔΑ, τα Άρθρα 2.1 και 26 ΔΣΑΠΔ, το Άρθρο 2.2 ΔΣΟΚΠΔ, το Άρθρο 1 ICERD, το Άρθρο 1 ΣΕΔΒΓ, το Άρθρο 2.1 ΣΔΠ, το Άρθρο 1.1 ICRMW, το Άρθρο 4 ΣΔΑΑ, το Άρθρο 14 ΕΣΔΑ και το Άρθρο 1 του 12^{ου} Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ, το Άρθρο Ε του αναθεωρημένου ΕΚΧ, και το Άρθρο 21 ΧΘΔΕΕ.

1. ΓΣΗΕ, Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.
2. ΓΣΗΕ, Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα.
3. ΓΣΗΕ, Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.
4. ΓΣΗΕ, Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και Άλλων Τρόπων Σκληρής, Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας.
5. ΓΣΗΕ, Διεθνής Σύμβαση σχετικά με την Προστασία των Προσώπων από τη Βίαιη Εξαφάνιση.
6. ΓΣΗΕ, Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων Όλων των Μεταναστών Εργαζομένων και των Μελών των Οικογενειών τους.
7. ΓΣΗΕ, Πρωτόκολλο κατά της Λαθραίας Μεταφοράς Μεταναστών δια Ξηράς, Αέρος και Θαλάσσης, που συμπληρώνει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διασυνοριακού Οργανωμένου Εγκλήματος.
8. Συμβούλιο της Ευρώπης, Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών.
9. Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (αναθεωρημένος).

Εργαζομένων,¹⁰ ενώ υπάρχουν κι άλλες σχετικές συμβάσεις, όπως η Σύμβαση για Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων,¹¹ η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας,¹² η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως,¹³ η Σύμβαση για την Καταστολή της Τρομοκρατίας¹⁴ και ο Ευρωπαϊκός Κώδικας Κοινωνικής Ασφάλειας.¹⁵

Πρέπει δε να σημειωθεί ότι το Συμβούλιο Υπουργών και η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν εκδώσει ένα σημαντικό αριθμό συστάσεων και ψηφισμάτων, σε μερικά από τα οποία θα αναφερθούμε σε επόμενα κεφάλαια.¹⁶

γ. Κανόνες περί ισότητας και μη διάκρισης

Οι κανόνες περί ισότητας και μη διάκρισης έχουν ιδιαίτερη σημασία για ορισμένους ή όλους τους μετανάστες, ανάλογα με την ομάδα ή την κατηγορία των ατόμων που προστατεύουν οι διατάξεις. Για το λόγο αυτό, οι εν λόγω διατάξεις παρουσιάζονται μεμονωμένα.

Το νομικό δικαίωμα απόλαυσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε ισότιμη βάση και απαλλαγμένο από διακρίσεις έχει αναγνωριστεί σε όλους τους ανθρώπους παγκοσμίως, συμπεριλαμβανομένης της ευρωπαϊκής ηπείρου. Είναι ευρέως αποδεκτό ότι δεν πρέπει να υπάρχουν διακρίσεις λόγω φυλής, χρώματος, φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικής ή άλλης γνώμης, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, περιουσίας, γέννησης ή άλλης κατάστασης.

Η αρχή αυτή καθιερώνεται κυρίως στα Άρθρα 2.1 και 26 ΔΣΑΠΔ, το Άρθρο 14 ΕΣΔΑ, το Άρθρο 1 του 12^{ου} Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ, το Άρθρο Ε του αναθεωρημένου ΕΚΧ, και το Άρθρο 7 ICRMW. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο κοινοτικό δίκαιο, το Άρθρο 21 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφέρεται ρητά σε πρόσθετους λόγους, όπως η «εθνοτική καταγωγή», τα «γενετικά χαρακτηριστικά», η «αναπηρία», η «ηλικία» και ο «γενετήσιος προσανατολισμός».¹⁷ Σχετικά με τους λόγους διάκρισης, το ΕυρΔΔΑ έχει ερμηνεύσει την έκφραση «άλλη κατάσταση» του Άρθρου 14 της ΕΣΔΑ κατά τέτοιο τρόπο ώστε να επεκτείνεται η προστασία σε σιωπηρούς λόγους, όπως η ηλικία, η αναπηρία, η οικονομική και κοινωνική κατάσταση, η κατάσταση της υγείας, η οικογενειακή κατάσταση, η ιθαγένεια, ο σεξουαλικός προσανατολισμός και η ταυτότητα φύλου.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Salgueiro da Silva Mouta κατά Πορτογαλίας*, 21 Δεκεμβρίου 1999 (διάκριση σχετικά με επιμέλεια ανηλίκου λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού),

10. Η Σύμβαση αυτή αναφέρεται στις κύριες πτυχές της νομικής κατάστασης των μεταναστών εργαζομένων, κυρίως την πρόσληψη, τις ιατρικές εξετάσεις, τον τύπο και τη διαδικασία που αφορούν τη σύμβαση εργασίας, το ταξίδι, την άδεια διαμονής, την άδεια εργασίας, την οικογενειακή συνένωση, τις συνθήκες εργασίας, τη μεταφορά αποταμιεύσεων και την κοινωνική ασφάλιση, την κοινωνική και ιατρική υποστήριξη, τη λήξη της σύμβασης εργασίας, την απόλυση και την επαναπασχόληση. Έχει συσταθεί μία Συμβουλευτική Επιτροπή προκειμένου να εξετάζει τις προτάσεις των Συμβαλλόμενων Μερών που αφορούν την εφαρμογή της σύμβασης. Βάσει αυτών των εγγράφων, η Συμβουλευτική Επιτροπή συντάσσει εκθέσεις υπ' όψιν της Επιτροπής Υπουργών.

11. Συμβούλιο της Ευρώπης, Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων.

12. Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας.

13. Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως.

14. Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Καταστολή της Τρομοκρατίας.

15. Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκός Κώδικας Κοινωνικής Ασφάλειας.

16. Οι συστάσεις και τα ψηφίσματα της Επιτροπής Υπουργών και της ΚΣΣΕ είναι αναρτημένα στον ιστότοπο του Συμβουλίου της Ευρώπης www.coe.int/t/cm/home_en.asp, και <http://assembly.coe.int/DefaultE.asp>, αντίστοιχα.

17. ΕΕ, Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Επίσημη Εφημερίδα* C 364, 18 Δεκεμβρίου 2000, σ. 1-22.

- ΕυρΔΔΑ, *Sidabras και Dziautas κατά Λιθουανίας*, 27 Ιουλίου 2004 (διάκριση σχετικά με απασχόληση λόγω του γεγονότος ότι οι προσφεύγοντες είχαν στο παρελθόν εργαστεί για την KGB),
- ΕυρΔΔΑ, *E.B. κατά Γαλλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύθεσης), 22 Ιανουαρίου 2008 (διάκριση σχετικά με υιοθεσία ανηλικού λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού),
- ΕυρΔΔΑ, *Fawsie κατά Ελλάδας και Saoudin κατά Ελλάδας*, 28 Οκτωβρίου 2010 (διάκριση σχετικά με επίδομα πολύτεκνης μητέρας που έχει επίσημα αναγνωριστεί ως πολιτικός πρόσφυγας, λόγω ιθαγένειας).

Επιπροσθέτως, από τη στιγμή που ανήκουν σε μία από τις σχετικές κατηγορίες, οι μετανάστες απολαμβάνουν τα δικαιώματα που κατοχυρώνει η ΣΕΔΒΓ,¹⁸ η ICERD¹⁹ και η ΣΔΑΑ.²⁰

II. Μετανάστευση σε κράτος μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης

α. Έλεγχοι μετανάστευσης σύμφωνα με τους κανόνες των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Το δικαίωμα στην ελεύθερη κυκλοφορία κατοχυρώνεται στο Άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου υπ' αριθ. 4 της ΕΣΔΑ που αναφέρει στη δεύτερη παράγραφο ότι «κάθε άτομο είναι ελεύθερο να εγκαταλείψει οποιαδήποτε χώρα, συμπεριλαμβανομένης της δικής του». Επιπλέον, το Άρθρο 18.4 του αναθεωρημένου ΕΚΧ εγγυάται το δικαίωμα των υπηκόων να εγκαταλείψουν τη χώρα τους προκειμένου να «ασκήσουν κερδοφόρο επάγγελμα στο έδαφος άλλων μερών». Ωστόσο, κατά γενική αρχή, η ΕΣΔΑ (ή ο αναθεωρημένος ΕΚΧ) δεν εγγυώνται το δικαίωμα υπηκόου τρίτου κράτους να εισέλθει και να παραμείνει στην επικράτεια κράτους μέλους, αλλά ούτε και το δικαίωμα ασύλου.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Vilvarajah και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 30 Οκτωβρίου 1991, παράγραφος 102: «Επιπλέον, πρέπει να σημειωθεί ότι το δικαίωμα πολιτικού ασύλου δεν κατοχυρώνεται στη Σύμβαση ή τα Πρωτόκολλα αυτής. Αυτό επιβεβαιώνεται από διάφορες συστάσεις της Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με το δικαίωμα ασύλου (βλέπετε Σύσταση 293 (1961), Εγκεκριμένα Κείμενα, 30^η Τακτική Συνέλευση, 21-28 Σεπτεμβρίου 1961, και Σύσταση 434 (1965), Επετηρίδα της Σύμβασης, τόμος 8, σ. 56-57 [1965]), όπως επίσης από μεταγενέστερο ψήφισμα και διακήρυξη της Επιτροπής Υπουργών (βλέπετε Ψήφισμα 67 (14), Επετηρίδα της Σύμβασης, τόμος 10, σ. 104-105 [1967], και Διακήρυξη για το Εδαφικό Άσυλο, που υιοθετήθηκε τη 18^η Νοεμβρίου 1977, Collected Texts, έκδοση 1987, σ. 202)»,
- ΕυρΔΔΑ, *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύθεσης), 15 Νοεμβρίου 1996, παράγραφος 73.

Εντούτοις, στην άσκηση ελέγχου των συνόρων τους, τα κράτη μέλη καλούνται να συμμορφώνονται με τους κανόνες της ΕΣΔΑ. Στην υπόθεση *East African Asians κατά Ηνωμένου Βασιλείου*,²¹ η

18. ΓΣΗΕ, Σύμβαση για την Εξάλειψη των Διακρίσεων εις Βάρος των Γυναικών.

19. ΓΣΗΕ, Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Φυλετικής Διάκρισης.

20. ΓΣΗΕ, Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία.

21. ΕΕΔΑ, *East African Asians κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγές υπ' αριθ. 4403/70-4419/70, Εκθέσεις 14 Δεκεμβρίου 1973.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου θεώρησε ότι οι φυλετικές διακρίσεις στο πλαίσιο του ελέγχου μετανάστευσης είναι ασυμβίβαστες με την ΕΣΔΑ. Η Επιτροπή έκρινε ότι το Ηνωμένο Βασίλειο είχε υπερβεί την εξουσία του και παραβιάσει την ΕΣΔΑ υποβάλλοντας τους κατοίκους των αποικιών της ανατολικής Αφρικής που είχαν ασιατική καταγωγή σε έλεγχο μετανάστευσης, ενώ ήταν Βρετανοί υπήκοοι. Σύμφωνα με την Επιτροπή, η διακριτική αυτή μεταχείριση μίας ομάδας ατόμων βάσει της «φυλής» υπολείπεται της αρχής της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και συνιστούσε εξευτελιστική μεταχείριση κατά την έννοια του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Την προσέγγισε αυτή υιοθέτησε αργότερα και το ΕυρΔΔΑ στη διακρατική υπόθεση *Κύπρου κατά Τουρκίας*.²²

Επιπροσθέτως, σε ορισμένες συγκεκριμένες κατηγορίες υποθέσεων, η ΕΣΔΑ ενδέχεται να απαιτήσει από τα κράτη μέλη να επιτρέψουν την είσοδο ή διαμονή μετανάστη στο έδαφός τους: όταν ο μετανάστης πληροί τα κριτήρια περί προστασίας της ζωής του (Άρθρο 2 ΕΣΔΑ) ή της σωματικής του ακεραιότητας (Άρθρο 3 ΕΣΔΑ), ή σε περιπτώσεις που η απέλαση ή η έκδοση αλλοδαπού από χώρα όπου διατηρεί ισχυρούς οικογενειακούς δεσμούς, παραβιάζει το δικαίωμά του σε σεβασμό της οικογενειακής ζωής (Άρθρο 8 ΕΣΔΑ).²³

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *D. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 2 Μαΐου 1997 (ο προσφεύγων βρισκόταν σε τελικό στάδιο της νόσου HIV/Aids και η απέλασή του στη χώρα καταγωγής του, όπου – ως γνωστόν – δεν υπήρχε η κατάλληλη ιατρική υποδομή και η απαραίτητη θεραπεία για τέτοιες νόσους, ενώ ο ίδιος ο προσφεύγων δεν είχε οικογένεια ή φίλους για να τον υποστηρίξουν, θα ισοδυναμούσε με απάνθρωπη μεταχείριση που απαγορεύεται από το Άρθρο 3. Το ΕυρΔΔΑ τόνισε τις εξαιρετικές συνθήκες της υπόθεσης και την ανθρωπιστική διάσταση που διακυβευόταν),
- ΕΕΔΑ, *Moustaquim κατά Βελγίου*, 18 Φεβρουαρίου 1991, παράγραφος 43: «Το Δικαστήριο επ’ ουδενί δεν υποτιμά την ανησυχία των Συμβαλλόμενων Κρατών να φυλάττουν τη δημόσια τάξη κατά την άσκηση του –σύμφωνα με την παραδεδεγμένη αρχή του διεθνούς δικαίου και με την επιφύλαξη των επιμέρους των συμβατικών τους δεσμεύσεων– δικαίωματος ελέγχου της εισόδου, της διαμονής και της απέλασης των αλλοδαπών. Ωστόσο, σε περιπτώσεις εκείνες που οι σχετικές αποφάσεις συνιστούν επέμβαση στα δικαιώματα που προστατεύει η πρώτη παράγραφος του Άρθρου 8, πρέπει να αποδεικνύεται ότι είναι «αναγκαίες σε μία δημοκρατική κοινωνία», δηλαδή να δικαιολογούνται από μία επιτακτική κοινωνική ανάγκη, και κυρίως, να είναι ανάλογες με τον επιδιωκόμενο σκοπό».

Επιπλέον, βάσει του Άρθρου 39 του Κανονισμού («Ασφαλιστικά μέτρα»), το ΕυρΔΔΑ είναι αρμόδιο να ζητήσει από τα κράτη μέλη να εφαρμόσουν ένα διοικητικό και/ή δικαστικό μέτρο σχετικά με τον έλεγχο μετανάστευσης έως ότου ληφθεί μία τελική απόφαση. Στην πρακτική του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, τα ασφαλιστικά μέτρα χορηγούνται, κατά κύριο λόγο, σε υποθέσεις απέλασης και έκδοσης προκειμένου να αποφευχθεί η μετακίνηση του μετανάστη σε χώρα όπου ενδέχεται να υποστεί μεταχείριση που παραβιάζει το Άρθρο 2 ή 3, και σε πιο εξαιρετικές περιπτώσεις, το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Τα κράτη οφείλουν να συμμορφώνονται με τα ασφαλιστικά μέτρα που τους υποδεικνύονται, ενώ η μη συμμόρφωσή τους εγείρει ζητήματα κατά το Άρθρο 34 της ΕΣΔΑ αναφορικά με το δικαίωμα των προσφευγόντων σε ατομική προσφυγή.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 4 Φεβρουαρίου 2005, παράγραφος 104: «προσωρινά μέτρα έχουν ζητηθεί σε περιορισμένες μόνο περιπτώσεις. Το Δικαστήριο λαμβάνει αρκετά αιτήματα για προσωρινά μέτρα, αλλά

22. ΕυρΔΔΑ, *Κύπρος κατά Τουρκίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 10 Μαΐου 2001, παρ. 306-11.

23. Βλέπετε Κεφάλαιο VI (α) (iii) του εγχειριδίου («Η αρχή της μη επαναπρόωθησης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου»).

στην πράξη εφαρμόζει το άρθρο 39 [του Κανονισμού] μόνο εάν υπάρχει άμεσος κίνδυνος ανεπανόρθωτης βλάβης. Ενώ δεν υπάρχει συγκεκριμένη διάταξη στη Σύμβαση όπου να προσδιορίζονται οι υποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 39, οι σχετικές αιτήσεις αφορούν συνήθως το δικαίωμα στη ζωή (Άρθρο 2), την απαγόρευση βασανιστηρίων ή απάνθρωπης μεταχείρισης (Άρθρο 3), και, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (Άρθρο 8) ή άλλα δικαιώματα που εγγυάται η Σύμβαση. Ο μεγαλύτερος αριθμός υποθέσεων όπου απαιτούνται προσωρινά μέτρα, αφορούν διαδικασίες απέλασης ή έκδοσης».

β. Κρατική δικαιοδοσία

Υπό το διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου, τα κράτη οφείλουν να εγγυώνται, να εξασφαλίζουν και να προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα όλων όσων βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους, ανεξαρτήτως ιθαγένειας. Συνεπώς, τα κράτη καλούνται να προστατεύσουν τα δικαιώματα των μεταναστών που υπάγονται στην κρατική τους δικαιοδοσία. Ένας μετανάστης θεωρείται ότι εισήλθε σε κάποιο κράτος όταν βρίσκεται στο έδαφός του, ακόμη κι όταν βρίσκεται στη διεθνή ζώνη αεροδρομίου.

Η υποχρέωση προστασίας κάθε ατόμου που βρίσκεται στη δικαιοδοσία ενός κράτους αναγνωρίζεται στο Άρθρο 2.1 ΔΣΑΠΔ, το Άρθρο 2.1 ΣΔΠ, το Άρθρο 7 ICRMW, και το Άρθρο 1 ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Amuur κατά Γαλλίας*, 25 Ιουνίου 1996, παράγραφοι 52-53 (ομάδα Σομαλών αιτούντων άσυλο κρατήθηκε επί 20 μέρες στη διεθνή ζώνη διέλευσης του αεροδρομίου Orly των Παρισίων. Το ΕυρΔΔΑ επεσήμανε ότι «παρά την ονομασία της, η διεθνής ζώνη δεν έχει εξωεδαφικό καθεστώς». Το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 5 της ΕΣΔΑ, ισχυριζόμενο ότι η ισχύουσα τότε γαλλική νομοθεσία, όπως εφαρμόστηκε στην εν λόγω υπόθεση, δεν εγγυήθηκε επαρκώς το δικαίωμα των προσφευγόντων στην ελευθερία).

Επιπλέον, το ΕυρΔΔΑ έχει αναγνωρίσει ότι η ευθύνη των κρατών επεκτείνεται και εφαρμόζεται σε εξωεδαφικές ζώνες, όπου ασκούν αποτελεσματικό έλεγχο, συμπεριλαμβανομένων των διεθνών υδάτων. Όταν εντοπίζεται ένα πλοίο, ακόμη και σε ανοικτή θάλασσα, ο αποτελεσματικός έλεγχος που ασκείται τόσο στο πλοίο όσο και σε όλους τους επιβαίνοντες, εμπερικλείει το καθήκον των αρμόδιων κρατικών αρχών να σεβαστούν και να προστατεύσουν τα δικαιώματα των μεταναστών που βρίσκονται στο πλοίο. Συνεπώς, οι επονομαζόμενες «επαναπροωθήσεις στη θάλασσα» παραβιάζουν την ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Issa και λοιποί κατά Τουρκίας*, 16 Νοεμβρίου 2004 (οι προσφευγόντες ήταν Ιρακινοί υπήκοοι που κατήγγειλαν την κακή μεταχείριση και δολοφονία των συγγενών τους από τον τουρκικό στρατό στο βόρειο Ιράκ. Το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι δεν υπήρχαν αποδείξεις περί αποτελεσματικού ελέγχου ολόκληρης της περιοχής του βορείου Ιράκ από τον τουρκικό στρατό, και κατά συνέπεια, θεώρησε ότι οι συγγενείς των προσφευγόντων δεν βρισκότουσαν στη «δικαιοδοσία» του εναγόμενου κράτους σύμφωνα με τους σκοπούς του Άρθρου 1 της ΕΣΔΑ.
- ΕυρΔΔΑ, *Medvedyev και λοιποί κατά Γαλλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 29 Μαρτίου 2010, παράγραφοι 62-67 (οι προσφευγόντες είχαν στερηθεί την ελευθερία τους κατά το διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ της επιβίβασής τους στο πλοίο και της άφιξής τους στο λιμάνι της Βρέστης. Το ΕυρΔΔΑ θεώρησε ότι υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 5.1 της ΕΣΔΑ κρίνοντας την κράτηση παράνομη, λόγω απουσίας της απαιτούμενης ποιότητας της ρύθμισης που απαιτεί η γενική αρχή της νομικής βεβαιότητας.
- ΕυρΔΔΑ, *Hirsi Jamaa και λοιποί κατά Ιταλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 23 Φεβρουαρίου 2012 (η υπόθεση αφορούσε μετανάστες από τη Σομαλία και την Ερυθραία, οι οποίοι έφυγαν

από τη Λιβύη για την Ευρώπη, και συνελήφθησαν στη θάλασσα από τις ιταλικές αρχές, οι οποίες τους επαναπροώθησαν στη Λιβύη. Το ΕυρΔΔΑ θεώρησε ότι η επαναπροώθησή τους ισοδυναμούσε με μαζικές απελάσεις και έκρινε ότι υπήρξαν δύο παραβιάσεις του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, καθώς οι προσφεύγοντες είχαν εκτεθεί σε κίνδυνο κακής μεταχείρισης στη Λιβύη και επαναπατρισμού στη Σομαλία ή την Ερυθραία, μία παραβίαση του Άρθρου 4 του 4^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και μία παραβίαση του Άρθρου 13 σε συνδυασμό με τα Άρθρα 3 και 4 του 4^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ).

Οι μετανάστες που προσπαθούν να εισέλθουν σε κράτος μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης πρέπει να προστατεύονται από διακρίσεις λόγω φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικής ή άλλης γνώμης, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, περιουσίας, γέννησης ή άλλης κατάστασης. Επομένως, καμία τέτοια διάκριση δεν επιτρέπεται κατά τον έλεγχο μετανάστευσης και τη διαδικασία λήψης απόφασης περί χορήγησης άδειας εισόδου. Σε όλους τους πολίτες τρίτων κρατών που εισέρχονται στο έδαφος κράτους μέλους του Συμβουλίου της Ευρώπης ή βρίσκονται υπό τη δικαιοδοσία του, πρέπει να επιτρέπεται η αναζήτηση διεθνούς προστασίας, ανεξαρτήτως του καθεστώτος της βίζας τους.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Abdulaziz, Cabales και Balkandali κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Ολομέλεια), 24 Μαΐου 1985, παράγραφοι 74-83 (οι προσφεύγουσες, υπήκοοι τρίτων χωρών, ισχυρίστηκαν ότι δεν επιτρέπη στους συζύγους τους να τις συναντήσουν και να μείνουν μαζί τους στο Ηνωμένο Βασίλειο. Το ΕυρΔΔΑ κατέληξε ότι οι προσφεύγουσες υπήρξαν θύματα διάκρισης λόγω φύλου, κατά παράβαση του Άρθρου 14 σε συνδυασμό με το Άρθρο 8, διότι, βάσει του εσωτερικού δικαίου, ήταν πιο εύκολο για έναν άντρα εγκατεστημένο στο Ηνωμένο Βασίλειο – απ’ ότι για μία γυναίκα - να λάβει άδεια εισόδου και διαμονής στη χώρα για την μη υπήκοο σύζυγό του).

γ. Δικαιώματα των μεταναστών κατά τη διαδικασία εισόδου και υποδοχής

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα κράτη οφείλουν να προστατεύουν κάθε άτομο που βρίσκεται στη δικαιοδοσία τους ενάντια σε παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους από τρίτους ή κρατικούς φορείς, συμπεριλαμβανομένης της διαδικασίας εισόδου και υποδοχής αλλοδαπών. Επομένως, τα κράτη πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι μη υπήκοοι δεν θα στερούνται αυθαίρετως τη ζωή τους (Άρθρο 2) ή θα υπόκεινται σε σωματική ή πνευματική κακή μεταχείριση που ισοδυναμεί με βασανιστήριο και απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία (Άρθρο 3 ΕΣΔΑ). Κατά συνέπεια, οι αλλοδαποί στη διαδικασία εισόδου πρέπει να προστατεύονται ενάντια σε υπερβολικό σωματικό περιορισμό ή ανάρμοστο και μη απαραίτητο σωματικό έλεγχο.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Σολωμού και λοιποί κατά Τουρκίας*, 24 Ιουνίου 2008 (περί απαγόρευσης αυθαίρετης στέρησης ζωής από κρατικό φορέα).

Επιπλέον, όταν οι αλλοδαποί κρατούνται σε κέντρα υποδοχής και στερούνται της ελευθερίας τους στο πλαίσιο του ελέγχου μετανάστευσης, πρέπει να ζουν σε κατάλληλες συνθήκες και να έχουν πρόσβαση τόσο σε περίθαλψη όσο και σε επαρκή σίτιση.²⁴ Πρέπει, επίσης, να προστατεύονται από διακρίσεις ανά πάσα στιγμή, συμπεριλαμβανομένου του χρόνου εισόδου και υποδοχής.²⁵

Ωστόσο, το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι το Άρθρο 6.1 της ΕΣΔΑ (δικαίωμα στη χρηστή απονομή

24. Βλέπετε Κεφάλαιο III (γ) (ii) του εγχειριδίου («Συνθήκες κράτησης»).

25. Βλέπετε Κεφάλαιο I (γ) του εγχειριδίου («Κανόνες περί ισότητας και κατάργησης των διακρίσεων»).

δικαιοσύνης) δεν ισχύει για διαδικασίες που ρυθμίζουν την ιθαγένεια ενός ατόμου και/ή την είσοδο, διαμονή και απέλαση αλλοδαπών, καθώς οι διαδικασίες αυτές δεν αφορούν «τον προσδιορισμό των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων αστικής φύσεως, ή το βάσιμο κάθε κατηγορίας ποινικής φύσεως» κατά την έννοια του συγκεκριμένου άρθρου της Σύμβασης.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *G.R. κατά Ολλανδίας*, 10 Ιανουαρίου 2012, παράγραφος 48: «Το άρθρο 6 δεν εφαρμόζεται σε διαδικασίες περί την νομιμότητα της παραμονής αλλοδαπού στην επικράτεια που άπτονται του δημοσίου δικαίου. Άλλωστε, το γεγονός ότι τέτοιες διαδικασίες έχουν παρεμπιπτόντως σοβαρό αντίκτυπο στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή ή στις προοπτικές απασχόλησης του ενδιαφερόμενου ατόμου, δεν επαρκεί προκειμένου να ενταχθούν οι διαδικασίες αυτές στο πεδίο εφαρμογής των αστικών δικαιωμάτων που προστατεύει το άρθρο 6 § 1 της Σύμβασης».

δ. Εξέταση των ισχυρισμών των αιτούντων άσυλο

Εκτός από το προφανές δικαίωμα στη μη διάκριση, τα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν αναγνωρίσει μία σειρά από διαδικαστικά μέτρα για την προστασία των αιτούντων άσυλο προκειμένου να εξασφαλίσουν ότι, αφ' ενός οι διαδικασίες είναι δίκαιες, αφ' ετέρου η εξέταση είναι αντικειμενική και πραγματοποιείται σε προσωπική βάση. Ο σκοπός αυτών των εγγυήσεων είναι η αποφυγή παραβίασης του δικαιώματος τη μη επαναπροώθησης.²⁶ Στις «Κατευθυντήριες Οδηγίες για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στις ταχύρυθμες διαδικασίες ασύλου»,²⁷ η Επιτροπή των Υπουργών απαριθμεί έναν κατάλογο από ουσιαστικά δικαιώματα και διαδικαστικές εγγυήσεις που αποσκοπούν στην εξασφάλιση του σεβασμού αυτών των κανόνων στις επονομαζόμενες ταχείες διαδικασίες (fast-track). Για παράδειγμα, οι κατευθυντήριες οδηγίες προβλέπουν το δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με τα διαδικαστικά στάδια (Κατευθυντήρια Οδηγία IV.1.γ), αλλά και το δικαίωμα σε νομική συμβουλή, μετάφραση και διεξαγωγή συνεντεύξεων από ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό (Κατευθυντήριες Οδηγίες IV, VIII και IX).

Το ΕυρΔΔΑ έχει, επίσης, επισημάνει ότι οι αιτούντες άσυλο πρέπει να ενημερώνονται επαρκώς σχετικά με τις διαδικασίες και τα δικαιώματά τους σε γλώσσα που κατανοούν και να έχουν πρόσβαση σε ένα αξιόπιστο σύστημα επικοινωνίας με τις αρχές προκειμένου να προστατευτούν από τυχόν αυθαίρετες απελάσεις και να εξασφαλιστεί η σοβαρή εξέταση του αιτήματός τους. Επιπλέον, το ΕυρΔΔΑ έχει προειδοποιήσει για τους κινδύνους που ενέχουν οι υπερβολικά μακροχρόνιες διαδικασίες και οι καθυστερήσεις στην ανακοίνωση της απόφασης. Τέλος, οι αιτούντες άσυλο έχουν δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής, ενώ πρέπει να τους δίνεται η δυνατότητα προσβολής της απόφασης. Ως προς αυτό, χρειάζεται να τους κοινοποιείται η αιτιολογία της απόφασης.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 21 Ιανουαρίου 2011, παράγραφοι 300-302.

26. Βλέπετε Κεφάλαιο VI (α) του εγχειριδίου («Ουσιαστικά δικαιώματα μεταναστών»).

27. Επιτροπή Υπουργών 2009.

III. Κράτηση μεταναστών

Οι μετανάστες μπορεί να στερηθούν την ελευθερία τους για ποικίλους λόγους και σε διαφορετικά στάδια της μεταναστευτικής τους πορείας, όπως όταν τους αρνείται η είσοδος σε μία χώρα, όταν εισέρχονται παράνομα και γίνονται αντιληπτοί από τις αρχές, όταν η άδεια διαμονής έχει λήξει ή ακόμη όταν η κράτηση αιτούντος ασύλου κρίνεται απαραίτητη από τις αρχές.²⁸ Σύμφωνα με το Άρθρο 5.1 της ΕΣΔΑ:

Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν και την ασφάλειαν. Ουδείς επιτρέπεται να στερηθή της ελευθερίας του ειμή εις τας ακόλουθους περιπτώσεις και συμφώνως προς την νόμιμον διαδικασίαν:

(α) εάν κρατήται κανονικώς κατόπιν καταδίκης υπό αρμοδίου δικαστηρίου,

(β) εάν υπεβλήθη εις κανονικὴν σύλληψιν ἢ κράτησιν λόγω ανυποταγῆς εις νόμιμον διαταγὴν δικαστηρίου, ἢ εις ἐγγύτησιν ἐκτελέσεως υποχρεώσεως ὀριζόμενης υπό του νόμου,

(γ) εάν συνελήφθη και κρατήται ὡπως ὀδηγηθῆ ἐνώπιον της αρμοδίας δικαστικῆς ἀρχῆς εις την περίπτωσιν εὐλόγου ὑπονοίας ὅτι διέπραξεν ἀδίκημα, ἢ ὑπάρχουν λογικά δεδομένα προς παραδοχὴν της ἀνάγκης ὡπως οὗτος ἐμποδισθῆ ἀπὸ του να διαπράξῃ ἀδίκημα ἢ δραπετεύσῃ μετὰ την διάπραξιν τούτου,

(δ) εάν πρόκειται περί νομίμου κρατήσεως ἀνηλίκου, ἀποφασισθεῖσης δια την ἐπιτήρησιν της ἀνατροφῆς του, ἢ την νόμιμον κράτησιν του ἵνα παραπεμφθῆ ἐνώπιον της ἀρμοδίας ἀρχῆς,

(ε) εάν πρόκειται περί νομίμου κρατήσεως ἀτόμων δυναμένων να μεταδώσωσι μεταδοτικὴν ἀσθένειαν, φρενοβλαβούς, αλκοολικοῦ, τοξικομανοῦς ἢ ἀλήτου,

(στ) εάν πρόκειται περί νομίμου συλλήψεως ἢ κρατήσεως ἀτόμου ἐπὶ σκοπῷ ὡπως ἐμποδισθῆ ἀπὸ του να εἰσέλθῃ παρανόμως ἐν τη χώρα ἢ ἐναντίον του οὐοίου ἐκκρεμεί διαδικασία ἀπελάσεως ἢ ἐκδόσεως.

α. Περιορισμοί στην ελεύθερη κυκλοφορία που ισοδυναμούν με στέρηση ελευθερίας

Το ΕυρΔΔΑ αναγνωρίζει ότι ορισμένα μέτρα που συνεπάγονται περιορισμούς στην ελευθερία ή την ελεύθερη κυκλοφορία αλλοδαπού, ενδέχεται να είναι απαραίτητα και να μην ισοδυναμούν πάντα με στέρηση ελευθερίας. Αυτό ισχύει για τα κέντρα υποδοχής και φιλοξενίας ή τα σημεία εισόδου σε μία χώρα, όπως οι διεθνείς ζώνες των αεροδρομίων. Ωστόσο, και στα δύο παραδείγματα, το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι ανάλογα με την ένταση, τη διάρκεια, το χαρακτήρα ή τη συσσώρευση των επιβληθέντων περιορισμών, μπορεί να τίθεται ζήτημα στέρησης της ελευθερίας.

Παράγοντες που λαμβάνονται υπ' όψη στο κατά πόσον οι περιορισμοί στην ελευθερία ισοδυναμούν με στέρηση ελευθερίας

(Engel και λοιποί κατά Ολλανδίας, παράγραφος 59):

«πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ένας μεγάλος αριθμός παραγόντων, όπως ο χαρακτήρας, η διάρκεια, οι επιπτώσεις και ο τρόπος εκτέλεσης της εκάστοτε ποινής ή μέτρου».

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Guzzardi κατά Ιταλίας* (Ολομέλεια), 6 Νοεμβρίου 1980, παράγραφοι 92-93: «... Προκειμένου να προσδιοριστεί κατά πόσον κάποιος έχει “στερηθεί την ελευθερία του” κατά την έννοια του άρθρου 5, πρέπει να λαμβάνεται κατ’ αρχήν υπόψη η ακριβής κατάστασή του και ένα μεγάλο εύρος κριτηρίων, όπως ο τύπος, η διάρκεια, οι επιπτώσεις και ο τρόπος εφαρμογής του συγκεκριμένου μέτρου. Η διαφορά μεταξύ στέρησης και περιορισμού της ελευθερίας έγκειται στο βαθμό ή την ένταση, και όχι στο χαρακτήρα ή την ουσία. Ενώ η κατάταξη σε μία από αυτές τις κατηγορίες δεν είναι πάντα εύκολη διαδικασία καθώς μερικές αμφισβητούμενες υποθέσεις είναι απλά ζήτημα εκτίμησης, το Δικαστήριο δεν μπορεί να αποφύγει την επιλογή βάσει της οποίας εξαρτάται η εφαρμογή ή μη του άρθρου 5».

28. ΕΕΠΒ 2011, σ. 64.

- ΕυρΔΔΑ, *Amuur κατά Γαλλίας*, 25 Ιουνίου 1996, παράγραφος 45 (το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι ο εγκλεισμός αλλοδαπών σε κέντρο κράτησης διεθνούς ζώνης αεροδρομίου, υπό στενή αστυνομική παρακολούθηση για 20 συνεχόμενες ημέρες, ισοδυναμούσε με στέρηση ελευθερίας).
- ΕυρΔΔΑ, *Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας*, 22 Σεπτεμβρίου 2009, παράγραφος 127 (στους προσφεύγοντες δεν επιτράπη να φύγουν από τη Γενική Αστυνομική Διεύθυνση ή το Κέντρο Υποδοχής και Φιλοξενίας Αλλοδαπών. Επιπλέον, μπορούσαν να έρθουν σε επαφή με δικηγόρο μόνο εάν ο τελευταίος ήταν σε θέση να προσκομίσει συμβολαιογραφικό πληρεξούσιο στις αρχές. Το δε προσωπικό της Ύπατης Αρμοστείας δεν μπορούσε να συναντήσει τους προσφεύγοντες παρά μόνο κατόπιν άδειας του Υπουργείου Εσωτερικών. Το Δικαστήριο θεώρησε ότι η τοποθέτηση των προσφευγόντων στις προαναφερθείσες δομές ισοδυναμούσε με «στέρηση της ελευθερίας», δεδομένων των περιορισμών που επέβαλαν οι διοικητικές αρχές παρά το χαρακτήρα της κατάταξης βάσει του εθνικού δικαίου).

Η ΕΕΠΒ έχει υιοθετήσει παρόμοια θέση αναγνωρίζοντας την ύπαρξη «ποικίλων στερητικών της ελευθερίας δομών, από κέντρα κράτησης σε σημεία εισόδου έως αστυνομικά τμήματα, φυλακές και ειδικά κέντρα κράτησης». Υποστηρίζει μάλιστα ότι η παραμονή σε ζώνη διέλευσης ή «διεθνή» ζώνη ενδέχεται, δεδομένων των συνθηκών, να ισοδυναμεί με στέρηση της ελευθερίας κατά την έννοια του Άρθρου 5.1 (στ) της ΕΣΔΑ, και κατά συνέπεια, τέτοιες ζώνες εμπίπτουν στην εντολή της Επιτροπής».²⁹

β. Δικαιώματα των μεταναστών κατά τη διοικητική κράτηση

Τα κείμενα και τα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης εγγυώνται μία σειρά δικαιωμάτων σε όσους τελούν υπό κράτηση. Υπάρχουν εγγυήσεις για προστασία ενάντια σε αυθαίρετη στέρηση της ελευθερίας, ενώ τα άτομα αυτά χαίρουν ουσιαστικών και διαδικαστικών δικαιωμάτων προκειμένου να διασφαλιστεί ότι κρατούνται σε συνθήκες σύμφωνες με τους κανόνες της ΕΣΔΑ και διαθέτουν αποτελεσματικά μέσα για να προσβάλουν την απόφαση κράτησής τους.

ι. Νομιμότητα της κράτησης

Βάσει του Άρθρου 5.1 της ΕΣΔΑ, κάθε άτομο έχει δικαίωμα στην ελευθερία και ασφάλεια. Αυτό σημαίνει ότι ο καθένας δικαιούται προστασίας από αυθαίρετη κράτηση. Ως προς αυτό, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αιτιολογείται η στέρηση της ελευθερίας, ενώ η σχετική απόφαση και εφαρμογή πρέπει να είναι σύμφωνες με τις διαδικασίες που ορίζει ο νόμος («Ουδείς επιτρέπεται να στερηθεί της ελευθερίας του ειμή εις τας ακολούθους περιπτώσεις και συμφώνως προς την νόμιμον διαδικασίαν»). Η αρχή της νομικής βεβαιότητας θεωρείται κρίσιμη εγγύηση κατά της αυθαιρεσίας, ενώ απαιτεί ότι ο νόμος που επιβάλλει την κράτηση πρέπει να είναι ακριβής, προσβάσιμος και με προβλέψιμες συνέπειες. Στην υπόθεση *Medvedyev και λοιποί κατά Γαλλίας*, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι:

όταν τίθεται ζήτημα στέρησης της ελευθερίας, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να ικανοποιείται η γενική αρχή της ασφάλειας δικαίου. Συνεπώς, οι συνθήκες της στέρησης της ελευθερίας βάσει του εθνικού και/ή διεθνούς δικαίου πρέπει να ορίζονται με σαφήνεια, ενώ ο ίδιος ο νόμος πρέπει να είναι προβλέψιμος ως προς την εφαρμογή του, προκειμένου να τηρεί τον κανόνα περί «νομιμότητας» που ορίζει η Σύμβαση, κανόνα που απαιτεί ότι κάθε νόμος πρέπει να είναι επαρκώς ακριβής προκειμένου να αποφευχθεί κάθε κίνδυνος αυθαιρεσίας και να επιτρέπει στους πολίτες –με την κατάλληλη καθοδήγηση, αν κριθεί αναγκαίο– να προβλέπουν, σε εύλογο βαθμό δεδομένων των περιστάσεων της υπόθεσης, τις συνέπειες της πράξης τους.³⁰

29. Ibid.

30. ΕυρΔΔΑ, *Medvedyev και λοιποί κατά Γαλλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 29 Μαρτίου 2010, παράγραφος 80.

Συνεπώς, το ΕυρΔΔΑ έχει τονίσει την προϋπόθεση της ποιότητας του εθνικού δικαίου και διαδικασιών προκειμένου να θεωρηθεί ότι προστατεύουν αποτελεσματικά ενάντια σε κάθε αυθαιρεσία ενώ έχει κρίνει ότι μη προσβάσιμοι ή ανακριβείς νόμοι, που επιβάλλουν την κράτηση, παραβιάζουν το Άρθρο 5 της ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Amuur κατά Γαλλίας*, 25 Ιουνίου 1996, παράγραφος 51 (νομικό κενό σχετικά με τη διαδικασία, μη πρόσβαση σε δικηγόρο).
- ΕυρΔΔΑ, *Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας*, 22 Σεπτεμβρίου 2009, παράγραφος 133 (απουσία νομικής βάσης λόγω της αδυναμίας πρόβλεψης της στέρησης ελευθερίας).
- ΕυρΔΔΑ, *Tehrani και λοιποί κατά Τουρκίας*, 13 Απριλίου 2010 (ανάγκη για καθαρό ποινικό μητρώο όσον αφορά τη σύλληψη και κράτηση ατόμου).

Στην υπόθεση *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το ΕυρΔΔΑ υπενθυμίζει ότι κάθε στέρηση της ελευθερίας πρέπει να είναι «νόμιμη», ενώ σημείο αναφοράς πρέπει να είναι ουσιαστικά οι διαδικασίες που προβλέπονται από το εθνικό δίκαιο παράλληλα με το σεβασμό της απαίτησης του Άρθρου 5.1 της ΕΣΔΑ περί προστασίας ενάντια σε αυθαιρεσία. Το ΕυρΔΔΑ αναφέρει τι αναμένεται από τα κράτη αναφορικά με την συμμόρφωση προς την ΕΣΔΑ:

Για να μη χαρακτηριστεί αυθαίρετη, η κράτηση πρέπει να πραγματοποιείται καλόπιστα. Πρέπει να είναι στενά συνδεδεμένη με το σκοπό αποφυγής παράνομης εισόδου του ατόμου στη χώρα. Ο χώρος και οι συνθήκες της κράτησης πρέπει να είναι κατάλληλες λαμβάνοντας υπόψη ότι «το μέτρο δεν εφαρμόζεται σε άτομα που έχουν διαπράξει ποινικά αδικήματα, αλλά σε αλλοδαπούς, οι οποίοι συχνά από φόβο της ίδιας τους της ζωής, έχουν εγκαταλείψει τη χώρα τους».³¹

Επομένως, το ΕυρΔΔΑ επισημαίνει τις ιδιαιτερότητες της κράτησης των μεταναστών και κάνει διάκριση έναντι της κράτησης ατόμων που έχουν διαπράξει ή κατηγορούνται για ποινικά αδικήματα.³² Απαιτεί από τις αρχές να προβαίνουν σε κράτηση μεταναστών καλόπιστα προκειμένου να αποφεύγεται η παράνομη είσοδος στο έδαφος κρατών ενώ εξηγεί ότι οι συνθήκες της κράτησης πρέπει να συνυπολογίζουν την ευάλωτη κατάσταση των μεταναστών. Ωστόσο, σε αντίθεση με την απαίτηση περί επιπρόσθετης εκτίμησης της αναγκαιότητας και αναλογικότητας του μέτρου, το οποίο αφορά όσα άτομα εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 5.1(β), (δ) και (ε) της ΕΣΔΑ, η κράτηση των μεταναστών δεν χρειάζεται να αποτελεί μέτρο ύστατης λύσης. Για παράδειγμα, το ΕυρΔΔΑ έχει κάνει δεκτή τη βραχεία κράτηση με σκοπό την αποτελεσματική εξέταση της υπόθεσης αιτούντα άσυλο.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 29 Ιανουαρίου 2008, παράγραφος 72: «Παρομοίως, σε περιπτώσεις κράτησης βάσει του Άρθρου 5.1(στ), το Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης, ερμηνεύοντας το δεύτερο σκέλος αυτής της υποπαραγράφου, έκρινε ότι όσο κάποιος κρατείται «ενόψει απέλασης», δηλαδή, όταν «η πράξη έχει ληφθεί με σκοπό την απέλαση», η κράτηση δεν χρειάζεται να θεωρείται ευλόγως απαραίτητη, προκειμένου να αποτρέψει, για παράδειγμα, το συγκεκριμένο άτομο από τη διάπραξη αδικήματος ή την απόπειρα φυγής».
- ΕυρΔΔΑ, *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 1996, παράγραφος 113: «Κάθε στέρηση ελευθερίας κατά την έννοια του δεύτερου σκέλους του άρθρου 5 §1(στ) αιτιολογείται μόνο όσο διαρκούν οι διαδικασίες απέλασης ή έκδοσης. Σε περίπτωση που οι διαδικασίες αυτές δεν πραγματοποιούνται με τη δέουσα επιμέλεια, η κράτηση παύει να θεωρείται επιτρεπτή βάσει του άρθρου 5 §1(στ)».

31. ΕυρΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 29 Ιανουαρίου 2008, παράγραφοι 67 και 74. Βλέπετε, επίσης, ΕυρΔΔΑ, *Čonka κατά Βελγίου*, 5 Φεβρουαρίου 2002, παράγραφος 39, και ΕυρΔΔΑ, *Dougoz κατά Ελλάδας*, 6 Μαρτίου 2001, παράγραφος 57.

32. Άρθρο 5.1(α), (β), (γ) ΕΣΔΑ.

Ωστόσο, σε περίπτωση κράτησης ατόμου με σκοπό την αποφυγή παράνομης εισόδου στο κράτος, οι αρχές πρέπει να είναι σε θέση να αιτιολογήσουν το εύλογο της κράτησης. Στην υπόθεση *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το Δικαστήριο έκρινε ότι «σκοπός της στέρησης της ελευθερίας ήταν να δοθεί στις αρχές η δυνατότητα να εξετάσουν γρήγορα και αποτελεσματικά το αίτημα του αιτούντα για άσυλο». Κατέληξε δε ότι, υπό το φως των δυσκολιών που αντιμετώπιζε το Ηνωμένο Βασίλειο λόγω της αυξανόμενης ροής αιτούντων άσυλο, το μέτρο ήταν ασυμβίβαστο με το Άρθρο 5.1(στ) της ΕΣΔΑ.³³ Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τις προϋποθέσεις κράτησης ενόψει απέλασης, όπου τη στέρηση της ελευθερίας αιτιολογεί μόνο ο σκοπός της έκδοσης.³⁴

Επιπλέον, η διάρκεια της κράτησης των μεταναστών δεν πρέπει να υπερβαίνει το εύλογο χρονικό διάστημα του επιδιωκόμενου σκοπού. Σύμφωνα με το ΕυρΔΔΑ, εάν η διάρκεια της κράτησης μεταναστών κριθεί υπερβολική, τότε η κράτηση παύει να είναι νόμιμη κατά την έννοια του Αρθρου 5.1(στ) της ΕΣΔΑ.³⁵

Πιο συγκεκριμένα, το ΕυρΔΔΑ έχει τονίσει ότι η κράτηση ενόψει απέλασης αιτιολογείται μόνο όταν η απέλαση πραγματοποιείται με τη δέουσα επιμέλεια. Στην υπόθεση *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το ΕυρΔΔΑ εξήγησε ότι η στέρηση της ελευθερίας ατόμου που αναμένει την έκδοσή του, αιτιολογείται μόνο όσο διαρκούν οι σχετικές διαδικασίες, και «σε περίπτωση που οι διαδικασίες αυτές δεν πραγματοποιούνται με τη δέουσα επιμέλεια, τότε η κράτηση παύει να θεωρείται επιτρεπτή».³⁶ Στην πρόσφατη υπόθεση *M.S. κατά Βελγίου*, το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι η παρατεταμένη κράτηση αλλοδαπού, του οποίου η απέλαση δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί σύμφωνα με την αρχή της μη επαναπροώθησης, παραβίασε το δικαίωμα της ελευθερίας όπως κατοχυρώνεται στο Άρθρο 5.1 της ΕΣΔΑ.³⁷

Άλλα παραδείγματα σχετικά με τη νομιμότητα της κράτησης:

- ΕυρΔΔΑ, *A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 19 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 164: «Το Άρθρο 5 § 1(στ) δεν απαιτεί η κράτηση να θεωρείται ευλόγως απαραίτητη, προκειμένου να αποτρέψει, για παράδειγμα, τον κρατούμενο από τη διάπραξη αδικήματος ή την απόπειρα φυγής. Ωστόσο, κάθε στέρηση ελευθερίας κατά την έννοια του δεύτερου σκέλους του Αρθρου 5 § 1(στ) αιτιολογείται μόνο όσο διαρκούν οι διαδικασίες απέλασης ή έκδοσης. Σε περίπτωση που οι διαδικασίες αυτές δεν πραγματοποιούνται με τη δέουσα επιμέλεια, η κράτηση παύει να θεωρείται επιτρεπτή βάσει του Αρθρου 5 § 1(στ)».
- ΕυρΔΔΑ, *Rahimi κατά Ελλάδας*, 5 Απριλίου 2011, παράγραφοι 104-106: «Κατ' αρχήν, η διάρκεια της κράτησής του – δύο μέρες – δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί παράλογη προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός [η απέλαση]. Εντούτοις, η εντολή απέλασης στη συγκεκριμένη υπόθεση φαίνεται να υπήρξε το αποτέλεσμα της αυτόματης εφαρμογής της εν λόγω νομοθεσίας. Οι εθνικές αρχές δεν είχαν λάβει υπόψη το βέλτιστο συμφέρον του προσφεύγοντα ως ανηλίκου ή την προσωπική του κατάσταση ως ασυνόδευτου ανηλίκου. Επιπλέον, δεν είχαν εξετάσει κατά πόσον ήταν απαραίτητο να σταλεί ο προσφεύγων - ως μέτρο ύστατης λύσης – σε κέντρο κράτησης ή κατά πόσον μία λιγότερο δραστική ενέργεια δεν θα επαρκούσε προκειμένου να εξασφαλιστεί η απέλασή του. Οι παράγοντες αυτοί έθεσαν σε αμφισβήτηση την καλή πίστη των αρχών αναφορικά με την εκτέλεση του μέτρου κράτησης. Πόσω μάλλον από τη στιγμή που οι συνθήκες κράτησης στο κέντρο, κυρίως σε

33. ΕυρΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 29 Ιανουαρίου 2008, παράγραφοι 77-80.

34. Βλέπετε Κεφάλαιο III (γ) (i) του εγχειριδίου («Διάρκεια και συνθήκες κράτησης»).

35. Βλέπετε Κεφάλαιο VI (γ) του εγχειριδίου («Συλλογικές απελάσεις»).

36. ΕυρΔΔΑ, *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 1996, παράγραφοι 112-13.

37. ΕυρΔΔΑ, *M.S. κατά Βελγίου*, 31 Ιανουαρίου 2012, παράγραφος 155.

ζητήματα στέγασης, υγιεινής και υποδομής, ήταν τόσο επαχθείς που υπονόμευαν την ίδια την έννοια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας».

- ΕυρΔΔΑ, *Lokro και Touré κατά Ουγγαρίας*, 20 Σεπτεμβρίου 2011 (το ΕυρΔΔΑ δεν επείσθη ότι η κράτηση των προσφευγόντων που διήρκεσε πέντε μήνες με σκοπό την υποτιθέμενη έκδοσή τους, η οποία ποτέ δεν πραγματοποιήθηκε, αποτέλεσε μέτρο ανάλογο προς το σκοπό που επεδίωκε η πολιτική επί των αλλοδαπών. Επιπροσθέτως, το ΕυρΔΔΑ σημείωσε ότι η κράτηση των προσφευγόντων παρατάθηκε διότι η αρμόδια αρχή προσφύγων δεν είχε ξεκινήσει τη διαδικασία αποφυλάκισής τους. Αυτή η αδράνεια δεν συνοδευόταν από κάποια αιτιολογημένη απόφαση και δεν προέβλεπε κάποιο επανορθωτικό μέτρο. Κατά συνέπεια, οι προσφεύγοντες στερήθηκαν την ελευθερία τους λόγω της απλής σιωπής μίας αρχής. Κατά το ΕυρΔΔΑ, κάτι τέτοιο «προσεγγίζει την αυθαιρεσία». Η απουσία αναλυτικής αιτιολογίας για τη στέρηση της ελευθερίας του προσφεύγοντα καθιστά το μέτρο αυτό ασυμβίβαστο με την απαίτηση περί νομιμότητας κατά την έννοια του Άρθρου 5 της ΕΣΔΑ).
- ΕυρΔΔΑ, *Mokallal κατά Ουκρανίας*, 10 Νοεμβρίου 2011, παράγραφος 36: «Η φράση ‘συμφώνως προς την νόμιμον διαδικασίαν’ δεν αναφέρεται μόνο στο εθνικό δίκαιο. Σχετίζεται, επίσης, με την ποιότητα του συγκεκριμένου νόμου, απαιτώντας να συμβαδίζει με το κράτος δικαίου, έννοια που διέπει όλα τα Άρθρα της Σύμβασης. Υπό αυτήν την έννοια, ο όρος ποιότητα υποδηλώνει ότι όταν το εθνικό δίκαιο επιτρέπει τη στέρηση της ελευθερίας, πρέπει να είναι επαρκώς προσβάσιμο και ακριβές προς αποφυγή κάθε κινδύνου αυθαιρεσίας».
- ΕυρΔΔΑ, *Longa Yonkeu κατά Λετονίας*, 15 Νοεμβρίου 2011, παράγραφοι 120 και 134: «Ο προσφεύγων ήταν υπήκοος του Καμερούν που επεστράφη στη χώρα του κατόπιν δύο ανεπιτυχών αιτήσεων ασύλου. Ο προσφεύγων κατήγγειλε ότι η κράτησή του στη Λετονία σε κλειστό κέντρο, από το Δεκέμβριο 2008 έως τον Ιανουάριο 2010, παραβίασε το δικαίωμά του για ελευθερία και ασφάλεια, λόγω της μακροχρόνιας κράτησης και της απουσίας επαρκών εγγυήσεων κατά αυθαιρεσίας. Το ΕυρΔΔΑ θεώρησε ότι υπήρξε παραβίαση του εν λόγω δικαιώματος, αλλά μόνο σε συγκεκριμένες περιόδους της κράτησής του. Κατά τη διάρκεια αυτών των περιόδων, δεν υπήρχε εθνική νομική βάση που αιτιολογούσε την κράτηση από τη στιγμή που είχε ληφθεί τελική απόφαση για το αίτημα ασύλου. Επιπλέον, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι πριν την 14^η Ιουλίου 2009, ημερομηνία έναρξης ισχύος των νέων νομικών διατάξεων, το εφαρμοστέο δίκαιο για κράτηση με σκοπό την απέλαση, δεν τηρούσε τους κανόνες της ΕΣΔΑ, καθώς ήταν αόριστο, δεν προέβλεπε σαφείς και συγκεκριμένες διαδικασίες για τους απορριφθέντες αιτούντες άσυλο, ενώ η εφαρμογή του δεν μπορούσε να προβλεφθεί και οδηγούσε σε διοικητική αυθαιρεσία».
- ΕυρΔΔΑ, *Yoh-Ekale Mwanje κατά Βελγίου*, 20 Δεκεμβρίου 2011, παράγραφοι 117-119: «Η προσφεύγουσα, Καμερουνέζα υπήκοος θετική στον ιό HIV, κρατήθηκε για περίπου τέσσερις μήνες στο “127 bis” κλειστό κέντρο διέλευσης με σκοπό την επιστροφή της στο Καμερούν. Το Δικαστήριο έκρινε ότι οι συνθήκες κράτησης ήταν αντίθετες με τις διατάξεις της ΕΣΔΑ, καθώς οι αρχές δεν είχαν ενεργήσει με τη δέουσα επιμέλεια προκειμένου να εξασφαλίσουν την απαραίτητη θεραπεία κατά τη διάρκεια της κράτησης. Επιπλέον, δεν της αναγνωρίστηκε το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής έτσι ώστε να προσβάλει την ιατρική έκθεση όπου βασίστηκε η εν λόγω απόφαση, η οποία δεν ανέλυε προσεκτικά την ατομική ιατρική κατάστασή της. Τέλος, το ίδιο το μέτρο κράτησης θεωρήθηκε από το Δικαστήριο δυσανάλογο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό. Το Δικαστήριο δήλωσε ότι θα μπορούσε να είχε λάβει καλύτερη περίθαλψη για τον ιό HIV εάν δεν τελούσε υπό κράτηση. Εκτός των άλλων, οι δικαστές του Στρασβούργου έλαβαν υπόψη τους το γεγονός ότι τόσο η ταυτότητα όσο και η μόνιμη διεύθυνσή της ήταν γνωστές, ενώ η προσφεύγουσα είχε παραστεί σε κάθε συνάντηση που είχαν ορίσει οι αρχές και είχε προσκομίσει τα απαιτούμενα έγγραφα. Επομένως, το Βέλγιο θα μπορούσε να είχε υιοθετήσει ένα λιγότερο επαχθές μέτρο».
- ΕυρΔΔΑ, *Takush κατά Ελλάδας*, 17 Ιανουαρίου 2012, παράγραφος 46 (ο προσφεύγων συνελήφθη από την αστυνομία και παραπέμφθηκε απευθείας ενώπιον του Πλημμελειοδικείου για διευκόλυνση και συνέργεια σε παράνομη είσοδο αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια.

Το Πλημμελειοδικείο τον αθώωσε. Το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι η κράτησή του υπήρξε νόμιμη σύμφωνα με τις ειδικές διατάξεις του νόμου περί εισόδου αλλοδαπών).

ii. Λόγοι που επιτρέπουν την κράτηση αλλοδαπών εξαιρουμένου του μεταναστευτικού ελέγχου

Αυτοί οι λόγοι κράτησης θεωρούνται οι μόνοι νόμιμοι όταν τίθεται ζήτημα μεταναστευτικού ελέγχου. Ωστόσο, οι μετανάστες – όπως ο καθένας – μπορεί να τελέσουν υπό κράτηση για λόγους που δεν σχετίζονται με τη μετανάστευση. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η στέρηση της ελευθερίας σχετίζεται με ποινικές διαδικασίες ή την προστασία της δημόσιας τάξης και υγείας, και κατά συνέπεια, πρέπει να γίνεται σαφής διαχωρισμός με τη διοικητική κράτηση. Οι λόγοι που επιτρέπουν τη μη διοικητική κράτηση περιορίζονται σε όσους προβλέπει το Άρθρο 5.1(α), (β), (γ), (δ) και (ε) της ΕΣΔΑ. Αξίζει, όμως, να σημειωθεί ότι αυτά τα είδη κράτησης υπόκεινται σε παρόμοιες απαιτήσεις επιπρόσθετης εκτίμησης της αναγκαιότητας και αναλογικότητας του μέτρου. Επιπλέον, οφείλουν να σέβονται την αρχή περί μη διάκρισης που απαγορεύει κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας εκτός από περιπτώσεις που η διαφορετική μεταχείριση είναι εύλογη και αιτιολογημένη.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 19 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 171: «Το Δικαστήριο δεν δέχεται το επιχείρημα της κυβέρνησης ότι το Άρθρο 5 § 1 επιτυγχάνει την ισορροπία μεταξύ του ατομικού δικαιώματος στην ελευθερία και του κρατικού συμφέροντος περί προστασίας του πληθυσμού από τρομοκρατική απειλή. Το επιχείρημα αυτό είναι ασυμβίβαστο τόσο με τη νομολογία του Δικαστηρίου σύμφωνα με την υποπαράγραφο (στ) όσο και με την αρχή ότι οι παράγραφοι (α) έως (στ) απαριθμούν έναν εξαντλητικό κατάλογο εξαιρέσεων και μόνο μία στενή ερμηνεία αυτών των εξαιρέσεων θα μπορούσε να θεωρηθεί σύμφωνη με τους σκοπούς του Αρθρου 5. Σε περίπτωση που η κράτηση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των παραγράφων όπως ερμηνεύονται από το Δικαστήριο, τότε δεν μπορεί να καλύψει την ανάγκη αντιστάθμισης των συμφερόντων του κράτους έναντι αυτών του κρατούμενου».

iii. Δικαίωμα στην πληροφόρηση

Οι μετανάστες που τελούν υπό κράτηση, έχουν το δικαίωμα να ενημερώνονται άμεσα και σε γλώσσα που κατανοούν για το χαρακτήρα και τους λόγους της κράτησής τους, καθώς επίσης για τη διαδικασία επανεξέτασης και προσβολής της σχετικής απόφασης. Δεδομένης της απαίτησης ότι ο νόμος που ορίζει την κράτηση πρέπει να είναι προσβάσιμος, ακριβής και προβλέψιμος προκειμένου να θεωρηθεί νόμιμη η κράτηση, τα κράτη οφείλουν να εξασφαλίζουν ότι οι μετανάστες έχουν ουσιαστική πρόσβαση σε αυτήν την πληροφόρηση, χρησιμοποιώντας κατανοητή γλώσσα και λαμβάνοντας υπόψη το επίπεδο μόρφωσής τους. Όταν κρίνεται αναγκαίο, οι αρχές πρέπει να είναι σε θέση να παράσχουν νομική αρωγή σε μετανάστες που στερούνται την ελευθερία τους.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 29 Ιανουαρίου 2008, παράγραφος 84: «Η πρώτη φορά που ο προσφεύγων ενημερώθηκε για τον πραγματικό λόγο της κράτησής του ήταν στις 5 Ιανουαρίου 2001 μέσω του εκπροσώπου του, ενώ είχαν ήδη περάσει 76 ώρες. Θεωρώντας ότι οι προφορικές εξηγήσεις μέσω εκπροσώπου πληρούν τις απαιτήσεις του άρθρου 5 §2 της Σύμβασης, το ΕΔΔΑ κρίνει ότι η καθυστέρηση 76 ωρών στην κοινοποίηση των λόγων της κράτησης δεν ήταν σύμφωνη με την απαίτηση της διάταξης ότι οι λόγοι αυτοί πρέπει να δίνονται ‘αμελλητί’».
- ΕυρΔΔΑ, *Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας*, 22 Σεπτεμβρίου 2009, παράγραφος 138: «Το γεγονός ότι η κυβέρνηση δεν έδωσε καμία απάντηση ενώ στο φάκελο της υπόθεσης δεν

βρέθηκε κανένα έγγραφο που να αποδεικνύει ότι οι προσφεύγοντες είχαν ενημερωθεί για τους λόγους της συνεχούς τους κράτησης, οδήγησε το Δικαστήριο στο συμπέρασμα ότι οι κρατικές αρχές δεν κοινοποίησαν ποτέ στους προσφεύγοντες τους λόγους της κράτησής τους από την 23^η Ιουνίου 2008 κι έπειτα».

Το δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με τους λόγους της κράτησης ορίζεται ρητώς στο Άρθρο 5.2 της ΕΣΔΑ, που προβλέπει ότι «παν συλληφθέν πρόσωπον δέον να πληροφορηθεί κατά το δυνατόν συντομότερον και εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί, τους λόγους της σύλληψεώς του ως και πάσαν διατυπωμένην εναντίον του κατηγορίαν». Το ΕυρΔΔΑ έχει επισημάνει ότι δεν αρκεί μία ελάχιστη υπόδειξη της νομικής βάσης της κράτησης, ενώ έχει απαιτήσει την προβολή πραγματικών στοιχείων που αιτιολογούν το εν λόγω μέτρο.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Fox, Campbell και Hartley κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 30 Αυγούστου 1990, παράγραφος 41: «Στο κρατητήριο, ο κύριος Fox, η κυρία Campbell και ο κύριος Hartley ενημερώθηκαν από τον αστυνομικό που τους συνέλαβε ότι η κράτησή τους υπαγόταν στην παράγραφο 11 (1) του Νόμου του 1978 περί υπόπτων τρομοκρατίας (βλέπετε παραγράφους 9 και 13 ανωτέρω). Αυτή η ελάχιστη υπόδειξη της νομικής βάσης της κράτησης είναι – από μόνη της – ανεπαρκής σύμφωνα με τους σκοπούς του Άρθρου 5 § 2, όπως ισχυριζόταν η κυβέρνηση. Ωστόσο, κατόπιν της σύλληψής τους, όλοι οι προσφεύγοντες ανακρίθηκαν από την αστυνομία σχετικά με την υποψία ανάμειξής τους σε συγκεκριμένες ποινικές πράξεις και συμμετοχής σε απαγορευμένες οργανώσεις. Δεν υπάρχει λόγος να υποθέσουμε ότι στο πλαίσιο αυτών των ανακρίσεων, οι προσφεύγοντες δεν μπόρεσαν να κατανοήσουν το λόγο της σύλληψής τους. Συνεπώς, οι λόγοι που τους καθιστούσαν υπόπτους τρομοκρατίας, τους ανακοινώθηκαν κατά την ανάκριση».

Το Δικαστήριο έχει, επίσης, ερμηνεύσει το δικαίωμα στην πληροφόρηση του Άρθρου 5.2 της ΕΣΔΑ κατά τέτοιο τρόπο ώστε να ισχύει γενικότερα για κάθε άτομο που τελεί υπό κράτηση και, κατά συνέπεια, να επεκτείνει τις υποχρεώσεις των κρατών σε όλους τους μετανάστες που στερούνται την ελευθερία τους. Η ερμηνεία αυτή δικαιολογείται υπό το φως του Άρθρου 5.4 της ΕΣΔΑ και της απουσίας διάκρισης μεταξύ σύλληψης και κράτησης όσον αφορά το δικαίωμα προσβολής της νομιμότητας. Στην υπόθεση *Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας*, το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι:

βάσει του Άρθρου 5 §2 κάθε άτομο που συλλαμβάνεται, πρέπει να πληροφορείται σε απλή, μη τεχνική και ευκόλως κατανοητή γλώσσα, τους ουσιαστικούς νομικούς και πραγματικούς λόγους της σύλληψής του προκειμένου να είναι σε θέση – εφόσον κριθεί σκόπιμο - να προσφύγει ενώπιον δικαστηρίου για να προσβάλει το νόμιμο της κράτησης σύμφωνα με το Άρθρο 5 §4. Κατά πόσον το περιεχόμενο και η αμεσότητα της πληροφόρησης είναι επαρκή, εξαρτάται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε υπόθεσης. Το Δικαστήριο επισημαίνει ότι στην παρούσα υπόθεση, δεν υπάρχει λόγος να εξαιρεθούν οι προσφεύγοντες από τα δικαιώματα της παραγράφου 2, καθώς η παράγραφος 4 δεν κάνει διάκριση μεταξύ των ατόμων που στερούνται την ελευθερία τους λόγω σύλληψης και όσων την στερούνται λόγω κράτησης.³⁸

Σύμφωνα με αυτήν την ερμηνεία και τη σχέση μεταξύ δικαιώματος πληροφόρησης και δικαιώματος προσβολής της εντολής κράτησης, τα κράτη οφείλουν να παράσχουν την απαιτούμενη πληροφόρηση στους μετανάστες που στερούνται την ελευθερία τους σχετικά με το δικαίωμα δικαστικού ελέγχου και τα διαδικαστικά στάδια.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Shamayev και λοιποί κατά Γεωργίας και Ρωσίας*, 12 Απριλίου 2005, παράγραφοι 413-414: «Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι η παράγραφος 2 του Άρθρου 5 περιλαμβάνει τη βασική εγγύηση ότι κάθε άτομο που συλλαμβάνεται, πρέπει να ενημερώνεται για τους λόγους στέρησης της ελευθερίας του. Η αρχή αυτή αποτελεί την ελάχιστη εγγύηση κατά αυθαίρετης

38. ΕυρΔΔΑ, *Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας*, 22 Σεπτεμβρίου 2009, παράγραφος 136.

μεταχείρισης. Η διάταξη αυτή αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του σχήματος προστασίας που εγγυάται το Άρθρο 5: βάσει της 2^{ης} παραγράφου, κάθε άτομο που συλλαμβάνεται, πρέπει να πληροφορείται σε απλή, μη τεχνική και ευκόλως κατανοητή γλώσσα, τους ουσιαστικούς νομικούς και πραγματικούς λόγους της σύλληψής του προκειμένου να είναι σε θέση – εφόσον κριθεί σκόπιμο - να προσφύγει ενώπιον δικαστηρίου για να προσβάλει το νόμιμο της κράτησης σύμφωνα με την 4^η παράγραφο. Ενώ αυτή η πληροφόρηση πρέπει να παρέχεται ‘άμεσα’, δεν πρέπει να συνδέεται εξ’ ολοκλήρου με τον αστυνομικό την ίδια τη στιγμή που προβαίνει στη σύλληψη. Κατά πόσον το περιεχόμενο και η αμεσότητα της πληροφόρησης είναι επαρκή, εξαρτάται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε υπόθεσης».

Όσον αφορά την απαίτηση περί αμεσότητας, το ΕυρΔΔΑ έχει επισημάνει ότι ενώ δεν είναι απαραίτητο να ενημερώνεται ο μετανάστης την ίδια τη στιγμή που οδηγείται στο κρατητήριο, η ενημέρωση αυτή πρέπει να ολοκληρωθεί εντός των πρώτων ωρών της κράτησής του.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Shamayen και λοιποί κατά Γεωργίας και Ρωσίας*, 12 Απριλίου 2005, παράγραφοι 413-16 (δεν υπάρχει υποχρέωση άμεσης ενημέρωσης αλλά εντός των πρώτων ωρών).
- ΕυρΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 29 Ιανουαρίου 2008, παράγραφοι 81-85 (παραβίαση του Άρθρου 5 της ΕΣΔΑ διότι οι λόγοι στέρησης της ελευθερίας ανακοινώθηκαν στον κρατούμενο μετά την παρέλευση 76 ωρών).

Όλες αυτές οι απαιτήσεις και οι υποχρεώσεις που έχουν αναπτυχθεί μέσω της νομολογίας του Στρασβούργου, ισχύουν ασφαλώς για τους αιτούντες άσυλο που υπόκεινται σε ταχεία διαδικασία εξέτασης του αιτήματός τους. Εμπεριέχονται μάλιστα στις «Κατευθυντήριες Οδηγίες για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στις ταχύρυθμες διαδικασίες ασύλου» του Συμβουλίου της Ευρώπης, όπου προβλέπεται ότι «οι κρατούμενοι αιτούντες άσυλο πρέπει να ενημερώνονται άμεσα και σε γλώσσα που κατανοούν, για τους νομικούς και πραγματικούς λόγους της κράτησής τους, καθώς επίσης για τη δυνατότητα προσφυγής».³⁹

γ. Διάρκεια και συνθήκες κράτησης

Εκτός από τις απαιτήσεις που αφορούν τη νομιμότητα του μέτρου, η κράτηση υπόκειται και σε άλλες εγγυήσεις που προστατεύουν τους κρατούμενους ενάντια σε αυθαιρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών που στερούνται την ελευθερία τους. Αυτές οι εγγυήσεις σχετίζονται με τη μεταχείριση των κρατουμένων μεταναστών και αποσκοπούν στην αποφυγή μεγάλων περιόδων κράτησης και συνθηκών κράτησης που δεν σέβονται τους διεθνείς κανόνες δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η δυσανάλογη και άσκοπη στέρηση της ελευθερίας ισοδυναμεί με αυθαίρετη κράτηση, κατά παράβαση της υποχρέωσης των χωρών σύμφωνα με το Άρθρο 5 της ΕΣΔΑ.

i. Διάρκεια της κράτησης

Η κράτηση θεωρείται εξαιρετικό μέτρο και πρέπει να διαρκεί για το συντομότερο δυνατό διάστημα. Σε περίπτωση διοικητικής κράτησης μεταναστών ή κράτησης ενόψει απέλασης που εξυπηρετούν νόμιμο σκοπό, οι αρχές οφείλουν να διασφαλίζουν την προστασία των κρατουμένων ενάντια σε δυσανάλογα μέτρα. Συνεπώς, ακόμη και σε περιπτώσεις που το μέτρο στέρησης της ελευθερίας έχει κριθεί απαραίτητο, το ΕυρΔΔΑ υποστηρίζει ότι «η διάρκεια της κράτησης δεν πρέπει να

39. Επιτροπή Υπουργών 2009, Κατευθυντήρια Οδηγία XI.5.

υπερβαίνει το εύλογο χρονικό διάστημα που απαιτεί ο επιδιωκόμενος σκοπός»,⁴⁰ αλλιώς η κράτηση δεν είναι νόμιμη.⁴¹ Το ΕυρΔΔΑ έχει, επίσης, επισημάνει την απουσία ειδικής διάταξης στο Άρθρο 5 της ΕΣΔΑ που να ορίζει το μέγιστο χρονικό διάστημα ενώ τονίζει ότι «το ερώτημα κατά πόσον η διάρκεια των διαδικασιών απέλασης θα μπορούσε να επηρεάσει τη νομιμότητα της κράτησης υπό τη συγκεκριμένη διάταξη, εξαρτάται αποκλειστικά από τις συγκεκριμένες περιστάσεις της κάθε περίπτωσης». ⁴² Επιπλέον, είναι ευρέως αποδεκτό ότι παρατεταμένες περιόδους κράτησης ή αβεβαιότητας ως προς τη διάρκεια της κράτησης συνιστούν απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση κατά παράβαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Charahili κατά Τουρκίας*, 13 Απριλίου 2010, παράγραφος 77: «δεδομένου ότι μετανάστες ενδέχεται να τελέσουν υπό κράτηση για κάποιο διάστημα σε χώρους κράτησης της αστυνομίας και καθώς οι συνθήκες στους χώρους αυτούς είναι γενικά ακατάλληλες για παρατεταμένες περιόδους κράτησης, ο εκεί χρόνος κράτησής τους πρέπει να περιορίζεται στο ελάχιστο δυνατό».

Επιπλέον, το ΕυρΔΔΑ έχει κρίνει ότι η καθυστέρηση αποφυλάκισης κρατουμένου είναι αποδεκτή για συγκεκριμένους λόγους, όπως οι διαδικαστικές διατυπώσεις. Ωστόσο, μία τέτοια καθυστέρηση δεν δικαιολογείται για περισσότερο από κάποιες ώρες χωρίς να υπάρχει κίνδυνος παραβίασης του Άρθρου 5 και του δικαιώματος προστασίας ενάντια σε αυθαίρετη κράτηση.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Eminbeyli κατά Ρωσίας*, 26 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 49: «Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι είναι κατανοητό και αναμενόμενο να υπάρχει μία καθυστέρηση στην εφαρμογή της απόφασης αποφυλάκισης κρατουμένου λόγω των πρακτικών διαδικασιών που σχετίζονται με τη λειτουργία των δικαστηρίων και την τήρηση συγκεκριμένων διατυπώσεων. Ωστόσο, οι κρατικές αρχές πρέπει να επιδιώκουν το ελάχιστο χρονικό διάστημα. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, οι διοικητικές διατυπώσεις που σχετίζονται με την αποφυλάκιση δεν μπορούν να δικαιολογήσουν μία καθυστέρηση μεγαλύτερη των λίγων ωρών. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη οφείλουν να οργανώσουν το νομικό τους σύστημα κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι αρχές επιβολής του νόμου να είναι σε θέση να τηρούν την υποχρέωση περί αποφυγής αδικαιολόγητης στέρησης της ελευθερίας».
- ΕυρΔΔΑ, *Bubullima κατά Ελλάδας*, 28 Οκτώβριος 2010, παράγραφος 29 (αδυναμία των ελληνικών δικαστηρίων να εκδικάσουν εντός σύντομου χρονικού διαστήματος την αίτηση αποφυλάκισης ανηλίκου Αλβανού υπηκόου που τελούσε υπό κράτηση με σκοπό να απελαθεί).

ii. Συνθήκες της κράτησης

Οι μετανάστες που τελούν υπό κράτηση για λόγους μεταναστευτικού ελέγχου έχουν διαφορετικό νομικό καθεστώς από τους καταδικασθέντες ή τους προσωρινά κρατούμενους, και πρέπει να χαίρουν ανάλογης αντιμετώπισης. Την ουσιαστική αυτή διαφορά επεσήμανε το ΕυρΔΔΑ στην υπόθεση *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, επιμένοντας στο γεγονός ότι «οι συνθήκες κράτησης πρέπει να είναι κατάλληλες, λαμβάνοντας υπόψη ότι 'το μέτρο δεν εφαρμόζεται σε άτομα που έχουν διαπράξει ποινικά αδικήματα, αλλά σε αλλοδαπούς, οι οποίοι συχνά από φόβο της ίδιας τους της ζωής, έχουν εγκαταλείψει τη χώρα τους'». ⁴³ Επομένως, οι μετανάστες που στερούνται της ελευθερίας τους, πρέπει να κρατούνται σε κατάλληλες εγκαταστάσεις, οι οποίες αρμόζουν στην

40. ΕυρΔΔΑ, *Kaja κατά Ελλάδας*, 27 Ιουλίου 2006, παράγραφος 49. ΕυρΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 29 Ιανουαρίου 2008, παράγραφος 4. ΕυρΔΔΑ, *Efremidze κατά Ελλάδας*, 21 Ιουνίου 2011, παράγραφος 56.

41. Βλέπετε Κεφάλαιο III (β) (i) του εγχειριδίου («Νομιμότητα της κράτησης»).

42. ΕυρΔΔΑ, *Auad κατά Βουλγαρίας*, 11 Οκτωβρίου 2011, παράγραφος 128.

43. ΕυρΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 29 Ιανουαρίου 2008, παράγραφος 74.

ιδιαίτερη κατάστασή τους. Η Επιτροπή των Υπουργών και η ΕΕΠΒ έχουν εκφράσει την αναγκαιότητα στέγασης κρατουμένων μεταναστών και αιτούντων ασύλου σε εγκαταστάσεις – ή κέντρα, εάν πρόκειται για παρατεταμένη κράτηση – «ειδικά σχεδιασμένα γι’ αυτό το σκοπό, προσφέροντας υλικές συνθήκες και καθεστώς που ταιριάζουν στην νομική και πραγματική τους κατάσταση, επανδρωμένα με κατάλληλα εξειδικευμένο προσωπικό».⁴⁴

Η κράτηση μεταναστών βάσει του νόμου περί αλλοδαπών σε ακατάλληλο χώρο και συνθήκες αναφορικά με την κατάστασή τους και το σκοπό της στέρησης ελευθερίας είναι πιθανό να αποτελέσει παραβίαση του Άρθρου 5 της ΕΣΔΑ και του δικαιώματος ελευθερίας. Για παράδειγμα, σε οικογένειες που τελούν υπό κράτηση πρέπει να εξασφαλίζεται χωριστή διαμονή προκειμένου να εξασφαλίζεται επαρκές επίπεδο ιδιωτικότητας, ενώ η «κράτηση» ατόμου με ψυχική ασθένεια πρέπει να πραγματοποιείται σε νοσοκομείο, κλινική ή άλλο κατάλληλο ίδρυμα.⁴⁵ Το ΕυρΔΔΑ έχει επίσης τονίσει ότι «πρέπει να υπάρχει κάποια σχέση μεταξύ αφενός του λόγου στον οποίο βασίζεται η στέρηση της ελευθερίας και αφετέρου του χώρου και των συνθηκών της κράτησης. Κατ’ αρχήν, η ‘κράτηση’ ψυχικά ασθενούς κρίνεται ‘νόμιμη’ μόνο για τους σκοπούς της υποπαραγράφου (ε) της 1^{ης} παραγράφου, εφόσον πραγματοποιείται σε νοσοκομείο, κλινική ή άλλο κατάλληλο ίδρυμα».⁴⁶ Επιπλέον, η ακαταλληλότητα των χώρων κράτησης σε συνδυασμό με την παρατεταμένη στέρηση της ελευθερίας ενδέχεται να παραβιάσουν την αρχή απαγόρευσης βασανιστηρίων και απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή ποινής του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Charahili κατά Τουρκίας*, 13 Απριλίου 2010 (παραβίαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ λόγω κράτησης του προσφεύγοντα σε ακατάλληλες συνθήκες και για παρατεταμένη χρονική διάρκεια στο υπόγειο αστυνομικού τμήματος).

Προκειμένου να είναι σύμφωνη με τα Άρθρα 3 και 5 της ΕΣΔΑ, η μεταχείριση των μεταναστών - εκτός από τις απαιτήσεις καταλληλότητας, διάρκειας και ειδικά σχεδιασμένων εγκαταστάσεων κράτησης – προϋποθέτει την εξασφάλιση καθαρών, ασφαλών και υγιεινών συνθηκών κράτησης. Η μεταχείριση κρατουμένων μεταναστών πρέπει να είναι σύμφωνη με τη βασική αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Η ΕΕΠΒ έχει περιγράψει τις συνθήκες στις οποίες πρέπει να κρατούνται οι μετανάστες, δηλώνοντας ότι:

αυτά τα κέντρα πρέπει να εξασφαλίζουν στέγη επαρκώς επιπλωμένη, καθαρή και καλά επισκευασμένη προσφέροντας κατάλληλο χώρο διαβίωσης για τον αριθμό των κρατουμένων. Επιπλέον, πρέπει να δοθεί προσοχή στο σχεδιασμό και τη διάταξη των εγκαταστάσεων για να αποφευχθεί όσο το δυνατό περισσότερο η εντύπωση περιβάλλοντος εγκλεισμού. Όσον αφορά τις δραστηριότητες, αυτές πρέπει να περιλαμβάνουν άσκηση σε εξωτερικό χώρο, πρόσβαση σε δωμάτιο αναψυχής και σε ραδιόφωνο / τηλεόραση / εφημερίδες / περιοδικά, αλλά και άλλα κατάλληλα μέσα διασκέδασης (π.χ. επιτραπέζια παιχνίδια, πινγκ-πονγκ). Όσο μεγαλύτερος ο χρόνος κράτησης, τόσο πιο εξελιγμένες πρέπει να είναι οι παρεχόμενες δραστηριότητες.⁴⁷

Η υπερβολική έλλειψη χώρου και ο υπερπληθυσμός στους χώρους κράτησης, αλλά και ο συνδυασμός κακών συνθηκών διαβίωσης, όπως έλλειψη φυσικού φωτός και εξαερισμού, πρόσβαση σε τουαλέτες και ντους ή απουσία δραστηριοτήτων σε εξωτερικό χώρο, ενδέχεται να αποτελέσουν απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, ανεξαρτήτως της πρόθεσης ή μη των αρχών να εξευτελίσουν και να κακομεταχειριστούν τους κρατουμένους. Στην υπόθεση *Orchowski κατά Πολωνίας*, το ΕυρΔΔΑ εξήγησε ότι:

Η υπερβολική έλλειψη χώρου σε κελί φυλακής αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό παράγοντα που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη προκειμένου να αποδειχθεί κατά πόσον οι αμφισβητούμενες συνθήκες κράτησης είναι «εξευτελιστικές» κατά την έννοια του Άρθρου 3... Αντιθέτως, σε άλλες περιπτώσεις όπου ο υπερπληθυσμός δεν

44. Επιτροπή Υπουργών 2009, Κατευθυντήρια Οδηγία XI.7. ΕΕΠΒ 2011, σ. 65.

45. Επιτροπή Υπουργών 2009, Κατευθυντήρια Οδηγία XI.7.

46. ΕυρΔΔΑ, *Aerts κατά Βελγίου*, 30 Ιουλίου 1998, παράγραφος 46.

47. ΕΕΠΒ 2011, σ. 65.

είναι τόσο έντονος έτσι ώστε να εγείρει ζήτημα υπό το πρίσμα του Άρθρου 3 της Σύμβασης, το Δικαστήριο επεσήμανε άλλες πτυχές συνθηκών κράτησης που σχετίζονται με την αξιολόγηση περί συμβατότητας με τη συγκεκριμένη διάταξη. Τέτοια στοιχεία περιελάμβαναν, κατά κύριο λόγο, τη διαθεσιμότητα εξαερισμού, την πρόσβαση σε φυσικό φως ή αέρα, την επαρκή θέρμανση, τη συμμόρφωση με βασικές απαιτήσεις υγιεινής και τη δυνατότητα κατ' ιδίαν χρήσης της τουαλέτας. Συνεπώς, ακόμη και σε περιπτώσεις που αφορούσαν μεγάλο κελί φυλακής – με διαστάσεις 3-4 m² ανά κρατούμενο – το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 3, καθώς ο παράγοντας του χώρου συνδυάστηκε με την εξακριβωμένη έλλειψη εξαερισμού και φωτός ...⁴⁸

Στην υπόθεση *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, το Δικαστήριο περιέγραψε τις δυσμενείς συνθήκες κράτησης αιτούντων άσυλο στα κέντρα κράτησης. Ο συνδυασμός παραγόντων όπως ο ύπνος στο πάτωμα εκ περιτροπής εξαιτίας του έντονου υπερπληθυσμού, η στέρηση προαυλισμού και οι βρόμικες εγκαταστάσεις υγιεινής συντέλεσαν σε ένα επίπεδο ταλαιπωρίας που παραβίαζε σαφώς το δικαίωμα σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Το ΕυρΔΔΑ κατέληξε ότι:

οι συνθήκες κράτησης που βίωσε ο προσφεύγων ήταν απαράδεκτες. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι το αίσθημα αυθαιρεσίας σε συνδυασμό με το αίσθημα κατωτερότητας και άγχους που συχνά το συνοδεύουν, όπως επίσης οι έντονες επιπτώσεις που έχουν αναμφισβήτητα τέτοιες συνθήκες κράτησης στην αξιοπρέπεια του ατόμου, συνιστούν εξευτελιστική μεταχείριση κατά παράβαση του Άρθρου 3 της Σύμβασης. Επιπλέον, η αγωνία του προσφεύγοντα επιτάχθηκε από την ευάλωτη κατάστασή του ως αιτών άσυλο.⁴⁹

Στην υπόθεση *Rodić κατά Βοσνίας-Ερζεγοβίνης*, το ΕυρΔΔΑ κατέληξε σε παραβίαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ λόγω έλλειψης προστασίας της καλής σωματικής κατάστασης των κρατουμένων. Στην αξιολόγηση της ταλαιπωρίας που υπέστησαν οι προσφεύγοντες, το ΕυρΔΔΑ έλαβε υπ' όψη του, τόσο τη σωματική βία στην οποία υπεβλήθησαν, όσο και την ταλαιπωρία που προκαλούσε το συνεχές ψυχικό άγχος της απειλής και αναμονής αυτής της βίας. Το Δικαστήριο έκρινε ότι «ξεπέρασε τον αναπόφευκτο βαθμό ταλαιπωρίας που συνεπάγεται η κράτηση και θεώρησε ότι υπερέβη τα όρια σοβαρότητας του Άρθρου 3 της Σύμβασης».⁵⁰ Παρομοίως, το ΕυρΔΔΑ έχει επισημάνει ότι παρά την απουσία υποχρέωσης αποφυλάκισης των κρατουμένων λόγω προβλημάτων υγείας, η αποτυχία εξασφάλισης της απαραίτητης ιατρικής φροντίδας και φαρμάκων, ισοδυναμεί με απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση κατά παράβαση της υποχρέωσης των κρατών να εγγυώνται τη σωματική και πνευματική ευημερία των ατόμων που στερούνται την ελευθερία τους.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Mouisel κατά Γαλλίας*, 14 Νοεμβρίου 2002, παράγραφος 40: «Το Άρθρο 3 της Σύμβασης δεν μπορεί να ερμηνευτεί κατά τέτοιο τρόπο ώστε να επιβάλλει μία γενική υποχρέωση αποφυλάκισης των κρατουμένων για λόγους υγείας. Ωστόσο, επιβάλλει στα κράτη την υποχρέωση προστασίας της σωματικής ευημερίας των ατόμων που στερούνται την ελευθερία τους, παρέχοντας τους, για παράδειγμα, την απαιτούμενη ιατρική βοήθεια ... Το Δικαστήριο έχει, επίσης, τονίσει το δικαίωμα όλων των κρατουμένων να κρατούνται σε συνθήκες που σέβονται την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται ότι ο τρόπος και η μέθοδος εκτέλεσης των επιβληθέντων μέτρων δεν τους υποβάλλουν σε αγωνία ή δοκιμασίες που ξεπερνούν τον αναπόφευκτο βαθμό ταλαιπωρίας που συνεπάγεται η κράτηση. Επιπλέον, εκτός από την υγεία των κρατουμένων, πρέπει να εξασφαλίζεται και η ευημερία τους, δεδομένων των πρακτικών απαιτήσεων του εγκλεισμού ...».
- ΕυρΔΔΑ, *Yoh-Ekale Mwanje κατά Βελγίου*, 20 Δεκεμβρίου 2011, παράγραφος 91.

Το ΕυρΔΔΑ έχει, επίσης, επισημάνει ότι η έλλειψη πληροφόρησης περί ύπαρξης κέντρου υποδοχής στη ζώνη διέλευσης αεροδρομίου, όπου οι μετανάστες κρατούνταν για αρκετές ημέρες χωρίς

48. ΕυρΔΔΑ, *Orchowski κατά Πολωνίας*, 22 Οκτωβρίου 2009, παράγραφος 122.

49. ΕυρΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Μείζονος Σύγκλησης), 21 Ιανουαρίου 2011, παράγραφοι 230-33. ΕυρΔΔΑ, *Efremidze κατά Ελλάδας*, 21 Ιουνίου 2011, παράγραφος 41.

50. ΕυρΔΔΑ, *Rodić κατά Βοσνίας-Ερζεγοβίνης*, 27 Μαΐου 2008, παράγραφος 73.

κάποιου είδους βοήθεια ή εξασφάλιση μέσω διαβίωσης και καταλύματος, αποτέλεσε απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η αδράνεια και η αποτυχία των αρχών να καλύψουν τις βασικές ανάγκες των κρατουμένων μεταναστών δεν συμβάδιζαν με τα καθήκοντά τους βάσει της ΕΣΔΑ. Επιπλέον, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε τον απόλυτο χαρακτήρα του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ εξηγώντας ότι καμία περίπτωση δεν δύναται να απαλλάξει ένας κράτος από τις υποχρεώσεις του κατά την έννοια της συγκεκριμένης διάταξης, ανεξαρτήτως των οικονομικών ή κοινωνικών δυσκολιών που ενδέχεται να αντιμετωπίζει το συγκεκριμένο κράτος.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, 21 Ιανουαρίου 2011, παράγραφος 223: «Το Δικαστήριο σημειώνει πρώτα-πρώτα ότι τα κράτη που βρίσκονται στα εξωτερικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης συναντούν σήμερα σημαντικές δυσκολίες προκειμένου να αντιμετωπίσουν ένα αυξανόμενο κύμα μεταναστών και αιτούντων άσυλο. Η κατάσταση αυτή εντείνεται με τις μεταφορές υποψηφίων για άσυλο από τα άλλα κράτη μέλη κατ' εφαρμογή του Κανονισμού του Δουβλίνου (ανωτέρω παράγραφοι 65-82). Το Δικαστήριο δεν μπορεί να υποτιμήσει το βάρος και την πίεση που η κατάσταση αυτή συνεπάγεται για τα θιγόμενα κράτη, που είναι ακόμη πιο βαριά λόγω της σημερινής οικονομικής κρίσης. Το Δικαστήριο γνωρίζει συγκεκριμένα τις δυσκολίες που συνεπάγεται η υποδοχή των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο κατά την άφιξή τους σε μεγάλα διεθνή αεροδρόμια, καθώς και η δυσαναλογία του αριθμού των αιτούντων άσυλο σε σχέση με την ικανότητα υποδοχής ορισμένων κρατών. Ωστόσο, λόγω του απόλυτου χαρακτήρα του Άρθρου 3, αυτό δεν μπορεί να απαλλάξει ένα κράτος από τις υποχρεώσεις του απέναντι στην διάταξη αυτή».
- ΕυρΔΔΑ, *Riad και Idiab κατά Βελγίου*, 24 Ιανουαρίου 2008, παράγραφοι 103-106: «Η ζώνη διέλευσης δεν ήταν κατάλληλος χώρος για την κράτηση των προσφευγόντων. Από την ίδια της τη φύση, είναι χώρος σχεδιασμένος για βραχυπρόθεσμη παραμονή ατόμων. Με χαρακτηριστικά που δίνουν στους κρατουμένους ένα αίσθημα απομόνωσης, χωρίς πρόσβαση σε εξωτερικό χώρο για προαυλισμό και σωματική άσκηση, χωρίς υπηρεσίες σίτισης και επαφή με τον εξωτερικό χώρο, η ζώνη διέλευσης κρίνεται τελείως ακατάλληλη για τις ανάγκες διαμονής που υπερβαίνει τις δέκα ημέρες. ... Το Δικαστήριο θεωρεί απαράδεκτη την κράτηση ατόμων σε συνθήκες που αποτυγχάνουν πλήρως να καλύψουν τις βασικές ανάγκες τους. Το γεγονός ότι ορισμένοι εργαζόμενοι στη ζώνη διέλευσης ικανοποίησαν ορισμένες από τις ανάγκες των προσφευγόντων δεν αλλάζει σε καμία περίπτωση τις τελείως απαράδεκτες καταστάσεις που χρειάστηκε να υπομείνουν».

δ. Κράτηση ανηλίκων και ευάλωτων ομάδων

Τα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν προβλέψει επιπρόσθετες εγγυήσεις για να προστατεύσουν ιδιαίτερα ευάλωτες ομάδες μεταναστών υπό κράτηση, εξασφαλίζοντάς τους τη συγκεκριμένη προσοχή που χρειάζονται. Οι ιδιαίτερες αυτές προβλέψεις αφορούν ανηλίκους, κρατουμένους με ψυχικές ή σωματικές αναπηρίες, και γυναίκες.

i. Κράτηση ανηλίκων

Η κράτηση ανηλίκων θεωρείται παγκοσμίως μέτρο ύστατης λύσης που περιορίζεται σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπου η στέρηση ελευθερίας του ανηλίκου είναι προς το βέλτιστο συμφέρον του.⁵¹ Οι αρχές που ισχύουν για την προστασία των ανηλίκων μεταναστών, έχουν διατυπωθεί σε πολλά κείμενα δικαιωμάτων του ανθρώπου. Στο επίπεδο του Συμβουλίου της Ευρώπης, τόσο η Επιτροπή

51. Κυρίως, τα Άρθρα 3 και 8 ΕΣΔΑ, τα Άρθρα 4, 19 και 24 ΧΘΔΕΕ, τα Άρθρα 7, 17 και 24 ΔΣΑΠΔ, τα Άρθρα 3, 9, 10 και 22 ΣΔΠ.

των Υπουργών όσο και η ΚΣΣΕ έχουν προβλέψει ελαστικές νομοθετικές διατάξεις (soft law) που ασχολούνται με το ευαίσθητο ζήτημα κράτησης παιδιών και ασυνόδευτων ανηλίκων μεταναστών. Όσον αφορά τους αιτούντες άσυλο, η Επιτροπή των Υπουργών έχει δηλώσει ότι «τα παιδιά, συμπεριλαμβανομένων των ασυνόδευτων ανηλίκων, δεν πρέπει – κατά κανόνα – να τελούν υπό κράτηση. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις που τα παιδιά τελούν υπό κράτηση, πρέπει να υπάρχει ειδική επίβλεψη και υποστήριξη».⁵² Η ΚΣΣΕ υιοθέτησε το *Ψήφισμα 1810 (2011) για ασυνόδευτους ανηλίκους στην Ευρώπη: ζητήματα άφιξης, διαμονής και επιστροφής*, και τη *Σύσταση 1985 (2011) για ασυνόδευτους ανηλίκους σε παράτυπη κατάσταση: πραγματικός λόγος ανησυχίας*, που αναφέρονται αποκλειστικά στο καθεστώς και την προστασία των παιδιών μεταναστών προβλέποντας τους ακόλουθους κανόνες που αφορούν την κράτησή τους:

- κατ' αρχήν, τα παιδιά δεν πρέπει ποτέ να τελούν υπό κράτηση. Όταν υφίσταται ζήτημα κράτησης ανηλίκου, τότε πρέπει να υπερισχύει το βέλτιστο συμφέρον του.
- σε περίπτωση κράτησης, το χρονικό διάστημα πρέπει να είναι το συντομότερο δυνατό και οι εγκαταστάσεις πρέπει να αρμόζουν στην ηλικία του παιδιού. Το παιδί πρέπει να έχει πρόσβαση σε σχετικές δραστηριότητες και παιδαγωγική υποστήριξη.
- η κράτηση πρέπει να πραγματοποιείται σε ξεχωριστό χώρο από τον αντίστοιχο των ενηλίκων, ή σε εγκαταστάσεις σχεδιασμένες για τη διαμονή παιδιών με τους γονείς τους ή άλλα μέλη της οικογένειάς τους. Το παιδί δεν πρέπει να απομακρύνεται από το γονέα του, εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις.
- τα ασυνόδευτα παιδιά δεν πρέπει ποτέ να τελούν υπό κράτηση.
- κανένα παιδί δεν πρέπει να στερείται την ελευθερία του αποκλειστικά και μόνο λόγω της ιδιότητας του μετανάστη, ενώ η κράτηση δεν πρέπει ποτέ να συνιστά κατασταλτικό μέτρο.
- όταν υπάρχει αμφιβολία για την ηλικία του παιδιού, τότε το παιδί πρέπει να απαλλάσσεται λόγω αμφιβολιών.⁵³

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, η ειδική προστασία παιδιών και ασυνόδευτων ανηλίκων προβλέπεται στα Άρθρα 3, 5 και 8 της Σύμβασης. Υπό το φως του απόλυτου χαρακτήρα του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο έχει υπογραμμίσει τη θετική υποχρέωση των κρατών να προστατεύουν και να μεριμνούν για τα ιδιαίτερα ευάλωτα άτομα, όπως τους ασυνόδευτους ανηλίκους, ανεξαρτήτως της ιδιότητας του παράτυπου μετανάστη, της ιθαγένειας ή της ανιθαγένειας.⁵⁴ Σύμφωνα με το Δικαστήριο, το κύριο χαρακτηριστικό της θετικής αυτής υποχρέωσης είναι η απαίτηση από τις κρατικές αρχές να λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα για τη διασφάλιση του δικαιώματος, ή πιο συγκεκριμένα, για την υιοθέτηση εύλογων και κατάλληλων μέτρων για την προστασία του δικαιώματος. Το ΕυρΔΔΑ υπενθυμίζει πως το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού προϋποθέτει ότι τα κράτη πρέπει να εξασφαλίζουν όσο το δυνατό περισσότερο την οικογενειακή ενότητα και να χρησιμοποιούν την κράτηση μόνο ως μέτρο ύστατης λύσης.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Rahimi κατά Ελλάδας*, 5 Απριλίου 2011, παράγραφος 87: «Ως προς την απόλυτη προστασία του άρθρου 3 της Σύμβασης, θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα στοιχεία αυτά είναι καθοριστικά στην υπό κρίση υπόθεση και ότι επικρατούν σε σχέση με την ιδιότητα του προσφεύγοντα ως αλλοδαπού σε παράνομη διαμονή. Αναμφισβήτητα ανήκει στις πιο ευάλωτες κατηγορίες ανθρώπων της κοινωνίας και εναπόκειται στο ελληνικό κράτος να τον προστατέψει και να αναλάβει την φροντίδα του με την υιοθέτηση των καταλλήλων μέτρων με βάση τις θετικές υποχρεώσεις που απορρέουν από το Άρθρο 3 της Σύμβασης».
- ΕυρΔΔΑ, *Kanagaratnam και λοιποί κατά Βελγίου*, 13 Δεκεμβρίου 2011 (η υπόθεση αφορούσε ανηλίκους που τελούσαν μαζί με την μητέρα τους υπό κράτηση στο ίδιο κέντρο, ένα κλειστό κέντρο διέλευσης, το οποίο κρίθηκε ακατάλληλο από το Δικαστήριο για τις

52. Επιτροπή Υπουργών 2009, Κατευθυντήρια Οδηγία XI.2.

53. ΚΣΣΕ 2011β, παράγραφοι 9.4.1-9.4.7.

54. Οι αρχές αυτές έχουν, επίσης, υιοθετηθεί από την ΚΣΣΕ (2011α, παράγραφοι 5.2 και 5.15).

ανάγκες των παιδιών, λόγω των συνθηκών κράτησης, που καταγράφονται σε διάφορες εθνικές και διεθνείς εκθέσεις).

Το ΕυρΔΔΑ έχει διαπιστώσει ότι με τον εγκλεισμό των παιδιών σε κέντρα κράτησης, οι αρχές είχαν συνειδητά αγνοήσει το γεγονός ότι λόγω της προσωπικής ιστορίας τους και της ιδιαίτερα ευάλωτης κατάστασής τους, είχαν υποφέρει από άγχος και αισθήματα κατωτερότητας που ενδεχομένως εμπόδιζαν τη σωστή τους ανάπτυξη. Επιπλέον, η κατάσταση αυτή ανέδειξε ένα τεκμήριο ευπάθειας των παιδιών. Το ΕυρΔΔΑ θεώρησε ότι η κράτηση είχε υποβάλει τα παιδιά σε βαθμό ταλαιπωρίας που ξεπερνούσε το όριο κακής μεταχείρισης σύμφωνα με το Άρθρο 3 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Kanagaratnam και λοιποί κατά Βελγίου*, 13 Δεκεμβρίου 2011, παράγραφοι 67-69 (τεκμήριο ευπάθειας παιδιών που τελούν υπό κράτηση και παραβίαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, λόγω του αισθήματος άγχους και κατωτερότητας που έθεσαν σε κίνδυνο την ανάπτυξή τους).

Στην υπόθεση *Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου*, μία 5χρονη ασυνόδευτη ανήλικη τέθηκε υπό κράτηση για δύο μήνες σε κέντρο ενηλίκων, χωρίς να οριστεί κάποιος υπεύθυνος για τη φροντίδα της. Το ΕυρΔΔΑ επεσήμανε ότι «δεν ελήφθησαν μέτρα για να εξασφαλιστεί σωστή συμβουλευτική και παιδαγωγική υποστήριξη από εξειδικευμένο προσωπικό ειδικά εντεταλμένο γι' αυτό το σκοπό». Σημειώνοντας τον αναπόφευκτο φόβο και τις σοβαρές ψυχολογικές επιπτώσεις τέτοιων συνθηκών στο παιδί, το ΕυρΔΔΑ κατέληξε ότι οι αρχές «είχαν επιδείξει έλλειψη ανθρωπιάς σε βαθμό που ισοδυναμούσε με απάνθρωπη μεταχείριση». Επιπλέον, οι αρχές παρέλειψαν να ενημερώσουν τη μητέρα του παιδιού για την απέλαση της κόρης της, γεγονός που της γνωστοποιήθηκε κατόπιν εκτέλεσης της απόφασης: «Το Δικαστήριο δεν αμφιβάλλει ότι το συμβάν αυτό προκάλεσε στην πρώτη προσφεύγουσα μεγάλη αγωνία. Η αδιαφορία για τις επιπτώσεις αυτής της συμπεριφοράς στα συναισθήματά της και τα αποδεικτικά στοιχεία στο φάκελο της υπόθεσης οδήγησαν το Δικαστήριο να κρίνει ότι η συγκεκριμένη κατάσταση είχε αγγίξει το απαιτούμενο όριο σοβαρότητας».⁵⁵ Συνεπώς, στην υπόθεση αυτή, το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι οι συνθήκες κράτησης του ασυνόδευτου παιδιού είχαν οδηγήσει σε δύο παραβιάσεις της απαγόρευσης απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης, αναφορικά τόσο με το παιδί, όσο και τη μητέρα του.

Επιπροσθέτως, το ΕυρΔΔΑ έχει ενστερνιστεί την αρχή ότι η κράτηση παιδιών αποτελεί μέτρο ύστατης λύσης που περιορίζεται σε ιδιαίτερα εξαιρετικές περιστάσεις, όπου αιτιολογείται από το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού. Σε περίπτωση που οι αρχές αποτύχουν να αποδείξουν ότι ισχύει κάτι τέτοιο και έχουν εξετάσει όλες τις υπόλοιπες εναλλακτικές προς τη στέρηση ελευθερίας λύσεις, η κράτηση ανήλικου συνιστά αυθαιρεσία και παραβιάζει το δικαίωμα σε ελευθερία και ασφάλεια του Άρθρου 5 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο έχει, επίσης, καταλήξει ότι η κράτηση μητέρας σε χώρο προφανώς ανεπαρκή για τα παιδιά της είναι παράνομη και παραβιάζει την προστασία κατά αυθαιρεσίας που εγγυάται το Άρθρο 5.1(στ) της ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Rahimi κατά Ελλάδα*, 5 Απριλίου 2011, παράγραφος 109 (αυθαίρετη κράτηση ασυνόδευτου ανηλίκου).
- ΕυρΔΔΑ, *Kanagaratnam και λοιποί κατά Βελγίου*, 13 Δεκεμβρίου 2011, παράγραφοι 94-95 (κράτηση παιδιών με τη μητέρα τους σε ακατάλληλες γι' αυτά συνθήκες).

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο επιμένει στη σημασία ελαχιστοποίησης των περιπτώσεων, όπου οικογένειες με παιδιά τελούν υπό κράτηση. Θεωρώντας ότι είναι ιδιαίτερα σημαντικό να διατηρείται η οικογενειακή ενότητα αποφεύγοντας παράλληλη την κράτηση ανηλίκων, το ΕυρΔΔΑ

55. ΕυρΔΔΑ, *Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου*, 12 Οκτωβρίου 2006, παράγραφοι 50, 58 και 70.

έκρινε ότι από τη στιγμή που δεν υπήρχαν λόγοι υποψίας πως η οικογένεια θα προσπαθούσε να διαφύγει, το μέτρο ήταν δυσανάλογο και παραβίασε το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής, όπως κατοχυρώνεται στο Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Παρομοίως, το Δικαστήριο έκρινε ότι η απέλαση ασυνόδευτου αλλοδαπού ανηλίκου αποτέλεσε παραβίαση του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, εξαιτίας της θετικής υποχρέωσης των αρχών να διευκολύνουν την οικογενειακή επανένωση και της αποτυχίας τους να το κάνουν.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου*, 12 Οκτώβριος 2006, παράγραφοι 85-90.
- ΕυρΔΔΑ, *Poron κατά Γαλλίας*, 19 Ιανουαρίου 2012, παράγραφοι 147-148.

Τέλος, τα παιδιά μετανάστες που τελούν υπό κράτηση χαίρουν του ίδιου δικαιώματος στην εκπαίδευση, όπως τα ελεύθερα παιδιά. Το δικαίωμα αυτό πρέπει να εφαρμόζεται σύμφωνα με την αρχή της μη διάκρισης ενώ κατοχυρώνεται στο Άρθρο 2 του 1^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, σύμφωνα με το οποίο:

ουδείς δύναται να στερηθή του δικαιώματος όπως εκπαιδευθή. Παν κράτος εν τη ασκήσει των αναλαμβανομένων υπ' αυτού καθηκόντων επί του πεδίου της μορφώσεως και της εκπαίδευσως θα σέβεται το δικαίωμα των γονέων όπως εξασφαλίζωσι την μόρφωσιν και εκπαίδευσιν ταύτην συμφώνως προς τας ιδίας αυτών θρησκευτικής και φιλοσοφικής πεποιθήσεις.

ii. Κράτηση ατόμων με ψυχικές ή σωματικές αναπηρίες

Για τους κρατούμενους, συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών, που πάσχουν από ψυχική νόσο ή σωματική αναπηρία, κυρίως όταν αυτή είναι αποτέλεσμα τραυματικής εμπειρίας, βασανιστηρίου ή κακής μεταχείρισης, πρέπει να προβλέπονται κατάλληλες συνθήκες κράτησης και τα απαιτούμενα για την κατάστασή τους φάρμακα. Η αποτυχία εξασφάλισης επαρκούς φροντίδας ψυχικής υγιεινής ή κατάλληλων συνθηκών κράτησης, ανάλογα με το βαθμό αναπηρίας του κρατουμένου, συνιστά απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση και είναι αντίθετη προς τις υποχρεώσεις του κράτους κατά το Άρθρο 3 της ΕΣΔΑ. Στην εκτίμηση του επιπέδου ταλαιπωρίας και την αξιολόγηση κατά πόσον έχει υπερβεί το όριο σοβαρότητας του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ πρέπει να συνυπολογίζονται η ευάλωτη κατάσταση του ατόμου και η πιθανή ανικανότητα να παραπονεθεί ουσιαστικά για την κατάστασή του.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Musial κατά Πολωνίας*, 20 Ιανουαρίου 2009, παράγραφος 96: «Αναμφίβολα, οι κρατούμενοι που υποφέρουν από ψυχική διαταραχή είναι περισσότερο επιρρεπείς στο αίσθημα κατωτερότητας και ανικανότητας. Κατά συνέπεια, απαιτείται αυξημένη προσοχή στην εξέταση περί συμμόρφωσης με τη Σύμβαση. Ενώ οι αρχές είναι αρμόδιες να αποφασίζουν - βάσει των αναγνωρισμένων κανόνων της ιατρικής επιστήμης - για τις θεραπευτικές μεθόδους που χρειάζεται να εφαρμοστούν με σκοπό τη διατήρηση της σωματικής και ψυχικής υγείας των ασθενών που αδυνατούν να αποφασίζουν για τον εαυτό τους και για τους οποίους, ως εκ τούτου, φέρουν ευθύνη, οι ασθενείς αυτοί παραμένουν - ωστόσο - υπό την προστασία του Άρθρου 3. ... Το Δικαστήριο θεωρεί ότι η παράβλεψη των αρχών να στείλουν τον προσφεύγοντα - για το μεγαλύτερο μέρος της κράτησής του - σε κατάλληλη ψυχιατρική κλινική ή χώρο κράτησης με εξειδικευμένη ψυχιατρική πτέρυγα, έθεσε άσκοπα την υγεία του σε κίνδυνο, ενώ του προκάλεσε ένταση και άγχος».
- ΕυρΔΔΑ, *Price κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 10 Ιουλίου 2001, παράγραφοι 29-30: «Το Δικαστήριο θεωρεί ότι η κράτηση ατόμου με σοβαρή αναπηρία σε θερμοκρασία επικίνδυνα χαμηλή, με κίνδυνο πληγών διότι το κρεβάτι είναι πολύ σκληρό ή δεν μπορεί να το φτάσει, ενώ παράλληλα η πρόσβαση στην τουαλέτα και η προσωπική υγιεινή απαιτούν τεράστια

προσπάθεια, συνιστά εξευτελιστική μεταχείριση κατά παράβαση του Άρθρου 3 της Σύμβασης».

Το Συμβούλιο της Ευρώπης επανέλαβε τις αρχές αυτές στη Σύσταση Νο. R (1998) 7 για τις δεοντολογικές και οργανωτικές πτυχές της υγειονομικής περίθαλψης στις φυλακές, η οποία προβλέπει ότι:

50. Κρατούμενοι με σοβαρή σωματική αναπηρία και όσοι βρίσκονται σε προχωρημένη ηλικία πρέπει να κρατούνται σε συνθήκες που εξασφαλίζουν την όσο το δυνατό πιο φυσιολογική ζωή, ενώ δεν πρέπει να απομονώνονται από το γενικότερο πληθυσμό της φυλακής. Πρέπει να γίνουν μετατροπές στην δομή για την εξυπηρέτηση των αναπήρων και όσων χρησιμοποιούν αμαξίδια, παρόμοιες με τις αντίστοιχες υποδομές στο εξωτερικό περιβάλλον.

55. Κρατούμενοι που πάσχουν από σοβαρή ψυχική διαταραχή πρέπει να κρατούνται και να τους παρέχεται η απαραίτητη φροντίδα σε νοσοκομειακές εγκαταστάσεις, επαρκώς εξοπλισμένες και επανδρωμένες με κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό. ...⁵⁶

Προκειμένου να εξασφαλιστεί στους επιζώντες βασανιστηρίων η απαιτούμενη θεραπεία, υποδομή και υπηρεσίες, η Επιτροπή των Υπουργών πρότεινε την εξέταση των κρατουμένων έτσι ώστε να εντοπίζονται τα θύματα βασανιστηρίων. Στη Σύσταση Νο. R (1998) 7, αναφέρει ότι «οι αιτούντες άσυλο πρέπει να περνούν από έλεγχο στην αρχή της κράτησής του προκειμένου να εντοπίζονται τα θύματα βασανιστηρίων και τα άτομα που έχουν κλονιστεί ψυχολογικά με σκοπό να τους παρέχεται η απαραίτητη θεραπεία και οι κατάλληλες συνθήκες κράτησης».

iii. Κράτηση γυναικών

Στη συζήτηση περί κράτησης μεταναστών, οι γυναίκες θεωρούνται ευάλωτη ομάδα λόγω των ιδιαίτερων απειλών στις οποίες εκτίθενται. Ενδέχεται να υποστούν βία λόγω φύλου, σεξουαλική βία και παρενόχληση, ή απλά να στερηθούν τις απαιτούμενες για τις γυναίκες υγειονομική φροντίδα και εγκαταστάσεις υγιεινής, αγαθά και υπηρεσίες, όπως επίσης φύλαξη παιδιών. Η ευάλωτη φύση των γυναικών κρατουμένων τονίζεται στους «κανόνες ΕΕΠΒ», όπου ένα κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στις γυναίκες που στερούνται την ελευθερία τους και τις αρχές που εξασφαλίζουν «ασφαλές και αξιοπρεπές περιβάλλον εγκλεισμού».⁵⁷ Το ΕυρΔΔΑ έχει αναπτύξει νομολογία σύμφωνα με την οποία ένας συγκεκριμένος τύπος συμπεριφοράς ή η απουσία συνθηκών κράτησης εναρμονισμένων με τις συγκεκριμένες ανάγκες των γυναικών, συνιστούν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Filiz Uyan κατά Τουρκίας*, 8 Ιανουαρίου 2009, παράγραφος 32: «Το Δικαστήριο θεωρεί ότι η επιμονή στη χρήση χειροπεδών κατά τη διάρκεια γυναικολογικής εξέτασης, και η παρουσία τριών αντρών υπαλλήλων της ασφάλειας στο δωμάτιο εξέτασης, έστω κι αν στεκόντουσαν πίσω από παραβάν, συνιστούν δυσανάλογα μέτρα ασφάλειας, καθώς υπήρχαν άλλες πρακτικές εναλλακτικές λύσεις».

ε. Δικαστικός Έλεγχος και αποζημίωση

Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας κατοχυρώνεται ρητώς στο Άρθρο 5.4 της ΕΣΔΑ, σύμφωνα με το οποίο «παν πρόσωπον στερούμενον της ελευθερίας του συνεπεία συλλήψεως ή κρατήσεως έχει δικαίωμα προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου ίνα τούτο αποφασίσει εντός βραχείας προθεσμίας επί του νομίμου της κρατήσεώς του και διατάξη την απόλυσίν του εν περιπτώσει παρανόμου κρατήσεως». Το δικαίωμα αυτό εξασφαλίζει την προστασία των διαδικαστικών και ουσιαστικών

56. Επιτροπή Υπουργών 1998.

57. ΕΕΠΒ 2011, σ. 90.

δικαιωμάτων του κρατουμένου ενώ του επιτρέπει να προσβάλει τους λόγους, τη νομιμότητα αλλά και τις συνθήκες της κράτησης.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Kurt κατά Τουρκίας*, 25 Μαΐου 1998, παράγραφος 123: «Αυτό που διακυβεύεται είναι τόσο η προστασία της σωματικής ελευθερίας των ατόμων όσο και η προσωπική τους ασφάλεια σε ένα πλαίσιο, όπου η απουσία εγγυήσεων θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα την υπονόμηση του κράτους δικαίου και τη στέρηση από τους κρατουμένους των βασικότερων μορφών νομικής προστασίας».
- ΕυρΔΔΑ, *Al-Nashif κατά Βουλγαρίας*, 20 Ιουνίου 2002, παράγραφος 92: «Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι κάθε άτομο που στερείται την ελευθερία του δικαιούται να προσβάλει τη νομιμότητα της κράτησής του ενώπιον δικαστηρίου, ανεξαρτήτως της διάρκειας κράτησης. Η απαίτηση της Σύμβασης σύμφωνα με την οποία η πράξη στέρησης της ελευθερίας υπόκειται σε ανεξάρτητο δικαστικό έλεγχο, έχει κυρίαρχη σημασία στο πλαίσιο του βασικού σκοπού του Άρθρου 5 της ΕΣΔΑ περί εξασφάλισης εγγυήσεων κατά αυθαιρεσίας. Αυτό που διακυβεύεται είναι, τόσο η προστασία της σωματικής ελευθερίας των ατόμων, όσο και η προσωπική τους ασφάλεια».
- ΕυρΔΔΑ, *A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 19 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 202: «Το Άρθρο 5 §4 ... επιτρέπει σε κάθε άτομο, που στερείται την ελευθερία του λόγω σύλληψης ή κράτησης, να προσφύγει ενώπιον δικαστηρίου αναφορικά τους διαδικαστικούς ή ουσιαστικούς όρους από τους οποίους συναρτάται η 'νομιμότητα' της κράτησής του.
- ΕυρΔΔΑ, *M. και λοιποί κατά Βουλγαρίας*, 26 Ιουλίου 2011, παράγραφος 83: «Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι η απαίτηση της Σύμβασης σύμφωνα με την οποία η πράξη στέρησης της ελευθερίας υπόκειται σε ανεξάρτητο δικαστικό έλεγχο, έχει κυρίαρχη σημασία στο πλαίσιο του βασικού σκοπού του Άρθρου 5 της ΕΣΔΑ περί εξασφάλισης εγγυήσεων κατά αυθαιρεσίας».

Το Δικαστήριο έχει ερμηνεύσει τη διάταξη του Άρθρου 5.4 της ΕΣΔΑ επισημαίνοντας με σαφήνεια τις απαιτήσεις που συνεπάγεται. Έχει στηρίξει ότι η νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας πρέπει να είναι επαρκώς ακριβής και βέβαιη, ενώ πρέπει να αξιολογείται υπό το φως του εσωτερικού δικαίου αλλά και των αρχών που περιέχει η ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 19 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 202: «Η 'νομιμότητα' πρέπει να έχει στην 4^η παράγραφο την ίδια έννοια με την 1^η παράγραφο του Άρθρου 5 έτσι ώστε κάθε άτομο, που στερείται την ελευθερία του λόγω σύλληψης ή κράτησης, να έχει το δικαίωμα να ζητήσει τον έλεγχο της 'νομιμότητας' της κράτησής του υπό το φως, τόσο του εσωτερικού δικαίου, όσο και της Σύμβασης, των γενικών αρχών που η Σύμβαση περιέχει και υπό το φως του σκοπού των περιορισμών που επιτρέπει το Άρθρο 5 §1».
- ΕυρΔΔΑ, *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 1996, παράγραφος 127: «Το εύρος των υποχρεώσεων του Άρθρου 5 §4 δεν είναι το ίδιο για κάθε μορφή στέρησης της ελευθερίας. Αυτό ισχύει, κυρίως, για το βαθμό της παρεχομένου δικαστικού ελέγχου. Ωστόσο, είναι σαφές ότι το Άρθρο 5 §4 δεν εγγυάται ένα τόσο ευρύ δικαίωμα δικαστικού ελέγχου που να εξουσιοδοτεί το δικαστήριο να αντικαθιστά τη δική του διακριτική ευχέρεια με αυτήν του αποφασιστικού οργάνου σε όλες τις πτυχές της υπόθεσης, συμπεριλαμβανομένων και των αμιγών ζητημάτων σκοπιμότητας. Ωστόσο, η έννομη προστασία πρέπει να είναι αρκετά ευρεία έτσι ώστε να καλύπτει τους όρους της 'νομιμότητας' της κράτησης σύμφωνα με το Άρθρο 5 §1».

Το δικαίωμα παροχής δικαστικής προστασίας πρέπει να είναι πραγματικό και ουσιαστικό, τόσο

στην νομοθεσία, όσο και την πράξη. Συνεπώς, πρέπει να είναι αποτελεσματικά προσβάσιμο, δηλαδή οι πρακτικές δυσκολίες, όπως η αδυναμία κατανόησης της γλώσσας ή των δικαστικών διαδικασιών, δεν πρέπει να εμποδίζουν τους μετανάστες από την άσκηση του δικαιώματός τους. Προκειμένου να διασφαλιστεί στο μετανάστη η ουσιαστική δυνατότητα προσβολής της απόφασης κράτησής του, πρέπει να έχει πρόσβαση σε μετάφραση και νομική συνδρομή, όταν κρίνεται αναγκαίο. Αυτήν την ανάγκη πρόσβασης έχει, επίσης, τονίσει η Επιτροπή των Υπουργών, δηλώνοντας ότι «οι κρατούμενοι αιτούντες άσυλο θα έχουν άμεση πρόσβαση σε αποτελεσματική προσφυγή κατά της απόφασης κράτησής τους, συμπεριλαμβανομένης νομικής βοήθειας».⁵⁸ Όσον αφορά τα παιδιά, είναι εξίσου σημαντικό να εξασφαλιστεί ο διορισμός επιτρόπου για τη βοήθεια των ασυνόδευτων ανηλίκων.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Nasrulloev κατά Ρωσίας*, 11 Οκτωβρίου 2007, παράγραφος 86: «Η δυνατότητα προσφυγής κατά το Άρθρο 5 §4 πρέπει να είναι επαρκώς σαφής, αλλιώς τίθεται ζήτημα πρόσβασης και αποτελεσματικότητας που απαιτείται για τους σκοπούς της συγκεκριμένης διάταξης. Η πρόσβαση στα ένδικα μέσα υποδηλώνει, μεταξύ άλλων, ότι οι αρχές πρέπει να έχουν εκουσίως εξασφαλίσει τις συνθήκες που επιτρέπουν στους προσφεύγοντες την πραγματική δυνατότητα άσκησης του συγκεκριμένου ένδικου μέσου».
- ΕυρΔΔΑ, *Rahimi κατά Ελλάδας*, 5 Απριλίου 2011, παράγραφοι 120-121 (μη δυνατότητα πρόσβασης σε δικαστική προστασία, διότι το ενημερωτικό έντυπο δεν ήταν σε γλώσσα που μπορούσε να κατανοήσει ο προσφεύγων. Επιπλέον, δεν μπορούσε, στην πράξη, να επικοινωνήσει με δικηγόρο, καθώς ήταν ασυνόδευτος ανήλικος και δεν είχε οριστεί επίτροπος).

Περαιτέρω, η δικαστική προστασία πρέπει να παρέχεται από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστικό όργανο και να είναι ικανή να οδηγήσει στην αποφυλάκιση του κρατουμένου, όταν τούτο κρίνεται απαραίτητο. Τόσο οι νομικοί παραστάτες, όσο και οι ίδιοι οι κρατούμενοι πρέπει να έχουν την δυνατότητα να ακρόασης ενώπιον δικαστηρίου. Το ΕυρΔΔΑ έχει επισημάνει ότι οι δικαστικές διαδικασίες πρέπει να διεξάγονται κατ' αντιμωλία και να παρέχουν εγγυήσεις δέουσας διαδικασίας, όπως την ισότητα των μέσων. Τέλος, το δικαίωμα δικαστικής προστασίας πρέπει να εξασφαλίζεται από την πρώτη στιγμή της κράτησης.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *De Wilde, Ooms και Versyp κατά Βελγίου* (Ολομέλεια), 18 Ιουνίου 1971, παράγραφος 79 (αναφορικά με το δικαστικό χαρακτήρα των διαδικασιών και το γεγονός ότι η εν λόγω διαδικασία παρείχε εγγυήσεις σαφώς κατώτερες όσων ισχύουν σε ποινικά ζητήματα στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης).
- ΕυρΔΔΑ, *Bouamar κατά Βελγίου*, 29 Φεβρουαρίου 1988 (σχετικά με το δικαστικό χαρακτήρα του ελέγχου και την ανάγκη νομικής συνδρομής).
- ΕυρΔΔΑ, *Al-Nashif κατά Βουλγαρίας*, 20 Ιουνίου 2002, παράγραφος 92: «ο ενδιαφερόμενος πρέπει να έχει πρόσβαση σε δικαστήριο και τη δυνατότητα να καταθέτει, είτε αυτοπροσώπως, είτε μέσω εκπροσώπου».
- ΕυρΔΔΑ, *Nasrulloev κατά Ρωσίας*, 11 Οκτωβρίου 2007, παράγραφος 86: «κατά τη διάρκεια της κράτησής του, το άτομο πρέπει να έχει πρόσβαση σε ένδικο μέσο προκειμένου να εξασφαλιστεί ο ταχύς δικαστικός έλεγχος της νομιμότητας της κράτησης, η οποία δύναται να οδηγήσει – εάν κριθεί απαραίτητο – στην αποφυλάκισή του».

Κατόπιν αποφυλάκισης, το δικαίωμα προσβολής της νομιμότητας της κράτησης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής κατά την έννοια του Αρθρου 13 της ΕΣΔΑ.

58. Επιτροπή Υπουργών 2009, Κατευθυντήρια Οδηγία XI.6.

Το δε δικαίωμα προσβολής των συνθηκών κράτησης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 3 της Σύμβασης.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Slivenko κατά Λετονίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 9 Οκτωβρίου 2003, παράγραφος 158: «Το άρθρο 5 §4 αναφέρεται μόνο στο δικαίωμα προσφυγής κατά τη διάρκεια της κράτησης με σκοπό την ταχεία έννομη προστασία της νομιμότητας της κράτησης, η οποία δύναται να οδηγήσει –εάν κριθεί απαραίτητο– στην αποφυλάκιση. Η διάταξη δεν αφορά άλλα ένδικα μέσα που ενδέχεται να εξυπηρετήσουν την εξέταση της νομιμότητας της περιόδου κράτησης, η οποία έχει ήδη λήξει, συμπεριλαμβανομένης –κυρίως– μίας βραχυπρόθεσμης κράτησης, όπως στην παρούσα υπόθεση».

Οι εθνικές αρχές δεν μπορούν να αποφύγουν τον αποτελεσματικό έλεγχο της νομιμότητας της κράτησης από τα εσωτερικά δικαστήρια, κάθε φορά που προβάλλουν ισχυρισμούς περί εθνικής ασφάλειας και τρομοκρατίας. Στην υπόθεση *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το Δικαστήριο έκρινε ότι ακόμη κι αν υπήρχε απόρρητο ζήτημα εθνικής ασφάλειας, οι αρχές δεν απαλλάσσονταν από τον αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο των αποφάσεων κράτησης.⁵⁹ Σε μία άλλη υπόθεση, το ΕυρΔΔΑ τόνισε ότι υπάρχουν μέσα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν και τα οποία εξυπηρετούν τις εύλογες ανησυχίες περί εθνικής ασφάλειας ενώ, παράλληλα, παρέχουν στο άτομο μία ουσιαστική παρουσία στο δικαστήριο.⁶⁰

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 19 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 223: «σε κάθε περίπτωση, τα στοιχεία που υποτίθεται ότι αποδείκνυαν τη σχέση μεταξύ των χρημάτων που αντλήθηκαν και της τρομοκρατίας, δεν κοινοποιήθηκαν σε κανέναν από τους προσφεύγοντες. Υπό αυτές τις συνθήκες, το Δικαστήριο δεν θεωρεί ότι οι προσφεύγοντες ήταν σε θέση να προσβάλουν ουσιαστικά τους ισχυρισμούς που προβλήθησαν εναντίον τους. Κατά συνέπεια, υπάρχει παραβίαση του Άρθρου 5§4 όσον αφορά τον πρώτο και τον δέκατο προσφεύγοντα».

Τέλος, σύμφωνα με το Άρθρο 5.5 της ΕΣΔΑ, «παν πρόσωπον θύμα συλλήψεως ή κρατήσεως υπό συνθήκας αντιθέτους προς τας ανωτέρω διατάξεις, έχει δικαίωμα αποζημίωσης». Το ΕυρΔΔΑ έχει διευκρινίσει ότι προκειμένου να εφαρμοστεί το δικαίωμα επανόρθωσης για παράνομη κράτηση, πρέπει να υπάρχει παραβίαση της Σύμβασης. Στην υπόθεση *Brogan και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το ΕυρΔΔΑ δήλωσε ότι «στην παρούσα υπόθεση, οι προσφεύγοντες συνελήφθησαν και κρατήθηκαν νομίμως βάσει του εσωτερικού δικαίου αλλά κατά παράβαση της παραγράφου 3 του Άρθρου 5. Η παραβίαση αυτή δεν μπορούσε να αιτιολογηθεί, είτε πριν είτε μετά τα πορίσματα του Δικαστηρίου στη συγκεκριμένη υπόθεση, ένα βάσιμο ισχυρισμό αποζημίωσης των θυμάτων ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων».⁶¹

59. ΕυρΔΔΑ, *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 1996, παράγραφος 131.

60. ΕυρΔΔΑ, *Al-Nashif κατά Βουλγαρίας*, 20 Ιουνίου 2002, παράγραφος 97.

61. ΕυρΔΔΑ, *Brogan και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Ολομέλεια), 29 Νοεμβρίου 1988, παράγραφος 67.

IV. Συνθήκες διαβίωσης – Οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα

Το ΕυρΔΔΑ και η ΕΕΚΔ έχουν αναγνωρίσει μία σειρά από οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα για τους μετανάστες που ζουν στην επικράτεια συμβαλλόμενου κράτους. Το ΕυρΔΔΑ πρόσφατα δήλωσε ότι δεδομένης της ευάλωτης θέσης των αιτούντων άσυλο, η αποτυχία των κρατών να λάβουν μέτρα για την ανακούφιση από την ταλαιπωρία που υφίστανται εξαιτίας των εξαιρετικά δυσμενών συνθηκών διαβίωσης, θα μπορούσε να αποτελέσει απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση. Επιπλέον, πρέπει να εξασφαλίζεται σε όλους τους μη υπηκόους το δικαίωμα σε κατάλληλη στέγαση, υγεία, εκπαίδευση και εργασία. Η νομολογία αυτών των οργάνων έχει εμμέσως καθιερώσει για τους μετανάστες το δικαίωμα στους ελάχιστους κανόνες διαβίωσης.

α. Έσχατη ένδεια και σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας

Ενώ δεν προκύπτουν συγκεκριμένοι κανόνες διαβίωσης από τα δικαιώματα που εγγυάται η ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι σε ορισμένες περιπτώσεις, συνθήκες έσχατης ένδειας ευάλωτων ατόμων, όπως αιτούντων άσυλο, μπορούν να οδηγήσουν σε παραβίαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Στην υπόθεση-ορόσημο *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι, κατά την περίοδο εξέτασης του αιτήματός του, οι συνθήκες διαβίωσης του προσφεύγοντα στην Ελλάδα, σε συνδυασμό με την ευάλωτη θέση του και την αδράνεια του κράτους, συνιστούσαν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση. Το ΕυρΔΔΑ έλαβε υπόψη του το γεγονός ότι ο προσφεύγων ζούσε στους δρόμους για αρκετούς μήνες «χωρίς χρήματα ή πρόσβαση σε εγκαταστάσεις υγιεινής, και χωρίς κανένα μέσο να καλύψει τις βασικές του ανάγκες», ότι «υπήρξε θύμα ταπεινωτικής μεταχείρισης χωρίς κανένα σεβασμό για την αξιοπρέπειά του», ότι αναμφισβήτητα υπέκειτο σε «φόβο, αγωνία ή κατωτερότητα που θα μπορούσαν να τον οδηγήσουν σε απόγνωση»⁶² και ότι το κράτος θα μπορούσε να περιορίσει αυτήν την ταλαιπωρία εξετάζοντας γρήγορα το αίτημα ασύλου.⁶³ Αυτά τα δεδομένα, σε συνδυασμό με την παρατεταμένη αβεβαιότητα βελτίωσης της κατάστασής του, οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι οι συνθήκες διαβίωσης, που αντιμετώπισε ο αιτών άσυλο, παραβίαζαν την ΕΣΔΑ.

Συνεπώς, το ΕυρΔΔΑ επιβεβαιώνει την υποχρέωση των κρατών να προστατεύουν τους αιτούντες άσυλο που ζουν στην επικράτειά τους, οι οποίοι δεν κρατούνται σε κέντρα υποδοχής ή δεν τελούν υπό διοικητική κράτηση, ενάντια στην έσχατη υλική ένδεια, εξασφαλίζοντάς τους επαρκείς κανόνες διαβίωσης, σύμφωνα με τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα.⁶⁴

Επιπλέον, η ΕΕΚΔ έχει επισημάνει ότι ορισμένα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα που εγγυάται ο αναθεωρημένος ΕΚΧ πρέπει να ισχύουν για κάθε άτομο που βρίσκεται στην επικράτεια ενός συμβαλλόμενου κράτους, θεωρώντας ότι η εφαρμογή τους συνδέεται άμεσα με το δικαίωμα στη ζωή, και κατά συνέπεια, είναι θεμελιώδης:

Όσον αφορά την παρούσα προσφυγή, η Επιτροπή καλείται να αποφασίσει πώς πρέπει να ερμηνευτεί ο περιορισμός στο Παράρτημα βάσει του κύριου σκοπού του Κεφαλαίου, όπως ορίζεται ανωτέρω. Ο περιορισμός συνδέεται με ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών δικαιωμάτων στα Άρθρα 1-17 επηρεάζοντάς τα διαφορετικά το καθένα. Στις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης, αγγίζει ένα δικαίωμα πρωταρχικής σημασίας για το

62. ΕυρΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), οπ.π., παράγραφος 263.

63. *Ibid.*, παράγραφος 262.

64. *Ibid.*, παράγραφος 251. Σχετικά με τους αιτούντες άσυλο που βρίσκονται σε κέντρα υποδοχής ή τελούν υπό διοικητική κράτηση, βλέπετε Κεφάλαιο III (γ) (ii) του εγχειριδίου («Συνθήκες κράτησης»).

άτομο, καθώς συνδέεται με το ίδιο το δικαίωμα στη ζωή και αφορά την αξιοπρέπεια του ατόμου. Επιπλέον, ο περιορισμός στην παρούσα υπόθεση έχει αρνητικές επιπτώσεις στα παιδιά που εκτίθενται στον κίνδυνο έλλειψης ιατρικής φροντίδας.⁶⁵

β. Δικαίωμα στη στέγαση

ι. Προστασία του δικαιώματος στη στέγαση υπό τον αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη

Ο αναθεωρημένος ΕΚΧ εγγυάται το δικαίωμα στη στέγαση σε τρεις διατάξεις: Άρθρα 16, 19.4 και 31. Σύμφωνα με το παράρτημα του αναθεωρημένου ΕΚΧ, το δικαίωμα στη στέγαση χορηγείται μόνο στους νόμιμα διαμένοντες μετανάστες και τους υπηκόους άλλου συμβαλλόμενου κράτους.⁶⁶ Ωστόσο, η ΕΕΚΔ έχει ορίσει ότι το μέρος εκείνο του πληθυσμού που δεν ανταποκρίνεται στον ορισμό του παραρτήματος δεν δύναται να στερηθεί των δικαιωμάτων του που σχετίζονται με τη ζωή και την αξιοπρέπεια κατά τον αναθεωρημένο ΕΚΧ.⁶⁷

Το δικαίωμα των οικογενειών στη στέγαση προβλέπεται στο Άρθρο 16 του αναθεωρημένου ΕΚΧ. Τα κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προωθούν την οικονομική, νομική και κοινωνική προστασία της οικογενειακής ζωής, με την πρόβλεψη – μεταξύ άλλων – της οικογενειακής στέγασης. Προκειμένου να συμμορφωθούν προς το Άρθρο 16, τα κράτη πρέπει να προωθούν την εξασφάλιση κατάλληλης στέγασης για τις οικογένειες, να λαμβάνουν υπ' όψη τις ανάγκες των οικογενειών στο σχεδιασμό πολιτικών στέγασης και να διασφαλίζουν ότι οι υφιστάμενες κατοικίες πληρούν τα βασικά πρότυπα και περιλαμβάνουν υπηρεσίες πρώτης ανάγκης (όπως θέρμανση και ηλεκτρικό). Η έννοια της κατάλληλης στέγασης δεν αναφέρεται μόνο σε μία κατοικία που πρέπει να ανταποκρίνεται στα βασικά πρότυπα και να διαθέτει τις βασικές παροχές, αλλά και σε μία κατοικία κατάλληλου μεγέθους αναλογικά με τη σύνθεση της οικογένειας. Επιπλέον, η υποχρέωση της προώθησης και της εξασφάλισης της στέγασης επεκτείνεται και στην προστασία από παράνομη έξωση.⁶⁸

Παραδείγματα:

- ΕΕΚΔ, *European Roma Rights Centre (ERRC) κατά Βουλγαρίας*, Προσφυγή Αρ. 31/2005, επί της ουσίας, 18 Οκτωβρίου 2006 (η ακατάλληλη στέγαση οικογενειών Ρομά, η έλλειψη βασικών παροχών, η απουσία νομικής ασφάλειας του μισθώματος και ο μη σεβασμός των συνθηκών που περιβάλλουν την έξωση οικογενειών Ρομά από κατοικίες που έχουν παράνομα καταλάβει, συνιστούν παραβίαση του Άρθρου 16 σε συνδυασμό με το Άρθρο Ε (απαγόρευση διακρίσεων).
- ΕΕΚΔ, *European Roma Rights Centre (ERRC) κατά Γαλλίας*, Προσφυγή Αρ. 51/2008, επί της ουσίας, 19 Οκτωβρίου 2009, παράγραφος 88: «η Επιτροπή θεωρεί ότι το μέρος του πληθυσμού με τον οποίο σχετίζεται η παρούσα ομαδική προσφυγή [Ταξιδευτές – “Travellers”] περιλαμβάνει αναμφισβήτητα οικογένειες. Δεδομένου του περιεχομένου του Άρθρου 16 σε σχέση με την οικογενειακή στέγαση, τα συμπεράσματα περί παραβίασης του Άρθρου 31 ή του Άρθρου Ε σε συνδυασμό με το Άρθρο 31 οδηγούν στο συμπέρασμα ότι

65. ΕΕΚΔ, *International Federation of Human Rights Leagues κατά Γαλλίας*, Προσφυγή Αρ. 14/2003, επί της ουσίας, 3 Νοεμβρίου 2004, παράγραφος 30.

66. Παράρτημα του αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (Πεδίο εφαρμογής, παράγραφος 1): «στα πρόσωπα που αναφέρονται στα Άρθρα 1-17 δεν περιλαμβάνονται οι αλλοδαποί, εκτός αν είναι υπήκοοι των συμβαλλόμενων μερών και διαμένουν νόμιμα ή εργάζονται κανονικά στο έδαφος του ενδιαφερόμενου συμβαλλόμενου μέρους, ενώ εξυπακούεται ότι τα προαναφερόμενα άρθρα θα ερμηνεύονται με το πνεύμα των διατάξεων των Άρθρων 18 και 19».

67. ΕΕΚΔ, *COHRE κατά Ιταλίας*, Προσφυγή Αρ. 58/2009, επί της ουσίας, 25 Ιουνίου 2010, παράγραφος 33.

68. ΕΕΚΔ, *ERRC κατά Ελλάδας*, Προσφυγή Αρ. 15/2003, επί της ουσίας, 8 Δεκεμβρίου 2004, παράγραφος 24.

υπάρχει, επίσης, παραβίαση του Άρθρου 16, και του Άρθρου Ε σε συνδυασμό με το Άρθρο 16».

Επιπλέον, το δικαίωμα σε ίση μεταχείριση εργαζομένων μεταναστών από την άποψη κοινωνικής στέγασης προβλέπεται ρητά στο Άρθρο 19.4(γ) του αναθεωρημένου ΕΚΧ. Κατά την έννοια αυτής της διάταξης, τα κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να αποκλείουν κάθε νόμιμη και *de facto* διάκριση σχετικά με την πρόσβαση σε δημόσια και ιδιωτική στέγαση. Δεν πρέπει να υπάρχουν νόμιμοι ή *de facto* περιορισμοί στην αγορά κατοικίας,⁶⁹ την πρόσβαση σε επιδοτούμενη κατοικία ή στεγαστική βοήθεια, όπως δάνεια ή άλλα επιδόματα.⁷⁰ Σύμφωνα με την ΕΕΚΔ, τα Άρθρα 19.4(γ) και 31 συμπίπτουν όσον αφορά διάφορες πτυχές του δικαιώματος στέγασης.

Παράδειγμα:

- ΕΕΚΔ, *European Roma Rights Centre (ERRC) κατά Γαλλίας*, Προσφυγή Αρ. 51/2008, επί της ουσίας, 19 Οκτωβρίου 2009, παράγραφος 112: «η Επιτροπή έχει ήδη αποφανθεί για την κατάσταση των δικαιωμάτων στέγασης των Ταξιδευτών (“Travellers”) στη συγκεκριμένη απόφαση βάσει του Άρθρου 31. Τα σχετικά συμπεράσματά της ισχύουν, επίσης, για τους μετανάστες Ρομά που ζουν νόμιμα στη Γαλλία. Κατά συνέπεια, θεωρεί ότι η απόφαση περί παραβίασης του Άρθρου 31 οδηγεί στο συμπέρασμα πως υφίσταται και παραβίαση του Άρθρου 19§4γ».

Τέλος, το δικαίωμα στη στέγαση προβλέπεται ρητώς στο Άρθρο 31 του αναθεωρημένου ΕΚΧ που ορίζει ότι τα κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να λαμβάνουν μέτρα που αποβλέπουν:

- στην προώθηση της πρόσβασης σε κατάλληλες συνθήκες στέγασης,
- στην πρόληψη και μείωση των αστέγων με στόχο τη σταδιακή εξάλειψη του φαινομένου,
- στην εξασφάλιση προσιτών τιμών στέγης στα άτομα που δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους.

Σύμφωνα με την ερμηνεία που έχει δώσει η ΕΕΚΔ για το Άρθρο 31, τα κράτη απολαμβάνουν «περιθώριο εκτίμησης στον καθορισμό των μέτρων που πρέπει να ληφθούν για την εξασφάλιση συμμόρφωσης με τον Χάρτη, κυρίως όσον αφορά την αντιστάθμιση του γενικού συμφέροντος με το συμφέρον μίας συγκεκριμένης ομάδας, και των επιλογών που πρέπει να γίνουν από άποψη προτεραιοτήτων και πόρων».⁷¹ Επιπλέον, στην υπόθεση *International Movement ATD Fourth World κατά Γαλλίας*,⁷² η ΕΕΚΔ επεσήμανε ότι ενώ τα κράτη δεν δεσμευόντουσαν από μία υποχρέωση αποτελεσμάτων, το δικαίωμα στη στέγαση κατά την έννοια του Άρθρου 31 του αναθεωρημένου ΕΚΧ δημιουργεί την υποχρέωση στα κράτη να:

- υιοθετούν τα απαραίτητα νομικά, οικονομικά και λειτουργικά μέσα για την εξασφάλιση σταθερής προόδου προς την επίτευξη των στόχων που έχει θέσει ο Χάρτης,
- καταγράφουν σημαντικά στατιστικά δεδομένα όσον αφορά τις ανάγκες, τους πόρους και τα αποτελέσματα,
- προβαίνουν σε τακτικό έλεγχο του αντίκτυπου της στρατηγικής που έχουν υιοθετήσει,
- καταλήξουν σε ένα χρονοδιάγραμμα και να μην αναβάλουν επ’ αόριστον την προθεσμία για την επίτευξη των στόχων του κάθε σταδίου,
- να παρακολουθούν στενά τον αντίκτυπο των πολιτικών που έχουν υιοθετήσει για κάθε κατηγορία εμπλεκόμενων ατόμων, κυρίως των πιο ευάλωτων.

Όσον αφορά την πρόσβαση σε κατάλληλες συνθήκες στέγασης όπως προβλέπει το Άρθρο 31.1, η επεξηγηματική έκθεση του αναθεωρημένου ΕΚΧ επισημαίνει ότι «οι ‘κατάλληλες συνθήκες’ στέγασης προϋποθέτουν κατοικία που πληροί τα βασικά πρότυπα ως προς τις προδιαγραφές

69. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2004», Νορβηγία.

70. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2003», Ιταλία.

71. ΕΕΚΔ, *ERRC κατά Βουλγαρίας*, Προσφυγή Αρ. 31/2005, επί της ουσίας, 18 Οκτωβρίου 2006, παράγραφος 35.

72. ΕΕΚΔ, *International Movement ATD Fourth World κατά Γαλλίας*, Προσφυγή Αρ. 33/2006, επί της ουσίας, 5 Δεκεμβρίου 2007, παράγραφος 59.

υγείας». Η ΕΕΚΔ έχει επιπλέον δηλώσει ότι η έννοια των «κατάλληλων συνθηκών στέγασης» πρέπει να καθορίζεται από το εσωτερικό δίκαιο και να εξασφαλίζει:

1. μία ασφαλή κατοικία από άποψη υγείας και υγιεινής, π.χ. να διαθέτει όλες τις βασικές παροχές, όπως νερό, θέρμανση, διάθεση απορριμάτων, εγκαταστάσεις αποχέτευσης, ηλεκτρικό, κλπ., και όπου συγκεκριμένοι κίνδυνοι, όπως η παρουσία μόλυβδου ή αμιάντου, να βρίσκονται υπό έλεγχο,
2. μία κατοικία χωρίς πρόβλημα υπερπληθυσμού, της οποίας το μέγεθος είναι κατάλληλο για τον αριθμό και τη σύνθεση των ατόμων που κατοικούν,
3. μία κατοικία με εξασφαλισμένο μίσθωμα που προστατεύεται από το νόμο. Το ζήτημα αυτό καλύπτει το Άρθρο 31§2.⁷³

Η ΕΕΚΔ έχει, επίσης, επιμείνει στην ανάγκη να λαμβάνουν υπ' όψη τους οι αρχές τον αντίκτυπο των πολιτικών τους σε ευάλωτες ομάδες, μεμονωμένα άτομα και οικογένειες που αντιμετωπίζουν αποκλεισμό και ανέχεια,⁷⁴ και να διασφαλίζουν ίση μεταχείριση σε «άτομα με χαμηλά εισοδήματα, ανέργους, μονογαμικές οικογένειες, νέους και άτομα με αναπηρίες, συμπεριλαμβανομένων όσων πάσχουν από ψυχικές διαταραχές».⁷⁵

Σύμφωνα με το Άρθρο 31.2 του αναθεωρημένου ΕΚΧ, τα κράτη πρέπει να λαμβάνουν μέτρα για να προλαμβάνουν και να μειώνουν τον αριθμό των αστέγων. Η διάταξη αυτή εγείρει το ζήτημα των αναγκαστικών εξώσεων, οι οποίες έχουν οριστεί ως στέρηση της στέγασης λόγω οικονομικής αφερεγγυότητας ή παράνομης κατάληψης.⁷⁶ Προκειμένου να προληφθεί το φαινόμενο των αστέγων, οι αναγκαστικές εξώσεις πρέπει να διέπονται από συγκεκριμένους κανόνες και να υπόκεινται σε ορισμένες εγγυήσεις και περιορισμούς, όπως η απαγόρευση πραγματοποίησης αναγκαστικής έξωσης τις βραδινές ώρες ή κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Επιπλέον, τα κράτη οφείλουν να στέλνουν εύλογη προειδοποίηση στα εμπλεκόμενα άτομα και να τα συμβουλεύουν για εναλλακτικές της έξωσης λύσεις. Σε κάθε περίπτωση, όταν οι αρχές προβαίνουν σε έξωση, πρέπει να διασφαλίζουν το σεβασμό των εξωσθέντων και να υιοθετούν μέτρα για την οικονομική τους υποστήριξη και την εύρεση άλλης λύσης στέγασης. Η εξασφάλιση προσωρινής στέγης δεν θεωρείται ικανοποιητικό μέτρο, ενώ τα κράτη πρέπει να λαμβάνουν μέτρα για να προλαμβάνουν την επανάληψη του φαινομένου των αστέγων.⁷⁷

Επιπλέον, η ΕΕΚΔ έχει επισημάνει ότι το δικαίωμα στη στέγαση (Άρθρο 31.2 αναθεωρημένου ΕΚΧ) πρέπει να αναγνωρίζεται σε όλους τους μετανάστες, ανεξαρτήτως καθεστώτος.⁷⁸ Η Επιτροπή απαιτεί από τα συμβαλλόμενα κράτη να εξασφαλίζουν στέγη στους παράτυπους μετανάστες όσο αυτοί βρίσκονται υπό τη δικαιοδοσία τους και δεν είναι σε θέση να το κάνουν οι ίδιοι. Στο πλαίσιο αυτό, η στέγη δεν προϋποθέτει το ίδιο επίπεδο ιδιωτικότητας, οικογενειακής ζωής ή καταλληλότητας όπως οι προαναφερθείσες «κατάλληλες συνθήκες στέγασης», αλλά πρέπει να «πληροί τις προδιαγραφές ασφάλειας, υγείας και υγιεινής, συμπεριλαμβανομένων των βασικών παροχών, όπως καθαρό νερό, επαρκή

εδίο εφαρμογής του δικαιώματος στην στέγαση υπό τον αναθεωρημένο ΕΚΧ

- Κατ' αρχήν, το δικαίωμα στη στέγαση απολαμβάνουν μόνο οι νόμιμα διαμένοντες μετανάστες και οι υπήκοοι άλλου συμβαλλόμενου κράτους (Άρθρο 31).
- Όλοι οι εργαζόμενοι μετανάστες και οι οικογένειές τους απολαμβάνουν το δικαίωμα ίσης μεταχείρισης αναφορικά με την κοινωνική στέγαση (Άρθρο 19).
- Όλα τα παιδιά, συμπεριλαμβανομένων εκείνων βρίσκονται παρατύπως στην επικράτεια συμβαλλόμενου μέρους, απολαμβάνουν το δικαίωμα στέγασης (Άρθρο 31.2).
- Κάθε άτομο έχει δικαίωμα προσωρινής στέγασης βάσει του δικαιώματος για ανθρώπινη αξιοπρέπεια (Άρθρο 31.2).

73. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2003», Γαλλία. ΕΕΚΔ, *ERRC κατά Βουλγαρίας*, Προσφυγή Αρ. 31/2005, επί της ουσίας, 18 Οκτωβρίου 2006, παράγραφος 34.

74. ΕΕΚΔ 2008, συμμόρφωση προς Άρθρο 31, σ. 170.

75. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2003», Ιταλία.

76. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2003», Σουηδία.

77. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2003», Ιταλία.

78. ΕΕΚΔ, *Defence for Children International (DCI) κατά Ολλανδίας*, Προσφυγή Αρ. 47/2008, επί της ουσίας, 20 Οκτωβρίου 2009, παράγραφοι 46-48.

φωτισμό και θέρμανση. Οι βασικές προδιαγραφές προσωρινής κατοικίας περιλαμβάνουν, επίσης, την ασφάλεια των περιβάλλοντων χώρων.»⁷⁹

Τέλος, το δικαίωμα στη στέγαση πρέπει να αναγνωρίζεται σε όλους τους ασυνόδευτους (παράτυπους) ανηλίκους διότι, όπως η ΕΕΚΔ έχει δηλώσει αναφερόμενη στα Άρθρα 31.2 και 17.1(γ) του αναθεωρημένου ΕΚΧ,⁸⁰ «το δικαίωμα στη στέγαση είναι άμεσα συνδεδεμένο με το δικαίωμα στη ζωή, και πρωταρχικής σημασίας για το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας του ατόμου. Η Επιτροπή παρατηρεί ότι εάν όλα τα παιδιά είναι ευάλωτα, το να μεγαλώνει ένα παιδί στους δρόμους το ωθεί σε μία κατάσταση αναμφισβήτητης ανημπορίας. Κατά συνέπεια, θεωρεί ότι τα παιδιά επηρεάζονται δυσμενώς από την άρνηση του δικαιώματος στη στέγαση».⁸¹

Παραδείγματα:

- ΕΕΚΔ, *European Federation of National Organisations Working with the Homeless (FEANTSA) κατά Γαλλίας*, Προσφυγή Αρ. 39/2002, επί της ουσίας, 5 Δεκεμβρίου 2007 [παραβίαση του Άρθρου 31.1 (ανεπαρκής πρόοδος όσον αφορά την εξάλειψη ακατάλληλων συνθηκών στέγασης και έλλειψη βασικών παροχών σε μεγάλο αριθμό νοικοκυριών) και του Άρθρου 31.2 (μη ικανοποιητική εφαρμογή της νομοθεσίας περί πρόληψης εξώσεων, έλλειψη μέτρων για την εξασφάλιση λύσης μεταστέγασης για τις εξωσθεισες οικογένειες, ενώ τα μέτρα σε ισχύ με σκοπό τη μείωση των αστέγων είναι – ποιοτικά και ποσοτικά – ανεπαρκή)].
- ΕΕΚΔ, *European Roma Rights Centre (ERRC) κατά Γαλλίας*, Προσφυγή Αρ. 51/2008, επί της ουσίας, 19 Οκτωβρίου 2009 [παραβίαση του Άρθρου 31.1 (αποτυχία δημιουργίας επαρκούς αριθμού τόπων στάθμευσης, δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης, λειτουργικές ελλείψεις σε αυτούς τους οικισμούς και έλλειψη πρόσβασης σε στέγαση για τους μη πλανόδιους Ταξιδευτές – “Travellers”) και του Άρθρου 31.2 (διαδικασία έξωσης και άλλες ποινές)].

Τέλος, σύμφωνα με το Άρθρο 31.3 του αναθεωρημένου ΕΚΧ, το δικαίωμα στη στέγαση πρέπει να εξασφαλίζεται σε όσους δεν έχουν επαρκείς πόρους, δηλαδή όσους δεν έχουν τους απαραίτητους πόρους για μία αξιοπρεπή ζωή και την κάλυψη των βασικών αναγκών με επαρκή τρόπο.⁸² Πιο συγκεκριμένα, η ΕΕΚΔ έχει επισημάνει ότι «η στέγαση θεωρείται προσιτή εάν το σπιτικό μπορεί να καταβάλει τις αρχικές δαπάνες (εγγύηση, ενοίκιο προκαταβολή), τρέχον ενοίκιο και/ή άλλα έξοδα σχετικά με την κατοικία (π.χ. δαπάνες υπηρεσιών κοινής ωφελείας, συντήρησης και διαχείρισης) σε μακροχρόνια βάση, ενώ είναι παράλληλα σε θέση να εξασφαλίζει το ελάχιστο βιοτικό επίπεδο, σύμφωνα με τους κανόνες που έχει ορίσει η ίδια η κοινωνία στον τόπο όπου διαμένει».⁸³ Επιπλέον, τα κράτη πρέπει να λαμβάνουν μέτρα για την εξασφάλιση κοινωνικής κατοικίας, κυρίως για τις πιο μειονεκτούσες ομάδες, και επιδόματα στέγασης για μεμονωμένα άτομα και νοικοκυριά με χαμηλά εισοδήματα, ενώ πρέπει, επίσης, να διασφαλίζουν ότι οι περίοδοι αναμονής δεν είναι υπερβολικές και ότι διατίθενται ένδικο και μη ένδικο μέσα σε περίπτωση άρνησης των επιδομάτων στέγασης ή υπερβολικών καθυστερήσεων. Τα δικαιώματα αυτά πρέπει να εφαρμόζονται χωρίς διακρίσεις.

Παραδείγματα:

- ΕΕΚΔ, *European Federation of National Organisations Working with the Homeless (FEANTSA) κατά Γαλλίας*, Προσφυγή Αρ. 39/2002, επί της ουσίας, 5 Δεκεμβρίου 2007 (παραβίαση του Άρθρου 31.3 [ανεπαρκής παροχή κοινωνικής στέγασης σε χαμηλοεισοδηματίες, κακή λειτουργία του συστήματος κατανομής κοινωνικής στέγασης και των σχετικών μέσων) σε συνδυασμό με το Άρθρο Ε (απαγόρευση διακρίσεων – ελλειψής

79. Ibid., παράγραφος 62.

80. Το Άρθρο 17.1 (γ) του αναθεωρημένου ΕΚΧ προβλέπει ότι τα κράτη «αναλαμβάνουν την υποχρέωση, είτε άμεσα, είτε σε συνεργασία με δημόσιους και ιδιωτικούς οργανισμούς, να λαμβάνουν τα κατάλληλα και απαραίτητα μέτρα που σκοπό έχουν: ... (γ) να εξασφαλίζουν την προστασία και ειδική υποστήριξη από το κράτος για παιδιά και νεαρά πρόσωπα, που στερούνται προσωρινά ή μόνιμα την υποστήριξη της οικογένειάς τους».

81. ΕΕΚΔ, *Defence for Children International (DCI) κατά Ολλανδίας*, οπ.π., παράγραφοι 47-48.

82. ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του Άρθρου 13, σ. 102.

83. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2003», Σουηδία..

εφαρμογή της νομοθεσίας σχετικά με τους τόπους στάθμευσης των Ταξιδευτών – “Travellers”)].

- ΕΕΚΔ, *European Roma Rights Centre (ERRC) κατά Ελλάδας*, Προσφυγή Αρ. 15/2003, επί της ουσίας, 8 Δεκεμβρίου 2004 (παραβίαση του δικαιώματος στην κατάλληλη στέγαση, ακόμη κι αν πρόκειται για δικαίωμα που εφαρμόζεται σταδιακά, καθώς το κράτος δεν μπόρεσε να τηρήσει ούτε τους ελάχιστες κανόνες αναφορικά με τους Ρομά).
- ΕΕΚΔ, *European Roma Rights Centre (ERRC) κατά Ιταλίας*, Προσφυγή Αρ. 27/2004, επί της ουσίας, 7 Δεκεμβρίου 2005 (παραβίαση του δικαιώματος στην κατάλληλη στέγαση (ακαταλληλότητα και ανεπάρκεια χώρων κατασκήνωσης, αναγκαστικές εξώσεις και κυρώσεις, απουσία μόνιμων κατοικιών) σε συνδυασμό με την απαγόρευση διακρίσεων).

Συνοψίζοντας, το υπό τον αναθεωρημένο ΕΚΧ δικαίωμα στη στέγαση προβλέπεται σε τρεις διατάξεις (Άρθρα 16, 19.4(γ) και 31), οι οποίες προσφέρουν, εν μέρει, την ίδια προστασία. Η ΕΕΚΔ θεωρεί ότι τα Άρθρα 16 και 31, αν και διαφέρουν σε προσωπικό και καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής, και τα Άρθρα 19.4(γ) και 31 συμπίπτουν, εν μέρει, όσον αφορά ορισμένες πτυχές του δικαιώματος στέγασης.⁸⁴

Παράδειγμα:

- ΕΕΚΔ, *European Roma Rights Centre (ERRC) κατά Γαλλίας*, Προσφυγή Αρ. 51/2008, επί της ουσίας, 19 Οκτωβρίου 2009, παράγραφος 88: «η Επιτροπή θεωρεί ότι το μέρος του πληθυσμού που αφορά η ομαδική αυτή προσφυγή [Ταξιδευτές – “Travellers”] περιλαμβάνει αναμφισβήτητα οικογένειες. Δεδομένου του πεδίου εφαρμογής που η Επιτροπή συνεχώς προσδίδει στο Άρθρο 16 όσον αφορά τη στέγαση των οικογενειών, τα συμπεράσματα παραβίασης του Άρθρου 31 ή του Άρθρου Ε σε συνδυασμό με το Άρθρο 31 οδηγούν στο συμπέρασμα ότι υπήρξε, επίσης, παραβίαση του Άρθρου 16, και του Άρθρου Ε σε συνδυασμό με το Άρθρο 16».

ii. Προστασία του δικαιώματος στη στέγαση υπό την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Το δικαίωμα στη στέγαση στον αναθεωρημένο ΕΚΧ έχει υλική υπόσταση και διαφέρει ως προς αυτό από την πιο θεωρητική ερμηνεία του δικαιώματος σεβασμού της κατοικίας κατά την έννοια του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, το οποίο δεν εγγυάται τις βασικές συνθήκες διαβίωσης, αλλά αντιθέτως διασφαλίζει το σεβασμό για την κατοικία. Όπως έχει τονίσει το ΕυρΔΔΑ, το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ δεν εγγυάται, επίσης, το δικαίωμα εξασφάλισης κατοικίας. Όσον αφορά το δικαίωμα στην ιδιοκτησία του Άρθρου 1 του 1^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, η εφαρμογή του προϋποθέτει το δικαίωμα κατοχής και ιδιοκτησίας κατοικίας.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Charman κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 18 Ιανουαρίου 2001, παράγραφος 99 (από το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ δεν συνεπάγεται κανένα δικαίωμα εξασφάλισης κατοικίας).
- ΕυρΔΔΑ, *Dogan και λοιποί κατά Τουρκίας*, 29 Ιουνίου 2004, παράγραφοι 138-39.

Παρόλα αυτά, τα δικαιώματα της ΕΣΔΑ αφορούν τους μετανάστες και το δικαίωμά τους στην στέγαση, καθώς το Δικαστήριο του Στρασβούργου έχει εφαρμόσει το δικαίωμα του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ κατά τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να εξασφαλίζει προστασία από αναγκαστικές εξώσεις και καταστροφή κατοικίας. Το ΕυρΔΔΑ έχει κρίνει ότι τέτοια μέτρα υπόκεινται στη αρχή της αναλογικότητας, και κατά συνέπεια, πρέπει να προβλέπονται από το νόμο, να επιδιώκουν θεμιτό

84. ΕΕΚΔ, *ERRC κατά Βουλγαρίας*, Προσφυγή Αρ. 31/2003, επί της ουσίας, 16 Οκτωβρίου 2006, παράγραφος 17.

σκοπό, και να είναι ανάλογα και αναγκαία σε μία δημοκρατική κοινωνία.⁸⁵ Έχει μάλιστα δώσει παραδείγματα κριτηρίων που πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψη στην εκτίμηση της αναλογικότητας, όπως η παράνομη ανέγερση κατοικίας ή η ύπαρξη εναλλακτικής φιλοξενίας.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Akdivar και λοιποί κατά Τουρκίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 16 Σεπτεμβρίου 1996 (προστασία ενάντια στην καταστροφή κατοικίας κατά την έννοια του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ).
- ΕυρΔΔΑ, *Mentes κατά Τουρκίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 28 Νοεμβρίου 1997 (προστασία ενάντια σε αναγκαστική έξωση κατά την έννοια του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ).
- ΕυρΔΔΑ, *Charman κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 18 Ιανουαρίου 2001, παράγραφος 102 (έλεγχος αναλογικότητας και συνεκτίμηση του γεγονότος ότι η κατοικία έχει ανεγερθεί παράνομα) και παράγραφος 103 (εναλλακτική στέγαση).
- ΕυρΔΔΑ, *Connors κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 27 Μαΐου 2004, παράγραφος 83 (διαδικαστικές εγγυήσεις για δίκαιη διαδικασία λήψης αποφάσεων).

γ. Δικαίωμα στην υγεία και στην κοινωνική και ιατρική αντίληψη

Το δικαίωμα για προστασία της υγείας προβλέπεται ρητώς στο Άρθρο 11 του αναθεωρημένου ΕΚΧ που ορίζει ότι:

... Τα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να λαμβάνουν είτε απευθείας είτε με τη συνεργασία δημοσίων και ιδιωτικών οργανώσεων, κατάλληλα μέτρα που θα αποσκοπούν κυρίως:

1. στην εξάλειψη κατά το δυνατό των κινδύνων που απειλούν την υγεία,
2. στην παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών και υπηρεσιών ενημέρωσης για τη βελτίωση της υγείας και την ανάπτυξη της ατομικής ευθύνης στον τομέα της υγείας,
3. στην πρόληψη, κατά το δυνατό, των ενδημικών, επιδημικών και άλλων ασθενειών, καθώς και των ατυχημάτων.

Το δικαίωμα στην προστασία της υγείας του αναθεωρημένου ΕΚΧ είναι «άρρηκτα συνδεδεμένο»⁸⁶ με το δικαίωμα στη ζωή και την απαγόρευση βασανιστηρίων και απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας των Άρθρων 2 και 3 της ΕΣΔΑ. Ο συσχετισμός αυτός πηγάζει από τη θεμελιώδη αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας που βρίσκεται στον πυρήνα του θετικού ευρωπαϊκού δίκαιου των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Στην υπόθεση *FIDH κατά Γαλλίας*, η ΕΕΚΔ τόνισε το συσχετισμό αυτό και επιβεβαίωσε ότι η προστασία της υγείας αποτελεί «προαπαιτούμενο για την εξασφάλιση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας».⁸⁷

Η ερμηνεία που έχει δώσει η ΕΕΚΔ στο Άρθρο 11 του αναθεωρημένου ΕΚΔ σχετικά με την υποχρέωση εξάλειψης – όσο το δυνατό περισσότερο - των αιτιών της κακής υγείας, καθιερώνει ορισμένα δικαιώματα: το δικαίωμα στα υψηλότερα δυνατά πρότυπα υγείας και το δικαίωμα πρόσβασης σε υγειονομική περίθαλψη. Κατ' επέκταση, τα κράτη έχουν την υποχρέωση να λαμβάνουν δράση για την πρόληψη όλων των αποφευκτών κινδύνων, συμπεριλαμβανομένων των περιβαλλοντικών απειλών. Επιπλέον, η ΕΕΚΔ έχει καθιερώσει μία σειρά από δείκτες για την εκτίμηση του συνολικού συστήματος υγειονομικής περίθαλψης μίας χώρας, όπως το προσδόκιμο ζωής, οι κύριες αιτίες θανάτου, και η βρεφική και μητρική θνησιμότητα.

Παραδείγματα:

- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XV-2», Δανία, σ. 126-129 (σχετικά με κινδύνους υγείας που μπορεί ούν να ελεγχθούν από ανθρώπινες ενέργειες).
- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2005», Λιθουανία, σ. 336-38 (δείκτες).

85. Βλέπετε Κεφάλαιο VI (α) του εγχειριδίου («Ουσιαστικά δικαιώματα μεταναστών»).

86. ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του Άρθρου 11 του αναθεωρημένου ΕΚΧ, σ. 83.

87. ΕΕΚΔ, *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) κατά Γαλλίας*, οπ.π., παράγραφος 31.

- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2003», Ρουμανία, σ. 390 (βρεφική και μητρική θνησιμότητα ως δείκτες).

Η δεύτερη επίπτωση της υποχρέωσης εξάλειψης – όσο το δυνατό περισσότερο - των αιτιών της κακής υγείας, είναι η πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη. Η αποτελεσματική πρόσβαση κάθε ατόμου στην υγειονομική φροντίδα, χωρίς καμία διάκριση, έχει αναγνωριστεί ως κριτήριο για ένα πετυχημένο σύστημα υγειονομικής φροντίδας. Ως προς το ζήτημα αυτό, η ΕΕΚΔ έχει διευκρινίσει ότι το περιορισμένο πεδίο εφαρμογής του αναθεωρημένου ΕΚΧ για τα άτομα στα οποία γίνεται σαφής αναφορά στο παράρτημα του Χάρτη, δεν πρέπει να επηρεάζει τους μειονεκτούντες, και ότι βάσει άλλων διεθνών συμβάσεων που έχουν επικυρώσει όλα τα μέρη, κυρίως την ΕΣΔΑ, τα δικαιώματα του αναθεωρημένου ΕΚΧ πρέπει να επεκτείνονται και σε μη υπηκόους χωρίς καμία διάκριση. Η ΕΕΚΔ έχει εξηγήσει ότι:

Τα Συμβαλλόμενα Μέρη του Χάρτη (στις αναθεωρήσεις του 1961 και του 1996) έχουν εγγυηθεί στους αλλοδαπούς που δεν καλύπτει ο Χάρτης, δικαιώματα παρόμοια ή αλληλένδετα με αυτά του Χάρτη επικυρώνοντας συμβάσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου – κυρίως, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – ή υιοθετώντας εσωτερικούς κανόνες, συνταγματικούς, νομοθετικούς ή άλλους, χωρίς να γίνεται διάκριση μεταξύ των ατόμων για τα οποία γίνεται σαφής αναφορά στο Παράρτημα και άλλους μη υπηκόους. Κατά αυτόν τον τρόπο, τα Μέρη έχουν αναλάβει αυτές τις υποχρεώσεις.⁸⁸

Το δικαίωμα για πρόσβαση σε υγειονομική περίθαλψη έχει ερμηνευτεί κατά τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να προϋποθέτει πως οι δαπάνες για υγειονομική περίθαλψη δεν πρέπει να βαραίνουν οικονομικά σε υπερβολικό βαθμό τους πολίτες, κυρίως τους πιο μειονεκτούντες, και πως η κοινότητα πρέπει να αναλαμβάνει μέρος αυτών των δαπανών. Πρέπει να λαμβάνονται μέτρα για να αποφεύγονται οι μη απαραίτητες καθυστερήσεις στην παροχή υγειονομικής περίθαλψης και να εγγυάται η διαθεσιμότητα επαρκούς αριθμού επαγγελματιών και εξοπλισμού για την εξασφάλιση ικανοποιητικών συνθηκών σύμφωνων προς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.⁸⁹ Η ΕΕΚΔ διεξάγει συστηματικές έρευνες σχετικά με τη συνολική δυνατότητα πρόσβασης στο σύστημα υγειονομικής περίθαλψης ολόκληρου του πληθυσμού του συμβαλλόμενου κράτους⁹⁰ και ζητάει από τα κράτη μέλη να ενημερώνουν τον πληθυσμό σχετικά με τα πιο σημαντικά μέτρα που έχουν ληφθεί ως προς τη βελτίωση της υγειονομικής περίθαλψης για τις πιο μειονεκτούσες ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών.⁹¹ Η Επιτροπή ελέγχει, επίσης, κατά πόσον η πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη εξασφαλίζεται αδιακρίτως σε όλους τους υπηκόους του συμβαλλόμενου κράτους και τους υπηκόους άλλων συμβαλλόμενων κρατών, που διαμένουν νόμιμα ή εργάζονται κανονικά στο έδαφος του ενδιαφερόμενου συμβαλλόμενου μέρους.⁹²

Σύμφωνα με το Άρθρο 11.2 του αναθεωρημένου ΕΚΧ, τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να παρέχουν συμβουλευτικές υπηρεσίες και υπηρεσίες ενημέρωσης για τη βελτίωση της υγείας και την ανάπτυξη της ατομικής ευθύνης στον τομέα της υγείας. Η υποχρέωση αυτή συνεπάγεται την ευαισθητοποίηση μέσω εκπαίδευσης, ενημέρωσης και συμμετοχής του κοινού. Απαιτεί, επίσης, από τα κράτη να πραγματοποιούν ελέγχους και να παρέχουν συμβουλευτικές υπηρεσίες, μέσω της δυνατότητας δωρεάν και τακτικών επισκέψεων, αλλά και ιατρικών εξετάσεων.⁹³

Όσον αφορά την τρίτη υποχρέωση που επιβάλλει ο αναθεωρημένος ΕΚΧ σχετικά με το δικαίωμα προστασίας της υγείας, η οποία αφορά την πρόληψη, κατά το δυνατό, των ενδημικών, επιδημικών και άλλων ασθενειών, καθώς και των ατυχημάτων, η ΕΕΚΔ έχει προβλέψει μία σειρά από μέτρα

88. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2004», «Γενική εισαγωγή», σ. 10.

89. ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του Άρθρου 11, σ. 83.

90. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2009», Μάλτα.

91. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XVII-2», Γερμανία. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2009», Ηνωμένο Βασίλειο.

92. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2009», Γερμανία και Δανία.

93. Ibid., σ. 84-85.

που τα κράτη οφείλουν να λάβουν. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της ΕΕΚΔ, τα κράτη πρέπει να λάβουν μέτρα για την εξασφάλιση υγιούς περιβάλλοντος, τον περιορισμό προμήθειας καπνού, αλκοολούχων ποτών και φαρμάκων, τη λειτουργία ευρέως προσβάσιμων προγραμμάτων εμβολιασμού, τη διασφάλιση επιδημιολογικού ελέγχου και την πρόληψη – όσο το δυνατό περισσότερο – των ατυχημάτων (στο χώρο εργασίας, το σχολείο, το σπίτι, τους δρόμους, κλπ.).⁹⁴ Η ΕΕΚΔ, επίσης, ελέγχει κατά πόσον συγκεκριμένες δραστηριότητες ευαισθητοποίησης αφορούν τους μετανάστες.⁹⁵

Όπως ήδη αναφέραμε, το δικαίωμα στην υγεία προστατεύεται, επίσης, από τα Άρθρα 2 και 3 της ΕΣΔΑ. Το ΕυρΔΔΑ έχει συχνά καταλήξει ότι δεδομένης της υποχρέωσης των κρατών να εξασφαλίζουν υγειονομική περίθαλψη στο σύνολο του πληθυσμού, οι ενέργειες και οι παραλείψεις τους σχετικά με την πολιτική υγειονομικής περίθαλψης εγείρουν ζήτημα ευθύνης τους. Για παράδειγμα, το γεγονός ότι η ζωή ενός ατόμου τίθεται σε κίνδυνο λόγω της άρνησης πρόσβασης σε υγειονομική περίθαλψη, μπορεί να αποτελέσει παραβίαση του Άρθρου 2 της ΕΣΔΑ. Τα κράτη οφείλουν, επίσης, να εγγυώνται ότι τα νοσοκομεία υιοθετούν κατάλληλα μέτρα για την προστασία της ζωής των ασθενών και την εξασφάλιση υγιούς περιβάλλοντος. Επιπλέον, το ΕυρΔΔΑ έχει επισημάνει ότι η ανεπαρκής χρηματοδότηση για υγειονομική περίθαλψη μπορεί να εγείρει ζήτημα κατά την έννοια του Άρθρου 8 και του σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.

Παραδείγματα:

Σχετικά με την επαρκή χρηματοδότηση – Άρθρο 8 ΕΣΔΑ:

- ΕυρΔΔΑ, *Sentges κατά Ολλανδίας*, Προσφυγή Αρ. 27677/02, απόφαση επί του παραδεκτού, 8 Ιουλίου 2003.
- ΕυρΔΔΑ, *Pentiacova και λοιποί κατά Μολδαβίας*, Προσφυγή Αρ. 14462/03, απόφαση επί του παραδεκτού, 4 Ιανουαρίου 2005.

Σχετικά με την άρνηση υγειονομικής περίθαλψης – Άρθρο 2 ΕΣΔΑ:

- ΕυρΔΔΑ, *Κύπρος κατά Τουρκίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 10 Μαΐου 2001, παράγραφος 219.
- ΕυρΔΔΑ, *Powell κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή Αρ. 45305/99, απόφαση επί του παραδεκτού, 4 Μαΐου 2000.
- ΕυρΔΔΑ, *Nitecki κατά Πολωνίας*, Προσφυγή Αρ. 65653/01, απόφαση επί του παραδεκτού, 21 Μαρτίου 2002.

Σχετικά με τους κανονισμούς νοσοκομείου και την προστασία της ζωής των ασθενών:

- ΕυρΔΔΑ, *Calvelli και Ciglio κατά Ιταλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 17 Ιανουαρίου 2002, παράγραφος 49.
- ΕυρΔΔΑ, *Erikson κατά Ιταλίας*, Προσφυγή Αρ. 37900/97, απόφαση επί του παραδεκτού, 26 Οκτωβρίου 1999.
- ΕυρΔΔΑ, *Nitecki κατά Πολωνίας*, Προσφυγή Αρ. 65653/01, απόφαση επί του παραδεκτού, 21 Μαρτίου 2002.

Σχετικά με το δικαίωμα υγιούς περιβάλλοντος σύμφωνα με τα Άρθρα 2 και 8 της ΕΣΔΑ:

- ΕυρΔΔΑ, *López Ostra κατά Ισπανίας*, 9 Δεκεμβρίου 1994, παράγραφοι 51-58 (Άρθρο 8 ΕΣΔΑ).

94. Ibid., σ. 85-88.

95. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2007», Ιρλανδία.

- ΕυρΔΔΑ, *Öneryildiz κατά Τουρκίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 30 Νοεμβρίου 2004, παράγραφοι 71, 90, 94-96 (Άρθρο 2 ΕΣΔΑ).

Ο αναθεωρημένος ΕΚΧ κάνει διάκριση μεταξύ του δικαιώματος κοινωνικής ασφάλειας και του δικαιώματος κοινωνικής και ιατρικής αντίληψης. Τα ξεχωριστά αυτά δικαιώματα και οι απορρέουσες υποχρεώσεις προβλέπονται αντίστοιχα στα Άρθρα 12 και 13 του αναθεωρημένου ΕΚΧ.⁹⁶

Η διατύπωση του ίδιου του αναθεωρημένου ΕΚΧ δεν περιλαμβάνει συγκεκριμένες ενδείξεις σχετικά με το πεδίο εφαρμογής των δύο εννοιών («κοινωνική ασφάλεια» και «κοινωνική αντίληψη»)⁹⁷. Ενώ λαμβάνει υπ' όψη τις απόψεις του εμπλεκόμενου κράτους σχετικά με το κατά πόσον μία συγκεκριμένη παροχή πρέπει να θεωρείται κοινωνική ασφάλεια ή κοινωνική αντίληψη, ο αναθεωρημένος ΕΚΧ δίνει μεγαλύτερη σημασία στο σκοπό και τις προϋποθέσεις της συγκεκριμένης παροχής. Συνεπώς, θεωρεί κοινωνική αντίληψη, παροχές για τις οποίες η προσωπική ανάγκη του ενδιαφερόμενου αποτελεί το βασικό κριτήριο επιλεξιμότητας, χωρίς καμία προϋπόθεση συμμετοχής σε κάποιο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης που αποσκοπεί στην κάλυψη συγκεκριμένου κινδύνου, ή καμία προϋπόθεση επαγγελματικής δραστηριότητας ή καταβολής εισφορών. Επιπλέον, όπως προκύπτει από το Άρθρο 13.1 του αναθεωρημένου ΕΚΧ, βοήθεια δίνεται όταν δεν υπάρχει καμία παροχή από σύστημα κοινωνικής ασφάλισης που να εξασφαλίζει ότι ο ενδιαφερόμενος έχει επαρκείς πόρους ή τα μέσα να καλύψει τα έξοδα της απαραίτητης για την υγεία του θεραπείας. Η κοινωνική ασφάλεια (Άρθρο 12 του αναθεωρημένου ΕΚΧ) που περιλαμβάνει τόσο γενικά όσο και επαγγελματικά συστήματα, θεωρείται από το ΕΚΧ ότι περιλαμβάνει ανταποδοτικά, μη ανταποδοτικά και συνδυασμένα επιδόματα που σχετίζονται με ορισμένους κινδύνους (αρρώστια, αναπηρία, μητρότητα, οικογένεια, ανεργία, τρίτη ηλικία, θάνατος, χηρεία, εργατικά ατυχήματα και ασθένειες). Αυτές είναι παροχές που χορηγούνται σε περίπτωση κινδύνων που παρουσιάζονται, αλλά δεν αντισταθμίζουν μία πιθανή κατάσταση ανάγκης που θα μπορούσε να προκύψει από τον ίδιο τον κίνδυνο.⁹⁸

Παρόλα αυτά, μπορεί μεν το πεδίο εφαρμογής *ratione materiae* του δικαιώματος για κοινωνική και ιατρική αντίληψη να ισχύει για «κάθε πρόσωπο», αλλά περιορίζεται στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής που περιγράφεται στο παράρτημα του αναθεωρημένου ΕΚΧ. Κατά συνέπεια, καλύπτει όλους τους αλλοδαπούς που είναι υπήκοοι συμβαλλόμενου μέρους και διαμένουν νόμιμα ή εργάζονται κανονικά στο έδαφος άλλου συμβαλλόμενου μέρους. Ίση μεταχείριση αναμένεται από τη στιγμή που χορηγείται στο μη υπήκοο άδεια διαμονής ή εργασίας στο έδαφος άλλου συμβαλλόμενου μέρους. Το παράρτημα του αναθεωρημένου ΕΚΧ υπενθυμίζει τις υποχρεώσεις των κρατών βάσει της Σύμβασης της Γενεύης και της Σύμβασης για το Καθεστώς των Ανιθαγενών,⁹⁹ και κατά συνέπεια, ορίζει ότι οι πρόσφυγες και οι ανιθαγενείς δεν πρέπει να χαιρούν λιγότερο ευνοϊκής μεταχείρισης στα εδάφη των κρατών απ' ό,τι προβλέπεται γι' αυτούς στις συγκεκριμένες συμβάσεις.

Ως ιατρική αντίληψη νοείται η δωρεάν ή η επιδοτούμενη υγειονομική περίθαλψη ή πληρωμή έτσι ώστε να δίνεται η δυνατότητα στα άτομα χωρίς επαρκείς πόρους να έχουν πρόσβαση στην απαραίτητη για την υγεία τους θεραπεία ή περίθαλψη. Ενώ η ΕΕΚΔ δεν έχει προσδιορίσει ή

96. Βλέπετε, επίσης, Κεφάλαιο IV (γ) του εγχειριδίου («Δικαίωμα στην υγεία και στην κοινωνική και ιατρική αντίληψη»).

97. Σύμφωνα με το παράρτημα του αναθεωρημένου ΕΚΧ (Πεδίο εφαρμογής, παράγραφος 1), το δικαίωμα για κοινωνική ασφάλεια και το δικαίωμα για κοινωνική και ιατρική αντίληψη χορηγούνται μόνο σε νόμιμα διαμένοντες μετανάστες και υπηκόους άλλου συμβαλλόμενου κράτους. Εντούτοις, η ΕΕΚΔ έχει ορίσει ότι το μέρος εκείνο του πληθυσμού που δεν ανταποκρίνεται στον ορισμό του παραρτήματος δεν δύναται να στερηθεί των δικαιωμάτων του που σχετίζονται με τη ζωή και την αξιοπρέπεια κατά τον αναθεωρημένο ΕΚΧ (ΕΕΚΔ, *COHRE κατά Ιταλίας*, Προσφυγή Αρ. 58/2009, επί της ουσίας, 25 Ιουνίου 2010, παράγραφος 33). Βλέπετε, επίσης, Κεφάλαιο IV (β) του εγχειριδίου («Δικαίωμα στη στέγαση»).

98. ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του Άρθρου 13.1, σ. 108.

99. ΓΣΗΕ, Σύμβαση για το Καθεστώς των Προσφύγων.

περιορίσει το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της παρεχόμενης περίθαλψης ή πληρωμής, έχει ωστόσο τονίσει ότι η σοβαρότητα της ασθένειας δεν μπορεί να αποτελέσει παράγοντα που αιτιολογεί την άρνηση χορήγησης ιατρικής βοήθειας.

Παραδείγματα:

- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIII-4», ερμηνευτική δήλωση για το Άρθρο 13, σ. 54-57.
- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIII-2», Ελλάδα, σ. 181, και «Συμπεράσματα XIII-4», σ. 180-81.

Οι «επαρκείς πόροι» κατά την έννοια του αναθεωρημένου ΕΚΧ είναι οι απαραίτητοι πόροι για μία αξιοπρεπή ζωή που επιτρέπουν στο άτομο να καλύπτει τις βασικές του ανάγκες, σε συνάρτηση με το όριο φτώχειας της εκάστοτε χώρας. Προκειμένου να τεθεί σε εφαρμογή ο μηχανισμός προστασίας του Άρθρου 13 του αναθεωρημένου ΕΚΧ, το άτομο πρέπει να αδυνατεί να εξασφαλίσει επαρκείς πόρους με δικά του μέσα ή από άλλη πηγή, ιδίως από παροχές που χορηγούνται από σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Κατά συνέπεια, η ΕΕΚΔ θεωρεί ότι η μείωση ή η κατάργηση παροχών κοινωνικής βοήθειας συνιστούν παραβίαση του αναθεωρημένου ΕΚΧ, εάν στερούν από τους αποδέκτες τα μέσα επιβίωσής τους. Ωστόσο, η ΕΕΚΔ έχει επισημάνει ότι η οικογενειακή αλληλεγγύη δεν περιλαμβάνεται στα είδη πόρων που θα απέκλειαν την άσκηση του δικαιώματος για κοινωνική και ιατρική αντίληψη.

Παραδείγματα:

- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIV-1», ερμηνευτική δήλωση για το Άρθρο 13.1, σ. 52-55.
- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2006», Εσθονία, σ. 208.
- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIII-2», Ελλάδα, σ. 129 (σχετικά με οικογενειακή αλληλεγγύη).

δ. Δικαίωμα στην εκπαίδευση

Το δικαίωμα σε εκπαίδευση προβλέπεται ρητώς στο Άρθρο 17 του αναθεωρημένου ΕΚΧ και το Άρθρο 2 του 1^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ.

Σύμφωνα με το Άρθρο 17 του αναθεωρημένου ΕΚΧ, τα κράτη οφείλουν να εξασφαλίζουν την «αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος των παιδιών και των νεαρών προσώπων να μεγαλώνουν σε ένα περιβάλλον που συμβάλλει στην πλήρη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και των φυσικών και ηθικών ικανοτήτων τους». Συνεπώς, τα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να λαμβάνουν μέτρα σχετικά με την εκπαίδευση που σκοπό έχουν:

να εξασφαλίζουν στα παιδιά και στα νεαρά πρόσωπα, λαμβάνοντας υπ' όψη τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των γονέων τους, τη φροντίδα, την υποστήριξη, την εκπαίδευση και την κατάρτιση που απαιτείται, ιδιαίτερα με την ίδρυση ή διατήρηση δομών ή υπηρεσιών, που να ανταποκρίνονται σε αυτό το σκοπό (Άρθρο 17.1 (α) του αναθεωρημένου ΕΚΧ),

να εξασφαλίζουν στα παιδιά και τα νεαρά πρόσωπα δωρεάν πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση καθώς και να ενθαρρύνουν την τακτική φοίτηση στο σχολείο (Άρθρο 17.2 του αναθεωρημένου ΕΚΧ).

Το παράρτημα του αναθεωρημένου ΕΚΧ διευκρινίζει ότι η διάταξη ισχύει για κάθε άτομο, συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών,¹⁰⁰ κάτω των 18 ετών, εκτός εάν βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας το όριο ενηλικίωσης είναι μικρότερο των 18 ετών. Επισημαίνεται, επίσης, ότι οι διατάξεις του Άρθρου 17 του αναθεωρημένου ΕΚΧ δεν θίγουν την εφαρμογή πιο εξειδικευμένων

100. Σύμφωνα με το παράρτημα του αναθεωρημένου ΕΚΧ (Πεδίο εφαρμογής, παράγραφος 1), το δικαίωμα για εκπαίδευση χορηγείται μόνο σε νόμιμα διαμένοντες μετανάστες και υπηκόους άλλου συμβαλλόμενου κράτους. Εντούτοις, η ΕΕΚΔ έχει ορίσει ότι το μέρος εκείνο του πληθυσμού που δεν ανταποκρίνεται στον ορισμό του παραρτήματος δεν δύναται να στερηθεί των δικαιωμάτων του που σχετίζονται με τη ζωή και την αξιοπρέπεια κατά τον αναθεωρημένο ΕΚΧ (ΕΕΚΔ, *COHRE κατά Ιταλίας*, Προσφυγή Αρ. 58/2009, επί της ουσίας, 25 Ιουνίου 2010, παράγραφος 33). Βλέπετε, επίσης, Κεφάλαιο IV (β) του εγχειριδίου («Δικαίωμα στη στέγαση»).

διατάξεων, κυρίως του Άρθρου 7 του αναθεωρημένου ΕΚΧ σχετικά με το δικαίωμα των παιδιών και των νεαρών προσώπων για προστασία και τον καθορισμό κατώτατου ορίου ηλικίας εισόδου στην απασχόληση. Τέλος, στο παράρτημα του αναθεωρημένου ΕΚΧ προστίθεται ότι δεν υπάρχει υποχρέωση παροχής υποχρεωτικής εκπαίδευσης μετά την ηλικία των 18 ετών.¹⁰¹

Η ερμηνεία του χαρακτήρα των υποχρεώσεων των κρατών που προσφέρει η νομολογία της ΕΕΚΔ, αποσκοπεί στην τήρηση των απαιτήσεων πρόσβασης και αποτελεσματικότητας του δικαιώματος εκπαίδευσης. Η ΕΕΚΔ έχει ορίσει ότι το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος εκπαίδευσης όσον αφορά τα ενδιαφερόμενα άτομα κατά τις παραγράφους 1 και 2, είναι ευρύ και προστατεύει όλα τα παιδιά. Επίσης, η πρόσβαση πρέπει να εξασφαλίζεται σε ίση βάση, χωρίς καμία διάκριση, και όταν κρίνεται αναγκαίο, μέσω ειδικών μέτρων για μειονεκτούντα παιδιά. Συνεπώς, η ΕΕΚΔ έχει τονίσει την αναγκαιότητα να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή σε παιδιά που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες και μειονότητες, όπως παιδιά που αιτούνται άσυλο, παιδιά πρόσφυγες, παιδιά που νοσηλεύονται, παιδιά που στερούνται την ελευθερία τους, κλπ.¹⁰² Πρέπει να λαμβάνονται μέτρα προκειμένου να εξασφαλίζεται ότι τα παιδιά αυτά εντάσσονται σε κανονικές εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις και έχουν πρόσβαση στα κοινά εκπαιδευτικά προγράμματα.¹⁰³

Η ΕΕΚΔ έχει, επίσης, προβλέψει μία σειρά από προϋποθέσεις για την καθοδήγηση των κρατών σχετικά με την κατάρτιση ενός εκπαιδευτικού συστήματος, σύμφωνου προς τις απαιτήσεις πρόσβασης και αποτελεσματικότητας του αναθεωρημένου ΕΚΧ. Επομένως, ένα λειτουργικό σύστημα πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης πρέπει, μεταξύ άλλων:¹⁰⁴

- να περιλαμβάνει έναν επαρκή αριθμό σχολείων,
- να εξασφαλίζει μία δίκαιη γεωγραφική κατανομή, κυρίως μεταξύ αγροτικών και αστικών περιοχών,
- να αποσκοπεί στην εγγραφή όλων (100%) των παιδιών της σχετικής ηλικίας,
- να αποσκοπεί σε μία σωστή αναλογία δασκάλου-μαθητή και σε κατάλληλα μεγέθη αιθουσών διδασκαλίας,
- να καθιερώνει ένα μηχανισμό ελέγχου για την εξασφάλιση της ποιότητας εκπαίδευσης και διδασκαλίας,
- να εξασφαλίζει ότι η εκπαίδευση είναι υποχρεωτική μέχρι το κατώτατο όριο ηλικίας εισόδου στην απασχόληση.

Επιπλέον, σύμφωνα με το Άρθρο 17.2 του αναθεωρημένου ΕΚΧ, η πρωτοβάθμια και η δευτεροβάθμια εκπαίδευση πρέπει να είναι δωρεάν. Η ΕΕΚΔ έχει διευκρινίσει ότι η απαίτηση αυτή αφορά μόνο το βασικό εκπαιδευτικό σύστημα, ενώ έχει τονίσει την ύπαρξη κρυφών επιβαρύνσεων, όπως βιβλία και στολές, που ενδέχεται να εμποδίζουν την πρόσβαση ευάλωτων ομάδων στην εκπαίδευση. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή έχει δηλώσει ότι τα κράτη πρέπει να λαμβάνουν μέτρα για να περιορίζουν τις επιπτώσεις των κρυφών επιβαρύνσεων διατηρώντας τις δαπάνες σε λογικά επίπεδα και παρέχοντας την οικονομική βοήθεια όπου χρειάζεται.¹⁰⁵

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση κατοχυρώνεται στο Άρθρο 2 του 1^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, το οποίο ορίζει ότι «ουδείς δύναται να στερηθή του δικαιώματος όπως εκπαιδευθή. Παν Κράτος εν τη ασκήσει των αναλαμβανομένων υπ' αυτού καθηκόντων επί του πεδίου της μορφώσεως και της εκπαίδευσεως θα σέβεται το δικαίωμα των γονέων όπως εξασφαλίζωσι την μόρφωσιν και εκπαίδευσιν ταύτην συμφώνως προς τας ιδίας αυτών θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις». Το ΕυρΔΔΑ έχει αναγάγει το δικαίωμα στην εκπαίδευση σε μία από «τις πιο θεμελιώδεις αξίες των

101. Παράρτημα του αναθεωρημένου ΕΚΧ, Μέρος II, Άρθρο 17.

102. ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του Άρθρου 17.1, σ. 120.

103. Ibid.

104. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2003», συμπεράσματα που αφορούν το Άρθρο 17, σ. 174.

105. ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του Άρθρου 17.2, σ. 122.

δημοκρατικών κοινωνιών που απαρτίζουν το Συμβούλιο της Ευρώπης»,¹⁰⁶ συνιστώντας, κατ' επέκταση, ένα δικαίωμα που αναγνωρίζεται στον καθένα. Έχει μάλιστα επιμείνει στο γεγονός ότι ένα τόσο θεμελιώδες δικαίωμα δεν μπορεί να ερμηνεύεται περιοριστικά και έχει επιβεβαιώσει την οικουμενικότητα του δικαιώματος στην εκπαίδευση θεωρώντας ότι ο αποκλεισμός των παιδιών επειδή οι γονείς τους δεν είναι νόμιμα εγγεγραμμένοι μετανάστες, παραβιάζει την ΕΣΔΑ και το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Σύμφωνα με τις διατάξεις του αναθεωρημένου ΕΚΧ και τη νομολογία της ΕΕΚΔ, το ΕυρΔΔΑ έχει ορίσει ότι τα κράτη πρέπει να λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να εξασφαλίζουν την πρόσβαση στην πρωτοβάθμια, τη δευτεροβάθμια και, τέλος, την τριτοβάθμια εκπαίδευση, που περιλαμβάνει το κολέγιο και το πανεπιστήμιο.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Leyla Sahin κατά Τουρκίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 2005, παράγραφος 141: «είναι σαφές ότι κάθε ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που λειτουργεί σε κάποια δεδομένη χρονική στιγμή, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της πρώτης πρότασης του Άρθρου 2 του 1^{ου} Πρωτοκόλλου, καθώς το δικαίωμα πρόσβασης σε τέτοια ιδρύματα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του δικαιώματος που προβλέπει η συγκεκριμένη διάταξη».
- ΕυρΔΔΑ, *Timishev κατά Ρωσίας*, 13 Δεκεμβρίου 2005, παράγραφοι 65-66: «το Δικαστήριο παρατηρεί ότι στα παιδιά του προσφεύγοντα αρνήθηκε η εγγραφή στο σχολείο, όπου είχαν φοιτήσει τα προηγούμενα δύο έτη. Η κυβέρνηση δεν αμφισβήτησε τον ισχυρισμό του προσφεύγοντα πως ο πραγματικός λόγος της άρνησης ήταν το γεγονός ότι ο προσφεύγων είχε παραδώσει την κάρτα του μετανάστη, και κατά συνέπεια, είχε απολέσει την εγγραφή του στα δημοτολόγια ως κάτοικος της πόλης Nalchik. Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, η Σύμβαση και τα Πρωτόκολλα αυτής δεν ανέχονται την άρνηση του δικαιώματος εκπαίδευσης. Η κυβέρνηση επιβεβαίωσε ότι το ρωσικό δίκαιο δεν επέτρεπε να εξαρτάται η άσκηση αυτού του δικαιώματος των παιδιών από την εγγραφή της κατοικίας των γονέων τους. Κατά συνέπεια, τα παιδιά του προσφεύγοντα αρνήθηκαν το δικαίωμα της εκπαίδευσης που εγγυάται το εσωτερικό δίκαιο, ενώ ο αποκλεισμός τους από το σχολείο κρίθηκε ασυμβίβαστος με τις απαιτήσεις του Άρθρου 2 του 1^{ου} Πρωτοκόλλου».

ε. Δικαίωμα στην εργασία και προστασία των μεταναστών εργαζομένων

Το δικαίωμα στην εργασία εμπεριέχει μία σειρά από προϋποθέσεις για τα κράτη, οι οποίες κυμαίνονται από τις προσπάθειες για τη δημιουργία και την εξασφάλιση θέσεων εργασίας έως την εγγύηση προστασίας των ατόμων ενάντια στην αναγκαστική εργασία, την ειλωτεία και τη δουλεία. Ως μέλη ευάλωτων ομάδων, οι μετανάστες διατρέχουν μεγάλο κίνδυνο να πέσουν θύματα εμπορίας και αναγκαστικής εργασίας, ή να υποστούν διακρίσεις κατά τη διαδικασία εύρεσης εργασίας ή στο χώρο εργασίας τους. Κατά συνέπεια, οι απαιτήσεις που επιβάλλονται στα κράτη ως προς το δικαίωμα εργασίας είναι υψίστης σημασίας για τους μετανάστες.

Υπάρχουν διάφορες διατάξεις στα κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης που σχετίζονται με την εργασία, καθώς επίσης τα δικαιώματα και την προστασία των εργαζομένων. Ωστόσο, το δικαίωμα στην εργασία *per se* προβλέπεται ρητώς στο Άρθρο 1 του αναθεωρημένου ΕΚΧ που ορίζει ότι προκειμένου να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος εργασίας, τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση:

1. να αναγνωρίζουν ως έναν από τους πρωταρχικούς τους στόχους και συγχρόνως δέσμευση την πραγματοποίηση και τη διατήρηση του υψηλότερου και σταθερότερου δυνατού επιπέδου απασχόλησης για την επίτευξη της πλήρους απασχόλησης,
2. να προστατεύουν με αποτελεσματικό τρόπο το δικαίωμα του εργαζομένου να εξασφαλίζει τη διαβίωσή του με εργασία που αναλαμβάνει ελεύθερα,

106. ΕΕΔΑ, *Timishev κατά Ρωσίας*, 13 Δεκεμβρίου 2005, παράγραφος 64.

3. να συστήσουν ή να διατηρούν δωρεάν υπηρεσίες απασχόλησης για όλους τους εργαζόμενους,
4. να εξασφαλίζουν ή να προωθούν κατάλληλο επαγγελματικό προσανατολισμό, κατάρτιση και αποκατάσταση.

Η ερμηνεία από τη νομολογία της ΕΕΚΔ αυτού του άρθρου περιγράφει λεπτομερώς τις υποχρεώσεις που τα κράτη έχουν δεσμευτεί να αναλάβουν. Σύμφωνα με το Άρθρο 1.1 του αναθεωρημένου ΕΚΧ, τα κράτη έχουν συμφωνήσει να επιδιώξουν μία πολιτική πλήρους απασχόλησης, η οποία συνεπάγεται την υιοθέτηση μίας οικονομικής πολιτικής που συμβάλλει στη δημιουργία και τη διατήρηση θέσεων εργασίας, αλλά και τη λήψη επαρκών μέτρων για την υποστήριξη των ανέργων στην εύρεση ή την ειδίκευση για θέση εργασίας.¹⁰⁷ Οι ενέργειες των αρχών για την εκπλήρωση αυτών των στόχων αξιολογούνται βάσει της οικονομικής κατάστασης του κράτους και του επιπέδου ανεργίας. Καθώς οι απαιτήσεις του Άρθρου 1.1 σε σχέση με τα αποτελέσματα δεν αποτελούν υποχρεώσεις αλλά περισσότερο μέσα, η αποτυχία επίτευξης πλήρους απασχόλησης δεν οδηγεί αυτόματα σε παραβίαση του αναθεωρημένου ΕΚΧ.

Στην αξιολόγησή της, η ΕΕΚΔ εκτιμά το βαθμό μεταμόρφωσης της οικονομικής ανάπτυξης σε απασχόληση, συμπεριλαμβανομένης της βοήθειας σε ανέργους, εξετάζοντας την οικονομική κατάσταση του κράτους – βάσει του ΑΕΠ και της αύξησης της απασχόλησης, του πληθωρισμού, κλπ., συγκριτικά με τα ποσοστά απασχόλησης. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στην ανεργία των ευάλωτων ομάδων, όπως των μελών εθνοτικών μειονοτήτων.¹⁰⁸ Η ΕΕΚΔ εξετάζει, επίσης, τις προσπάθειες που καταβάλλονται για την εφαρμογή των μέτρων που λαμβάνονται βάσει της πολιτικής της για την απασχόληση, το ποσό των πόρων που χορηγούνται για αυτά τα μέτρα και τα ακριβή αποτελέσματα των μέτρων στην ανάπτυξη της απασχόλησης.¹⁰⁹ Για παράδειγμα, έχει καταλήξει ότι η απουσία δηλωμένης δέσμευσης σε πολιτική πλήρους απασχόλησης ή τα ανεπαρκή μέτρα για την αντιμετώπιση εξαιρετικά υψηλής και μακροχρόνιας ανεργίας, συνιστούν παραβιάσεις των υποχρεώσεων των κρατών βάσει του αναθεωρημένου ΕΚΧ.¹¹⁰

Το Άρθρο 1.2 του αναθεωρημένου ΕΚΧ που εγγυάται την αποτελεσματική προστασία του δικαιώματος του εργαζομένου να εξασφαλίζει τη διαβίωσή του με εργασία που αναλαμβάνει ελεύθερα, έχει ερμηνευτεί κατά τέτοιο τρόπο ώστε να συνεπάγεται την απαγόρευση κάθε μορφής διάκριση στην απασχόληση και της αναγκαστικής εργασίας.¹¹¹ Σύμφωνα με το παράρτημα του αναθεωρημένου ΕΚΧ, το δικαίωμα στην εργασία αναγνωρίζεται μόνο σε νόμιμα διαμένοντες μετανάστες και υπηκόους άλλου συμβαλλόμενου κράτους.¹¹² Ωστόσο, αναφερόμενο στο Άρθρο Ζ του αναθεωρημένου ΕΚΧ, το ΕΕΚΔ έχει επισημάνει ότι αυτές οι κατηγορίες αλλοδαπών δεν μπορούν να διεκδικήσουν το δικαίωμά τους για εργασία σε θέσεις απασχόλησης που είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την προστασία του δημόσιου συμφέροντος ή την εθνική ασφάλεια, και συνεπώς την άσκηση δημόσιας εξουσίας.¹¹³

Το Άρθρο 18 του αναθεωρημένου ΕΚΧ αφορά τους εργαζόμενους μετανάστες, καθώς εγγυάται το δικαίωμα άσκησης κερδοφόρας δραστηριότητας στο έδαφος άλλου συμβαλλόμενου κράτους. Αναγνωρίζει ρητώς «το δικαίωμα μετακίνησης των υπηκόων τους που επιθυμούν να αναπτύξουν

107. ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του Άρθρου 1, σ. 20.

108. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XVI-1», συμμόρφωση προς Άρθρο 1.1, σ. 9.

109. ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του Άρθρου 1, σ. 20.

110. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XVI-1», Ολλανδία (Ολλανδία, Αντίλλες, Αρούμπα). ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2004», Βουλγαρία.

111. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα II», σύμφωνα με το Άρθρο 1.2, σ. 4. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XVI-1», σύμφωνα με το Άρθρο 1.2, σ. 9.

112. Υπάρχει μία εξαίρεση: όπως έχει ορίσει η ΕΕΚΔ, το μέρος εκείνο του πληθυσμού που δεν ανταποκρίνεται στον ορισμό του παραρτήματος δεν δύναται να στερηθεί των δικαιωμάτων του που σχετίζονται με τη ζωή και την αξιοπρέπεια κατά τον αναθεωρημένο ΕΚΧ (ΕΕΚΔ, *COHRE κατά Ιταλίας*, Προσφυγή Αρ. 58/2009, επί της ουσίας, 25 Ιουνίου 2010, παράγραφος 33). Βλέπετε, επίσης, Κεφάλαιο IV (β) του εγχειριδίου.

113. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2008», Αλβανία. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2006», Αλβανία.

κερδοφόρα δραστηριότητα στο έδαφος άλλων μερών»,¹¹⁴ ενώ απαιτεί από τα κράτη να απλοποιούν τις διατυπώσεις και να ελαστικοποιούν τους κανονισμούς για την απασχόληση των αλλοδαπών εργαζομένων.

i. Απαγόρευση των διακρίσεων

Σύμφωνα με το Άρθρο Ε του αναθεωρημένου ΕΚΧ περί απαγόρευσης διακρίσεων, η ΕΕΚΔ έχει τονίσει την ανάγκη εφαρμογής νομοθεσίας που αποτρέπει όλες τις μορφές διάκρισης - άμεσης ή έμμεσης - στην απασχόληση, λόγω φύλου, φυλής, εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας, αναπηρίας, ηλικίας, γενετήσιου προσανατολισμού, πολιτικής άποψης, κλπ. Αφορά δε τόσο τη διαδικασία πρόσληψης όσο και τις γενικότερες συνθήκες απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένων των αποδοχών, της προαγωγής, της επαγγελματικής κατάρτισης, της μετάθεσης και της απόλυσης.¹¹⁵

Ως διάκριση νοείται «η διαφορετική μεταχείριση ατόμων σε συγκρίσιμες καταστάσεις, κατά παράβαση του αναθεωρημένου Χάρτη, εάν δεν επιδιώκει θεμιτό σκοπό και δεν βασίζεται σε αντικειμενικούς και εύλογους λόγους».¹¹⁶ Διάκριση μπορεί να προκύψει από την ομοιόμορφη εφαρμογή μέτρων χωρίς να συνυπολογίζονται οι σχετικές διαφορές και ο δυσανάλογος αντίκτυπος σε ορισμένες ομάδες, όπως οι εθνοτικές μειονότητες. Διάκριση μπορεί, επίσης, να προκύψει ως αποτέλεσμα της απουσίας λήψης μέτρων για την αποτελεσματική εξασφάλιση της πρόσβασης όλων των εργαζομένων σε δικαιώματα και πλεονεκτήματα. Η ΕΕΚΔ έχει επισημάνει ότι σε περίπτωση διάκρισης, το βάρος δεν φέρει ο ενάγων.

Παραδείγματα:

- ΕΕΚΔ, *Association Internationale Autisme-Europe (AIAE) κατά Γαλλίας*, Προσφυγή Αρ. 13/2002, επί της ουσίας, 4 Νοεμβρίου 2003, παράγραφος 52 (σχετικά με συλλογικά πλεονεκτήματα τα οποία είναι ουσιαστικά προσβάσιμα σε όλους).
- ΕΕΚΔ, *Syndicat Sud Travail et Affaires Sociales κατά Γαλλίας*, Προσφυγή Αρ. 24/2004, επί της ουσίας, 16 Νοεμβρίου 2005, παράγραφος 33 (σχετικά με την ελάφρυνση του βάρους της απόδειξης υπέρ του ενάγοντα).

Η ΕΕΚΔ έχει επιπλέον αναγγείλει μια σειρά μέτρων που συμβάλλουν στην καταπολέμηση των διακρίσεων, όπως:

- η αναγνώριση του δικαιώματος των συνδικαλιστικών οργανώσεων να κινητοποιούνται σε περιπτώσεις διακρίσεων στην απασχόληση, συμπεριλαμβανομένης της κατάθεσης αγωγής εκ μέρους των θιγόμενων ατόμων.
- η πρόκληση στις ομάδες του ενδιαφέροντος να εξοπλισθούν με δικαστική απόφαση η οποία θα θεωρεί ότι η απαγόρευση των διακρίσεων ισοδυναμεί με παραβίαση του δικαιώματος συλλογικής δράσης.
- η καθιέρωση ενός ειδικού, ανεξάρτητου φορέα για την προώθηση της ίσης μεταχείρισης, παρέχοντας σε θύματα διακρίσεων την απαραίτητη υποστήριξη για την εκκίνηση δικαστικών διαδικασιών.¹¹⁷

Οι θεμιτοί σκοποί που αιτιολογούν τους περιορισμούς στην απαγόρευση των διακρίσεων και επιτρέπουν τη διαφορετική μεταχείριση ατόμων σε συγκρίσιμες καταστάσεις απαριθμούνται στο Άρθρο Ζ του αναθεωρημένου ΕΚΧ. Πρόκειται για «την εγγύηση του σεβασμού των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων ή την προστασία του δημόσιου συμφέροντος, της εθνικής ασφάλειας,

114. Άρθρο 18.4 αναθεωρημένου ΕΚΧ.

115. Βλέπετε Κεφάλαιο Ι (γ) του εγχειριδίου («Κανόνες περί ισότητας και κατάργησης των διακρίσεων»).

116. ΕΕΚΔ, *Syndicat national des professions du tourisme κατά Γαλλίας*, Προσφυγή Αρ. 6/1999, επί της ουσίας, 10 Οκτωβρίου 2000, παράγραφος 25.

117. ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του Άρθρου 1.2, σ. 22.

της δημόσιας υγείας ή των χρηστών ηθών», υπό την προϋπόθεση ότι τα μέτρα που έχουν ληφθεί είναι ανάλογα και αναγκαία σε μία δημοκρατική κοινωνία. Κατά συνέπεια, τα κράτη μπορούν να περιορίσουν νομίμως το δικαίωμα στην εργασία μη υπηκόων ή ορισμένων κατηγοριών ατόμων, όπως αιτούντες άσυλο, αρκεί ο περιορισμός αυτός να μπορεί να αιτιολογηθεί και να μη βασίζεται απλά σε λόγους εθνοτικής καταγωγής, φυλής, φύλου, κλπ. Για παράδειγμα, η απαγόρευση κάθε μορφής διάκρισης στην απασχόληση δεν απαγορεύει στα κράτη να περιορίζουν την πρόσβαση των αλλοδαπών σε απασχόληση στο έδαφός τους στους μη υπηκόους κατόχους άδειας εργασίας. Από την άλλη πλευρά, μία γενική απαγόρευση της πρόσβασης σε απασχόληση των υπηκόων άλλων συμβαλλόμενων κρατών για λόγους διαφορετικούς από αυτούς που αναγράφονται στο Άρθρο Ζ του αναθεωρημένου ΕΚΧ, θα παραβίαζε το δικαίωμα για την απαγόρευση των διακρίσεων που εγγυάται ο αναθεωρημένος ΕΚΧ.

Επιπλέον, σύμφωνα με το Άρθρο 15.3 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «οι υπήκοοι τρίτων χωρών που έχουν άδεια να εργάζονται στο έδαφος των κρατών μελών δικαιούνται συνθηκών εργασίας αντίστοιχων με εκείνες που απολαμβάνουν οι πολίτες της Ένωσης».

Σε διεθνές επίπεδο, το Άρθρο 17.1 της Σύμβασης της Γενεύης προβλέπει ότι «τα συμβαλλόμενα κράτη θα επιφυλάσσουν εις πάντα πρόσφυγα, νομίμως διαμένοντα επί του εδάφους αυτών, την ευνοϊκότεραν, υπό τας αυτάς συνθήκας, επιφυλασσομένην εις τους υπηκόους αλλοδαπού Κράτους μεταχειρίσιν όσον αφορά την άσκησην μισθωτής επαγγελματικής απασχολήσεως».

ii. Απαγόρευση της δουλείας και της αναγκαστικής εργασίας

Η απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας υπονοείται στο Άρθρο 1.2 του αναθεωρημένου ΕΚΧ και στο δικαίωμα του εργαζομένου να εξασφαλίζει τη διαβίωσή του με εργασία που αναλαμβάνει ελεύθερα αλλά προβλέπεται ρητώς στην ΕΣΔΑ και, συγκεκριμένα, στο Άρθρο 4 περί απαγόρευσης της δουλείας και των καταναγκαστικών έργων.

Η δουλεία και η ειλωτεία θεωρούνται ευρέως ποινικά αδικήματα και απαγορεύονται βάσει πολλών διεθνών νομικών κειμένων. Η απαγόρευση της δουλείας αναγνωρίζεται ως *jus cogens* από το διεθνές δίκαιο. Ωστόσο, η ΕΣΔΑ έχει καθιερώσει μία σειρά από προϋποθέσεις προκειμένου μια κατάσταση να θεωρείται «δουλεία» ή «ειλωτεία». Στην υπόθεση *Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας*, το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι:

λαμβάνοντας υπ' όψη το πεδίο εφαρμογής της «δουλείας» κατά την έννοια του Άρθρου 4, το Δικαστήριο αναφέρθηκε στον κλασικό ορισμό της δουλείας που περιέχεται στη Σύμβαση του 1926 περί Δουλείας, ο οποίος απαιτεί την άσκηση ενός γνήσιου δικαιώματος ιδιοκτησίας και τον υποβιβασμό της ιδιότητας του ατόμου σε «αντικείμενο». Όσον αφορά την έννοια της «ειλωτείας», το Δικαστήριο έκρινε ότι αυτό που απαγορεύεται είναι μία «διαίτερα σοβαρή μορφή άρνησης της ελευθερίας». Η έννοια της «ειλωτείας» εμπεριέχει την υποχρέωση, υπό εξαναγκασμό, παροχής υπηρεσιών και συνδέεται με τον ορισμό της «δουλείας».¹¹⁸

Παρομοίως, η απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας αποτελεί *jus cogens* και έχει παγκοσμίως αναγνωριστεί ως δικαίωμα όπου δεν προβλέπεται καμία παρέκκλιση.¹¹⁹

Η αναγκαστική εργασία έχει αναγνωριστεί ως μορφή εκμετάλλευσης που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εμπορίας ανθρώπων. Απαγορεύεται ρητά κατά το Άρθρο 4 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ανάληψη δράσης κατά της Εμπορίας Ανθρώπων και κατά το Άρθρο 3 του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο, συμπληρωματικού της Σύμβασης του ΟΗΕ για το Διεθνικό Οργανωμένο Έγκλημα.

118. ΕυρΔΔΑ, *Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας*, 7 Ιανουαρίου 2010, παράγραφος 119.

119. ΕυρΔΔΑ, *Siliadin κατά Γαλλίας*, 26 Ιουλίου 2005, παράγραφος 82: το ΕυρΔΔΑ 2 και 3 της ΕΣΔΑ, η απαγόρευση της αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας, «διαφυλάσσει μία από τις βασικές αρχές των δημοκρατικών κοινωνιών που απαρτίζουν το Συμβούλιο της Ευρώπης. Σε αντίθεση με τα περισσότερα άρθρα της Σύμβασης και τα Πρωτόκολλα Αρ. 1 και 4, το Άρθρο 4 δεν προβλέπει καμία εξαίρεση ή παρέκκλιση από όσα επιτρέπει το Άρθρο 15 § 2, ακόμη και σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης που απειλεί τη ζωή του έθνους».

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΕυρΔΔΑ, η αναγκαστική και υποχρεωτική εργασία αναφέρεται σε «πάσαν εργασίαν ή υπηρεσίαν απαιτούμενην παρά ατόμου επ' απειλή οιασδήποτε ποινής και δι' ην το, εν λόγω άτομον, δεν προσεφέρθη οικεία βουλήσει», ορισμός που έχει δοθεί από τον ΔΟΕ.¹²⁰

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Van der Musselle κατά Βελγίου* (Ολομέλεια), 23 Νοεμβρίου 1983, παράγραφος 32 (ορισμός της αναγκαστικής και υποχρεωτικής εργασίας, πανομοιότυπος με τον αντίστοιχο του ΔΟΕ).

Στην υπόθεση *Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας*, το Δικαστήριο ολοκλήρωσε τον ορισμό αναφερόμενο στις προϋποθέσεις για το χαρακτηρισμό της αναγκαστικής και υποχρεωτικής εργασίας:

Προκειμένου να τεθεί ζήτημα «αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας», το Δικαστήριο έκρινε ότι πρέπει να υφίσταται κάποια μορφή σωματικού ή ψυχικού καταναγκασμού, όπως επίσης παραμερισμός της θέλησης του ατόμου.¹²¹

Η ΕΕΚΔ συνέβαλε, επίσης, στον εμπλουτισμό του ορισμού της αναγκαστικής εργασίας δηλώνοντας ότι η απαγόρευσή της πηγάζει από το δικαίωμα κάθε ατόμου να εξασφαλίζει τη διαβίωσή του με εργασία που αναλαμβάνει ελεύθερα. Η σχετική επίπτωση αυτού του δικαιώματος είναι η ελευθερία κάθε εργαζομένου να λήξει αυτοβούλως την εργασία του. Επομένως, σύμφωνα με την ερμηνεία του Άρθρου 1.2 του αναθεωρημένου ΕΚΧ, η απαγόρευση αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας συνδέεται με την ελευθερία επιλογής εργασίας και συνεπάγεται την ελευθερία τερματισμού αυτής της εργασίας.

Παράδειγμα:

- ΕΕΚΔ, *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) κατά Ελλάδας*, Προσφυγή Αρ. 7/2000, επί της ουσίας, 5 Δεκεμβρίου 2000, παράγραφος 17.

Τέλος, η απαγόρευση της δουλείας, της ειλωτείας και της αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας συνεπάγεται τη λήψη μέτρων εκ μέρους των κρατών με σκοπό την πρόληψη και τη διερεύνηση αυτών των αδικημάτων. Το ΕυρΔΔΑ έχει καθιερώσει μέσω της νομολογίας του ότι τα κράτη υποχρεούνται να προστατεύουν κάθε άτομο από αναγκαστική και υποχρεωτική εργασία, όταν γνωρίζουν ή οφείλουν να γνωρίζουν τους κινδύνους που αντιμετωπίζει το άτομο όταν γίνεται θύμα εμπορίας ή εκμετάλλευσης και υπόκειται σε αναγκαστική και υποχρεωτική εργασία.

Ως προς το σημείο αυτό, η υπόθεση *Siliadin κατά Γαλλίας* είναι ιδιαίτερα σημαντική. Το ΕυρΔΔΑ εξέτασε την προσφυγή Τογκολέζας υπηκόου, η οποία, κατά το χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης, ήταν παράτυπη ανήλικη μετανάστρια. Η προσφεύγουσα εργάστηκε για αρκετά χρόνια από το 1994 κι έπειτα ως εσωτερική βοηθός για ένα ζευγάρι που την ανάγκαζε να δουλεύει επτά μέρες την εβδομάδα χωρίς να την πληρώνει κι έχοντας κατασχέσει το διαβατήριό της. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το Άρθρο 4 της ΕΣΔΑ ήγειρε ζήτημα θετικών υποχρεώσεων εκ μέρους των κρατών σχετικά με την υιοθέτηση και την αποτελεσματική εφαρμογή διατάξεων του ποινικού κώδικα που καθιστούν τις καταγγελλθείσες από το άρθρο αυτό πρακτικές αδικήματα τιμωρητέα ως παραβάσεις των κανόνων δικαίου. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, το Δικαστήριο κατέληξε ότι για την προσφεύγουσα που υπέστη μεταχείριση αντίθετη με το Άρθρο 4 και έζησε σε καθεστώς ειλωτείας, οι αυτουργοί δεν καταδικάστηκαν σύμφωνα με τον ποινικό κώδικα. Συνεπώς, οι τότε ισχύουσες διατάξεις του ποινικού κώδικα δεν παρείχαν στην προσφεύγουσα, ανήλικη

120. ΔΟΕ, Σύμβαση περί Αναγκαστικής Εργασίας, Άρθρο 2.

121. ΕυρΔΔΑ, *Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας*, 7 Ιανουαρίου 2010, παράγραφος 276.

μετανάστρια και θύμα εμπορίας, συγκεκριμένη και αποτελεσματική προστασία ενάντια στις πράξεις για τις οποίες θεωρήθηκε θύμα.¹²²

Τέλος, το ΕυρΔΔΑ δήλωσε ότι η υποχρέωση έρευνας των ισχυρισμών περί αναγκαστικής εργασίας δεν εξαρτάται από την καταγγελία του θύματος, ενώ από τη στιγμή που οι αρχές αντιλαμβάνονται πράξεις που συνιστούν αναγκαστική και υποχρεωτική εργασία, οφείλουν να ενεργούν *ex officio*. Πρόκειται, ωστόσο, για υποχρέωση μέσων και όχι αποτελεσμάτων. Το ΕυρΔΔΑ επεσήμανε τις προϋποθέσεις της αποτελεσματικής έρευνας, δηλώνοντας ότι:

πρέπει να είναι ανεξάρτητη από όσους εμπλέκονται στα συμβάντα. Πρέπει, επίσης, να είναι σε θέση να οδηγεί στην ταυτοποίηση και τιμωρία των αυτουργών, υποχρέωση μέσων και όχι αποτελεσμάτων. Η προϋπόθεση άμεσου και εύλογου χρόνου εκτέλεσης εξυπακούεται σε όλες τις υποθέσεις, αλλά όταν υπάρχει η δυνατότητα απομάκρυνσης του ατόμου από την επιζήμια κατάσταση, τότε η έρευνα πρέπει να διεξάγεται κατεπειγόντως. Το θύμα ή ο πλησιέστερος συγγενής πρέπει να συμμετέχουν στη διαδικασία στο βαθμό που χρειάζεται για την εξασφάλιση των έννομων συμφερόντων τους.¹²³

iii. Συνθήκες εργασίας

Ο αναθεωρημένος ΕΚΧ περιέχει μία σειρά από διατάξεις που ρυθμίζουν τις συνθήκες εργασίας και προστατεύουν τους εργαζόμενους από άδικες, προσβλητικές ή ανθυγιεινές συνθήκες εργασίας. Ωστόσο, τα δικαιώματα που προβλέπουν τα Άρθρα 2 έως 4 και 24 έως 27 του αναθεωρημένου ΕΚΧ υπόκεινται στο περιοριστικό πεδίο εφαρμογής *ratione personae* όπως αναφέρεται στο παράρτημα του Χάρτη, το οποίο περιορίζει την προστασία αυτών των δικαιωμάτων στους νόμιμα διαμένοντες υπηκόους άλλων συμβαλλόμενων κρατών ή σε όσους διαθέτουν άδεια εργασίας.

Παρόλα αυτά, οι παράγραφοι 2 και 3 του πεδίου εφαρμογής του αναθεωρημένου ΕΚΧ αναφορικά με τα προστατευόμενα πρόσωπα, υπενθυμίζουν ότι τα κράτη δεσμεύονται από τις υποχρεώσεις τους βάσει της Σύμβασης της Γενεύης¹²⁴ και της Σύμβασης για το Καθεστώς των Ανηθαγενών¹²⁵ προκειμένου να παρέχουν στους πρόσφυγες και τους απάτριδες «που διαμένουν νόμιμα στο έδαφός τους, ίση κατά το δυνατό μεταχείριση και σε κάθε περίπτωση όχι λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη για την οποία έχει δεσμευθεί με την ανωτέρω Σύμβαση καθώς και με άλλες διεθνείς συμφωνίες που ισχύουν και εφαρμόζονται για τους απάτριδες».¹²⁶

Επιπλέον, ο αναθεωρημένος ΕΚΧ ορίζει ρητά τα δικαιώματα των μεταναστών εργαζομένων, εξασφαλίζοντας στους ίδιους και τις οικογενειές τους προστασία και ασφάλεια. Όλα τα κράτη μέλη που έχουν επικυρώσει τις διατάξεις του Άρθρου 19 του αναθεωρημένου ΕΚΧ, υποχρεούνται, μεταξύ άλλων:

4. να εξασφαλίζουν στους εργαζόμενους που διαμένουν νόμιμα στο έδαφός τους, εφόσον τα θέματα αυτά ρυθμίζονται από τη νομοθεσία ή τους κανονισμούς ή υπάγονται στον έλεγχο των διοικητικών αρχών, ίση μεταχείριση με τους υπηκόους τους αναφορικά με τους παρακάτω τομείς:

- α. αμοιβή και άλλοι όροι απασχόλησης και εργασίας,
 - β. συμμετοχή σε συνδικαλιστικές οργανώσεις και απόλαυση των πλεονεκτημάτων που παρέχονται από τις συλλογικές συμβάσεις,
 - γ. στέγαση.
5. να εξασφαλίζουν στους εργαζόμενους που διαμένουν νόμιμα στο έδαφός τους ίση μεταχείριση με τους υπηκόους

Δικαιώματα εργαζομένων υπό τον αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη όσον αφορά τις συνθήκες εργασίας:

- δικαίωμα σε δίκαιους όρους εργασίας (Άρθρο 2),
- δικαίωμα σε ασφαλείς και υγιεινές συνθήκες εργασίας (Άρθρο 3),
- δικαίωμα σε δίκαιη αμοιβή (Άρθρο 4),
- δικαίωμα σε προστασία σε περίπτωση λήξης της απασχόλησης (Άρθρο 24),
- δικαίωμα των εργαζομένων σε προστασία των απαιτήσεών τους σε περίπτωση πτώχευσης του εργοδότη (Άρθρο 25),
- δικαίωμα σε αξιοπρέπεια στην εργασία (Άρθρο 26),
- δικαίωμα των εργαζομένων με οικογενειακές υποχρεώσεις στις ίσες ευκαιρίες και στην ίση μεταχείριση (Άρθρο 27).

122. ΕυρΔΔΑ, *Siliadin κατά Γαλλίας*, 26 Ιουλίου 2005.

123. ΕυρΔΔΑ, *Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας*, οπ.π., παράγραφος 288.

124. ΓΣΗΕ, Σύμβαση για το Καθεστώς των Προσφύγων.

125. ΓΣΗΕ, Σύμβαση για το Καθεστώς των Ανηθαγενών.

126. Παράρτημα του αναθεωρημένου ΕΚΧ (Πεδίο εφαρμογής, παράγραφος

τους αναφορικά με τους δασμούς, τους φόρους και τις εισφορές που σχετίζονται με την άσκηση απασχόλησης.

Το Άρθρο 19 του αναθεωρημένου ΕΚΧ εγγυάται, επίσης, ίση μεταχείριση στις δικαστικές διαδικασίες, στην οικογενειακή επανένωση, στις απαραίτητες υγειονομικές και ιατρικές υπηρεσίες καθώς και σε καλές συνθήκες υγιεινής κατά την αναχώρηση, μετακίνηση και υποδοχή των μεταναστών, προστασία κατά απέλασης, κλπ.

iv. Δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια

Σύμφωνα με το Άρθρο 12.4(α) του αναθεωρημένου ΕΚΧ, οι μετανάστες εργαζόμενοι και οι οικογένειές τους δικαιούνται κοινωνική ασφάλεια, όπως κάθε άλλος εργαζόμενος στο έδαφος του συμβαλλόμενου κράτους. Ιδιαίτέρως, τα κράτη έχουν την υποχρέωση:

να λαμβάνουν μέτρα με τη σύναψη των κατάλληλων διμερών ή πολυμερών συμβάσεων ή με άλλα μέσα και με την επιφύλαξη των προϋποθέσεων που καθορίζονται στις συμφωνίες αυτές, για να διασφαλίζουν:

α. την ισότητα μεταχείρισης ανάμεσα στους υπηκόους του κάθε μέρους και τους υπηκόους των άλλων μερών αναφορικά με τα δικαιώματα κοινωνικής ασφάλισης, περιλαμβανομένης και της διαφύλαξης των πλεονεκτημάτων που προβλέπονται από τις νομοθεσίες κοινωνικής ασφάλισης, ανεξάρτητα από τις μετακινήσεις των προστατευομένων προσώπων στο έδαφος των μερών.

Όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής *personae materiae*, το παράρτημα καθιστά σαφές ότι οι διατάξεις του αναθεωρημένου ΕΚΧ ισχύουν για μη υπηκόους αρκεί να κατάγονται από άλλο συμβαλλόμενο κράτος και να διαμένουν νόμιμα ή να εργάζονται κανονικά στο έδαφος του ενδιαφερόμενου συμβαλλόμενου μέρους, με την εξαίρεση του Άρθρου 12.4 του αναθεωρημένου ΕΚΧ. Συνεπώς, το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος κοινωνικής ασφάλειας αναφορικά με τα προστατευόμενα πρόσωπα είναι πιο ευρύ από το γενικότερο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη και περιλαμβάνει αλλοδαπούς από άλλα κράτη μέλη που δεν ζουν ή εργάζονται πλέον στο έδαφος του ενδιαφερομένου συμβαλλόμενου μέρους, καθώς επίσης άτομα που δεν κατάγονται από άλλο συμβαλλόμενο μέρος, όπως αιτούντες άσυλο και ανιθαγενείς. Η ΕΕΚΔ έχει, επίσης, αναγνωρίσει το δικαίωμα κοινωνικής ασφάλειας σε αυτοαπασχολούμενους εργαζόμενους.

Παράδειγμα:

- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIV-1», Τουρκία (σχετικά με το δικαίωμα κοινωνικής ασφάλειας για τους αυτοαπασχολούμενους εργαζόμενους).

Η ΕΕΚΔ έχει επιπλέον υποστηρίξει ότι το δικαίωμα ίσης μεταχείρισης υποχρεώνει τα κράτη να αποσύρουν από την εσωτερική τους νομοθεσία κάθε ρύθμιση περί κοινωνικής ασφάλειας που εμπεριέχει διάκριση, προκειμένου να εγγυώνται την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος κοινωνικής ασφάλειας σε αλλοδαπούς που κατάγονται από άλλα συμβαλλόμενα κράτη. Η προϋπόθεση αυτή προστατεύει ενάντια σε άμεσες αλλά και έμμεσες διακρίσεις, ενώ συνεπάγεται ότι οι παροχές κοινωνικής ασφάλειας δεν περιορίζονται στους υπηκόους και δεν υπόκεινται σε περιοριστικούς όρους ή κριτήρια επιλεξιμότητας που δύσκολα πληρούν οι αλλοδαποί. Ωστόσο, η ΕΕΚΔ θεωρεί ότι η προϋπόθεση ολοκλήρωσης ενός συγκεκριμένου εύλογου χρόνου διαμονής για τη δυνατότητα πρόσβασης σε μη ανταποδοτικά επιδόματα είναι συμβατή με τον αναθεωρημένο ΕΚΧ. Παρομοίως, η ΕΚΚΔ έχει συμφωνήσει με την προϋπόθεση ότι τα επιδόματα τέκνων πρέπει να χορηγούνται μόνο όταν το παιδί διαμένει στο έδαφος του ενδιαφερόμενου συμβαλλόμενου κράτους, σύμφωνα με το Άρθρο 12.4 του αναθεωρημένου ΕΚΧ.

Παραδείγματα:

- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIII-4», δήλωση περί ερμηνείας του Άρθρου 12, σ. 43 (σχετικά με προϋποθέσεις που καθιστούν δυσκολότερη την πρόσβαση των αλλοδαπών σε κοινωνικά επιδόματα και τους επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό).

- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIII-4», δήλωση περί ερμηνείας του Άρθρου 12, σ. 44, και ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2004», Λιθουανία, σ. 370 (σχετικά με την προϋπόθεση εύλογου χρόνου διαμονής).
- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2006», δήλωση περί ερμηνείας του Άρθρου 12.4, σ. 13 (σχετικά με την προϋπόθεση διαμονής για τη χορήγηση επιδομάτων τέκνων).

Το δικαίωμα κοινωνικής ασφάλειας ισχύει, επίσης, στη σφαίρα των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων. Το ΕυρΔΔΑ έχει δηλώσει ότι το δικαίωμα σε παροχές – που έχει χρηματική διάσταση – συνδέεται με το δικαίωμα στην περιουσία κατά την έννοια του Άρθρου 1 του 1^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Η προστασία αυτή ενεργοποιείται όταν το άτομο που διαμένει στη χώρα, έχει καταβάλει εισφορές στο συνταξιοδοτικό ταμείο. Ωστόσο, το ΕυρΔΔΑ έχει επισημάνει ότι ο περιορισμός των δικαιωμάτων κατά το Άρθρο 1 του 1^{ου} Πρωτοκόλλου δεν συνεπάγεται αυτόματα με αυθαίρετη διάκριση, όταν το άτομο που αιτείται των επιδομάτων, δεν είναι υπήκοος, ούτε διαμένει στο ενδιαφερόμενο κράτος.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Müller κατά Αυστρίας*, Προσφυγή Αρ. 5849/72, απόφαση επί του παραδεκτού, 16 Δεκεμβρίου 1974 (σχετικά με την προστασία που τίθεται σε ισχύ όταν ο ενδιαφερόμενος έχει καταβάλει εισφορές στο συνταξιοδοτικό ταμείο).
- ΕυρΔΔΑ, *X. κατά Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας*, Προσφυγή Αρ. 6572/74, απόφαση επί του παραδεκτού, 4 Μαρτίου 1976 (η αναστολή καταβολής σύνταξης σε αλλοδαπό που κατοικεί στο εξωτερικό δικαιολογείται από λόγους γενικού συμφέροντος).

Στην υπόθεση *Gaygusuz κατά Αυστρίας*, το ΕυρΔΔΑ επεσήμανε ότι η προστασία θα χορηγείτο ανεξάρτητα από την ύπαρξη «σύνδεσης μεταξύ του δικαιώματος έκτακτης βοήθειας και της υποχρέωσης καταβολής φόρων ή άλλων εισφορών». Κατέληξε ότι η άρνηση χορήγησης μη ανταποδοτικών συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας σε εργαζόμενο μετανάστη νόμιμα διαμένοντα, αποκλειστικά και μόνο λόγω της ιθαγένειάς του, παραβίασε το Άρθρο 14 της ΕΣΔΑ και το δικαίωμα κάθε ατόμου να προστατεύεται ενάντια σε διακρίσεις.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Gaygusuz κατά Αυστρίας*, 16 Σεπτεμβρίου 1996, παράγραφοι 41, 46-52 (σχετικά με έκτακτη βοήθεια και μη διακριτική μεταχείριση).
- ΕυρΔΔΑ, *Poirrez κατά Γαλλίας*, 30 Σεπτεμβρίου 2003, παράγραφοι 37-50 (σχετικά με μη ανταποδοτικά συστήματα κοινωνικής ασφάλειας και μη διακριτική μεταχείριση).

Επιπλέον, το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι τα επιδόματα τέκνων και μητρότητας πηγάζουν, επίσης, από το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ και το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Σύμφωνα με το Δικαστήριο του Στρασβούργου, η περιορισμένη χορήγηση επιδομάτων τέκνων σε μη υπηκόους κατόχους άδειας διαμονής και η παράλληλη άρνηση σε λοιπούς αλλοδαπούς συνιστούν αυθαίρετη διάκριση και παραβιάζουν το Άρθρο 8 σε συνδυασμό με το Άρθρο 14 της ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Niedzwiecki κατά Γερμανίας* και *Okpisz κατά Γερμανίας*, 25 Οκτωβρίου 2005 (διάκριση στα επιδόματα τέκνων, βάσει μόνιμης άδειας παραμονής).
- ΕυρΔΔΑ, *Fawsie κατά Ελλάδας* και *Saoudin κατά Ελλάδας*, 28 Οκτωβρίου 2010 (διάκριση με βάση την ιθαγένεια, αναφορικά με επίδομα πολύτεκνης μητέρας που έχει επίσημα αναγνωριστεί ως πολιτικός πρόσφυγας).

Ο αναθεωρημένος ΕΚΧ διακρίνει την κοινωνική ασφάλεια από την κοινωνική αντίληψη, όπως προβλέπονται στα Άρθρα 12 και 13 αντίστοιχα.¹²⁷

127. Βλέπετε Κεφάλαιο IV (γ) του εγχειριδίου («Δικαίωμα στην υγεία και στην κοινωνική και ιατρική αντίληψη»).

V. Δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση

Η αρχή προστασίας της οικογένειας που κατοχυρώνεται στο Άρθρο 16.3 της ΟΔΔΑ ορίζοντας την οικογένεια ως «το φυσικό και βασικό στοιχείο της κοινωνίας», έχει συμβάλει στην αναγνώριση μίας σειράς δικαιωμάτων από διάφορα διεθνή και περιφερειακά κείμενα, όπως το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής αλλά και το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση.¹²⁸

α. Ευρωπαϊκοί κανόνες οικογενειακής επανένωσης

Διάφορα κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης αναφέρονται στα δικαιώματα της οικογένειας, και πιο συγκεκριμένα στο δικαίωμα των μεταναστών και των οικογενειών τους για προστασία και συνδρομή. Σύμφωνα με το Άρθρο 16 του αναθεωρημένου ΕΚΧ, η οικογένεια θεωρείται «βασικό κύτταρο της κοινωνίας» σε συνδυασμό με τον ορισμό της ΟΔΔΑ, και χαίρει ιδιαίτερης προστασίας. Σύμφωνα πάντα με το ίδιο άρθρο, τα μέρη που έχουν επικυρώσει τη διάταξη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να διασφαλίζουν την πλήρη ανάπτυξη της οικογένειας μέσω της προώθησης «οικονομικής, νομικής και κοινωνικής προστασίας της οικογενειακής ζωής, ιδίως με κοινωνικές και οικογενειακές παροχές, με φορολογικές ρυθμίσεις, με μέσα στεγαστικής συνδρομής, με την ενίσχυση των νέων ζευγαριών και άλλα κατάλληλα μέσα».

Επιπλέον, το Άρθρο 19 του αναθεωρημένου ΕΚΧ διασφαλίζει το δικαίωμα των μεταναστών εργαζομένων και των οικογενειών τους για προστασία και αντίληψη υποχρεώνοντας τα κράτη, μεταξύ άλλων, να «διευκολύνουν, κατά το δυνατόν, την επανασύνδεση της οικογένειας του μετανάστη

Το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης (Άρθρο 19 αναθεωρημένου ΕΚΧ) ισχύει για μετανάστες υπηκόους άλλων συμβαλλόμενων κρατών που διαμένουν νόμιμα ή εργάζονται κανονικά στο έδαφος του ενδιαφερόμενου συμβαλλόμενου μέρους, όπως επίσης για πρόσφυγες και ανιθαγενείς από τη στιγμή που τα κράτη δεσμεύονται από τη Σύμβαση της Γενεύης και τη Σύμβαση για το Καθεστώς των Ανιθαγενών.

εργαζόμενου στον οποίο έχει επιτραπεί να εγκατασταθεί στο έδαφός τους».¹²⁹ Ωστόσο, οι διατάξεις αυτές πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως του παραρτήματος (πεδίο εφαρμογής), όπου ορίζεται ότι τα δικαιώματα του αναθεωρημένου ΕΚΧ ισχύουν για μετανάστες υπηκόους άλλων συμβαλλόμενων κρατών που διαμένουν νόμιμα ή εργάζονται κανονικά στο έδαφος του ενδιαφερόμενου συμβαλλόμενου μέρους, όπως επίσης για πρόσφυγες και ανιθαγενείς από τη στιγμή που τα κράτη δεσμεύονται από τη Σύμβαση της Γενεύης και τη Σύμβαση για το Καθεστώς των Ανιθαγενών.¹³⁰ Κατά συνέπεια, η προστασία του Άρθρου 19 του αναθεωρημένου ΕΚΧ που επεκτείνεται σε οικογένειες, καλύπτει μόνο τα μέλη της οικογένειας των μεταναστών εργαζομένων που είναι υπήκοοι άλλων συμβαλλόμενων κρατών και διαμένουν νόμιμα στο έδαφος του ενδιαφερόμενου συμβαλλόμενου μέρους.

Παραδείγματα:

- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIV-1», Ελλάδα, σ. 366 (σχετικά με την πρόληψη παραπλανητικής προπαγάνδας για τη μετανάστευση).
- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα VII», Ηνωμένο Βασίλειο, σ. 103 (σχετικά με τον αποκλεισμό από την πρόσβαση σε επαγγελματική κατάρτιση βάσει διακρίσεων κατά αλλοδαπών εργαζομένων).

128. Κυρίως τα Άρθρα 17, 23 και 24 ΔΣΑΠΔ, τα Άρθρα 3, 9, 10 ΣΔΠ, το Άρθρο 8 ΕΣΔΑ, το Άρθρο 16 του αναθεωρημένου ΕΚΧ, τα Άρθρα 7 και 24 του ΧΘΔΕΕ.

129. Άρθρο 19.6 του αναθεωρημένου ΕΚΧ σχετικά με το δικαίωμα των μεταναστών εργαζομένων και των οικογενειών τους για προστασία και αντίληψη.

130. Παράρτημα του αναθεωρημένου ΕΚΧ (Πεδίο εφαρμογής, παράγραφοι 2 και 3).

- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα IV», Νορβηγία, σ. 121 (σχετικά με την έμμεση διάκριση μεταξύ Νορβηγών και αλλοδαπών όσον αφορά την αγορά ακίνητης περιουσίας).
- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIV-1», Ελλάδα, σ. 316 (σχετικά με τη συμμόρφωση της ελληνικής νομοθεσίας περί μετανάστευσης, η οποία ορίζει ότι μόνο οι μεταδοτικές ασθένειες που αναγράφονται στους κανονισμούς υγείας του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας μπορεί να αποτελέσουν εμπόδιο στη χορήγηση του αιτήματος οικογενειακής επανένωσης).

Η Επιτροπή των Υπουργών επιβεβαίωσε την υποχρέωση των κρατών να διασφαλίζουν το σεβασμό της οικογενειακής ζωής. Στη Σύσταση Νο. R (1999) 23, η Επιτροπή δήλωσε ότι «τα δικαιώματα που χορηγούνται από τα κράτη μέλη στα άτομα που επιζητούν οικογενειακή επανένωση πρέπει, κατ' αρχήν, να είναι ίδια με αυτά που έχουν αναγνωριστεί στο μέλος της οικογένειάς τους, το οποίο είναι πρόσφυγας ή άλλο πρόσωπο που χρήζει διεθνούς προστασίας».¹³¹ Στην ίδια Σύσταση, η Επιτροπή των Υπουργών επεσήμανε ότι τα αιτήματα για οικογενειακή επανένωση από πρόσφυγες ή πρόσωπα που χρήζουν διεθνούς προστασίας πρέπει να αντιμετωπίζονται «θετικά, ανθρώπινα και άμεσα», ενώ είναι απαραίτητη η ανεξάρτητη και αμερόληπτη εξέταση της απόρριψης ενός τέτοιου αιτήματος.¹³² Τέλος, η Επιτροπή των Υπουργών τόνισε στη Rec(2002)4 ότι στο μέλος της οικογένειας που έχει επιτραπεί η διαμονή στο έδαφος άλλου κράτους λόγω οικογενειακής επανένωσης πρέπει να χορηγείται «άδεια εγκατάστασης, ανανεώσιμη άδεια διαμονής ίσης διάρκειας με αυτή του προκατόχου».¹³³

Σύμφωνα με το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής κατά την έννοια του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, το ΕυρΔΔΑ επισημαίνει ότι σε ορισμένες περιπτώσεις, πρέπει να χορηγείται άδεια εισόδου και διαμονής στη χώρα υποδοχής στα μέλη της οικογένειας του μετανάστη, ανεξάρτητα από το καθεστώς πρόσφυγα ή άλλο καθεστώς. Το ΕυρΔΔΑ έχει εξετάσει περιεκτικά τις περιπτώσεις αυτές εφαρμόζοντας το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής. Η υποχρέωση ισχύει σε περιορισμένες μόνο περιπτώσεις, ενώ το ΕυρΔΔΑ έχει τονίσει ότι το Άρθρο 8 δεν απαιτεί από τα κράτη να σέβονται την επιλογή της συζυγικής εστίας ή να επιτρέπουν την οικογενειακή επανένωση στο έδαφός τους.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Giil κατά Ελβετίας*, 19 Φεβρουαρίου 1996, παράγραφος 38: «η παρούσα υπόθεση δεν αφορά μόνο την οικογενειακή ζωή αλλά και τη μετανάστευση, ενώ ο βαθμός κατά τον οποίο ένα κράτος υποχρεούται να δεχθεί στο έδαφός του συγγενείς εγκατεστημένων μεταναστών ποικίλει ανάλογα με τις ιδιαίτερες συνθήκες των ενδιαφερομένων ατόμων και το γενικό συμφέρον. Από τη σκοπιά του εδραιωμένου διεθνούς δικαίου και βάσει των συμβατικών υποχρεώσεων, κάθε κράτος έχει το δικαίωμα να ελέγχει την είσοδο των μη υπηκόων στην επικράτειά του. Επιπλέον, όταν τίθεται ζήτημα μετανάστευσης, το Άρθρο 8 δεν ερμηνεύεται κατά τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να επιβάλει στα κράτη τη γενική υποχρέωση να σέβονται την επιλογή των παντρεμένων ζευγαριών σχετικά με τη χώρα της συζυγικής τους εστίας και να επιτρέπουν την οικογενειακή επανένωση στο έδαφός τους. Πρέπει πάντα να λαμβάνονται υπ' όψη τα περιστατικά της υπόθεσης προκειμένου να ορίζεται το πεδίο εφαρμογής των υποχρεώσεων των κρατών».
- ΕυρΔΔΑ, *Tiquabo-Tekle και λοιποί κατά Ολλανδίας*, 1 Δεκεμβρίου 2005, παράγραφος 42: «το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι το κύριο αντικείμενο του Άρθρου 8 είναι η προστασία του ατόμου ενάντια σε αυθαίρετες ενέργειες των κρατικών αρχών, ενώ ενδέχεται να προκύψουν και θετικές υποχρεώσεις που ενέχει ο ουσιαστικός «σεβασμός» της οικογενειακής ζωής. Ωστόσο, τα όρια μεταξύ θετικών και αρνητικών υποχρεώσεων των κρατών υπό τη συγκεκριμένη διάταξη δεν επιτρέπουν ένα σαφή ορισμό. Παρόλα αυτά, οι εφαρμοστέες αρχές είναι παρόμοιες. Και στις δύο περιπτώσεις πρέπει να επιδιώκεται σωστή

131. Επιτροπή Υπουργών 1999, παράγραφος 3.

132. Ibid., παράγραφος 4.

133. Επιτροπή Υπουργών 2002, παράγραφος II.1 σχετικά με το καθεστώς διαμονής των μελών της οικογένειας.

αντιστάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων του ατόμου με τα γενικότερα συμφέροντα της κοινωνίας, ενώ και στις δυο περιπτώσεις, τα κράτη διαθέτουν ευρύ περιθώριο εκτίμησης».

Ωστόσο, υπό το φως του σεβασμού της οικογενειακής ζωής και οικογενειακής επανένωσης, τα κράτη έχουν την υποχρέωση να διευκολύνουν την επανένωση των οικογενειών, όταν ένας μετανάστης που διαμένει ήδη στην επικράτεια κράτους μέλους του Συμβουλίου της Ευρώπης αντιμετωπίζει ανυπέρβλητα - αντικειμενικά - εμπόδια στην ανάπτυξη της οικογενειακής του ζωής στη χώρα καταγωγής του.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Bajsultanov κατά Αυστρίας*, 12 Ιουνίου 2012, παράγραφος 90: «η σύζυγος του προσφεύγοντα γεννήθηκε στο Γκρόζνι κι έζησε όλη της τη ζωή στην Τσετσενία έως ότου έφυγε για την Αυστρία με το σύζυγό της. Τα παιδιά του ζευγαριού βρίσκονται ήδη σε ευπροσάρμοστη ηλικία. Για τη σύζυγο και τα παιδιά του προσφεύγοντα που έχουν αποκτήσει καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος στην Αυστρία βάσει του καθεστώτος ασύλου, ενδέχεται να είναι προς το συμφέρον τους η μη επιστροφή στην Τσετσενία. Ενώ το Δικαστήριο δεν υποτιμάει τις δυσκολίες της μετεγκατάστασης της οικογένειας, δεν διακρίνει κανένα ανυπέρβλητο εμπόδιο στη μετάβαση της συζύγου και των παιδιών στην Τσετσενία, ακολουθώντας τον προσφεύγοντα, και την εκεί ανάπτυξη της οικογενειακής τους ζωής».
- ΕυρΔΔΑ, *Benamar και λοιποί κατά Ολλανδίας*, Προσφυγή Αρ. 43786/04, απόφαση επί του παραδεκτού, 5 Απριλίου 2005: «ενώ το Δικαστήριο αντιλαμβάνεται ότι οι προσφεύγοντες θα προτιμούσαν να διατηρήσουν και να εντείνουν την οικογενειακή τους ζωή στην Ολλανδία, το Άρθρο 8, όπως έχει ήδη αναφερθεί, δεν εγγυάται το δικαίωμα επιλογής του πιο κατάλληλου μέρους για την ανάπτυξη της οικογενειακής ζωής. Επιπλέον, το Δικαστήριο δεν διακρίνει κανένα ανυπέρβλητο – αντικειμενικά – εμπόδιο στην ανάπτυξη της οικογενειακής ζωής των προσφευγόντων στο Μαρόκο. Συνεπώς, το Δικαστήριο θεωρεί ότι δεν έχει τεκμηριωθεί ο ισχυρισμός πως είναι αδύνατο για τη μητέρα και τον τωρινό της σύζυγο, Μαροκινοί υπήκοοι και οι δύο, να επιστρέψουν στο Μαρόκο για να εγκατασταθούν με τα παιδιά τους».

Επιπλέον, οι προϋποθέσεις για οικογενειακή επανένωση παραβιάζουν το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής όταν αποδεικνύεται ότι είναι παράλογες. Το ΕυρΔΔΑ έχει αναγνωρίσει ότι η απαίτηση να αποδεικνύεται η ύπαρξη επαρκών τακτικών εσόδων, και κατά συνέπεια, η δυνατότητα κάλυψης των βασικών αναγκών και εξόδων διαβίωσης της οικογένειας, δεν είναι παράλογη.¹³⁴

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Haydarie και λοιποί κατά Ολλανδίας*, Προσφυγή Αρ. 8876/04, απόφαση επί του παραδεκτού, 20 Οκτωβρίου 2005: «κατ' αρχήν, το Δικαστήριο δεν θεωρεί παράλογη την απαίτηση ένας αλλοδαπός, ο οποίος αιτείται οικογενειακής επανένωσης, να αποδεικνύει ότι έχει επαρκές και μόνιμο εισόδημα – όχι από επιδόματα πρόνοιας – προκειμένου να εξασφαλίσει τα βασικά έξοδα διαβίωσης των μελών της οικογένειάς του με τους οποίους επιδιώκει επανένωση. Σχετικά με το ερώτημα κατά πόσον μία τέτοια απαίτηση θεωρείται λογική στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο κρίνει ότι δεν απεδείχθη πως η προσφεύγουσα αναζήτησε ενεργά μισθωτή εργασία μετά τη 10^η Οκτωβρίου 2000, όταν απέκτησε το δικαίωμα εργασίας στην Ολλανδία. Ενώ είναι αλήθεια ότι τα μαθήματα ολλανδικών και ραπτικής θα μπορούσαν να την βοηθούσαν στην εύρεση εργασίας, δεν υπάρχει κανένα στοιχείο στο φάκελο της υπόθεσης που να αποδεικνύει ότι είχε όντως υποβάλει αιτήσεις εργασίας».

134. Άποψη που έχει ήδη εκφραστεί από την Επιτροπή Υπουργών (1978, Προοίμιο).

Το ΕυρΔΔΑ έχει επισημάνει ότι η διάκριση βάσει φύλου των μεταναστών που βρίσκονται ήδη στη δικαιοδοσία της χώρας προορισμού, οδηγεί σε παραβίαση του δικαιώματος οικογενειακής ζωής του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με την απαγόρευση των διακρίσεων του Άρθρου 14 της Σύμβασης.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Abdulaziz, Cabales και Balkandali κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Ολομέλεια), 24 Απριλίου 1985, παράγραφος 82: «υπάρχει ο γενικότερος ισχυρισμός που προέβαλε η κυβέρνηση, ότι το Ηνωμένο Βασίλειο δεν παραβίασε το Άρθρο 14 επειδή ενήργησε πιο γενναϊόδωρα σε ορισμένα ζητήματα – δηλαδή, όσον αφορά την υποδοχή μη υπηκόων συζύγων και αρραβωνιαστικών ήδη εγκατεστημένων στη χώρα αντρών - απ' ό,τι απαιτεί η Σύμβαση. Το Δικαστήριο δεν μπορεί να δεχθεί αυτό το επιχείρημα. Τονίζει ότι το Άρθρο 14 αναφέρεται στην απαγόρευση διακρίσεων στην άσκηση των δικαιωμάτων της Σύμβασης υπό την προϋπόθεση ότι παρατηρείται συμμόρφωση προς τις απαιτήσεις της Σύμβασης που αφορούν τα συγκεκριμένα δικαιώματα. Η έννοια της διάκρισης σύμφωνα με την ερμηνεία του Άρθρου 14 περιλαμβάνει, σε γενικές γραμμές, υποθέσεις όπου ένα άτομο ή μία ομάδα αντιμετωπίζονται – χωρίς λόγο - λιγότερο ευνοϊκά από άλλα άτομα ή ομάδες, ακόμη κι όταν η Σύμβαση δεν απαιτεί μία πιο ευνοϊκή μεταχείριση».

β. Έννοια της οικογένειας

Προκειμένου να προσδιοριστεί ποιος δικαιούται οικογενειακή επανένωση, τα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν καταλήξει σε διάφορους ορισμούς της έννοιας της οικογένειας. Στο παράρτημα του αναθεωρημένου ΕΚΧ αναφέρεται ότι «οι όροι 'οικογένεια του μετανάστη εργαζομένου' ερμηνεύονται ότι αναφέρονται τουλάχιστον στη σύζυγο του εργαζομένου και στα άγαμα τέκνα του εφόσον αυτά θεωρούνται ανήλικα κατά τη νομοθεσία του κράτους υποδοχής και εξαρτώνται από το μετανάστη εργαζόμενο».¹³⁵

Το ΕυρΔΔΑ έχει καταλήξει σε ευρύ ορισμό που έχει εξελιχθεί με την πάροδο του χρόνου, σύμφωνα με τις αλλαγές της αντίληψης και της συμπεριφοράς των ευρωπαϊκών κοινωνιών απέναντι στην έννοια της οικογένειας. Έχει καθιερωθεί ότι τόσο οι *de jure* όσο και οι *de facto* οικογένειες πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψη. Το ΕυρΔΔΑ δίνει μεγάλη έμφαση στους δεσμούς στο εσωτερικό της οικογένειας, ανεξάρτητα από την οικογενειακή κατάσταση, το γενετήσιο προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου. Ο ορισμός του Δικαστηρίου του Στρασβούργου για την οικογένεια του μετανάστη με σκοπό την επανένωση περιλαμβάνει τους γονείς, τα παιδιά, τα αδέρφια και τους άμεσους απογόνους. Έχει, επίσης, καταλήξει ότι οι νέοι ενήλικοι που εξαρτώνται ακόμη από τους γονείς τους, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της προστασίας της οικογενειακής ζωής.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Schalk και Kopf κατά Αυστρίας*, 24 Ιουνίου 2010, παράγραφος 93 (σχετικά με την εξέλιξη στη συμπεριφορά της κοινωνίας απέναντι στα ομόφυλα ζευγάρια).
- ΕυρΔΔΑ, *Osman κατά Δανίας*, 14 Ιουνίου 2011, παράγραφος 55 (όσον αφορά νέους ενήλικες που δεν είχαν ακόμη δημιουργήσει τη δική τους οικογένεια, η σχέση με τους γονείς τους και άλλα στενά μέλη της οικογένειάς τους συνιστούσαν «οικογενειακή ζωή»).

Στην υπόθεση *Onur κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το ΕυρΔΔΑ επιβεβαίωσε ότι οι οικογενειακοί δεσμοί μεταξύ παιδιών και γονέων ισχύουν «*ipso jure* από τη στιγμή της γέννησης», είτε πρόκειται για παντρεμένο ζευγάρι είτε για ζευγάρι που συζεί. Προσέθεσε ότι η απουσία συμβίωσης δεν αποκλείει τους οικογενειακούς δεσμούς, καθώς «άλλοι παράγοντες μπορεί να αποδείξουν ότι μία

135. Παράρτημα του αναθεωρημένου ΕΚΧ (Μέρος II, Άρθρο 19.6).

σχέση είναι επαρκώς σταθερή για να δημιουργήσει οικογενειακούς δεσμούς», όπως «η φύση και η διάρκεια του δεσμού των γονέων, και κυρίως, κατά πόσον είχαν προγραμματίσει να αποκτήσουν παιδί, εάν ο πατέρας αναγνώρισε το παιδί του, τα χρήματα που κατεβλήθησαν για τη φροντίδα και την ανατροφή του παιδιού, η ποιότητα και η συχνότητα των επαφών».¹³⁶ Στην υπόθεση *Ciliz κατά Ολλανδίας*, το ΕυρΔΔΑ επεσήμανε ότι ο φυσικός δεσμός, χαρακτηριστικό των οικογενειακών σχέσεων μεταξύ γονέων και παιδιού που έχει γεννηθεί εντός γάμου, δεν «παύει λόγω διαζυγίου ή διάστασης των γονέων, και του συνεπαγόμενου αποτελέσματος ότι το παιδί δεν ζει πλέον με τον ένα από τους δύο γονείς».¹³⁷

Σχετικά με τα ομόφυλα ζευγάρια, το ΕυρΔΔΑ έχει διατυπώσει ότι «ένα παιδί που γεννιέται μέσα σε μία τέτοια σχέση είναι *ipso jure* μέρος αυτής της ‘οικογενειακής μονάδας’ από τη στιγμή και λόγω της ίδιας της γέννησής του».¹³⁸ Στην υπόθεση *Schalk και Kopf κατά Αυστρίας*, το Δικαστήριο έκρινε ότι με την εξέλιξη στη συμπεριφορά της κοινωνίας απέναντι στα ομόφυλα ζευγάρια στις ευρωπαϊκές χώρες, δεν ήταν πλέον «επικρινές να διατηρείται η άποψη ότι σε αντίθεση με τα ετερόφυλα ζευγάρια, ένα ομόφυλο ζευγάρι δεν μπορεί να χαίρει ‘οικογενειακής ζωής’ κατά την έννοια του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Συνεπώς, η σχέση των προσφευγόντων, ομόφυλο ζευγάρι που διατηρούσε σταθερή *de facto* σχέση, εμπίπτει στην έννοια της ‘οικογενειακής ζωής’, όπως αντίστοιχα θα ίσχυε για τη σχέση ενός ετερόφυλου ζευγαριού».¹³⁹

Η θέση της ΚΣΣΕ, όπως διατυπώνεται στη Σύσταση 1327 (1997) για την προστασία και την ενδυνάμωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη, και επαναλαμβάνεται στη Σύσταση 1686 (2004) για την ανθρώπινη κινητικότητα και το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση, είναι σύμφωνη με την ερμηνεία του ΕυρΔΔΑ. Συνιστά «στα κράτη μέλη να ερμηνεύουν την έννοια της οικογένειας των αιτούντων άσυλο κατά τέτοιον τρόπο ώστε να περιλαμβάνονται τα *de facto* μέλη της οικογένειας (φυσική οικογένεια), για παράδειγμα ο/η σύντροφος του αιτούντα άσυλο ή τα φυσικά του παιδιά, καθώς επίσης ηλικιωμένοι, άρρωστοι ή άλλα άτομα σε δεσμούς εξάρτησης».¹⁴⁰ Επιπλέον, στη Σύσταση 1686 (2004) για την ανθρώπινη κινητικότητα και το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση, η ΚΣΣΕ προτείνει μία γενικότερη ερμηνεία της έννοιας της οικογένειας λαμβάνοντας υπ’ όψη τις εξελίξεις της νομολογίας του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, αναγνωρίζοντας κατ’ επέκταση ως μέλη της φυσικής οικογένειας «ανύπαντρα ζευγάρια, συμπεριλαμβανομένων ομόφυλων σχέσεων, παιδιών εκτός γάμου, παιδιών υπό κοινή επιμέλεια, εξαρτωμένων νέων ενηλίκων και εξαρτωμένων γονέων».¹⁴¹ Επιπλέον, αναγνωρίζοντας την ταλαιπωρία των ομόφυλων ζευγαριών όταν δεν έχουν την ίδια ιθαγένεια και συχνά αναγκάζονται να ζουν σε διαφορετικές χώρες, η ΚΣΣΕ έχει επισημάνει πως «οι κανόνες μετανάστευσης για τα ζευγάρια δεν πρέπει να διαφέρουν μεταξύ ομόφυλων και ετερόφυλων σχέσεων. Κατά συνέπεια, στην περίπτωση ομόφυλων ζευγαριών, η απόδειξη της ύπαρξης σχέσης, πέρα από ληξιαρχική πράξη γάμου, πρέπει να θεωρείται όρος επιλεξιμότητας για το δικαίωμα διαμονής».¹⁴²

Τέλος, όσον αφορά την επανένωση με παιδί ή ασυνόδευτο ανήλικα, είναι ευρέως αποδεκτό ότι οι αποφάσεις πρέπει να λαμβάνονται με γνώμονα την υπέρτατη αρχή του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού. Η Επιτροπή των Υπουργών έχει επισημάνει ότι στη λήψη της απόφασης σχετικά με «τη χρονική διάρκεια της άδειας διαμονής που χορηγείται σε παιδιά, μέλη μίας οικογένειας, κύριο μέλημα των κρατών μελών πρέπει να είναι το βέλτιστο συμφέρον και η ευημερία αυτών των

136. ΕυρΔΔΑ, *Onur κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 27 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφοι 43-44.

137. ΕυρΔΔΑ, *Ciliz κατά Ολλανδίας*, 11 Ιουλίου 2000, παράγραφος 59.

138. ΕυρΔΔΑ, *Keegan κατά Ιρλανδίας*, 26 Μαΐου 1994, παράγραφος 44. ΕυρΔΔΑ, *Kroon και λοιποί κατά Ολλανδίας*, 27 Οκτωβρίου 1994, παράγραφος 30.

139. ΕυρΔΔΑ, *Schalk και Kopf κατά Αυστρίας*, 24 Ιουνίου 2010, παράγραφοι 91 και 94.

140. ΚΣΣΕ 1997 και 2004 (παράγραφος 8).

141. ΚΣΣΕ 2004, παράγραφος 12.iii.a.

142. ΚΣΣΕ 2000β, παράγραφος 6.

παιδιών». ¹⁴³ Όσον αφορά την επαλήθευση των οικογενειακών δεσμών, η Επιτροπή των Υπουργών έχει συστήσει στα κράτη μέλη «να βασίζονται κατά κύριο λόγο στα διαθέσιμα έγγραφα που έχει προσκομίσει ο αιτών, οι αρμόδιες ανθρωπιστικές οργανώσεις ή άλλοι φορείς. Η απουσία τέτοιων εγγράφων δεν πρέπει να θεωρείται per se εμπόδιο στην αίτηση, ενώ τα κράτη μέλη μπορούν να ζητούν από τους αιτούντες να αποδείξουν την ύπαρξη οικογενειακών δεσμών με άλλους τρόπους». ¹⁴⁴

143. Επιτροπή Υπουργών 2002, παράγραφος Π.1.

144. Επιτροπή Υπουργών 1999, παράγραφος 4. Παρόμοιες αρχές συναντώνται στο Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2003β.

VI. Απέλαση μεταναστών

Το Άρθρο 1 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ¹⁴⁵ προβλέπει διάφορες εγγυήσεις σε περίπτωση απέλασης αλλοδαπού. Σύμφωνα με την επεξηγηματική του έκθεση, ο όρος «απέλαση» εμπερικλείει κάθε μορφή ακούσιας μεταφοράς ενός ατόμου από την επικράτεια:

Η έννοια της απέλασης χρησιμοποιείται ευρέως χαρακτηρίζοντας κάθε μέτρο που επιβάλλει την απομάκρυνση αλλοδαπού από την επικράτεια, χωρίς να περιλαμβάνει την έκδοση. Υπό αυτήν την έννοια, η απέλαση αποτελεί αυτόνομη έννοια, ανεξάρτητη από κάθε ορισμό που εμπεριέχεται στην εσωτερική νομοθεσία. Παρόλα αυτά, [...] δεν ισχύει για την επαναπροώθηση αλλοδαπών που έχουν εισέλθει παράτυπα στο έδαφος μίας χώρας, εκτός εάν στη συνέχεια νομιμοποιήθηκαν.¹⁴⁶

Στην περίπτωση *Nolan και K. κατά Ρωσίας*, το ΕυρΔΔΑ δήλωσε ότι η έννοια της απέλασης είναι αυτόνομη και ανεξάρτητη από τους ορισμούς της εσωτερικής νομοθεσίας. Το ΕυρΔΔΑ διευκρίνισε ότι «με εξαίρεση την έκδοση, κάθε μέτρο που επιβάλλει την απομάκρυνση αλλοδαπού από το έδαφος κράτους όπου διαμένει νόμιμα, συνιστά ‘απέλαση’».¹⁴⁷

Η απέλαση περιλαμβάνει: απόρριψη στα σύνορα, μεταφορά, εκτόπιση, απομάκρυνση, αποκλεισμό, επιστροφή και ανάκληση θεώρησης εισόδου νόμιμων κατοίκων που επιδιώκουν την επανείσοδο στη χώρα διαμονής τους.

Ενώ η προστασία των ουσιαστικών δικαιωμάτων των μεταναστών στο πλαίσιο της απέλασης έχει καθιερωθεί παγκοσμίως και συμβαδίζει με τα διεθνή και περιφερειακά συστήματα δικαιωμάτων του ανθρώπου, υπάρχουν σημαντικές διαφορές στην προστασία κατά την διαδικασία απέλασης, όπως αυτή κατοχυρώνεται στις διάφορες συνθήκες των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

α. Ουσιαστικά δικαιώματα μεταναστών

Παράλληλα με την προστασία κατά την διαδικασία απέλασης, το διεθνές προσφυγικό δίκαιο και οι διεθνείς κανόνες εκδόσεως έχουν προβλέψει μία σειρά ουσιαστικών δικαιωμάτων για την προστασία των μεταναστών που διατρέχουν κίνδυνο απέλασης. Τα δικαιώματα αυτά συνεμπλέκονται με την αρχή εδαφικής κυριαρχίας, καθώς περιορίζουν, τόσο τον έλεγχο των κρατών στην είσοδο μη υπηκόων στο έδαφός τους, όσο και τη διακριτική τους ευχέρεια στο πλαίσιο των απελάσεων από το έδαφός τους, όπου η απομάκρυνση κινδυνεύει να οδηγήσει σε παραβιάσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου.

ι. Αρχή της μη επαναπροώθησης

Τα ουσιαστικά δικαιώματα των μεταναστών στο πλαίσιο της απέλασης απορρέουν κυρίως από την αρχή της μη επαναπροώθησης, την οποία εγγυάται το Άρθρο 33 της Σύμβασης της Γενεύης¹⁴⁸ απαγορεύοντας την απέλαση ή επιστροφή πρόσφυγα «εις τα σύνορα εδαφών ένθα η ζωή ή ελευθερία αυτών απειλούνται δια λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων». Για πρώτη φορά κατοχυρώθηκε το 1933 από την Κοινωνία των Εθνών στη Σύμβαση για το Διεθνές Καθεστώς των Προσφύγων¹⁴⁹, ενώ ορίζεται ρητά και στο Άρθρο 3 της ΣΚΒ που απαγορεύει την απέλαση, επαναπροώθηση ή έκδοση ατόμου «σε άλλο κράτος, όπου

145. Συμβούλιο της Ευρώπης, Πρωτόκολλο υπ' αριθ. 7 της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών.

146. Συμβούλιο της Ευρώπης 1984, παράγραφος 10.

147. ΕυρΔΔΑ, *Nolan και K. κατά Ρωσίας*, 12 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 112.

148. ΓΣΗΕ, Σύμβαση για το Καθεστώς των Προσφύγων.

149. Κοινωνία των Εθνών, Σύμβαση για το Διεθνές Καθεστώς των Προσφύγων, Άρθρο 3.

υπάρχουν ουσιώδεις λόγοι να πιστεύεται ότι αυτό το πρόσωπο θα κινδυνεύσει να υποστεί βασανιστήρια». Η αρχή της μη επαναπροώθησης έχει πλέον αναγνωριστεί ως αρχή του εθιμικού διεθνούς δικαίου που δεσμεύει όλα τα κράτη υποχρεώνοντάς τα να αναγνωρίζουν, να διασφαλίζουν και να προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα κάθε ατόμου εντός δικαιοδοσίας τους.¹⁵⁰ Πρόκειται δε για απόλυτη αρχή που δεν δέχεται παρεκκλίσεις.¹⁵¹

Όπως προαναφέρθηκε, η αρχή της μη επαναπροώθησης εφαρμόζεται σε κάθε μορφή μεταφοράς, συμπεριλαμβανομένης της έκδοσης. Το Άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Εκδόσεως¹⁵² και το Άρθρο 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Καταστολή της Τρομοκρατίας¹⁵³ υποστηρίζουν αυτήν την αρχή αποκλείοντας την έκδοση όταν υπάρχουν βάσιμοι λόγοι ότι η αίτηση υπεβλήθη «με σκοπό τη δίωξη ή τον κολασμό ενός προσώπου εξαιτίας της φυλής, της θρησκείας, της ιθαγένειας ή των πολιτικών φρονημάτων ή ότι η θέση του προσώπου αυτού κινδυνεύει να καταστεί χειρότερη εξαιτίας του ενός ή του άλλου από τους λόγους αυτούς».

ii. Πεδίο εφαρμογής της προστασίας της αρχής της μη επαναπροώθησης κατά τη Σύμβαση της Γενεύης

Επωφελούμενα άτομα

Σύμφωνα με το Άρθρο 33.1 της Σύμβασης της Γενεύης, η προστασία ενάντια στην επαναπροώθηση δεν καλύπτει μόνο τους μετανάστες που ζουν στο έδαφος των κρατών, αλλά και όσους βρίσκονται στα σύνορα.¹⁵⁴ Επιπλέον, ισχύει για πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο, ανεξαρτήτως εάν η αίτησή τους ήδη εξετάζεται ή εάν σκοπεύουν να περάσουν αργότερα τη διαδικασία προσδιορισμού του καθεστώτος τους.

Εμπλεκόμενα κράτη

Οι κίνδυνοι που πρέπει να εξετάζονται, δεν περιορίζονται σε όσους ισχύουν στη χώρα καταγωγής ή συνήθους διαμονής του μη υπηκόου. Ο ορισμός αυτών των κινδύνων είναι αρκετά ευρύς και επεκτείνεται στην έμμεση επαναπροώθηση. Η προστασία πρέπει να συνυπολογίζει όλους τους κινδύνους που υφίστανται σε κάθε χώρα όπου μπορεί να σταλεί ο μετανάστης, συμπεριλαμβανομένων των κρατών που ενδέχεται να μεταφέρουν τα άτομα σε ανασφαλείς χώρες: «η αρχή της μη επαναπροώθησης δεν εφαρμόζεται μόνο στις χώρες καταγωγής, αλλά σε κάθε χώρα όπου υφίσταται φόβος δίωξης».¹⁵⁵

Περιορισμοί στην αρχή της μη επαναπροώθησης

Όπως και με την προστασία των μεταναστών κατά την διαδικασία απέλασης, η αρχή της μη επαναπροώθησης υπόκειται σε περιορισμούς. Σύμφωνα με το Άρθρο 33.2 της Σύμβασης της Γενεύης, όταν το κράτος έχει βάσιμους λόγους να θεωρεί τον πρόσφυγα «επικίνδυνον εις την ασφάλειαν της χώρας ένθα ευρίσκεται ή όστις, έχων τελεσιδικώς καταδικασθή δι' ιδιαιτέρως σοβαρόν αδίκημα, αποτελεί κίνδυνον δια την χώραν». Υπό το πρίσμα της Σύμβασης, ο κίνδυνος πρέπει να αφορά τη χώρα παροχής ασύλου και να απειλεί, είτε την ασφάλεια, είτε την κοινωνία του

150. ΕυρΔΔΑ, *Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Ολομέλεια), 7 Ιουλίου 1989, παράγραφος 87.

151. ΓΣΗΕ 1997, παράγραφος 3.

152. Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως.

153. Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Καταστολή της Τρομοκρατίας.

154. ΥΑ 1977α, παράγραφος (γ). Βλέπετε επίσης, ΥΑ 1980, παράγραφος (β).

155. ΥΑ, 1977β, παράγραφος 4.

εν λόγω κράτους.

iii. Η αρχή της μη επαναπροώθησης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Η ΕΣΔΑ δεν αναφέρεται ρητώς στη αρχή της μη επαναπροώθησης. Ωστόσο, το ΕυρΔΔΑ την έχει, μέσω της νομολογίας του, αναγνωρίσει, κρίνοντας ότι από το Άρθρο 1 της Σύμβασης απορρέει σιωπηρή υποχρέωση των συμβαλλόμενων κρατών να προστατεύουν τους μετανάστες ενάντια στην επαναπροώθηση. Έκρινε, δηλαδή, ότι η υποχρέωση των κρατών «να αναγνωρίζουν σε όλα τα εξαρτώμενα εκ της δικαιοδοσίας τους πρόσωπα τα δικαιώματα και τις ελευθερίες»¹⁵⁶ που εγγυάται η Σύμβαση, σε συνδυασμό με την απαίτηση αυτά τα δικαιώματα να είναι πρακτικά και αποτελεσματικά, δημιουργεί μία υποχρέωση στα κράτη να απέχουν από οποιαδήποτε διαδικασία απέλασης ή έκδοσης μη υπηκόων που ενέχει κίνδυνο παραβίασης των δικαιωμάτων τους στη χώρα προορισμού.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Ολομέλεια), 7 Ιουλίου 1989, παράγραφοι 87 και 90: «το αντικείμενο και ο σκοπός της Σύμβασης ως κείμενο προστασίας μεμονωμένων ατόμων προϋποθέτουν την ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεών της προκειμένου οι εγγυήσεις να είναι πρακτικές και αποτελεσματικές. Επιπλέον, κάθε ερμηνεία των δικαιωμάτων και ελευθεριών πρέπει να είναι σύμφωνη με το ‘γενικότερο πνεύμα της Σύμβασης, ως κείμενο που έχει συνταχθεί με σκοπό τη διατήρηση και προώθηση των ιδανικών και αξιών της δημοκρατικής κοινωνίας’. ... Κατά κανόνα, τα όργανα της Σύμβασης δεν αποφασίζουν για την ύπαρξη ή τις πιθανές παραβιάσεις της Σύμβασης. Ωστόσο, καθώς ο προσφεύγων μπορεί να ισχυριστεί ότι η εκτέλεση της απόφασης έκδοσης παραβιάζει το Άρθρο 3 λόγω των προβλέψιμων επιπτώσεων στην αιτούσα χώρα, είναι απαραίτητο να ξεκινούμε από αυτήν την αρχή – δεδομένης της σοβαρής και ανεπανόρθωτης φύσης του ισχυριζόμενου κινδύνου βασάνων – προκειμένου να διασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα της εγγύησης του Άρθρου 3».

Σύμφωνα με το Δικαστήριο, η αρχή της μη επαναπροώθησης στοχεύει στην προστασία των «θεμελιωδών αξιών των δημοκρατικών κοινωνιών». Η υποχρέωση των συμβαλλόμενων κρατών να σέβονται και να διασφαλίζουν τα δικαιώματα της ΕΣΔΑ για κάθε άτομο εντός της επικράτειας και δικαιοδοσίας τους συνεπάγεται τη δέσμευση να μην εκδίδουν, απελαύνουν, εκδιώχνουν ή απομακρύνουν άτομο από το έδαφός τους, όταν υπάρχουν βάσιμες υποψίες πραγματικού κινδύνου ανεπανόρθωτης ζημιάς, κατά την έννοια των Άρθρων 2 και 3 της ΕΣΔΑ, είτε στη χώρα όπου πραγματοποιείται αρχικά η απέλαση είτε σε οποιαδήποτε άλλη χώρα όπου το άτομο ενδέχεται να μεταφερθεί στη συνέχεια. Οι αρμόδιες δικαστικές και διοικητικές αρχές πρέπει να είναι ενήμερες για την ανάγκη συμμόρφωσης με τις υποχρεώσεις της ΕΣΔΑ σε τέτοια ζητήματα.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Bader και Kanbor κατά Σουηδίας*, 8 Νοεμβρίου 2005, παράγραφος 48 (η απέλαση του προσφεύγοντα με κίνδυνο εκτέλεσης θανατικής ποινής παραβίασε τα Άρθρα 2 και 3 της ΕΣΔΑ).
- ΕυρΔΔΑ, *Al-Moayad κατά Γερμανίας*, Προσφυγή Αρ. 35865/03, απόφαση επί του παραδεκτού, 20 Φεβρουαρίου 2007, παράγραφοι 100-102 και 107 (δεν υπάρχουν βάσιμοι λόγοι ότι ο προσφεύγων, ύποπτος τρομοκρατικής ενέργειας, θα υπόκειτο σε κατάφωρη άρνηση του δικαιώματός του για δίκαιη δίκη σε περίπτωση έκδοσής του στις Ηνωμένες

156. ΕυρΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 28 Φεβρουαρίου 2008, παράγραφος 127. ΕυρΔΔΑ, *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 1996, παράγραφος 79.

Πολιτείες και θα τελούσε υπό κράτηση χωρίς πρόσβαση σε δικηγόρο και τα τακτικά εσωτερικά ποινικά δικαστήρια).

- ΕυρΔΔΑ, *N. κατά Σουηδίας*, 20 Ιουλίου 2010, παράγραφοι 55 και 62 (περίπτωση Αφγανής γυναίκας. Το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι οι γυναίκες αποτελούν ομάδα που διατρέχει ιδιαίτερο κίνδυνο κακής μεταχείρισης στο Αφγανιστάν).

Το ΕυρΔΔΑ έχει επιπλέον επισημάνει ότι η αρχή της *μη επαναπροώθησης* ισχύει όταν η απέλαση ή η επιστροφή ενέχει πραγματικό και προσωπικό κίνδυνο για τον μη υπήκοο. Αυτό συνεπάγεται ότι οι επιπτώσεις της απομάκρυνσης πρέπει να είναι προβλέψιμες και ο κίνδυνος να αφορά το άτομο που αιτείται προστασίας. Έχει, επίσης, δηλώσει ότι «προκειμένου να καθοριστεί κατά πόσον υπάρχει κίνδυνος κακής μεταχείρισης, το ΕυρΔΔΑ πρέπει να εξετάζει τις προβλέψιμες επιπτώσεις της μεταφοράς του προσφεύγοντα στην αιτούσα χώρα, λαμβάνοντας υπ' όψη τη γενικότερη κατάσταση εκεί και την προσωπική του περίπτωση».¹⁵⁷

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 28 Φεβρουαρίου 2008, παράγραφος 125: «η απέλαση από συμβαλλόμενο κράτος εγείρει ζήτημα υπό το πρίσμα του Άρθρου 3, και κατ' επέκταση, δεσμεύει το κράτος στο πλαίσιο των συμβατικών του υποχρεώσεων όταν υπάρχουν βάσιμοι λόγοι πως εάν το εμπλεκόμενο άτομο απελαθεί, αντιμετωπίζει πραγματικό κίνδυνο να υποστεί μεταχείριση αντίθετη με το Άρθρο 3. Σε τέτοιες περιπτώσεις, το Άρθρο 3 συνεπάγεται την υποχρέωση μη απέλασης του εν λόγω ατόμου στη συγκεκριμένη χώρα».
- ΕυρΔΔΑ, *Nyanzi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 8 Απριλίου 2008, παράγραφος 51.
- ΕυρΔΔΑ, *Na κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 17 Ιουλίου 2008, παράγραφοι 109 και 113.

Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει τονίσει ότι όταν διακυβεύεται απόλυτο ανθρώπινο δικαίωμα (όπως η απαγόρευση βασανιστηρίων), η αρχή της *μη επαναπροώθησης* γίνεται, επίσης, απόλυτη και δεν υπόκειται σε κανένα περιορισμό, τόσο στο νόμο, όσο και την πράξη. Ο κανόνας αυτός ισχύει για κάθε απέλαση, ανεξαρτήτως ισχυρισμών εθνικής ασφάλειας ή άλλων σημαντικών δημόσιων συμφερόντων, οικονομικών πιέσεων ή αυξανόμενης ροής μεταναστών.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 28 Φεβρουαρίου 2008, παράγραφος 138: «αντίστοιχα, το Δικαστήριο δεν μπορεί να δεχθεί τον ισχυρισμό της κυβέρνησης του Ηνωμένου Βασιλείου που υποστηρίζει η εναγόμενη κυβέρνηση, ότι, κατά πρώτον, πρέπει να υπάρχει διαφοροποίηση, υπό το πρίσμα του Άρθρου 3, μεταξύ της μεταχείρισης που επιβάλλει απευθείας μία υπογράφουσα χώρα και της μεταχείρισης που μπορεί να επιβάλουν οι αρχές ενός άλλου κράτους, και ότι, κατά δεύτερον, η προστασία ενάντια στη δεύτερη αυτή μορφή κακής μεταχείρισης πρέπει να αντισταθμίζεται με τα συμφέροντα της κοινωνίας στο σύνολό της. Καθώς η προστασία ενάντια στις μορφές μεταχείρισης που απαγορεύει το Άρθρο 3 είναι απόλυτη, η διάταξη αυτή επιβάλλει την υποχρέωση να μην εκδίδεται ή απελαύνεται κανένα άτομο που διατρέχει πραγματικό κίνδυνο να υποστεί τέτοιους είδους μεταχείριση στη χώρα υποδοχής. Όπως το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως επισημάνει, δεν υπάρχει η δυνατότητα παρέκκλισης από αυτόν τον κανόνα».
- ΕυρΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 21 Ιανουαρίου 2011, παράγραφοι 223-24: «Το Δικαστήριο σημειώνει πρώτα-πρώτα ότι τα κράτη που βρίσκονται στα εξωτερικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης συναντούν σήμερα σημαντικές δυσκολίες προκειμένου να αντιμετωπίσουν ένα αυξανόμενο κύμα μεταναστών και αιτούντων άσυλο. Η κατάσταση αυτή εντείνεται με τις μεταφορές υποψηφίων για άσυλο από τα άλλα κράτη μέλη κατ' εφαρμογή του Κανονισμού του Δουβλίνου. Το Δικαστήριο δεν μπορεί να

157. ΕυρΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), οπ.π., παράγραφος 130.

υποτιμήσει το βάρος και την πίεση που η κατάσταση αυτή συνεπάγεται για τα θιγόμενα κράτη, που είναι ακόμη πιο βαριά λόγω της σημερινής οικονομικής κρίσης. Το Δικαστήριο γνωρίζει συγκεκριμένα τις δυσκολίες που συνεπάγεται η υποδοχή των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο κατά την άφιξή τους σε μεγάλα διεθνή αεροδρόμια καθώς και η δυσαναλογία του αριθμού των αιτούντων άσυλο σε σχέση με την ικανότητα υποδοχής ορισμένων Κρατών. Ωστόσο, λόγω του απόλυτου χαρακτήρα του Άρθρου 3, αυτό δεν μπορεί να απαλλάξει ένα κράτος από τις υποχρεώσεις του απέναντι στην διάταξη αυτή. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο δεν μπορεί να προσχωρήσει στο επιχείρημα της ελληνικής κυβέρνησης σύμφωνα με το οποίο η εξέταση των αιτιάσεων του προσφεύγοντα που στηρίζονται στο Άρθρο 3 πρέπει να λαμβάνει υπόψη της αυτές τις δύσκολες περιστάσεις».

Τέλος, το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως δηλώσει ότι οι διπλωματικές διαβεβαιώσεις¹⁵⁸ είναι σχεδόν απίθανο να αρκέσουν για να επιτραπεί η μεταφορά σε χώρες όπου υπάρχουν αξιόπιστες αναφορές ότι οι κρατικές αρχές ανέχονται τα βασανιστήρια.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 21 Ιανουαρίου 2011, παράγραφος 354: «Επίσης, το Δικαστήριο έχει την άποψη ότι οι διπλωματικές διαβεβαιώσεις που δόθηκαν από την Ελλάδα στις βελγικές αρχές δεν αποτελούσαν επαρκή εγγύηση. Σημειώνει πρώτον ότι η συμφωνία για αναδοχή κατ' εφαρμογή του Κανονισμού του Δουβλίνου στάλθηκε από τις ελληνικές αρχές μετά την εντολή να αποχωρήσει ο προσφεύγων από την χώρα και ότι η τελευταία αυτή εκδόθηκε μόνο με βάση σιωπηρή συμφωνία των ελληνικών αρχών. Δεύτερον, σημειώνει ότι το έγγραφο αναδοχής έχει συνταχθεί με όρους στερεότυπους (ανωτέρω παρ. 24) και δεν περιέχει καμία εγγύηση σχετικά με τον προσφεύγοντα ατομικά. Όσον αφορά το έγγραφο πληροφόρησης που έχει συνταχθεί από τις ελληνικές αρχές και αναφέρεται από την βελγική κυβέρνηση, δεν είχε μεγαλύτερη ατομική εγγύηση και περιοριζόταν να αναφέρει την εφαρμοστέα νομοθεσία χωρίς την αρμόζουσα πληροφόρηση για την πραγματική κατάσταση».
- ΕυρΔΔΑ, *Soldatenko κατά Ουκρανίας*, 23 Οκτωβρίου 2008, παράγραφος 73: «το Δικαστήριο επισημαίνει, εκτός των άλλων, ότι στην επιστολή του της 19^{ης} Απριλίου 2007, ο Πρώτος Αναπληρωτής Γενικός Εισαγγελέας του Τουρκμενιστάν ανέφερε πως οι απαιτήσεις του Άρθρου 3 της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών θα τηρούνταν όσον αφορά τον προσφεύγοντα και δεν θα υπέκειτο σε βασανιστήρια, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή ποινή κατόπιν έκδοσής του. Ωστόσο, το Δικαστήριο παρατηρεί πως δεν απεδείχθη ότι ο Πρώτος Αναπληρωτής Γενικός Εισαγγελέας ή ο φορέας που εκπροσωπεί ήταν εξουσιοδοτημένοι να παρέχουν τέτοιες διαβεβαιώσεις εκ μέρους του κράτους. Επιπλέον, δεδομένης της απουσίας ενός αποτελεσματικού συστήματος πρόληψης των βασανιστηρίων, ήταν δύσκολο να διαπιστωθεί κατά πόσον τέτοιου είδους διαβεβαιώσεις θα μπορούσαν να τηρηθούν. Τέλος, το Δικαστήριο σημειώνει ότι από τις διεθνείς εκθέσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου προκύπτουν σοβαρά προβλήματα σχετικά με τη διεθνή συνεργασία των τουρκμενικών αρχών στο τομέα των δικαιωμάτων του ανθρώπου, και κατηγορηματικές διαψεύσεις των παραβιάσεων δικαιωμάτων του ανθρώπου παρά τη συνεπή πληροφόρηση, τόσο διακυβερνητικών, όσο και μη κυβερνητικών πηγών».

158. Οι διπλωματικές διαβεβαιώσεις είναι γραπτές εγγυήσεις των αρχών του κράτους προορισμού προς το κράτος απέλασης ότι το άτομο που θα επαναπροωθηθεί, δεν θα υποστεί βασανιστήρια ή άλλες παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Εκτιμώντας τον κίνδυνο παραβίασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε περίπτωση απέλασης ή επιστροφής

Το ΕυρΔΔΑ έχει επανειλημμένως συμφωνήσει ότι η πηγή του κινδύνου δεν είναι απαραίτητως κρατικοί φορείς και έχει εφαρμόσει την προστασία της αρχής της *μη επαναπροώθησης* σε απειλές παραβιάσεων των δικαιωμάτων του ανθρώπου από μη κρατικούς φορείς, όπως συγγενείς ή ένοπλες ομάδες. Την έχει, επίσης, εφαρμόσει σε περιπτώσεις που το κράτος δεν υπήρξε ικανό ή πρόθυμο να προστατεύσει το άτομο που διέτρεχε κίνδυνο. Η ΚΣΣΕ έχει καλέσει τα κράτη να αναγνωρίσουν ότι «οι διώξεις δεν προέρχονται πάντα από τις αρχές της χώρας προέλευσης του αιτούντα άσυλο, αλλά και από φορείς που δεν σχετίζονται με το κράτος και στους οποίους δεν ασκεί κανένα έλεγχο».¹⁵⁹

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *H.L.R. κατά Γαλλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 19 Φεβρουαρίου 1998, παράγραφος 40: «εξαιτίας της απόλυτης φύσης του παρεχόμενου δικαιώματος, το Δικαστήριο δεν αποκλείει την πιθανότητα ότι το Άρθρο 3 της Σύμβασης μπορεί να ισχύσει και σε περιπτώσεις όπου ο κίνδυνος πηγάζει από άτομα ή ομάδες ατόμων που δεν είναι κρατικοί αξιωματούχοι. Ωστόσο, πρέπει να αποδειχθεί ότι ο κίνδυνος είναι πραγματικός και οι αρχές της χώρας υποδοχής δεν είναι σε θέση να προλάβουν τον κίνδυνο παρέχοντας την κατάλληλη προστασία».
- ΕυρΔΔΑ, *N. κατά Φινλανδίας*, 26 Ιουλίου 2005, παράγραφοι 164-165: «Η παρούσα υπόθεση διαφέρει από την υπόθεση *H.L.R. κατά Γαλλίας*, καθώς τα συνολικά αποδεικτικά στοιχεία ενώπιον του Δικαστηρίου υποστηρίζουν τους ισχυρισμούς του προσφεύγοντα ότι είχε εργαστεί για την ειδική προεδρική μονάδα (DSP - *Division Spéciale Présidentielle*), ήταν μέλος του στενού κύκλου του Προέδρου Mobutu και υπήρξε μάρτυρας διαφόρων περιστατικών κατά τη διάρκεια των οποίων οι διαφωνούντες συνελήφθησαν για ενόχληση προς το καθεστώς, τέθηκαν υπό κράτηση και πιθανόν εκτελέστηκαν. Υπό αυτές τις συνθήκες, είναι βάσιμο το επιχείρημα ότι η κατάσταση του προσφεύγοντα θα μπορούσε να είναι χειρότερη από την αντίστοιχη άλλων πρώην υποστηρικτών του Mobutu και ότι οι αρχές δεν θα ήταν απαραίτητως ικανές ή πρόθυμες να τον προστατεύσουν ενάντια στις διάφορες απειλές. Δεν μπορεί εξίσου να αποκλειστεί το γεγονός ότι η δημοσιότητα γύρω από το αίτημα ασύλου και την προσφυγή του προσφεύγοντα στη Φινλανδία θα μπορούσε να γεννήσει αισθήματα εκδίκησης μεταξύ συγγενών διαφωνούντων που ενδεχομένως να είχαν επηρεαστεί από τις ενέργειες του προσφεύγοντα όσο βρισκόταν στην υπηρεσία του Προέδρου Mobutu».

Όπως στο διεθνές προσφυγικό δίκαιο, ο ορισμός του κινδύνου, κατά την έννοια της νομολογίας του ΕυρΔΔΑ, απαιτεί την ύπαρξη πραγματικών επιπτώσεων της απομάκρυνσης ή επιστροφής που αφορούν προσωπικά το άτομο που αιτείται προστασίας ενάντια στη *μη επαναπροώθηση*. Το ΕυρΔΔΑ έχει επισημάνει ότι πρέπει να υφίστανται ουσιαστικοί λόγοι που αιτιολογούν ότι ο κίνδυνος είναι πραγματικός, και όχι απλές υποψίες.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Ολομέλεια), 7 Ιουλίου 1989, παράγραφοι 85-91 (κίνδυνος «φαινομένου θαλάμου θανατοποινητών»).
- ΕυρΔΔΑ, *Cruz Varas και λοιποί κατά Σουηδίας* (Ολομέλεια), 20 Μαρτίου 1991, παράγραφος 69 (κίνδυνος βασανιστηρίων).
- ΕυρΔΔΑ, *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 1996, παράγραφος 74 (κίνδυνος μεταχείρισης αντίθετης στο Άρθρο 3 της ΕΣΔΑ).
- ΕυρΔΔΑ, *Muminov κατά Ρωσίας*, 11 Δεκεμβρίου 2008, παράγραφος 130 (κίνδυνος κατάφωρης άρνησης του δικαιώματος για δίκαιη δίκη στην αιτούσα χώρα).

159. ΚΣΣΕ 2000α, παράγραφος 6.

- ΕυρΔΔΑ, *Z και T κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή Αρ. 27034/05, απόφαση επί του παραδεκτού, 28 Φεβρουαρίου 2006 (κίνδυνος κατάφωρης άρνησης της θρησκευτικής ελευθερίας).

Σύμφωνα με την προϋπόθεση προσωπικού κινδύνου, ο μη υπήκοος κατά του οποίου έχει εκδοθεί απόφαση απέλασης ή επιστροφής, πρέπει να αποδείξει ότι θα εκτεθεί άμεσα σε παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του. Ωστόσο, το ΕυρΔΔΑ έχει κρίνει ότι ο κίνδυνος μπορεί να είναι προσωπικός ακόμη και σε περιπτώσεις που το άτομο δεν στοχοποιείται προσωπικά, αλλά ανήκει σε μία συγκεκριμένη ομάδα ή βρίσκεται σε παρόμοια κατάσταση με άλλα άτομα των οποίων τα δικαιώματα έχουν παραβιαστεί στη χώρα προορισμού. Σε τέτοιες περιπτώσεις, ο μη υπήκοος που επικαλείται την αρχή της *μη επαναπροώθησης* πρέπει να αποδείξει ότι πρόκειται για γενικευμένη και διαδεδομένη τακτική, και ότι ο ίδιος εμπίπτει στην κατηγορία των ατόμων που υπόκεινται σε τέτοια μεταχείριση. Το ΕυρΔΔΑ έχει επισημάνει ότι:

Σε περιπτώσεις που ο προσφεύγων ισχυρίζεται ότι ανήκει σε ομάδα που συστηματικά υπόκειται σε πρακτική κακής μεταχείρισης, το ΕυρΔΔΑ θεωρεί ότι η προστασία του Άρθρου 3 της Σύμβασης τίθεται σε εφαρμογή όταν ο προσφεύγων αποδείξει – εάν χρειαστεί, βάσει των πηγών που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο – ότι υπάρχουν σοβαροί λόγοι που αιτιολογούν την ύπαρξη μίας τέτοιας πρακτικής και τη συμμετοχή του στη συγκεκριμένη ομάδα. Όσον αφορά την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης, η ύπαρξη κινδύνου πρέπει να αξιολογείται κυρίως σε σχέση με τα γεγονότα που είχαν γνωστοποιηθεί ή όφειλαν να είχαν γνωστοποιηθεί στο συμβαλλόμενο κράτος τη στιγμή της απέλασης. Ωστόσο, εάν ο προσφεύγων δεν έχει ακόμη εκδοθεί ή απελαθεί τη στιγμή που το Δικαστήριο εξετάζει την υπόθεση, η σχετική ημερομηνία είναι αυτή της εκδίκασης ενώπιον του ΕυρΔΔΑ. ... Αντίστοιχα, ενώ αληθεύει ότι τα ιστορικά γεγονότα είναι σημαντικά από τη στιγμή που ρίχνουν φως στην τωρινή κατάσταση και τον τρόπο που ενδέχεται να εξελιχθεί, οι παρούσες περιστάσεις είναι αποφασιστικές.¹⁶⁰

Παραδείγματα ομάδων ή ατόμων σε καταστάσεις που ενεργοποιούν την προστασία της αρχής της *μη επαναπροώθησης*:

- ΕυρΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 21 Ιανουαρίου 2011, παράγραφοι 296-97: «η κατάσταση στο Αφγανιστάν έθεσε και συνεχίζει να θέτει ένα πρόβλημα γενικευμένης ανασφάλειας και ο προσφεύγων ανήκει σε μια κατηγορία πληθυσμού που είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένη σε αντίποινα από τις αντικυβερνητικές δυνάμεις λόγω των υπηρεσιών διερμηνείας που προσέφερε στις διεθνείς αεροπορικές δυνάμεις».
- ΕυρΔΔΑ, *Salah Sheekh κατά Ολλανδίας*, 11 Ιανουαρίου 2007, παράγραφος 148 (ο προσφεύγων ήταν μέλος μειονότητας προερχόμενης από τη νότια Σομαλία και ήταν σχεδόν απίθανο ότι θα μπορούσε να προστατευτεί από τη φυλή στις «σχετικά ασφαλείς» περιοχές. Το ΕυρΔΔΑ επεσήμανε ότι οι τρεις πιο ευάλωτες ομάδες στη Σομαλία είναι οι εσωτερικά εκτοπισμένοι, οι μειονότητες και οι επαναπατριζόμενοι. Σε περίπτωση απέλασης στις «σχετικά ασφαλείς» περιοχές, ο προσφεύγων θα ενέπιπτε και στις τρεις αυτές κατηγορίες).
- ΕυρΔΔΑ, *Na κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 17 Ιουλίου 2008, παράγραφοι 116-17 (ανώτερα στελέχη κόμματος της αντιπολίτευσης).
- ΕυρΔΔΑ, *Khodzhayev κατά Ρωσίας*, 12 Μαΐου 2010 (άτομο που έχει κατηγορηθεί και φυλακιστεί για ποινικά αδικήματα).
- ΕυρΔΔΑ, *S.H. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 15 Ιουνίου 2010 (η υπόθεση αφορά υπήκοο του Μπουτάν με νεπαλέζικη εθνοτική καταγωγή και τον κίνδυνο να υποστεί βασανιστήρια, ή εξευτελιστική και απάνθρωπη μεταχείριση στη χώρα καταγωγής του, το Μπουτάν, εάν επιβληθεί η εντολή απομάκρυνσης).
- ΕυρΔΔΑ, *Isakov κατά Ρωσίας*, 8 Ιουλίου 2010, παράγραφος 109 (οι προσφεύγοντες ήταν σε λίστα καταζητούμενων για πιθανή ανάμειξη σε εξτρεμιστικά κινήματα και θα διέτρεχαν πραγματικό κίνδυνο πολιτικά κινούμενων διώξεων, βασανιστηρίων και κακής μεταχείρισης).
- ΕυρΔΔΑ, *Yuldashev κατά Ρωσίας*, 8 Ιουλίου 2010, παράγραφος 83 (κρατούμενοι).

160. ΕυρΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), οπ.π., παράγραφοι 132-133.

- ΕυρΔΔΑ, *Kolesnik κατά Ρωσίας*, 17 Ιουλίου 2010, παράγραφος 72 (άτομο που αντιμετωπίζει ποινή φυλάκισης).

Το ΕυρΔΔΑ έχει, επίσης, αναγνωρίσει την ύπαρξη πραγματικού κινδύνου που συνεπάγεται η εφαρμογή της αρχής της *μη επαναπροώθησης* σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όταν το γενικότερο κλίμα βίας στη χώρα υποδοχής είναι τέτοιο που το άτομο κατά του οποίου έχει εκδοθεί η απόφαση μεταφοράς, θα εκτεθεί αναμφισβήτητα σε βία.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Na κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 17 Ιουλίου 2008, παράγραφοι 113-115.

Επιπλέον, πρέπει να σημειωθεί ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει αναγνωρίσει πως στην περίπτωση ορισμένων χωρών, το φύλο και ο γενετήσιος προσανατολισμός μπορεί να αποτελέσουν επαρκείς λόγους για την απαίτηση προστασίας κατά της *μη επαναπροώθησης*. Στην υπόθεση *N. κατά Σουηδίας*,¹⁶¹ το Δικαστήριο έκρινε ότι οι γυναίκες θα μπορούσαν να αποτελέσουν ομάδα ατόμων σε κίνδυνο, ενώ η απέλαση Αφγανής γυναίκας στη χώρα της θα παραβίαζε την αρχή της *μη επαναπροώθησης*. Επιπροσθέτως, στη Σύστασή της σχετικά με τα μέτρα για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω γενετήσιου προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, η Επιτροπή των Υπουργών δήλωσε ότι τα κράτη «πρέπει να αναγνωρίζουν πως ένας βάσιμος φόβος δίωξης που βασίζεται στο γενετήσιο προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου, μπορεί να αποτελέσει έγκυρο λόγο για τη χορήγηση καθεστώτος πρόσφυγα και ασύλου σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο».¹⁶²

Παραδείγματα σχετικών παραγόντων ή περιστάσεων

Η αξιολόγηση του κινδύνου πρέπει να γίνεται βάσει της πληροφόρησης που το συμβαλλόμενο κράτος είχε ή έπρεπε να έχει τη στιγμή της απέλασης. Σε περιπτώσεις όπου το ΕυρΔΔΑ εξετάζει την καταγγελία ενώ ο μη υπήκοος, κατά του οποίου έχει εκδοθεί εντολή απέλασης, δεν έχει ακόμη μεταφερθεί, ο κίνδυνος πρέπει να εκτιμάται υπό το φως της πληροφόρησης εκείνης της στιγμής. Το ΕυρΔΔΑ έχει επιπλέον επισημάνει ότι όλοι οι σχετικοί παράγοντες και περιστάσεις, είτε αφορούν την προσωπική κατάσταση του μετανάστη, είτε το γενικότερο κλίμα βίας, πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψη στην αξιολόγηση της ύπαρξης πραγματικού κινδύνου. Ως εκ τούτου, η πληροφόρηση που παρέχεται από τις αρχές του εν λόγω κράτους πρέπει να συμπληρώνεται με εκθέσεις από άλλες αξιόπιστες πηγές, όπως άλλα κράτη-μέρη, διεθνείς οργανισμούς και μη κυβερνητικές οργανώσεις.

Επιπλέον, το ΕυρΔΔΑ έχει διαπιστώσει στη νομολογία του ότι η μη επικύρωση ή υπογραφή διεθνών κειμένων των δικαιωμάτων του ανθρώπου, και η μεγάλη δημοσιότητα γύρω από την απέλαση ή την πρακτική της θανατικής ποινής και του θαλάμου θανατοποινιτών στη χώρα προορισμού, αποτελούν παράγοντες που ενισχύουν την ύπαρξη κινδύνου παραβίασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Παρά αυτό το συμπέρασμα, το ΕυρΔΔΑ τονίζει ότι η αξιολόγηση του κατά πόσον υπάρχει πραγματικός κίνδυνος πρέπει να βασίζεται σε όλους τους σχετικούς παράγοντες που ενδέχεται να εντείνουν τον κίνδυνο κακής μεταχείρισης. Κατά τη γνώμη του, πρέπει να δίδεται εξίσου μεγάλη προσοχή στο γεγονός ότι ένας αριθμός μεμονωμένων παραγόντων μπορεί να μην συνιστούν πραγματικό κίνδυνο όταν εξετάζονται χωριστά. Αντιθέτως, όταν εξετάζονται αθροιστικά, υπό το πρίσμα μιας γενικότερης βίας και αυξημένης ασφάλειας, οι ίδιοι παράγοντες ενδέχεται να εγείρουν ζήτημα πραγματικού κινδύνου. Τόσο η ανάγκη να εκτιμώνται συνολικά όλοι οι σχετικοί παράγοντες όσο και η ανάγκη να δίνεται η κατάλληλη προσοχή στη γενικότερη κατάσταση που επικρατεί στη χώρα προορισμού πηγάζουν από την υποχρέωση να εξετάζονται όλα τα σχετικά περιστατικά της υπόθεσης.¹⁶³

161. ΕυρΔΔΑ, *N. κατά Σουηδίας*, 20 Ιουλίου 2010, παράγραφος 55.

162. Επιτροπή Υπουργών 2010, παράγραφος 42.

163. ΕυρΔΔΑ, *Na κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 17 Ιουλίου 2008, παράγραφος 130.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Cruz Varas και λοιποί κατά Σουηδίας* (Ολομέλεια), 20 Μαρτίου 1991, παράγραφος 76 (απέλαση στη Χιλή).
- ΕυρΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 28 Φεβρουαρίου 2008, παράγραφοι 133 και 147 (απέλαση στην Τυνησία).
- ΕυρΔΔΑ, *N. κατά Φινλανδίας*, 26 Ιουλίου 2005, παράγραφος 165 (απέλαση στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό).
- ΕυρΔΔΑ, *Salah Sheekh κατά Ολλανδίας*, 11 Ιανουαρίου 2007, παράγραφος 136 (απέλαση στη Σομαλία).
- ΕυρΔΔΑ, *Nnyanzi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 8 Απριλίου 2008, παράγραφος 56 (απομάκρυνση στην Ουγκάντα).
- ΕυρΔΔΑ, *Na κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 17 Ιουλίου 2008, παράγραφοι 112 και 119-122 (απέλαση Ταμίλ αιτούντα άσυλο στη Σρι Λάνκα).
- ΕυρΔΔΑ, *Muminov κατά Ρωσίας*, 11 Δεκεμβρίου 2008, παράγραφος 96 (έκδοση στο Ουζμπεκιστάν).
- ΕυρΔΔΑ, *Al-Saadoon και Mufdhi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 2 Μαρτίου 2010, παράγραφος 137 (μεταφορά των προσφευγόντων στις ιρακινές αρχές).
- ΕυρΔΔΑ, *M.B. και λοιποί κατά Τουρκίας*, 15 Ιουνίου 2010, παράγραφοι 32-33 (απέλαση στο Ιράν).
- ΕυρΔΔΑ, *Dbouba κατά Τουρκίας*, 13 Ιουλίου 2010, παράγραφοι 42-43 (έκδοση στην Τυνησία).

Ο προσφεύγων φέρει το βάρος της απόδειξης, εκτός εάν τα αποδεικτικά στοιχεία που έχει προσκομίσει μπορούν να εξακριβωθούν από τις αρχές. Σε αυτήν την περίπτωση, το κράτος φέρει την ευθύνη να αιτιολογήσει γιατί δεν χορηγήθηκε προστασία κατά της *μη επαναπροώθησης*.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Na κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 17 Ιουλίου 2008, παράγραφοι 110-111: «Η αξιολόγηση της ύπαρξης πραγματικού κινδύνου πρέπει υποχρεωτικά να είναι αυστηρή. Εναπόκειται κατά βάση στον προσφεύγοντα να προσκομίσει στοιχεία που αποδεικνύουν ότι υπάρχουν ουσιαστικοί λόγοι στον ισχυρισμό του πως εάν εφαρμοστεί το προσβαλλόμενο μέτρο, θα εκτεθεί σε πραγματικό κίνδυνο μεταχείρισης αντίθετης στο Άρθρο 3. Σε περίπτωση προσκόμισης τέτοιων στοιχείων, η κυβέρνηση καλείται να άρει κάθε σχετική αμφιβολία».

Έμμεση επαναπροώθηση κατά την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τον Κανονισμό του Δουβλίνου

Το ΕυρΔΔΑ αναγνωρίζει και προστατεύει τα μεμονωμένα άτομα κατά της έμμεσης επαναπροώθησης. Οι μεταφορές απαγορεύονται τόσο σε κράτη όπου υφίσταται κίνδυνος παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του απελαθέντος, όσο και σε κράτη που ενδέχεται να μεταφέρουν στη συνέχεια το εν λόγω άτομο σε τρίτη χώρα όπου διατρέχει κίνδυνο. Το ζήτημα αυτό εθίγη στην υπόθεση *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, όπου εξετάστηκαν οι υποχρεώσεις των κρατών μελών της ΕΕ σύμφωνα με τον Κανονισμό του Δουβλίνου.¹⁶⁴ Στην απόφαση αυτή, ορόσημο στη νομολογία του Στρασβούργου, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα κράτη δεν μπορούν να πραγματοποιούν αυτόματες μεταφορές σύμφωνα με την κοινοτική νομοθεσία χωρίς να υπάρχει κίνδυνος παραβίασης των υποχρεώσεών τους κατά την ΕΣΔΑ και την αρχή της *μη επαναπροώθησης*. Κατέληξε ότι όταν υπάρχει τέτοιος κίνδυνος, τα κράτη πρέπει να εφαρμόζουν τη

164. Βλέπετε Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2003α.

ρήτρα κυριαρχίας του Άρθρου 3.2 του Κανονισμού του Δουβλίνου και να απέχουν από την εκτέλεση της απόφασης μεταφοράς.¹⁶⁵ Η θέση αυτή ενισχύθηκε από απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου δηλώνεται πως οι αιτούντες άσυλο δεν μπορούν να μεταφερθούν σε κράτος μέλος της ΕΕ όταν υπάρχει κίνδυνος απάνθρωπης μεταχείρισης.¹⁶⁶

Κίνδυνοι στη χώρα προορισμού που ενεργοποιούν την προστασία της αρχής της μη επαναπροώθησης

Στη νομολογία του ΕυρΔΔΑ, ο κατάλογος των δικαιωμάτων του ανθρώπου που προστατεύονται από την αρχή της μη επαναπροώθησης δεν είναι περιοριστικός, ενώ συνεχίζει να εξελίσσεται. Η αρχή αυτή έχει ήδη εφαρμοστεί σε πολλές περιπτώσεις που αφορούν ευρεία κλίμακα δικαιωμάτων. Οι επικρατέστερες σχετίζονται με τον κίνδυνο παραβίασης της απαγόρευσης βασανιστηρίων και απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή ποινής, του δικαιώματος στη ζωή, του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, αλλά ακόμη και του δικαιώματος θρησκευτικής ελευθερίας ή ελευθερίας πεποιθήσεων.

- Βασανιστήρια και κακή μεταχείριση (Άρθρο 3)

Από την άποψη των βασανιστηρίων και της κακής μεταχείρισης, το ΕυρΔΔΑ έχει καταλήξει ότι στο πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 3 δεν εμπίπτει μόνο ο σωματικός πόνος ή βλάβη, αλλά και πράξεις που προκαλούν ψυχικό πόνο, όπως φόβο, αγωνία ή ταπείνωση. Κατά συνέπεια, κάθε φορά που ένα άτομο διατρέχει κίνδυνο να εκτεθεί σε οποιαδήποτε μορφή μεταχείρισης που προστατεύεται από την απαγόρευση του Άρθρου 3, τα κράτη έχουν την υποχρέωση να εφαρμόζουν την αρχή της μη επαναπροώθησης.

Μη εξαντλητικός κατάλογος πράξεων και συμπεριφορών που έχουν κριθεί ότι ισοδυναμούν με παραβίαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ:

σωματική κακομεταχείριση κατά τη σύλληψη και την ανάκριση (ΕυρΔΔΑ, *Ribitsch κατά Αυστρίας*, 4 Δεκεμβρίου 1995), σωματική τιμωρία (ΕυρΔΔΑ, *Tyner κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 25 Απριλίου 1978), βιασμός και άλλες πράξεις σεξουαλικής βίας (ΕυρΔΔΑ, *M.C. κατά Βουλγαρίας*, 4 Δεκεμβρίου 2003), αδικαιολόγητα παρατεταμένη και επαναλαμβανόμενη απομόνωση (ΕυρΔΔΑ, *Kuznetsov κατά Ουκρανίας*, 29 Απριλίου 2003), δυσμενείς συνθήκες κράτησης ή έλλειψη ιατρικής περίθαλψης (ΕυρΔΔΑ, *Ilascu και λοιποί κατά Ρωσίας και Μολδαβίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 8 Ιουλίου 2004), επαναλαμβανόμενος ή αδικαιολόγητα αδιάκριτος σωματικός έλεγχος (ΕυρΔΔΑ, *Van der Ven κατά Ολλανδίας*, 4 Φεβρουαρίου 2003), ενδοοικογενειακή βία (ΕυρΔΔΑ, *Z. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 10 Μαΐου 2001), σοβαρές μορφές φυλετικής διάκρισης (ΕυρΔΔΑ, *Κύπρος κατά Τουρκίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 10 Μαΐου 2001) και παρατεταμένος χρόνος εγκλεισμού στο θάλαμο θανατοποινιτών (ΕυρΔΔΑ, *Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 7 Ιουλίου 1989).

Κατά πόσον μία συγκεκριμένη συμπεριφορά ισοδυναμεί με παραβίαση του Άρθρου 3, εξαρτάται επίσης από την ευάλωτη κατάσταση του θύματος, βάσει της ηλικίας, του φύλου, της κατάστασης της υγείας του, κλπ.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 28 Φεβρουαρίου 2008, παράγραφος 134: «σύμφωνα με την εδραιωμένη νομολογία του ΕυρΔΔΑ, η κακή μεταχείριση πρέπει να αγγίζει ένα ελάχιστο όριο σοβαρότητας προκειμένου να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 3. Η εκτίμηση του ελάχιστου αυτού ορίου σοβαρότητας είναι σχετική, καθώς εξαρτάται από όλες τις παραμέτρους της υπόθεσης, όπως

165. ΕυρΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), οπ.π., παράγραφοι 339-40 και 342.

166. ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), *Συνεκδικασθείσες υποθέσεις N.S. (C-411/10) κατά Secretary of State for the Home Department και M.E. (C-493/10) και λοιποί κατά Refugee Applications Commissioner, Minister for Justice, Equality and Law Reform*, 21 Δεκεμβρίου 2011.

η διάρκεια της μεταχείρισης, οι σωματικές και ψυχικές της επιπτώσεις, και ενίοτε, το φύλο, η ηλικία και η κατάσταση της υγείας του θύματος».

Ο ανωτέρω κατάλογος δεν είναι εξαντλητικός. Για παράδειγμα, στην άλλη υπόθεση-ορόσημο *D. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι η απέλαση μη υπηκόου σε τελικό στάδιο της νόσου HIV/Aids ισοδυναμούσε με απάνθρωπη συμπεριφορά, καθώς στη χώρα υποδοχής δεν θα είχε πρόσβαση στη θεραπευτική αγωγή που διατίθεται στο Ηνωμένο Βασίλειο. Το ΕυρΔΔΑ έχει προειδοποιήσει ότι τέτοιες περιπτώσεις πρέπει να θεωρούνται εξαιρετικές.¹⁶⁷ Ωστόσο, στην πρόσφατη υπόθεση *N. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το ΕυρΔΔΑ (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης) έκρινε ότι ενώ η προσφυγή αφορούσε την απέλαση ατόμου που νοσούσε από HIV/Aids, «οι ίδιες αρχές πρέπει να εφαρμόζονται σε περίπτωση απέλασης ατόμου που έχει προσβληθεί από οποιαδήποτε σοβαρή σωματική ή ψυχική ασθένεια με φυσική αιτιολογία που προκαλεί ταλαιπωρία, πόνο και μειωμένο προσδόκιμο ζωής, ενώ απαιτεί εξειδικευμένη θεραπευτική αγωγή που ενδεχομένως να μην είναι άμεσα προσβάσιμη στη χώρα καταγωγής του προσφεύγοντα ή να διατίθεται μόνο κατόπιν σημαντικού κόστους».¹⁶⁸

Στην υπόθεση *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, το ΕυρΔΔΑ κατέληξε μάλιστα σε παραβίαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ λόγω της αδράνειας του κράτους αναφορικά με τις ιδιαίτερα δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα. Το ΕυρΔΔΑ θεώρησε ότι η αποτυχία των αρχών να μετριάσουν την ταλαιπωρία του προσφεύγοντα – μέλος ευάλωτης ομάδας – και να τον απαλλάξουν από την έσχατη υλική ένδεια, άγγιζε το όριο σοβαρότητας που ισοδυναμεί με απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, αντίθετη με τους κανόνες της ΕΣΔΑ. Κατόπιν, έκρινε ότι το κράτος που μεταφέρει μη υπηκόους σε χώρα όπου οι συνθήκες διαβίωσης δεν συμβαδίζουν με το Άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, παραβιάζει τις υποχρεώσεις του κατά την έννοια της αρχής της *μη επαναπροώθησης*.¹⁶⁹

- *Κίνδυνος θανατικής ποινής (Άρθρο 2)*

Το δικαίωμα στη ζωή διακυβεύεται όταν ο μη υπήκοος κατά του οποίου έχει εκδοθεί εντολή απέλασης, ενδέχεται να τιμωρηθεί με θανατική ποινή στη χώρα προορισμού. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η νομολογία του ΕυρΔΔΑ έχει καταλήξει σε παραβίαση βάσει του Άρθρου 2 (δικαίωμα στη ζωή), του Άρθρου 3 (απαγόρευση βασανιστηρίων και απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή ποινής) και του Άρθρου 1 του 13^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ (σχετικά με την κατάργηση της θανατικής ποινής σε όλες τις περιστάσεις).

Κατά πρώτον, το ΕυρΔΔΑ έχει καταλήξει ότι σύμφωνα με το Άρθρο 2, τα κράτη έχουν την υποχρέωση να εφαρμόζουν την αρχή της *μη επαναπροώθησης* σε άτομα που διατρέχουν κίνδυνο να κριθούν ένοχοι για αδίκημα που τιμωρείται με θανατική ποινή. Επιπλέον, όταν η έκδοση είναι σχεδόν βέβαιο ότι συνεπάγεται θανατική ποινή, το κράτος αποστολής θεωρείται υπεύθυνο για εσκεμμένη στέρηση της ελευθερίας.

Παράδειγμα:

– ΕυρΔΔΑ, *Kaboulon κατά Ουκρανίας*, 19 Νοεμβρίου 2009, παράγραφος 99.

Επιπροσθέτως, βάσει του μεγάλου αριθμού επικυρώσεων του 13^{ου} Πρωτοκόλλου¹⁷⁰ και μίας γενικευμένης πρακτικής των συμβαλλόμενων κρατών αναφορικά με τη θανατική ποινή, το

167. ΕυρΔΔΑ, *D. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 2 Μαΐου 1997, παράγραφοι 49-54.

168. ΕυρΔΔΑ, *N. κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 27 Μαΐου 2008, παράγραφος 45.

169. ΕυρΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), οπ.π., παράγραφοι 263 και 366-367.

170. 43 συμβαλλόμενα μέρη της ΕΣΔΑ έχουν επικυρώσει το Πρωτόκολλο Αρ. 13 (τελευταία ενημέρωση: 23 Οκτωβρίου 2012).

ΕυρΔΔΑ έχει καταλήξει ότι το Άρθρο 2 πρέπει να ερμηνεύεται κατά τέτοιον τρόπο ώστε να απαγορεύει τη θανατική ποινή. Κατά συνέπεια, κατατάσσει το Άρθρο 1 του 13^{ου} Πρωτοκόλλου στην κατηγορία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Al-Saadoon και Mufdhi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 2 Μαρτίου 2010, παράγραφοι 118 και 120.

Οι παραβιάσεις του Άρθρου 3 σχετικά με τη θανατική ποινή αφορούν τις συνθήκες κράτησης και την κακή μεταχείριση εν αναμονή της εκτέλεσης, τον τρόπο εκτέλεσης της θανατικής ποινής, την προσωπική κατάσταση του ατόμου και την πρακτική του θαλάμου θανατοποινιτών.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Shamayev και λοιποί κατά Γεωργίας και Ρωσίας*, 12 Απριλίου 2005, παράγραφος 333: «το συμβαλλόμενο μέρος, που δεν έχει επικυρώσει το 6^ο Πρωτόκολλο και δεν έχει προχωρήσει στο 13^ο Πρωτόκολλο, δύναται να εφαρμόσει τη θανατική ποινή υπό συγκεκριμένους όρους και σύμφωνα με το Άρθρο 2 §2 της Σύμβασης. Σε τέτοιες περιπτώσεις, το Δικαστήριο επιδιώκει να εξακριβώσει κατά πόσον η ίδια η θανατική ποινή ισοδυναμεί με κακή μεταχείριση κατά παράβαση του Άρθρου 3 της Σύμβασης. Έχει ήδη υποστηρίξει ότι το Άρθρο 3 δεν μπορεί να ερμηνεύεται κατά τέτοιον τρόπο έτσι ώστε να απαγορεύει γενικά τη θανατική ποινή, καθώς κάτι τέτοιο θα ακύρωνε τη σαφή διατύπωση του Άρθρου 2 §1. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι οι συνθήκες που περιβάλλουν τη θανατική ποινή, δεν μπορούν ποτέ να εγείρουν ζήτημα κατά την έννοια του Άρθρου 3. Ο τρόπος με τον οποίο επιβάλλεται ή εκτελείται η θανατική ποινή, η προσωπική κατάσταση του καταδικασθέντα και η δυσαναλογία ως προς τη βαρύτητα του διαπραχθέντος αδικήματος, όπως επίσης οι συνθήκες κράτησης εν αναμονή της εκτέλεσης, αποτελούν παραδείγματα παραγόντων που χαρακτηρίζουν τη μεταχείριση ή την τιμωρία του καταδικασθέντα ως παράνομη σύμφωνα με το Άρθρο 3. Η στάση των συμβαλλόμενων κρατών απέναντι στη θανατική ποινή σχετίζεται με την εκτίμηση κατά πόσον έχει υπερβεί το αποδεκτό όριο ταλαιπωρίας ή ταπείνωσης. Το Δικαστήριο έχει επίσης διατυπώσει ότι, ως γενική αρχή, το νεαρό της ηλικίας του καταδικασθέντα αποτελεί παράγοντα που σε συνδυασμό με άλλους, μπορεί να θέσει σε αμφισβήτηση τη συμβατότητα του Άρθρου 3 με τα μέτρα που συνδέονται με τη θανατική ποινή».
- ΕυρΔΔΑ, *Al-Saadoon και Mufdhi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 2 Μαρτίου 2010, παράγραφος 137: «Στην περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου, το 13^ο Πρωτόκολλο τέθηκε σε ισχύ την 1^η Φεβρουαρίου 2004. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι το αργότερο από εκείνη την ημερομηνία, οι υποχρεώσεις του εναγόμενου κράτους κατά το Άρθρο 2 της Σύμβασης και του Άρθρου 1 του 13^{ου} Πρωτοκόλλου υπαγόρευαν ότι δεν θα έπρεπε να προχωρήσει σε καμία ρύθμιση ή συμφωνία που θα συνεπαγόταν την κράτηση ατόμων με σκοπό της μεταφορά τους προκειμένου να δικαστούν για αδικήματα που τιμωρούνται με θανατική ποινή ή την οιαδήποτε έκθεση ατόμων υπό τη δικαιοδοσία τους σε πραγματικό κίνδυνο θανατικής καταδίκης και εκτέλεσης. Επιπλέον, το Δικαστήριο κρίνει ότι ο βάσιμος φόβος των προσφευγόντων περί εκτέλεσής τους από τις ιρακινές αρχές κατά το διάστημα Μαΐου 2006-Ιουλίου 2009 θα έπρεπε να τους είχε προκαλέσει σημαντικό ψυχικό πόνο, και κατ' επέκταση, το γεγονός ότι υπέστησαν τέτοιο πόνο, συνιστούσε απάνθρωπη μεταχείριση σύμφωνα με το Άρθρο 3 της Σύμβασης».

- Κίνδυνος κατάφωρης άρνησης δικαιοσύνης (Άρθρο 6)

Στην πρόσφατη υπόθεση *Othman κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι θα υπήρχε παραβίαση του Άρθρου 6 της ΕΣΔΑ και του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη εάν ο προσφεύγων

απελαύνετο στην Ιορδανία. Έχοντας θεμελιώσει στη νομολογία του ότι ο κίνδυνος παραβίασης του Άρθρου 6 θα μπορούσε, υπό εξαιρετικές συνθήκες, να απαιτήσει την προστασία της αρχής της μη επαναπροώθησης,¹⁷¹ το ΕυρΔΔΑ απεφάνθη για πρώτη φορά ότι υπήρχε κίνδυνος κατάφωρης άρνησης της δικαιοσύνης σε περίπτωση έκδοσης, αντίθετα προς το δικαίωμα δίκαιης δίκης του Άρθρου 6. Οι κατηγορίες που βάραιναν τον προσφεύγοντα βασιζόνταν σε ενοχοποιητικές καταθέσεις, οι οποίες – κατά πάσα πιθανότητα – ελήφθησαν κατόπιν βασανιστηρίων. Συνεπώς, το ΕυρΔΔΑ κατέληξε ότι σε περίπτωση έκδοσης του προσφεύγοντα, υπήρχε πραγματικός κίνδυνος βασανιστηρίων, γεγονός που θα συνιστούσε κατάφωρη άρνηση της δικαιοσύνης κατά παράβαση του Άρθρου 6 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι:

Στην παρούσα υπόθεση, η κατάσταση διαφέρει. Τα μέρη προσκόμισαν εκτενή στοιχεία σχετικά με την επανάληψη της δίκης του προσφεύγοντα στην Ιορδανία, τα οποία εξετάστηκαν ενδελεχώς από τα εσωτερικά δικαστήρια. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της δικαστικής διαδικασίας ενώπιον του ΕυρΔΔΑ, ο προσφεύγων προσκόμισε επιπρόσθετα σαφή και αναμφισβήτητα στοιχεία, σύμφωνα με τα οποία οι συνεναγόμενοι του βασανίστηκαν προκειμένου να καταθέσουν σε βάρος του. Απέδειξε, επίσης, ότι το Ιορδανικό Δικαστήριο Κρατικής Ασφάλειας ήταν ανίκανο να εξετάσει δεόντως τους ισχυρισμούς περί βασανιστηρίων και να αποκλείσει στοιχεία βασανισμού, όπως απαιτείται από το Άρθρο 15 της Σύμβασης κατά των βασανιστηρίων (UNCAT). Δεν πρόκειται για γενική και ασαφή καταγγελία όπως στην υπόθεση *Mamatkulon και Askarov*. Αντιθέτως, πρόκειται για μία καλά θεμελιωμένη και βάσιμη επίθεση κατά ενός συστήματος Δικαστηρίου Κρατικής Ασφάλειας που θα τον δίκαιζε κατά παράβαση ενός εκ των θεμελιωδέστερων κανόνων της διεθνούς ποινικής δικαιοσύνης, την απαγόρευση της χρήσης στοιχείων που ελήφθησαν κατόπιν βασανιστηρίων. Υπό αυτές τις συνθήκες και σε αντίθεση με τους προσφεύγοντες στην υπόθεση *Mamatkulon και Askarov*, ο παρών προσφεύγων έχει καλύψει το βάρος της απόδειξης που απαιτείται προκειμένου να αποδειχθεί ότι υφίσταται πραγματικός κίνδυνος κατάφωρης άρνησης της δικαιοσύνης σε περίπτωση απέλασης στην Ιορδανία.¹⁷²

- Κίνδυνος αυθαίρετης κράτησης (Άρθρο 5)

Το ΕυρΔΔΑ έχει, επίσης, επισημάνει ότι ο κίνδυνος αυθαίρετης κράτησης στην αιτούσα χώρα ή την χώρα προορισμού συνιστά επαρκή λόγο για επίκληση της προστασίας που παρέχει η αρχή της μη επαναπροώθησης.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Tomić κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή Αρ. 17387/03, απόφαση επί του παραδεκτού, 14 Οκτωβρίου 2003 (σχετικά με τα Άρθρα 5 και 6 της ΕΣΔΑ).
- ΕυρΔΔΑ, *Z και T κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή Αρ. 27034/05, απόφαση επί του παραδεκτού, 28 Φεβρουαρίου 2006: «παρόλα αυτά, το ΕυρΔΔΑ δεν έχει αποκλείσει ότι ενδέχεται να τεθούν ζητήματα ... κατά την έννοια του Άρθρου 5, σε περίπτωση που η προοπτική αυθαίρετης κράτησης είναι επαρκώς κατάφωρη».

Δικαιώματα που υπόκεινται σε περιορισμένη προστασία

Τα δικαιώματα θρησκευτικής ελευθερίας και σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής των Άρθρων 8 και 9 της ΕΣΔΑ ενδέχεται να υπόκεινται σε περιορισμούς. Ο κίνδυνος παραβίασης του δικαιώματος θρησκευτικής ελευθερίας και πεποιθήσεων, και του δικαιώματος ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής δεν ενεργοποιεί αυτόματα την προστασία της μη

Περιορισμοί στην προστασία που εγγυώνται τα Άρθρα 8 και 9:

Τα μέτρα πρέπει:

- να προβλέπονται από το νόμο,
- να επιδιώκουν θεμιτό σκοπό,
- να είναι ανάλογα προς τον επιδιωκόμενο σκοπό,
- να είναι αναγκαία σε μία δημοκρατική κοινωνία,
- να εφαρμόζονται χωρίς διακρίσεις.

171. Βλέπετε, για παράδειγμα, ΕυρΔΔΑ, *Muminov κατά Ρωσίας*, 11 Δεκεμβρίου 2008, παράγραφος 130, και ΕυρΔΔΑ, *Mamatkulon και Askarov κατά Τουρκίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 4 Φεβρουαρίου 2005, παράγραφος 90.

172. ΕυρΔΔΑ, *Othman κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 17 Ιανουαρίου 2012, παράγραφος 285.

επαναπροώθησης. Αυτά τα δικαιώματα προστατεύονται από την αρχή της μη επαναπροώθησης, όταν η απέλαση καταλήγει σε αδικαιολόγητη επέμβαση στο δικαίωμα του ατόμου για σεβασμό της ιδιωτικής ή οικογενειακής του ζωής, ή της θρησκευτικής του ελευθερίας. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η απέλαση μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, υπό τις προϋποθέσεις νομιμότητας, αναλογικότητας και αναγκαιότητας που ορίζει η νομολογία του ΕυρΔΔΑ.

- **Τι συνεπάγονται αυτές οι προϋποθέσεις;**

Σύμφωνα με την εδραιωμένη νομολογία του ΕυρΔΔΑ, προκειμένου να είναι σύμφωνο με το νόμο, ένα μέτρο, το οποίο επεμβαίνει στα δικαιώματα που εγγυάται η ΕΣΔΑ, πρέπει να προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο και να πληροί τις προϋποθέσεις προσβασιμότητας, σαφήνειας και προβλεψιμότητας.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Perry κατά Λετονίας*, 8 Νοεμβρίου 2007, παράγραφος 62 [άρνηση των Λετονικών αρχών να ανανεώσουν την προσωρινή άδεια διαμονής του προσφεύγοντα (αλλοδαπός Ευαγγελιστής Πάστορας)].

Η προϋπόθεση επιδίωξης θεμιτού σκοπού σε περίπτωση απέλασης που επεμβαίνει στα δικαιώματα των εγκατεστημένων μεταναστών για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής τους ζωής, έχει αποδειχθεί ότι πληρείται σε υποθέσεις που αφορούν μεταναστευτικό έλεγχο, εθνική ασφάλεια και δημόσια τάξη. Ωστόσο, το ΕυρΔΔΑ έχει δηλώσει ότι πρέπει να αποδεικνύεται πως το μέτρο συμβάλλει αποτελεσματικά και είναι αναγκαίο για την επίτευξη αυτού του σκοπού.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Abdulaziz, Cabales και Balkandali κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Ολομέλεια), 24 Απριλίου 1985, παράγραφος 78.
- ΕυρΔΔΑ, *Nyanzi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 8 Απριλίου 2008, παράγραφος 76.

Οι προϋποθέσεις αναγκαιότητας και αναλογικότητας υποδηλώνουν ότι το μέτρο πρέπει να ανταποκρίνεται σε επιτακτική κοινωνική ανάγκη και να υφίστανται επαρκείς και σχετικοί λόγοι, ενώ δεν διατίθεται λιγότερο περιοριστικό μέτρο για να επιτευχθεί επαρκώς ο σκοπός. Η απέλαση έχει θεωρηθεί δυσανάλογη σε περιπτώσεις όπου η διατήρηση της οικογενειακής ζωής θα ήταν «*de facto* αδύνατη» για τον απελαθέντα μετανάστη.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Amrollahi κατά Δανίας*, 11 Ιουλίου 2002, παράγραφοι 36-44.
- ΕυρΔΔΑ, *Sezen κατά Ολλανδίας*, 31 Ιανουαρίου 2006.

- **Το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (Άρθρο 8)**

Προκειμένου να εξεταστεί κατά πόσον η απέλαση μετανάστη θα ισοδυναμούσε με αδικαιολόγητη παρέμβαση στο δικαίωμά του για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής σύμφωνα με το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, είναι σημαντικό να προσδιοριστούν οι έννοιες της «ιδιωτικής» και «οικογενειακής ζωής»¹⁷³ κατά την έννοια της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο έχει δώσει μία ευρεία ερμηνεία που καλύπτει ιδιαίτερα ποικίλες καταστάσεις. Επιπλέον, σε περίπτωση που ο ορισμός της «οικογένειας» δεν ισχύει στην περίπτωση ενός μετανάστη, οι περιστάσεις της οικογενειακής του

173. Βλέπετε Κεφάλαιο V του εγχειριδίου («Δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση»).

ζωής αρκούν να αιτιολογήσουν την προστασία της μη επαναπροώθησης. Το ΕυρΔΔΑ έχει αναγνωρίσει ότι «το σύνολο των κοινωνικών δεσμών μεταξύ εγκατεστημένων μεταναστών και της κοινότητας όπου ζουν, ανταποκρίνεται στην έννοια της «ιδιωτικής ζωής» κατά την έννοια του Άρθρου 8».¹⁷⁴

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Slivenko κατά Λετονίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 9 Οκτωβρίου 2003, παράγραφος 95.
- ΕυρΔΔΑ, *Onur κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 27 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 46.
- ΕυρΔΔΑ, *A.W. Khan κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 12 Ιανουαρίου 2010, παράγραφος 31.

Η ανωτέρω διαπίστωση δίνει μεγάλη ευελιξία στην εφαρμογή της αρχής της μη επαναπροώθησης για λόγους σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής των εγκατεστημένων μεταναστών. Το ΕυρΔΔΑ έχει προβλέψει πολλά κριτήρια που πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψη στην αξιολόγηση των κοινωνικών δεσμών του μετανάστη στην απελαύνουσα χώρα και το βαθμό επέμβασης στα δικαιώματα που εγγυάται το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, συμπεριλαμβανομένης της οικογενειακής κατάστασης του μετανάστη, το βέλτιστο συμφέρον των παιδιών, το χρόνο διαμονής στην απελαύνουσα χώρα, τη σοβαρότητα του αδικήματος, το βαθμό των κοινωνικών και πολιτιστικών δεσμών στην απελαύνουσα χώρα, κλπ.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Üner κατά Ολλανδίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 18 Οκτωβρίου 2006, παράγραφος 58 (διάρκεια διαμονής στη χώρα φιλοξενίας).
- ΕυρΔΔΑ, *Nasri κατά Γαλλίας*, 13 Ιουλίου 1995, παράγραφοι 41 και 46 (ο μη υπήκοος μεγάλωσε και παρακολούθησε σχολείο στη Γαλλία).
- ΕυρΔΔΑ, *Ciliz κατά Ολλανδίας*, 11 Ιουλίου 2000 (οι συνδυασμένες επιπτώσεις της επιμέλειας και της απέλασης είχαν αποτρέψει τον προσφεύγοντα από το να αναπτύξει οικογενειακούς δεσμούς).
- ΕυρΔΔΑ, *Boultif κατά Ελβετίας*, 2 Αυγούστου 2001, παράγραφος 48: «Το ΕυρΔΔΑ έχει εκδικάσει λίγες μόνο υποθέσεις όπου το βασικό εμπόδιο στην απέλαση ήταν οι συνεπαγόμενες δυσκολίες για το ζευγάρι να μείνουν μαζί, και, κατά κύριο λόγο, για τον ένα από τους δύο και/ή τα παιδιά να ζήσουν στη χώρα καταγωγής του άλλου. Συνεπώς, καλείται να καθιερώσει κατευθυντήριες αρχές προκειμένου να εξετάσει κατά πόσον το προσβαλλόμενο μέτρο ήταν αναγκαίο σε μία δημοκρατική κοινωνία. Αξιολογώντας τα σχετικά κριτήρια σε τέτοιες υποθέσεις, το ΕυρΔΔΑ λαμβάνει υπ' όψη τη φύση και τη σοβαρότητα του αδικήματος που έχει διαπράξει ο προσφεύγων, τη διάρκεια διαμονής του προσφεύγοντα στη χώρα από την οποία πρόκειται να απελαθεί, το χρόνο που έχει μεσολαβήσει από τη διάπραξη του αδικήματος και τη συμπεριφορά του προσφεύγοντα το συγκεκριμένο διάστημα, τις υπηκοότητες των διαφόρων εμπλεκόμενων ατόμων, την οικογενειακή κατάσταση του προσφεύγοντα όπως τη διάρκεια του γάμου του, άλλους παράγοντες που αποδεικνύουν κατά πόσον το ζευγάρι διάγει μία πραγματική και αυθεντική οικογενειακή ζωή, κατά πόσον ο/η σύζυγος γνώριζε για το αδίκημα όταν σύναψε την οικογενειακή σχέση, κατά πόσον υπάρχουν παιδιά και ποια είναι η ηλικία τους. Εξίσου σημαντικό είναι να εξετάσει το Δικαστήριο τη σοβαρότητα των δυσκολιών που ο/η σύζυγος ενδέχεται να αντιμετωπίσει στη χώρα καταγωγής του προσφεύγοντα, αν και δεν δύναται να αποκλειστεί η απέλαση για το απλό γεγονός ότι το άτομο που συνοδεύει τον/την σύντροφό του μπορεί να αντιμετωπίσει ορισμένες δυσκολίες».
- ΕυρΔΔΑ, *Konstantinov κατά Ολλανδίας*, 26 Απριλίου 2007, παράγραφος 49 (διάρκεια διαμονής στη χώρα φιλοξενίας).

174. ΕυρΔΔΑ, *Üner κατά Ολλανδίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 18 Οκτωβρίου 2006, παράγραφος 59.

Το δικαίωμα ελευθερίας σκέψης, συνείδησης και θρησκείας προστατεύεται από το Άρθρο 9 της ΕΣΔΑ και περιλαμβάνει το δικαίωμα εκδήλωσης της θρησκείας ή των πεποιθήσεων. Ενώ το δικαίωμα θρησκευτικής ελευθερίας είναι απόλυτο, το ίδιο δεν ισχύει για το δικαίωμα εκδήλωσης της θρησκείας ή των πεποιθήσεων, το οποίο υπόκειται σε περιορισμούς. Οι περιορισμοί αυτοί επιτρέπονται όταν «προβλέπονται από το νόμο και αποτελούν αναγκαία μέτρα, σε μία δημοκρατική κοινωνία, για τη δημόσια ασφάλεια, την προάσπιση της δημόσιας τάξης, υγείας και ηθικής, ή την προάσπιση των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων» (Άρθρο 9.2 της ΕΣΔΑ). Ωστόσο, στην περίπτωση του δικαιώματος θρησκευτικής ελευθερίας, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι δεν προβλέπονται περιορισμοί για λόγους εθνικής ασφάλειας.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Nolan και K. κατά Ρωσίας*, 12 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 73.

Επιπλέον, λαμβάνοντας υπ' όψη το γεγονός ότι η απέλαση ενός ατόμου μπορεί να οδηγήσει σε επέμβαση στο δικαίωμα θρησκευτικής ελευθερίας που απολαμβάνει στην απελαύνουσα χώρα, η προστασία της μη επαναπροώθησης μπορεί να εφαρμοστεί σε δύο ξεχωριστές περιπτώσεις. Η αξιολόγηση του κινδύνου παραβίασης του δικαιώματος θρησκευτικής ελευθερίας σε περίπτωση απέλασης πρέπει, κατά συνέπεια, να αφορά τόσο τη χώρα προορισμού όσο και την απελαύνουσα χώρα.

Κίνδυνος δίωξης στη χώρα προορισμού

Όπως προαναφέρθηκε, το δικαίωμα θρησκευτικής ελευθερίας ή πεποιθήσεων είναι απόλυτο και χαίρει αυτόματα της προστασίας μη επαναπροώθησης. Σχετικά με το δικαίωμα εκδήλωσης της θρησκείας, το ΕυρΔΔΑ έχει επισημάνει ότι υπάρχουν δύο μόνο περιπτώσεις όπου εφαρμόζεται η αρχή της μη επαναπροώθησης. Κατά πρώτον, όταν υφίστανται ουσιαστικοί και βάσιμοι λόγοι πως σε περίπτωση απέλασης, ο μη υπήκοος θα αντιμετωπίσει δίωξη, θάνατο, κακή μεταχείριση ή παραβιάσεις του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη για θρησκευτικούς λόγους ή βάσει της θρησκείας του. Κατά δεύτερον, όταν υπάρχει κατάφωρη παραβίαση της θρησκευτικής ελευθερίας στη χώρα προορισμού.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Z και T κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή Αρ. 27034/05, απόφαση επί του παραδεκτού, 28 Φεβρουαρίου 2006.

Απέλαση για θρησκευτικούς ή πολιτικούς λόγους

Η παραβίαση του δικαιώματος θρησκευτικής ελευθερίας ή πεποιθήσεων στην απελαύνουσα χώρα συνεπάγεται ότι η ίδια η απέλαση, σε αντίθεση με τις επιπτώσεις του συγκεκριμένου μέτρου, επεμβαίνει στα δικαιώματα του μη υπηκόου. Η απέλαση παραβιάζει το Άρθρο 9, σε περίπτωση που το μέτρο ελήφθη με συγκεκριμένο σκοπό τον περιορισμό της ελευθερίας σκέψης, συνείδησης και θρησκείας.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Women on Waves και λοιποί κατά Πορτογαλίας*, 3 Φεβρουαρίου 2009 (οι πορτογαλικές αρχές αποφάσισαν να απαγορεύσουν στο πλοίο *Borndiep* που είχε ναυλωθεί για οργάνωση δραστηριοτήτων με αντικείμενο την αποποινικοποίηση των εκτρώσεων, την είσοδο στα πορτογαλικά χωρικά ύδατα).

- ΕυρΔΔΑ, *Nolan και K. κατά Ρωσίας*, 12 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 62: «η ουσία της καταγγελίας του αιτούντα δεν αφορούσε το γεγονός ότι δεν του επετράπη να διαμείνει ή να ζήσει στη Ρωσία, αλλά ότι οι θρησκευτικές του πεποιθήσεις και/ή δραστηριότητες είχαν παρακινήσει τις ρωσικές αρχές να απαγορεύσουν την επανείσοδό του. Ως προς αυτό, το ΕυρΔΔΑ επαναλαμβάνει ότι ενώ το δικαίωμα ενός αλλοδαπού να εισέρχεται ή να διαμένει σε μία χώρα δεν προβλέπεται ως τέτοιο από τη Σύμβαση, οι μεταναστευτικοί έλεγχοι πρέπει να διενεργούνται σύμφωνα με τις υποχρεώσεις της Σύμβασης ... Όσον αφορά συγκεκριμένα το Άρθρο 9, το Δικαστήριο τονίζει ότι ‘η απέλαση δεν ... συνιστά από μόνη της επέμβαση στα δικαιώματα που εγγυάται το Άρθρο 9, εκτός εάν μπορεί να αποδειχθεί ότι το μέτρο σχεδιάστηκε για να κατασταλεί η άσκηση τέτοιων δικαιωμάτων και η διάδοση της θρησκείας ή της φιλοσοφίας των οπαδών».
- ΕυρΔΔΑ, *Cox κατά Τουρκίας*, 20 Μαΐου 2010 (απαγόρευση επανεισόδου στην Τουρκία που επεβλήθη στην προσφεύγουσα λόγω προηγούμενων συζητήσεων της με φοιτητές και συναδέλφους σχετικά με το κουρδικό και το αρμενικό ζήτημα).

β. Διαδικαστικά δικαιώματα μεταναστών

ι. Διαδικαστικά δικαιώματα των νόμιμα διαμένοντων μη υπηκόων

Η ΕΣΔΑ δεν προβλέπει ένα γενικό δικαίωμα σε δίκαιη δίκη για περιπτώσεις απέλασης, ενώ περιορίζει την εφαρμογή συγκεκριμένων διαδικαστικών εγγυήσεων σε μη υπηκόους που βρίσκονται νόμιμα στο έδαφος συμβαλλόμενου κράτους. Κατά συνέπεια, τέτοιες εγγυήσεις δεν εφαρμόζονται σε άτυπους μετανάστες που παραμένουν απροστάτευτοι σε διαδικασίες απέλασης.

Το ΕυρΔΔΑ έχει ρητώς απορρίψει την πλήρη εφαρμογή του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη για περιπτώσεις απέλασης. Ωστόσο, το Άρθρο 1 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου αναγνωρίζει τα δικαιώματα μη υπηκόων που «έχουν νόμιμα τη διαμονή τους» στην επικράτεια συμβαλλόμενου κράτους. Κατά την έννοια της νομολογίας του Στρασβούργου, η νόμιμη κατοικία εξαρτάται από «την ύπαρξη επαρκών και συνεχών δεσμών με ένα συγκεκριμένο τόπο» και δεν περιορίζεται στη φυσική παρουσία. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, ένα άτομο από το οποίο έχει αφαιρεθεί αυθαίρετα η θεώρηση εισόδου (visa) και δεν του έχει επιτραπεί η είσοδος στη χώρα διαμονής του, δεν θεωρείται παράνομος κάτοικος.¹⁷⁵

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Maouiia κατά Γαλλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 5 Οκτωβρίου 2000, παράγραφοι 39-40.
- ΕυρΔΔΑ, *Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 4 Φεβρουαρίου 2005, παράγραφος 82.
- ΕυρΔΔΑ, *Bolat κατά Ρωσίας*, 5 Οκτωβρίου 2006, παράγραφοι 76-80.
- ΕυρΔΔΑ, *Muminov κατά Ρωσίας*, 11 Δεκεμβρίου 2008, παράγραφος 126.
- ΕυρΔΔΑ, *Nolan και K. κατά Ρωσίας*, 12 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 110.

Σύμφωνα με το Άρθρο 1 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, μη υπήκοοι που διαμένουν νόμιμα στην επικράτεια ενός συμβαλλόμενου κράτους, μπορούν να απελαθούν μόνο υπό συγκεκριμένους όρους. Το Άρθρο προβλέπει μία σειρά διαδικαστικών εγγυήσεων και δύο εξαιρέσεις αναφορικά με την

Διαδικαστικά δικαιώματα σε υποθέσεις απέλασης κατά την ΕΣΔΑ: κάθε άτομο απολαμβάνει το δικαίωμα σε νομική κρίση επί της απέλασής του, του δικαιώματος προσβολής της εντολής απέλασης και της προσφυγής ενώπιον ανεξάρτητης αρχής, του δικαιώματος εκπροσώπησης, και του δικαιώματος μη διάκρισης.

175. Βλέπετε, επίσης, Συμβούλιο της Ευρώπης 1984, παράγραφος 9.

απέλαση αλλοδαπών νόμιμα διαμένοντων στην επικράτεια ενός συμβαλλόμενου κράτους.

Κατά πρώτον, το Άρθρο 1.1 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ προβλέπει ότι η απόφαση απέλασης μη υπηκόου νόμιμα διαμένοντα πρέπει να «λαμβάνεται σύμφωνα με το νόμο». Αυτή η προϋπόθεση είναι η αντανάκλαση της διεθνώς αναγνωρισμένης αρχής της νομιμότητας, η οποία έχει ερμηνευτεί από το ΕυρΔΔΑ κατά τέτοιο τρόπο ώστε να επιβάλει την προϋπαρξη νόμου που προβλέπει μέτρα απέλασης σε εθνικό επίπεδο, την πρόσβαση και προβλεψιμότητα ενός τέτοιου νόμου, καθώς επίσης την προστασία από αυθαίρετες ενέργειες των κρατικών αρχών. Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει επισημάνει ότι το μέτρο πρέπει να εφαρμόζεται καλόπιστα και σύμφωνα με τις ουσιαστικές αλλά και διαδικαστικές πτυχές του νόμου.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Lupsa κατά Ρουμανίας*, 8 Ιουνίου 2006, παράγραφοι 55-61.
- ΕυρΔΔΑ, *Bolat κατά Ρωσίας*, 5 Οκτωβρίου 2006, παράγραφος 81.
- ΕυρΔΔΑ, *Kaya κατά Ρουμανίας*, 12 Οκτωβρίου 2006, παράγραφοι 55-61.
- ΕυρΔΔΑ, *C.G. και λοιποί κατά Βουλγαρίας*, 24 Απριλίου 2008, παράγραφος 73.

Κατόπιν της απόφασης απέλασης, πρέπει να δίνεται η δυνατότητα στον αλλοδαπό «να προτείνει επιχειρήματα κατά της απέλασής του» (Άρθρο 1.1(α) του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ). Το δικαίωμα αυτό προϋποθέτει ότι ο αλλοδαπός κατά του οποίου έχει εκδοθεί εντολή απέλασης, πρέπει να ενημερώνεται για την απόφαση και το δικαίωμα προσβολής κατά τρόπο που εγγυάται την αποτελεσματική και πρακτική εφαρμογή του δικαιώματός του που προβλέπει η ΕΣΔΑ.

Ως προς αυτό, η Επιτροπή των Υπουργών έχει συστήσει ότι «η εντολή απομάκρυνσης πρέπει να κοινοποιείται γραπτώς στο άτομο που αφορά είτε άμεσα είτε μέσω του εξουσιοδοτημένου του εκπροσώπου, και να αναφέρει τους νομικούς και πραγματικούς λόγους στους οποίους βασίζεται, καθώς επίσης τη δυνατότητα προσφυγής, κατά πόσον έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα και την προθεσμία άσκησης προσφυγής».¹⁷⁶

Αντίστοιχα, το ΕυρΔΔΑ έχει τονίσει ότι το δικαίωμα προβολής επιχειρημάτων κατά της απέλασης ενός ατόμου, συνεπάγεται απαραίτητως την προϋπόθεση ότι η απόφαση κοινοποιείται στον αλλοδαπό, αναφέρει επαρκώς και συγκεκριμένα τους λόγους της απέλασής του, ενώ δίνει σαφείς οδηγίες και πληροφορίες για την εκδίκαση της υπόθεσης. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η ανεπαρκής πληροφόρηση για την υπόθεση ή ο ανεπαρκής χρόνος για την προετοιμασία των προτάσεων αποτελεί πρακτικό εμπόδιο στην αποτελεσματική εφαρμογή του δικαιώματος προβολής επιχειρημάτων κατά της απόφασης, και παραβιάζει το Άρθρο 1 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Lupsa κατά Ρουμανίας*, 8 Ιουνίου 2006, παράγραφοι 59-60.
- ΕυρΔΔΑ, *Kaya κατά Ρουμανίας*, 12 Οκτωβρίου 2006, παράγραφοι 59-60.
- ΕυρΔΔΑ, *Nolan και K. κατά Ρωσίας*, 12 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 115.

Επιπλέον, ο νόμιμα διαμένων αλλοδαπός κατά του οποίου έχει εκδοθεί εντολή απέλασης, δικαιούται, σύμφωνα με το Άρθρο 1.1(β) και (γ) του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ «να τύχει η υπόθεσή του επανεξέτασης, και να εκπροσωπείται για τους σκοπούς αυτούς ενώπιον της αρμόδιας αρχής, ή ενώπιον ενός ή περισσοτέρων προσώπων που ορίζονται απ' αυτή την αρχή». Η επεξηγηματική έκθεση αναφέρει ότι:

Κάτι τέτοιο δεν προϋποθέτει απαραίτητως μία διαδικασία σε δύο στάδια ενώπιον διαφορετικών αρχών. Μόνο η αρμόδια αρχή πρέπει να εξετάσει την υπόθεση υπό το φως των επιχειρημάτων που ο προσφεύγων έχει προβάλει κατά της απόφασης απέλασης. Σύμφωνα με την προϋπόθεση αυτή και την υποπαράγραφο γ, το εσωτερικό

176. Επιτροπή Υπουργών 2005, Κατευθυντήρια Οδηγία 4.1.

δίκαιο είναι αυτό που καθορίζει τον τρόπο αυτής της εξέτασης. Σε ορισμένα κράτη, ο αλλοδαπός έχει τη δυνατότητα να ασκήσει έφεση κατά της απόφασης που ελήφθη κατόπιν της εξέτασης της υπόθεσής του. Το παρόν άρθρο δεν σχετίζεται με αυτό το στάδιο των διαδικασιών, και κατά συνέπεια, δεν προϋποθέτει ότι στο άτομο αυτό πρέπει να επιτραπεί η παραμονή στην επικράτεια του κράτους εν αναμονή της απόφασης της έφεσης που ασκήθηκε κατόπιν της εξέτασης της υπόθεσής του.¹⁷⁷

Το δικαίωμα προσβολής της απόφασης θεωρείται από την Επιτροπή των Υπουργών ως ισοδύναμο προς το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής. Κατά συνέπεια, η αρμόδια αρχή πρέπει «να απαρτίζεται από αμερόληπτα μέλη που χαίρουν εγγυήσεων διασφάλισης της ανεξαρτησίας», και πρέπει «να έχουν την εξουσία να εξετάζουν την εντολή απομάκρυνσης, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας προσωρινής αναστολής της εκτέλεσής της».¹⁷⁸ Επιπλέον, η διαδικασία προσφυγής πρέπει να είναι προσβάσιμη, ενώ το χρονικό περιθώριο άσκησής της δεν πρέπει να είναι παράλογα σύντομο.¹⁷⁹

Το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής συμπεριλαμβάνει το δικαίωμα χορήγησης νομικής συνδρομής ή νομικής εκπροσώπησης ενώπιον της αρμόδιας αρχής: σύμφωνα με την Επιτροπή των Υπουργών, «όταν το άτομο κατά του οποίου έχει εκδοθεί εντολή απομάκρυνσης, δεν διαθέτει τα επαρκή μέσα για να πληρώσει την απαραίτητη νομική συνδρομή, τότε αυτή πρέπει να του παρέχεται δωρεάν, σύμφωνα με τους σχετικούς εθνικούς κανόνες περί νομικής βοήθειας».¹⁸⁰ Το ΕυρΔΔΑ έχει, επίσης, τονίσει τη σημασία αυτού του δικαιώματος λαμβάνοντας υπ' όψη το γεγονός ότι δεν επιτρέπεται στον αλλοδαπό η εξέταση της υπόθεσής του με τη συμμετοχή του συνηγόρου του προκειμένου να διαπιστωθεί παραβίαση του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ.¹⁸¹

Τέλος, οι νόμιμα διαμένοντες μη υπήκοοι πρέπει να προστατεύονται από τις διακρίσεις, τόσο στο νόμο όσο και την πράξη. Η στοχοποίηση συγκεκριμένων εθνοτικών ομάδων ή ορισμένων κατηγοριών μη υπηκόων και η εφαρμογή των διαδικασιών σε αυτούς κατά τρόπο που επιφέρει διακρίσεις, συνιστούν παραβίαση του Άρθρου 14 της ΕΣΔΑ, σε συνδυασμό με το Άρθρο 1 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου και το Άρθρο 1 του 12^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ.¹⁸²

Λόγοι εξαίρεσης της διαδικαστικής προστασίας:

- δημόσια τάξη,
- εθνική ασφάλεια.

Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις, το συμβαλλόμενο κράτος εξαιρείται από την υποχρέωση να παράσχει τη διαδικαστική προστασία του Άρθρου 1 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου πριν από την απέλαση. Οι εξαίρεσεις αυτές αναγράφονται στο Άρθρο 1.2 του ίδιου πρωτοκόλλου και εφαρμόζονται αποκλειστικά όταν «η

απέλαση είναι αναγκαία για το συμφέρον της δημόσιας τάξης ή επιβάλλεται για λόγους εθνικής ασφάλειας». Το κράτος πρέπει να αποδείξει την αναγκαιότητα του μέτρου σε υποθέσεις όπου εκδίδεται απόφαση απέλασης για λόγους δημόσιας τάξης, ενώ αντίθετα σε περίπτωση εθνικής ασφάλειας «ο λόγος αυτός από μόνος του αρκεί ως επαρκής αιτιολογία».¹⁸³ Ωστόσο, και στις δύο περιπτώσεις, το μέτρο πρέπει να σέβεται την αρχή της αναλογικότητας σύμφωνα με τη νομολογία της ΕΣΔΑ, ενώ τα δικαιώματα που προβλέπει το Άρθρο 1.1 του Πρωτοκόλλου πρέπει να διασφαλίζονται μετά την απέλαση του ατόμου.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *C.G. και λοιποί κατά Βουλγαρίας*, 24 Απριλίου 2008, παράγραφοι 43 και 78: «Κατά πρώτον, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι ενώ η απόφαση απέλασης του

Αρχή της αναλογικότητας:
το κράτος πρέπει να αποδείξει ότι το μέτρο:

- προβλέπεται από το νόμο,
- επιδιώκει θεμιτό σκοπό,
- είναι αναγκαίο σε μία δημοκρατική κοινωνία και ανάλογο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.

177. Συμβούλιο της Ευρώπης 1984, παράγραφος 13.2.

178. Επιτροπή Υπουργών 2005, Κατευθυντήρια Οδηγία 5.1.

179. Ibid., Κατευθυντήρια Οδηγία 5.2.

180. Ibid.

181. ΕυρΔΔΑ, *Nolan και K. κατά Ρωσίας*, 12 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 115.

182. Βλέπετε Κεφάλαιο I (γ) του εγχειριδίου («Κανόνες περί ισότητας και κατάργησης των διακρίσεων»).

183. Συμβούλιο της Ευρώπης 1984, παράγραφος 15.

πρώτου προσφεύγοντα ανέφερε πως το μέτρο ελήφθη διότι αποτελούσε απειλή για την εθνική ασφάλεια, από τον επακόλουθο δικαστικό έλεγχο προκύπτει ότι το μόνο γεγονός που υποστηρίζει αυτή την εκτίμηση – και με το οποίο συμφώνησαν πλήρως και οι δύο βαθμοί του Δικαστηρίου – ήταν η φερόμενη ανάμιξη του σε παράνομο εμπόριο ναρκωτικών μαζί με διάφορους Βούλγαρους υπηκόους ... Δύσκολα μπορεί να ειπωθεί, βάσει οιασδήποτε λογικής έννοιας του όρου, ότι οι πράξεις που βαραίνουν τον πρώτο προσφεύγοντα – όσο σοβαρές κι αν είναι δεδομένων των καταστροφικών συνεπειών των ναρκωτικών στις ζωές των ανθρώπων – θα μπορούσαν να υπονομεύσουν την εθνική ασφάλεια της Βουλγαρίας ή να χρησιμεύσουν ως μία ορθά τεκμηριωμένη με γεγονότα βάση για το συμπέρασμα πως σε περίπτωση μη απέλασης, θα αποτελούσε στο μέλλον κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια ... Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος της εξαίρεσης, το Δικαστήριο επισημάνει ότι η επεξηγηματική έκθεση του Πρωτοκόλλου υπ' αριθ. 7 της Σύμβασης αναφέρει πως 'το κράτος που βασίζεται στη δημόσια τάξη για να απελάσει αλλοδαπό πριν την άσκηση των δικαιωμάτων του κατά την έννοια της πρώτης παραγράφου του Άρθρου 1, πρέπει να είναι σε θέση να αποδείξει ότι το εξαιρετικό αυτό μέτρο υπήρξε αναγκαίο στη συγκεκριμένη περίπτωση ή κατηγορία περιπτώσεων'. Η εκτίμηση κατά πόσον κάτι τέτοιο μπορεί να δικαιολογηθεί, γίνεται 'λαμβάνοντας υπ' όψη την αρχή της αναλογικότητας, όπως ορίζεται στη νομολογία του Δικαστηρίου'. Στην παρούσα υπόθεση, η κυβέρνηση δεν έχει προβάλει κανένα πειστικό επιχείρημα ενώπιον του Δικαστηρίου. Ούτε υπάρχει κάτι στο φάκελο της υπόθεσης που αφήνει να εννοηθεί ότι ήταν πραγματικά απαραίτητο να απελαθεί ο πρώτος προσφεύγων πριν του δοθεί η ευκαιρία να προσβάλει το μέτρο».

- ΕυρΔΔΑ, *Nolan και Κ. κατά Ρωσίας*, 12 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 115: «Η κυβέρνηση επικαλέστηκε την εξαίρεση της δεύτερης παραγράφου του Άρθρου 1 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ προκειμένου να αιτιολογήσει το σχέδιο δράσης που υιοθέτησαν οι ρωσικές αρχές εις βάρος του προσφεύγοντα. Ωστόσο, όπως το Δικαστήριο σημείωσε ανωτέρω, δεν προσκόμισε κανένα αποδεικτικό στοιχείο ικανό να επιβεβαιώσει τον ισχυρισμό της ότι διακυβούνταν τα συμφέροντα της εθνικής ασφάλειας ή δημόσιας τάξης. Κατά συνέπεια, η εξαίρεση που προβλέπεται στη δεύτερη παράγραφο δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην παρούσα υπόθεση, ενώ έπρεπε να ακολουθηθεί η κανονική διαδικασία που περιγράφεται στην πρώτη παράγραφο».

Επιπλέον, σύμφωνα με το Άρθρο 19.8 του αναθεωρημένου ΕΚΧ, ο νόμος απαγορεύει στα κράτη να απελαύνουν μετανάστες εργαζόμενους που διαμένουν νόμιμα στο έδαφός τους, παρά μόνο σε περίπτωση που απειλούν την ασφάλεια του κράτους ή παραβιάζουν τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη. Οι μετανάστες έχουν, επίσης, το δικαίωμα να ασκήσουν έφεση ενώπιον δικαστηρίου ή άλλης ανεξάρτητης αρχής κατά της απόφασης απέλασης, ακόμη και σε περιπτώσεις που διακυβούνται η εθνική ασφάλεια, η δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη.

Παραδείγματα:

- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα V», Ηνωμένο Βασίλειο, σ. 129-130 (σχετικά με την αδυναμία προσφυγής ενώπιον ανεξάρτητης αρχής κατά της απόφασης απέλασης εργαζόμενου).
- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XVI-1», Ολλανδία, σ. 460-461 (η απέλαση μετανάστη εργαζόμενου συνεπάγεται την αυτόματη απέλαση των μελών της οικογένειάς του που είχαν γίνει δεκτοί στην Ολλανδία κατ' εφαρμογή του μέτρου της οικογενειακής επανένωσης).

ii. Διαδικαστικά δικαιώματα άλλων κατηγοριών μη υπηκόων

Οι μετανάστες εν αναμονή απέλασης, έχουν το δικαίωμα να προσβάλουν την εντολή απομάκρυνσης σύμφωνα με το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής, που κατοχυρώνεται από το Άρθρο 13 της ΕΣΔΑ. Σύμφωνα με την Επιτροπή των Υπουργών:

Στην εντολή απομάκρυνσης, ή κατά τη διαδικασία που οδηγεί στην εντολή απομάκρυνσης, το άτομο που έχει λάβει την εν λόγω εντολή, έχει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον αρμόδιας αρχής ή φορέα που απαρτίζεται από αμερόληπτα μέλη, τα οποία χαίρουν εγγυήσεων διασφάλισης της ανεξαρτησίας. Η αρμόδια αρχή ή φορέας έχουν την εξουσία να εξετάζουν την εντολή απομάκρυνσης, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας προσωρινής αναστολής της εκτέλεσής της.¹⁸⁴

Στην υπόθεση *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, το ΕυρΔΔΑ επιβεβαίωσε ότι στο πλαίσιο της απέλασης και δεδομένης της αρχής της *μη επαναπροώθησης*, «ο πραγματικός χαρακτήρας μιας προσφυγής απαιτεί επιτακτικά ένα έλεγχο προσεκτικό από πλευράς εθνικής αρχής, μια εξέταση ανεξάρτητη και αυστηρή κάθε αιτίας σύμφωνα με την οποία υπάρχουν λόγοι να πιστεύει κανείς ότι συντρέχει κίνδυνος μεταχείρισης αντίθετης στο Άρθρο 3, καθώς και ιδιαίτερη ταχύτητα. Απαιτεί, επίσης, να έχουν οι ενδιαφερόμενοι μια προσφυγή που να έχει αυτοδικαίως ανασταλτικό αποτέλεσμα».¹⁸⁵ Το ανασταλτικό αποτέλεσμα της προσφυγής είναι απαραίτητο για την εξασφάλιση των δικαιωμάτων του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Επιτρέπει στις εθνικές αρχές να εξετάζουν προσεκτικά τις αιτιάσεις και τη συμβατότητα του μέτρου με τα δικαιώματα που εγγυάται η ΕΣΔΑ, και κατά συνέπεια, αποτελεί προϋπόθεση της πραγματικής προσφυγής. Σε περίπτωση που η άσκηση έφεσης κατά της εντολής απέλασης δεν αναστείλει αυτόματα την εκτέλεση της απομάκρυνσης, το άτομο διατρέχει κίνδυνο βασανιστηρίων ή σκληρής, απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης ή ποινής στη χώρα προορισμού, ενώ η υλοποίηση ενός τέτοιου κινδύνου θα επέφερε μη αναστρέψιμες επιπτώσεις στο άτομο και θα παραβίαζε τόσο την ΕΣΔΑ όσο και την αρχή της *μη επαναπροώθησης*.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Hirsi Jamaa και λοιποί κατά Ιταλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 23 Φεβρουαρίου 2012, παράγραφος 200: «δεδομένης της σημασίας που προσδίδει το Δικαστήριο στο Άρθρο 3 της Σύμβασης και της μη αναστρέψιμης ζημίας που θα προέκυπτε σε περίπτωση υλοποίησης του κινδύνου βασανιστηρίων ή κακομεταχείρισης, το Δικαστήριο κατέληξε ότι το ανασταλτικό αποτέλεσμα πρέπει, επίσης, να εφαρμόζεται σε υποθέσεις όπου το κράτος μέλος αποφασίζει να απελάσει αλλοδαπό σε χώρα όπου συντρέχουν βάσιμοι λόγοι να πιστεύει κανείς ότι διατρέχει τέτοιου είδους κίνδυνο».
- ΕυρΔΔΑ, *Čonka κατά Βελγίου*, 5 Φεβρουαρίου 2002, παράγραφος 79: «Το Δικαστήριο θεωρεί ότι σύμφωνα με την έννοια της πραγματικής προσφυγής του Άρθρου 13, η προσφυγή μπορεί να αποτρέψει την εκτέλεση μέτρων που είναι αντίθετα στη Σύμβαση και των οποίων τα αποτελέσματα είναι ενδεχομένως μη αναστρέψιμα ... Συνεπώς, η εκτέλεση τέτοιων μέτρων πριν την εξέταση των εθνικών αρχών περί συμβατότητας με τη Σύμβαση, δε συνάδει με το Άρθρο 13, αν και τα συμβαλλόμενα κράτη διαθέτουν κάποια διακριτική ευχέρεια ως προς τον τρόπο συμμόρφωσής τους με τις υποχρεώσεις της συγκεκριμένης διάταξης ... ».

Επιπλέον, το ΕυρΔΔΑ έχει επισημάνει ότι η προσφυγή πρέπει να είναι άμεση, προσβάσιμη και αποτελεσματική τόσο στο νόμο όσο και την πράξη, ενώ δεν πρέπει να εμποδίζεται από τις ενέργειες των κρατικών αρχών. Ωστόσο, ενώ το ΕυρΔΔΑ αναγνωρίζει τη σημασία των γρήγορων διαδικασιών, έχει τονίσει ότι η αμεσότητα δεν πρέπει να υπερισχύει της αποτελεσματικότητας που προστατεύει ενάντια σε αυθαίρετες απελάσεις. Στην υπόθεση *I.M. κατά Γαλλίας*, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι ταχύρυθμες διαδικασίες είχαν οδηγήσει σε επιπόλαιη εξέταση των ισχυρισμών του προσφεύγοντα και του είχαν στερήσει τη δίκαιη και λογική δυνατότητα να προσβάλει την απόφαση. Ενώ η προσφυγή ήταν διαθέσιμη, το ΕυρΔΔΑ θεώρησε ότι δεν ήταν προσβάσιμη στην πράξη.

Παραδείγματα:

184. Επιτροπή Υπουργών 2005, Κατευθυντήρια Οδηγία 5.1.

185. ΕυρΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), ο.π., παράγραφοι 293 και 387.

- ΕυρΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 21 Ιανουαρίου 2011, παράγραφος 290.
- ΕυρΔΔΑ, *Muminov κατά Ρωσίας*, 11 Δεκεμβρίου 2008, παράγραφος 100: «σχετικά με το βάσιμο της αξίωσης, το ΕυρΔΔΑ επαναλαμβάνει ότι σύμφωνα με το Άρθρο 13, η προσφυγή πρέπει να είναι αποτελεσματική τόσο στο νόμο όσο και την πράξη, κυρίως από την άποψη ότι η άσκησή της δεν πρέπει να εμποδίζεται αδικαιολόγητα από τις ενέργειες ή τις παραλείψεις των αρχών του εναγόμενου κράτους».
- ΕυρΔΔΑ, *R.U. κατά Ελλάδας*, 7 Ιουνίου 2011, παράγραφοι 82-83.
- ΕυρΔΔΑ, *I.M. κατά Γαλλίας*, 2 Φεβρουαρίου 2012, παράγραφοι 130, 147-148 και 154.

Στην υπόθεση *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, το ΕυρΔΔΑ τόνισε ότι η δυνατότητα πρόσβασης στην πράξη σε μία προσφυγή είναι καθοριστικό κριτήριο για να κριθεί η αποτελεσματικότητα, σημειώνοντας ότι η επικοινωνία μεταξύ των ελληνικών αρχών και του αιτούντα άσυλο, σε συνδυασμό με τις δυσλειτουργίες της διαδικασίας κοινοποίησης, «κατέστησαν πολύ αβέβαιη τη δυνατότητα του προσφεύγοντα να παρακολουθήσει το αποτέλεσμα της αίτησής του ώστε να μην αφήσει να εκπνεύσει η προθεσμία προσφυγής». ¹⁸⁶ Το ΕυρΔΔΑ θεώρησε, επίσης, ότι η αδικαιολόγητη καθυστέρηση των διαδικασιών θα μπορούσε να παραβιάσει το δικαίωμα σε πραγματική προσφυγή υπό το φως της σοβαρότητας της κατάστασης και των προσβαλλόμενων ζητημάτων. ¹⁸⁷

Έχει εξίσου κατοχυρωθεί ότι το άτομο που απειλείται με απέλαση, πρέπει να έχει πρόσβαση σε σχετικά έγγραφα και διαθέσιμες πληροφορίες όσον αφορά τις νομικές διαδικασίες που μπορεί να ακολουθήσει. Επιπλέον, πρέπει να εξασφαλίζεται μεταφρασμένο υλικό και διερμηνεία – όταν κρίνονται αναγκαία – καθώς επίσης αποτελεσματική πρόσβαση σε νομικές συμβουλές και νομική συνδρομή. Το δικαίωμα σε αποτελεσματική προσφυγή προϋποθέτει, εκτός των άλλων, τη διασφάλιση του δικαιώματος συμμετοχής σε διαδικασίες κατ’ αντιμωλία, και κατ’ επέκταση, το δικαίωμα του ατόμου να ενημερώνεται για τους λόγους της απόφασης απέλασης και να του δίνεται δίκαιη και λογική δυνατότητα να προσβάλει την πραγματική βάση της απόφασης, ακόμη και στην περίπτωση που οι λόγοι της απέλασης αφορούν την εθνική ασφάλεια.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Al-Nashif κατά Βουλγαρίας*, 20 Ιουνίου 2002, παράγραφος 137: «... παρόλο που οι διαδικαστικοί περιορισμοί ενδέχεται να είναι απαραίτητοι για να εξασφαλιστεί πως δεν θα υπάρξει διαρροή εις βάρος της εθνικής ασφάλειας και παρόλο που κάθε ανεξάρτητη αρχή, η οποία χειρίζεται προσφυγές κατά αποφάσεων απέλασης, ενδέχεται να χρειαστεί να αναγνωρίσει μεγάλο περιθώριο εκτίμησης στην εκτελεστική εξουσία όσον αφορά ζητήματα εθνικής ασφάλειας, επ’ ουδενί δεν δικαιολογείται η μη εξέταση των προσφυγών κάθε φορά που η εκτελεστική εξουσία επιλέγει να επικαλείται τον όρο ‘εθνική ασφάλεια’ ... Ακόμη και στην περίπτωση της φερόμενης απειλής κατά της εθνικής ασφάλειας, η εγγύηση της αποτελεσματικής προσφυγής απαιτεί κατ’ ελάχιστον ότι η αρμόδια ανεξάρτητη αρχή προσφυγών ενημερώνεται για τους λόγους της απόφασης απέλασης, ακόμη κι αν οι λόγοι αυτοί δεν είναι δημόσια ανακοινώσιμοι. Η αρχή πρέπει να έχει την αρμοδιότητα να απορρίπτει τον ισχυρισμό του δικαστηρίου ότι υφίσταται απειλή κατά της εθνικής ασφάλειας, όταν τον κρίνει αυθαίρετο ή αβάσιμο. Πρέπει να υπάρχει κάποιο είδος κατ’ αντιμωλία διαδικασιών, εάν μάλιστα χρειαστεί μέσω ειδικού πληρεξούσιου και κατόπιν άδειας ασφαλείας. Επιπλέον, πρέπει να εξετάζεται το ερώτημα κατά πόσον το προσβαλλόμενο μέτρο συνιστά επέμβαση στο δικαίωμα του ατόμου για σεβασμό της οικογενειακής ζωής, και σε περίπτωση που συμβαίνει, κατά πόσον επιτυγχάνεται σωστή ισορροπία μεταξύ του εμπλεκόμενου δημόσιου συμφέροντος και των δικαιωμάτων του ατόμου».

186. Ibid., παράγραφος 318.

187. Ibid., παράγραφος 320.

γ. Συλλογικές απελάσεις

Η απόλυτη απαγόρευση των συλλογικών απελάσεων πηγάζει από το διεθνές έθιμο. Στα κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης, η απαγόρευση των συλλογικών απελάσεων επιβεβαιώνεται στο Άρθρο 4 του 4^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και επαναλαμβάνεται στην Κατευθυντήρια Γραμμή 3 των «Είκοσι κατευθυντήριων γραμμών σχετικά με την αναγκαστική επιστροφή», σύμφωνα με την οποία «η εντολή απομάκρυνσης εκδίδεται μόνο βάσει λογικής και αντικειμενικής εξέτασης της συγκεκριμένης υπόθεσης κάθε μεμονωμένου εμπλεκόμενου ατόμου, και λαμβάνει υπ' όψη τις ειδικές σε κάθε υπόθεση περιστάσεις. Η συλλογική απέλαση αλλοδαπών απαγορεύεται».¹⁸⁸

Αποτελεσματική προσφυγή για μετανάστη που υπόκειται σε απέλαση:

- η απόφαση απέλασης πρέπει να υπόκειται σε λεπτομερή, αυστηρό και ανεξάρτητο έλεγχο,
- η προσφυγή πρέπει να είναι άμεση και προσβάσιμη, τόσο στο νόμο, όσο και την πράξη,
- η προσφυγή πρέπει να παρέχεται από δικαστικό όργανο ή ανεξάρτητη και αμερόληπτη αρχή που είναι ικανή να επανεξετάζει και να ανατρέπει την απόφαση απέλασης,
- πρέπει να κοινοποιούνται οι λόγοι της απόφασης απέλασης στο μετανάστη και να του δίνεται δίκαιη και λογική δυνατότητα προσβολής της απόφασης σε διαδικασίες κατ' αντιμωλία,
- όταν κρίνεται αναγκαίο, ο μετανάστης πρέπει να έχει πρόσβαση σε μεταφρασμένα έγγραφα, διερμηνεία, νομική συμβουλή και/ή νομική συνδρομή,
- η προσφυγή πρέπει να είναι εφαρμοστέα και να οδηγεί σε επανόρθωση ή παύση της εκάστοτε παραβίασης,
- η προσφυγή πρέπει να έχει αυτόματο ανασταλτικό αποτέλεσμα στην εκτέλεση της απέλασης.

Η βασική αρχή της απαγόρευσης των συλλογικών απελάσεων είναι η απαίτηση ότι κάθε αίτηση πρέπει να εξετάζεται σε ατομική βάση, με δίκαιο και αντικειμενικό τρόπο. Το ΕυρΔΔΑ έχει επισημάνει ότι, εκτός εάν η προσωπική κατάσταση του αλλοδαπού που υπόκειται σε απέλαση έχει εξεταστεί μεμονωμένα και ειλικρινά, η διαδικασία μπορεί να παραβιάζει το Άρθρο 4 του 4^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Κατά συνέπεια, όταν δεν υπάρχει επαρκής αναφορά στην ιδιαίτερη κατάσταση κάθε αιτούντα άσυλο μίας ομάδας αλλοδαπών σε παρόμοιες συνθήκες που αιτιολογεί την απέλασή του, ή όταν φαίνεται πως τα μέλη της ομάδας των αλλοδαπών έχουν απελαθεί κατά την ίδια διαδικασία και την ίδια χρονική στιγμή, το ΕυρΔΔΑ είναι πιθανόν να υποστηρίξει ότι έχει πραγματοποιηθεί ομαδική απέλαση και να καταλήξει σε παραβίαση της ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Hirsi Jamaa και λοιποί κατά Ιταλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 23 Φεβρουαρίου 2012 (το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι με την επιστροφή τους στη Λιβύη χωρίς την εξέταση της υπόθεσής τους, οι μετανάστες από τη Σομαλία και την Ερυθραία βρέθηκαν εκτεθειμένοι σε κίνδυνο κακομεταχείρισης, ενώ η ενέργεια αυτή αποτέλεσε ομαδική απέλαση. Το Δικαστήριο κατέληξε ότι υπήρξαν δύο παραβιάσεις του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, καθώς οι προσφεύγοντες είχαν εκτεθεί σε κίνδυνο κακομεταχείρισης στη Λιβύη και επαναπατριισμού στη Σομαλία ή την Ερυθραία, μία παραβίαση του Άρθρου 4 του 4^{ου} Πρωτοκόλλου σχετικά με την απαγόρευση των ομαδικών απελάσεων, και μία παραβίαση του Άρθρου 13 σε συνδυασμό με τα Άρθρα 3 και 4 του 4^{ου} Πρωτοκόλλου).
- ΕυρΔΔΑ, *Čonka κατά Βελγίου*, 5 Φεβρουαρίου 2002, παράγραφοι 59 και 63 (το ΕυρΔΔΑ έκρινε πως δεν υπήρξαν επαρκείς εγγυήσεις που αποδείκνυαν ότι οι αρχές είχαν λάβει υπ' όψη τους την προσωπική κατάσταση κάθε προσφεύγοντα με ειλικρινή τρόπο και σε ατομική βάση, στηριζόμενο στο γεγονός ότι είχε ζητηθεί από όλους τους εμπλεκόμενους αλλοδαπούς να βρεθούν στο αστυνομικό τμήμα την ίδια στιγμή, ότι οι εντολές απέλασης και σύλληψης είχαν διατυπωθεί με παρόμοια φρασεολογία, ότι υπήρξε πολύ δύσκολο για τους αλλοδαπούς να επικοινωνήσουν με δικηγόρο, και ότι η διαδικασία ασύλου δεν είχε ολοκληρωθεί).

188. Επιτροπή Υπουργών 2005.

- ΕυρΔΔΑ, *Sultani κατά Γαλλίας*, 20 Ιουλίου 2007, παράγραφος 81 (δεν κατέληξε σε παραβίαση, το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι υπήρξε ειλικρινής και ατομική εξέταση των συνολικών περιστάσεων αλλά και της προσωπικής κατάστασης του προσφεύγοντα).

δ. Εθελούσιες επιστροφές

Η εθελούσια επιστροφή ή επαναπατρισμός των αλλοδαπών έχει ευρέως αναγνωριστεί ως σαφώς προτιμότερη κατάσταση, σε αντίθεση με τα μέτρα αναγκαστικής επιστροφής. Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει τονίσει ότι «το κράτος υποδοχής πρέπει να λαμβάνει μέτρα για την προώθηση των εθελούσιων επιστροφών, οι οποίες πρέπει να προτιμώνται έναντι των αναγκαστικών επιστροφών. Πρέπει να αξιολογεί τακτικά και να βελτιώνει, όποτε κρίνεται αναγκαίο, τα προγράμματα που εφαρμόζει ως προς το σκοπό αυτό».¹⁸⁹

Το Συμβούλιο της Ευρώπης διευκρινίζει ότι οι αναγκαστικές επιστροφές είναι λιγότερο προτιμότερες δεδομένου του υψηλού κινδύνου παραβίασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου που αυτές συνεπάγονται. Κατά συνέπεια, ενθαρρύνει τα κράτη να προωθούν και να διευκολύνουν τέτοιες πρωτοβουλίες με την καθιέρωση προγραμμάτων εθελούσιων επιστροφών, όπως αυτά της ΔΟΕ, καθώς επίσης με την παροχή πληροφοριών και συνδρομής σε άτομα που διαμένουν νόμιμα στην επικράτεια του κράτους. Ακόμη, στους επαναπατριζόμενους πρέπει να παρέχεται εύλογο χρονικό διάστημα προκειμένου να συμμορφωθούν με την εντολή απέλασης.¹⁹⁰

189. Ibid., Κατευθυντήρια Οδηγία 1.

190. Βλέπετε, επίσης, ΚΣΣΕ 1994, παράγραφος 8.ix.β, και Επιτροπή Υπουργών 2004.

VII. Προσφυγή ενώπιον του ΕυρΔΔΑ

Το Άρθρο 34 της ΕΣΔΑ εγγυάται το δικαίωμα ατομικής προσφυγής ενώπιον του ΕυρΔΔΑ. Ορίζει ότι:

Το Δικαστήριο μπορεί να επιληφθεί της εξέτασης προσφυγής που υποβάλλεται από κάθε φυσικό πρόσωπο, μη κυβερνητικό οργανισμό ή ομάδα ατόμων, που ισχυρίζεται ότι είναι θύμα παραβίασης, από ένα από τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη, των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στη Σύμβαση ή στα Πρωτόκολλά της. Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να μην παρεμποδίζουν με κανένα μέτρο την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος αυτού.

Το ΕυρΔΔΑ έχει περιγράψει το δικαίωμα αυτό ως «βασικό στοιχείο του μηχανισμού» προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ενώ θεωρεί πως αποτελεί θεμελιώδη εγγύηση για την αποτελεσματικότητα της ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 4 Φεβρουαρίου 2005, παράγραφοι 100 και 122.
- ΕυρΔΔΑ, *Λοϊζίδου κατά Τουρκίας* (προδικαστικές ενστάσεις), 23 Μαρτίου 1995, παράγραφοι 70-71.

Ωστόσο, το δικαίωμα αυτό υπόκειται σε μία σειρά προϋποθέσεων. Σύμφωνα με τα Άρθρα 32, 34 και 35 της ΕΣΔΑ, οι προσφεύγοντες πρέπει να είναι θύματα παραβίασης των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στην ΕΣΔΑ, να έχουν εξαντλήσει όλα τα εσωτερικά ένδικα μέσα και να έχουν υποβάλει την προσφυγή τους εντός συγκεκριμένης προθεσμίας. Το ΕυρΔΔΑ διαθέτει εκτενή νομολογία για τα κριτήρια παραδεκτού των ατομικών προσφυγών ενώπιον του Δικαστηρίου.

α. Σε ποιες περιπτώσεις μπορούν να προσφύγουν μετανάστες;

Όλοι οι προσφεύγοντες, συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών, υπόκεινται στις προϋποθέσεις που έχουν ορίσει η ΕΣΔΑ και το ΕυρΔΔΑ σχετικά με τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου και το παραδεκτό της προσφυγής τους.

Σύμφωνα με το Άρθρο 32 της ΕΣΔΑ, η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου «επεκτείνεται εφ' όλων των θεμάτων που αφορούν την ερμηνεία και την εφαρμογή της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων της». Επιπλέον, σε περίπτωση αμφισβήτησης όσον αφορά τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου, το ΕυρΔΔΑ έχει την εξουσία να αποφασίζει και να επιλύει τη διαφορά.

i. Η ιδιότητα του προσφεύγοντα και η έννοια του θύματος

Σύμφωνα με το Άρθρο 34 της ΕΣΔΑ, το άτομο που υποβάλλει προσφυγή ενώπιον του ΕυρΔΔΑ, πρέπει να είναι το ίδιο θύμα παραβίασης των δικαιωμάτων που εγγυάται η Σύμβαση. Η προϋπόθεση αυτή εγείρει το ερώτημα ποιος μπορεί να θεωρείται θύμα κατά την έννοια του Άρθρου 34.

Το Δικαστήριο υποστηρίζει ότι η έννοια του θύματος αποτελεί αυτόνομη έννοια επιτρέποντας την τελεολογική σε αντίθεση με την γραμματική ερμηνεία. Κατά συνέπεια, το ΕυρΔΔΑ δεν δεσμεύεται από εσωτερικούς ορισμούς και κανόνες ενώ πρέπει να ερμηνεύει την έννοια του θύματος χωρίς

υπερβολική τυπολατρία, υπό το φως των σύγχρονων συνθηκών της κοινωνίας, και λαμβάνοντας υπ' όψη το γεγονός ότι η ιδιότητα του θύματος ενδέχεται, σε ορισμένες περιπτώσεις, να συνδέεται με την ουσία της υπόθεσης.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Gorraiz Lizarraga και λοιποί κατά Ισπανίας*, 27 Απριλίου 2004, παράγραφοι 35 και 38.
- ΕυρΔΔΑ, *Siliadin κατά Γαλλίας*, 26 Ιουλίου 2005, παράγραφος 63.
- ΕυρΔΔΑ, *Monnat κατά Ελβετίας*, 21 Σεπτεμβρίου 2006, παράγραφοι 30-33.

Η ευέλικτη ερμηνεία της έννοιας του θύματος έχει επιτρέψει στο ΕυρΔΔΑ να εξελίξει τη νομολογία του κατά τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να αναγνωρίζει την απαιτούμενη ιδιότητα τόσο στα άμεσα όσο και τα έμμεσα θύματα. Ως «άμεσα θύματα» νοούνται ευλόγως οι προσφεύγοντες που επηρεάζονται άμεσα από την πράξη ή την παράλειψη που έχει παραβιάσει τα δικαιώματά τους κατά τη Σύμβαση, υπό τον όρο ότι δεν ευθύνονται, ούτε μερικώς, για την παραβίαση. Από την άλλη πλευρά, τα «έμμεσα θύματα» είναι άτομα που ισχυρίζονται ένα συγκεκριμένο και προσωπικό δεσμό με το θύμα. Για παράδειγμα, το ΕυρΔΔΑ έχει κάνει δεκτή την προσφυγή συζύγου θύματος, η οποία ισχυριζόταν ότι υπήρχε παραβίαση του Άρθρου 2 της ΕΣΔΑ, ή μητέρας ατόμου που υποστήριζε ότι η εξαφάνιση του παιδιού της ενώ τελούσε υπό κράτηση, είχε παραβιάσει το Άρθρο 3 της ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *McCann και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 27 Σεπτεμβρίου 1995 (η σύζυγος του θύματος είναι έμμεσο θύμα, Άρθρο 2 ΕΣΔΑ).
- ΕυρΔΔΑ, *Amuur κατά Γαλλίας*, 25 Ιουνίου 1996, παράγραφος 36 (άμεσο θύμα).
- ΕυρΔΔΑ, *Kurt κατά Τουρκίας*, 25 Μαΐου 1998 (η μητέρα του θύματος είναι έμμεσο θύμα, Άρθρο 3 ΕΣΔΑ).
- ΕυρΔΔΑ, *Pasa και Erkan Erol κατά Τουρκίας*, 12 Δεκεμβρίου 2006 (απουσία ιδιότητας θύματος όταν το άτομο ευθύνεται μερικώς για την παραβίαση).

Επιπλέον, μόνο οι εν ζωή, είτε είναι οι ίδιοι θύματα, είτε άτομα που αιτούνται εκ μέρους τους, μπορούν να καταθέσουν προσφυγή. Το ΕυρΔΔΑ έχει κρίνει απαράδεκτο το αίτημα θανάτου, ακόμη κι αν κατατέθηκε από εκπρόσωπό του. Ωστόσο, σε περίπτωση που το θύμα πεθάνει αφού έχει ήδη καταθέσει την προσφυγή, το ΕυρΔΔΑ μπορεί να κάνει δεκτό το αίτημα των μελών της οικογένειάς του με έννομο συμφέρον να προχωρήσουν την προσφυγή. Θεωρεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις, η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου απαιτεί από το ΕΣΔΑ να συνεχίσει την εξέταση της προσφυγής, αντί να τη διαγράψει αυτόματα, ανεξαρτήτως του θανάτου του αρχικού προσφεύγοντα.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Raimondo κατά Ιταλίας*, 22 Φεβρουαρίου 1994, παράγραφος 2 (η υπόθεση συνεχίστηκε από κληρονόμο ή στενό συγγενή).
- ΕυρΔΔΑ, *Karner κατά Αυστρίας*, 24 Ιουλίου 2003, παράγραφος 25 κι επόμενες (σχετικά με την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να αξιολογήσει την αναγκαιότητα συνέχισης της εξέτασης της προσφυγής με σκοπό την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου).

Τέλος, η ιδιότητα του θύματος πρέπει να δικαιολογείται καθ' όλη τη διάρκεια της εκκρεμοδικίας. Εάν κάποια στιγμή, οι εθνικές αρχές λάβουν μέτρα για να αναγνωρίσουν ρητά την παραβίαση και να την επανορθώσουν, ο προσφεύγων χάνει την ιδιότητά του.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Scordino κατά Ιταλίας (No. 1)* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 29 Μαρτίου 2006, παράγραφοι 178 κι επόμενες, 193: «απαιτείται από το Δικαστήριο να επαληθεύσει εάν οι

αρχές έχουν αναγνωρίσει, τουλάχιστον στην ουσία, την παραβίαση του δικαιώματος που προστατεύεται από τη Σύμβαση, και κατά πόσον η επανόρθωση μπορεί να θεωρηθεί κατάλληλη και επαρκής ... εν κατακλείδι, λαμβάνοντας υπ' όψη το γεγονός ότι δεν έχουν ικανοποιηθεί διάφορες απαιτήσεις, το Δικαστήριο θεωρεί ότι η επανόρθωση υπήρξε ανεπαρκής. Καθώς η δεύτερη προϋπόθεση – κατάλληλη και επαρκής επανόρθωση – δεν έχει ικανοποιηθεί, το Δικαστήριο κρίνει ότι στην παρούσα υπόθεση, οι προσφεύγοντες μπορούν ακόμη να ισχυριστούν πως είναι 'θύματα' παραβίασης της προϋπόθεσης 'εύλογου χρονικού διαστήματος'».

- ΕυρΔΔΑ, *Burdov κατά Ρωσίας*, 7 Μαΐου 2002, παράγραφος 30: «Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι το βάρος αποκατάστασης κάθε καταγγελλόμενης παραβίασης της Σύμβασης φέρουν, κατά πρώτον, οι εθνικές αρχές. Υπό αυτήν την άποψη, το ερώτημα κατά πόσον ο προσφεύγων μπορεί να ισχυριστεί ότι είναι θύμα της καταγγελλόμενης παραβίασης, αφορά όλα τα στάδια των διαδικασιών κατά τη Σύμβαση».

ii. Η έννοια των δυνητικών θυμάτων και μεταναστών

Το ΕυρΔΔΑ έχει τονίσει ότι ο άμεσος αντίκτυπος της παραβίασης αποτελεί κριτήριο που δεν μπορεί να εφαρμοστεί αυστηρά και μηχανικά. Κατά συνέπεια, έχει καθιερώσει την έννοια του «δυνητικού θύματος». Έχει, κατά περίπτωση, αναγνωρίσει την απαιτούμενη ιδιότητα του θύματος σε άτομα που υπήρξαν δυνητικά θύματα και όχι θύματα άμεσης παραβίασης.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Ολομέλεια), 7 Ιουλίου 1989 (δυνητικό θύμα σε υπόθεση έκδοσης).
- ΕυρΔΔΑ, *Open Door and Dublin Well Woman κατά Ιρλανδίας* (Ολομέλεια), 29 Οκτωβρίου 1992, παράγραφος 44 (δυνητικά θύματα σε υπόθεση που αφορά μέτρα, τα οποία περιόριζαν τη διάδοση πληροφοριών σχετικά με έκτρωση σε γυναίκες αναπαραγωγικής ηλικίας).
- ΕυρΔΔΑ, *Karner κατά Αυστρίας*, 24 Ιουλίου 2003, παράγραφος 25 (η άμεση παραβίαση δεν αποτελεί μηχανικό και άκαμπτο κριτήριο).

Η εξέλιξη αυτής της έννοιας έχει ιδιαίτερη σημασία για τους μετανάστες. Όπως εξηγείται στη συνέχεια, το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής σε υποθέσεις απέλασης πρέπει να έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα προκειμένου να προστατεύει αποτελεσματικά από δυνητικούς κινδύνους στη χώρα προορισμού, κυρίως παραβιάσεις του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Το ΕυρΔΔΑ έχει καταλήξει σε τέτοιες υποθετικές παραβιάσεις της ΕΣΔΑ σε περίπτωση απέλασης του προσφεύγοντα, καθώς θα αποτελούσε δυνητικό θύμα βασανιστηρίων και κακομεταχείρισης, μη δίκαιης δίκης, αυθαίρετης κράτησης, παραβίασης του δικαιώματος σεβασμού της οικογενειακής ζωής, κλπ.

Παραδείγματα:

Παραβίαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ σε περίπτωση απομάκρυνσης:

- ΕυρΔΔΑ, *Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 28 Ιουνίου 2011 (προσφυγή δύο Σομαλών υπηκόων που ισχυρίζονταν ότι διέτρεχαν κίνδυνο κακομεταχείρισης ή θανάτου σε περίπτωση επιστροφής στο Μογκαντίσου. Το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι θα υπήρχε παραβίαση του Άρθρου 3 σε περίπτωση επαναπροώθησης των προσφευγόντων).
- ΕυρΔΔΑ, *Auad κατά Βουλγαρίας*, 11 Οκτωβρίου 2011 (κράτηση ενόψει απέλασης ανιθαγενούς ατόμου παλαιστινιακής καταγωγής που ισχυριζόταν ότι σε περίπτωση απέλασης διέτρεχε κίνδυνο κακομεταχείρισης. Το ΕυρΔΔΑ κατέληξε σε παραβιάσεις των Άρθρων 5 και 13 της ΕΣΔΑ, ενώ θεώρησε ότι θα υπήρχε παραβίαση του Άρθρου 3 σε περίπτωση απέλασης του κ. Auad).
- ΕυρΔΔΑ, *I.M. κατά Γαλλίας*, 2 Φεβρουαρίου 2012 (υπό το φως των κινδύνων που θα αντιμετώπιζε ο προσφεύγων σε περίπτωση απέλασης στο Σουδάν και δεδομένου ότι η αίτηση

ασύλου του εξετάστηκε με την ταχεία διαδικασία (fast-track), το ΕυρΔΔΑ κατέληξε σε παραβίαση του Άρθρου 13 σχετικά με το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής, σε συνδυασμό με το Άρθρο 3 της ΕΣΔΑ).

Παραβίαση του Άρθρου 6 της ΕΣΔΑ σε περίπτωση εκτόπισης:

- ΕυρΔΔΑ, *Othman κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 17 Ιανουαρίου 2012 (παρά τις διπλωματικές διαβεβαιώσεις που προστάτευαν τον προσφεύγοντα από βασανιστήρια, το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι υπήρχε πραγματικός κίνδυνος να χρησιμοποιηθούν εναντίον του στο δικαστήριο τα στοιχεία που ελήφθησαν κατόπιν βασανιστηρίων. Για πρώτη φορά, το ΕυρΔΔΑ θεώρησε ότι η εκτόπιση παραβίαζε το Άρθρο 6 της ΕΣΔΑ – δικαίωμα σε δίκαιη δίκη – αντανakλώντας κατ’ αυτόν τον τρόπο τη διεθνή συναίνεση ότι η χρήση στοιχείων που έχουν ληφθεί κατόπιν βασανιστηρίων δεν επιτρέπουν τη διεξαγωγή δίκαιης δίκης).

Παραβίαση του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ σε περίπτωση απέλασης:

- ΕυρΔΔΑ, *Nunez κατά Νορβηγίας*, 28 Ιουνίου 2011 (προσφυγή υπηκόου της Δομινικανής Δημοκρατίας κατά της εντολής απέλασής της από τη Νορβηγία που θα την χώριζε από τα μικρά παιδιά της, τα οποία ζούσαν στη Νορβηγία. Το ΕυρΔΔΑ έκρινε ότι θα υπήρχε παραβίαση του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ και του δικαιώματος για σεβασμό της οικογενειακής ζωής σε περίπτωση απέλασης της προσφεύγουσας από τη Νορβηγία).

iii. Η προϋπόθεση εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων

Ο κανόνας εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων αποτελεί αρχή του εθιμικού διεθνούς δικαίου που κατοχυρώνεται στη νομολογία του ΔΔ, καθώς επίσης σε πολλά διεθνή κείμενα των δικαιωμάτων του ανθρώπου.¹⁹¹ Στην ΕΣΔΑ, προβλέπεται ρητά στο Άρθρο 35.1, όπου αναφέρεται ότι «το Δικαστήριο δεν μπορεί να επιληφθεί προσφυγής παρά μόνο αφού εξαντληθούν τα εσωτερικά ένδικα μέσα, όπως αυτά νοούνται σύμφωνα με τις γενικώς παραδεδεδεγμένες αρχές του δικαίου». Στην υπόθεση *A, B, και C κατά Ιρλανδίας*, το ΕυρΔΔΑ διευκρίνισε ότι «η ύπαρξη τέτοιων ένδικων μέσων πρέπει να εξασφαλίζεται επαρκώς όχι μόνο στη θεωρία, αλλά και την πράξη, αλλιώς θα στερούνται της απαιτούμενης πρόσβασης και αποτελεσματικότητας: εναπόκειται στο εναγόμενο κράτος να αποδείξει ότι πληρούνται αυτές οι προϋποθέσεις».¹⁹²

Οι ουσιαστικοί λόγοι αυτής της απαίτησης είναι ο επικουρικός ρόλος του ΕυρΔΔΑ και το γεγονός ότι στα κράτη πρέπει να δίνεται η δυνατότητα πρόληψης ή αποκατάστασης της παραβίασης σε εθνικό επίπεδο πριν τη λήψη δράσης σε διεθνές επίπεδο. Συνδυάζεται, επίσης, με τις υποχρεώσεις των κρατών να παράσχουν πραγματική προσφυγή κατά την έννοια του Άρθρου 13 της ΕΣΔΑ. Το ΕυρΔΔΑ θεωρεί ότι πρόκειται για βασική αρχή και απαραίτητη πτυχή του συστήματος προστασίας της ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Selmouni κατά Γαλλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 28 Ιουλίου 1999, παράγραφος 74 (επικουρικός ρόλος του μηχανισμού της ΕΣΔΑ).
- ΕυρΔΔΑ, *Kudla κατά Πολωνίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 26 Οκτωβρίου 2000, παράγραφος 152.

Όπως και με την έννοια του θύματος, ο κανόνας εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων δεν πρέπει να εφαρμόζεται με υπερβολική τυπολατρία, ενώ χρειάζεται να ερμηνεύεται με ευελιξία υπό

191. Βλέπετε, για παράδειγμα, ΔΔ υπόθεση *Interhandel (Ελβετία κατά Ηνωμένων Πολιτειών)*, 21 Μαρτίου 1959, ICJ Reports 1959, σ. 6. Βλέπετε, επίσης, Άρθρο 41.1(γ) ΔΣΑΠΔ και Άρθρα 2 και 5.2(β) του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου του ΔΣΑΠΔ.

192. ΕυρΔΔΑ, *A, B, και C κατά Ιρλανδίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 16 Δεκεμβρίου 2010, παράγραφος 142.

το φως των περιστατικών της κάθε υπόθεσης. Για παράδειγμα, το ΕυρΔΔΑ έχει καταλήξει ότι θα ήταν υπερβολικό να απαιτηθεί από τον προσφεύγοντα να χρησιμοποιήσει εσωτερικά ένδικα μέσα που ακόμη και το ανώτατο δικαστήριο του συγκεκριμένου κράτους δεν έκρινε υποχρεωτικά. Έχει δε θεωρήσει εξίσου υπερβολικό να απαιτηθεί από τον προσφεύγοντα να χρησιμοποιήσει ένδικο μέσο που αποτελεί δυσανάλογο εμπόδιο και προσκρούει στο δικαίωμα άσκησης του δικαιώματος ατομικής προσφυγής ενώπιον του ΕυρΔΔΑ (Άρθρο 34). Επιπλέον, προκειμένου να εφαρμοστεί ο εν λόγω κανόνας, τα εσωτερικά ένδικα μέσα πρέπει να είναι διαθέσιμα και προσβάσιμα τόσο στη θεωρία όσο και την πράξη.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *D.H. και λοιποί κατά Τσεχίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 13 Νοεμβρίου 2007, παράγραφοι 116-18.
- ΕυρΔΔΑ, *Ringisen κατά Αυστρίας*, 16 Ιουλίου 1971, παράγραφος 89 (ευελιξία του κανόνα).
- ΕυρΔΔΑ, *Veriter κατά Γαλλίας*, 14 Οκτωβρίου 2010, παράγραφος 27 (απαλλαγή από τον κανόνα εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων, διότι η απαίτηση προσφυγής σε συγκεκριμένο ένδικο μέσο αποτελούσε δυσανάλογο εμπόδιο στο δικαίωμα του Άρθρου 34 της ΕΣΔΑ).

Τέλος, η απαίτηση του Άρθρου 35.1 της ΕΣΔΑ πληρούται όταν το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έχει εξετάσει την ουσία της υπόθεσης ακόμη κι αν αυτή έχει κριθεί απαράδεκτη, ή όταν το δικαστήριο έχει αποφανθεί για την ουσία της υπόθεσης, έστω και σύντομα, ακόμη και στην περίπτωση που η προσφυγή ακολουθεί ελάχιστα τους τύπους ή τη διατύπωση που απαιτείται από το εσωτερικό δίκαιο. Επιπροσθέτως, όταν ο προσφεύγων έχει την επιλογή μεταξύ διαφόρων παράλληλων ένδικων μέσων με παρόμοιους σκοπούς περί αποκατάστασης, δεν απαιτείται παρά να χρησιμοποιήσει μόνο ένα εξ' αυτών προκειμένου να συμμορφωθεί με τον κανόνα εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) κατά Ελβετίας* (No. 2) (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 30 Ιουνίου 2009, παράγραφοι 43-45.
- ΕυρΔΔΑ, *Vladimir Romanov κατά Ρωσίας*, 24 Ιουλίου 2008, παράγραφος 52.
- ΕυρΔΔΑ, *Jasinskis κατά Λετονίας*, 21 Δεκεμβρίου 2010, παράγραφοι 50 και 53-54 (σχετικά με διάφορα παράλληλα ένδικα μέσα).

iv. Η προθεσμία των έξι μηνών

Το Άρθρο 35.1 της ΕΣΔΑ προβλέπει προθεσμία για την κατάθεση της προσφυγής. Διευκρινίζει ότι η προσφυγή πρέπει να κατατεθεί «εντός προθεσμίας έξι μηνών από την ημερομηνία της τελεσίδικης εσωτερικής απόφασης» προκειμένου να κριθεί παραδεκτή. Ως προς το ζήτημα αυτό, το ΕυρΔΔΑ έχει εξελίξει τη νομολογία, ερμηνεύοντας και αναλύοντας την απαίτηση του χρονικού περιθωρίου.

Η αιτιολόγηση αυτού του κανόνα έγκειται στην προώθηση της ασφάλειας του δικαίου και την ανάγκη πρόληψης της αβεβαιότητας που περιβάλλει παράλογες χρονικές περιόδους. Κατά συνέπεια, η περίοδος των έξι μηνών κρίνεται επαρκής για τον προσφεύγοντα προκειμένου να αποφασίσει για την καταλληλότητα της προσφυγής του ενώπιον του ΕυρΔΔΑ και τα επιχειρήματα που θα προβάλει, ενώ παράλληλα εξασφαλίζει τη δίκαιη εξέταση των περιστατικών που το πέρασμα του χρόνου θα καθιστούσε πιο δύσκολη και λιγότερο βέβαιη για τις αρχές και τα εμπλεκόμενα άτομα.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Nee κατά Ιρλανδίας*, Προσφυγή Αρ. 52787/09, απόφαση επί του παραδεκτού, 30 Ιανουαρίου 2003.
- ΕυρΔΔΑ, *P.M. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή Αρ. 6638/03, απόφαση επί του παραδεκτού, 24 Αυγούστου 2004.
- ΕυρΔΔΑ, *O’Loughlin και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή Αρ. 23274/04, απόφαση επί του παραδεκτού, 25 Αυγούστου 2005.

Ο κανόνας της προθεσμίας των έξι μηνών απαιτεί από τα εθνικά δικαστήρια να έχουν καταλήξει στη θέση του προσφεύγοντα όσον αφορά το αντικείμενο της προσφυγής του. Η χρονική περίοδος ξεκινάει από τη στιγμή που θα τελεσιδικήσει η απόφαση. Επιπλέον, το ΕυρΔΔΑ έχει επισημάνει ότι λαμβάνονται υπ’ όψη μόνο κανονικά κι αποτελεσματικά ένδικα μέσα, καθώς οι πιθανοί προσφεύγοντες δεν πρέπει να παρασυρθούν να αγνοήσουν την προθεσμία με καταχρηστικές προσφυγές ενώπιον αναρμόδιων φορέων. Παρομοίως, δεν λαμβάνονται υπ’ όψη αιτήσεις για επανεκκίνηση διαδικασιών ή έκτακτα ένδικα μέσα και δεν επιτρέπεται, κατ’ αρχήν, η παράταση της προθεσμίας των έξι μηνών, εκτός εάν ένα τέτοιο ένδικο μέσο είναι το μόνο διαθέσιμο.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Βαρνάβα και λοιποί κατά Τουρκίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 18 Σεπτεμβρίου 2009, παράγραφος 157.
- ΕυρΔΔΑ, *Paul και Audrey Edwards κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή Αρ. 46477/99, απόφαση επί του παραδεκτού, 7 Ιουνίου 2001.
- ΕυρΔΔΑ, *Ahtinen κατά Φινλανδίας*, Προσφυγή Αρ. 48907/99, απόφαση επί του παραδεκτού, 31 Μαΐου 2005 (το έκτακτο ένδικο μέσο γίνεται δεκτό μόνο εάν είναι το μόνο διαθέσιμο μέσο).
- ΕυρΔΔΑ, *Fernie κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή Αρ. 14881/04, απόφαση επί του παραδεκτού, 5 Ιανουαρίου 2006.
- ΕυρΔΔΑ, *Tucka κατά Ηνωμένου Βασιλείου (No. 1)*, Προσφυγή Αρ. 34586/10, απόφαση επί του παραδεκτού, 18 Ιανουαρίου 2011.

Σε περίπτωση μίας συνεχιζόμενης κατάστασης, η προθεσμία των έξι μηνών αρχίζει να υπολογίζεται με τη λήξη της εν λόγω κατάστασης. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι οι επιπτώσεις μίας παραβίασης, όσο σημαντικές κι αν είναι, δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως συνεχιζόμενη κατάσταση και δεν αναστέλλουν την εφαρμογή του κανόνα.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Βαρνάβα και λοιποί κατά Τουρκίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 18 Σεπτεμβρίου 2009, παράγραφος 161.
- ΕυρΔΔΑ, *Iordache κατά Ρουμανίας*, 14 Οκτωβρίου 2008, παράγραφοι 49-50.

Όσον αφορά την ακριβή ημερομηνία κατά την οποία αρχίζει να υπολογίζεται η χρονική περίοδος των έξι μηνών, το ΕυρΔΔΑ έχει επισημάνει ότι πρόκειται για την επομένη της ημερομηνίας δημοσίευσης της τελικής απόφασης ή κοινοποίησης στον προσφεύγοντα ή τον/την εκπρόσωπό του. Σχετικά με την ημερομηνία κατάθεσης της προσφυγής, ο Κανόνας 47.5 του ΕυρΔΔΑ (που ετέθη σε ισχύ την 1^η Μαΐου 2012) ορίζει ότι:

Κατά γενικό κανόνα, ως ημερομηνία κατάθεσης της προσφυγής για τους σκοπούς του Άρθρου 35 § 1 της Σύμβασης νοείται η ημερομηνία της πρώτης επικοινωνίας του προσφεύγοντα όπου εκθέτει, έστω και περιληπτικά, το αντικείμενο της προσφυγής, αρκεί να έχει κατατεθεί εντός της προβλεπόμενης από το ΕυρΔΔΑ προθεσμίας το δεόντως συμπληρωμένο έντυπο προσφυγής. Εντούτοις, το ΕυρΔΔΑ μπορεί να ορίσει, για καλό σκοπό, διαφορετική ημερομηνία για την ημερομηνία κατάθεσης.

Το ΕυρΔΔΑ έχει, επίσης, διευκρινίσει ότι ως ημερομηνία καταχώρισης υπολογίζεται η ημερομηνία της σφραγίδας του ταχυδρομείου και όχι η ημερομηνία της παραλαβής.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Kipritci κατά Τουρκίας*, 3 Ιουνίου 2008, παράγραφος 18.

ν. Η προσφυγή δεν πρέπει να είναι ουσιαστικά όμοια με προσφυγή που έχει ήδη κατατεθεί στο ΕυρΔΔΑ ή υποβληθεί σε άλλη διεθνή διαδικασία που διερευνά ή επιλύει διαφορές

Ο κανόνας αυτός προβλέπεται στο Άρθρο 35.2 της ΕΣΔΑ και σημαίνει ότι μία προσφυγή που είναι ουσιαστικά όμοια με άλλη και δεν περιέχει νέες σχετικές πληροφορίες ή στοιχεία, θα κρίνεται απαράδεκτη. Το ΕυρΔΔΑ έχει διευκρινίσει ότι μία προσφυγή θεωρείται ουσιαστικά όμοια όταν τα περιστατικά, η καταγγελία και τα εμπλεκόμενα μέρη είναι τα ίδια. Όσον αφορά άλλες διεθνείς διαδικασίες, πρέπει να είναι δημόσιες, διεθνείς, δικαστικές και ανεξάρτητες προκειμένου να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 35.2 της ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) κατά Ελβετίας (No. 2)* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 30 Ιουνίου 2009, παράγραφος 63 (σχετικά με κριτήρια προσφυγής ενώπιον του ΕυρΔΔΑ που είναι «ουσιαστικά όμοια»).
- ΕυρΔΔΑ, *Lukanov κατά Βουλγαρίας*, Προσφυγή Αρ. 21915/93, απόφαση επί του παραδεκτού, 12 Ιανουαρίου 1995 (σχετικά με την προϋπόθεση δημόσιων διαδικασιών).
- ΕυρΔΔΑ, *Jeličić v. Bosnia and Herzegovina*, Προσφυγή Αρ. 41183/02, απόφαση επί του παραδεκτού, 15 Νοεμβρίου 2005 (σχετικά με την προϋπόθεση διεθνούς διαδικασίας).
- ΕυρΔΔΑ, *Mikolenko κατά Εσθονίας*, Προσφυγή Αρ. 10664/05, απόφαση επί του παραδεκτού, 8 Ιανουαρίου 2008 (σχετικά με την προϋπόθεση ανεξάρτητης διαδικασίας).

Οι κανόνες αυτοί αποσκοπούν στην αποφυγή περιττών υποθέσεων και διεξαγωγής πολλαπλών διεθνών διαδικασιών για μία μόνο υπόθεση.

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα κριτήρια παραδεκτού, βλέπετε τον «Πρακτικό οδηγό για τα κριτήρια παραδεκτού» που έχει εκδώσει το ΕυρΔΔΑ.¹⁹³

β. Οι μετανάστες μπορούν να ζητήσουν ασφαλιστικά μέτρα;

Ο Κανόνας 39.1 του Κανονισμού του ΕυρΔΔΑ ορίζει ότι «το Τμήμα, ή όταν χρειάζεται, ο Πρόεδρος του, μπορεί κατόπιν αίτησης μέρους ή κάθε άλλου ενδιαφερόμενου ατόμου, ή ακόμη κι αυτεπαγγέλτως, να υποδείξει στα μέρη ασφαλιστικό μέτρο που θεωρεί ότι πρέπει να υιοθετηθεί προς όφελος των μερών ή της σωστής διεξαγωγής των διαδικασιών ενώπιον του». Αντίστοιχα, τα κράτη πρέπει να λαμβάνουν τέτοιου είδους έκτακτα και ασφαλιστικά μέτρα που υποδεικνύει το ΕυρΔΔΑ κατόπιν αίτησης του προσφεύγοντα προκειμένου να αποφεύγεται «άμεσος κίνδυνος ανεπανόρθωτης βλάβης» κατά την εξέταση της υπόθεσης.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 4 Φεβρουαρίου 2005.
- ΕυρΔΔΑ, *Paladi κατά Μολδαβίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 10 Μαρτίου 2009.

¹⁹³ Διατίθεται στον ιστότοπο του ΕυρΔΔΑ (www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/Case-law+analysis/Admissibility+guide).

Πρόκειται συνήθως για καταστάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των Άρθρων 2 και 3 της ΕΣΔΑ, κατά τις οποίες η ζωή του προσφεύγοντα εκτίθεται σε κίνδυνο ή κακομεταχείριση, όπως βασανιστήρια και απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση. Σε πιο εξαιρετικές περιπτώσεις, τα ασφαλιστικά μέτρα μπορεί να επιδιώκουν την προστασία του δικαιώματος για σεβασμό της οικογενειακής ζωής κατά το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Κατά συνέπεια, αυτά τα μέτρα έχουν ιδιαίτερη σημασία για τους μετανάστες, κυρίως σε υποθέσεις *μη επαναπροώθησης*, λαμβάνοντας υπ' όψη ότι το μεγαλύτερο μέρος των μέτρων που διατάζει το ΕυρΔΔΑ αφορούν την αναστολή απελάσεων και εκδόσεων.

Η αίτηση των ασφαλιστικών μέτρων γίνεται εγγράφως. Κάθε αίτηση εξετάζεται κατά προτεραιότητα και σε ατομική βάση, εκτός από αιτήσεις που κρίνονται προφανώς αβάσιμες και σκοπεύουν στην καθυστέρηση των διαδικασιών. Η απόφαση του ΕυρΔΔΑ σχετικά με τα ασφαλιστικά μέτρα δεν είναι εφεσίμη. Ωστόσο, όταν κάποιος απελαύνεται σε άλλο κράτος μέρος κατόπιν απόρριψης της αίτησης ασφαλιστικών μέτρων, έχει τη δυνατότητα να καταθέσει νέα αίτηση κατά του κράτους προορισμού. Επιπλέον, η διάρκεια των εντολών σύμφωνα με τον Κανονισμό 39 ποικίλει και μπορεί να αρθεί ανά πάσα στιγμή από το ΕυρΔΔΑ.

Το ΕυρΔΔΑ έχει, επίσης, τονίσει ότι υπό το φως των διακυβευόμενων (Άρθρα 2 και 3 της ΕΣΔΑ) και σε περίπτωση πραγματικού κινδύνου σοβαρής κι ανεπανόρθωτης βλάβης, το αιτούμενο ασφαλιστικό μέτρο που αποσκοπεί στην αποφυγή εκτέλεσης εντολής έκδοσης ή απέλασης έχει δεσμευτικό νομικό αποτέλεσμα στο εμπλεκόμενο κράτος. Συνεπώς, τα κράτη που αποτυγχάνουν να λάβουν όλα τα εύλογα μέτρα προκειμένου να συμμορφωθούν με εντολή του ΕυρΔΔΑ σύμφωνα με τη διαδικασία του Κανόνα 39, παραβιάζουν το Άρθρο 34 της ΕΣΔΑ. Το ΕυρΔΔΑ φέρει την ευθύνη να εξακριβώσει τη συμμόρφωση των κρατών προς τα ασφαλιστικά μέτρα.

Παραδείγματα:

- ΕυρΔΔΑ, *Paladi κατά Μολδαβίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 10 Μαρτίου 2009, παράγραφοι 87-92 (σχετικά με την υποχρέωση λήψης όλων των εύλογων μέτρων για συμμόρφωση προς το ασφαλιστικό μέτρο).
- ΕυρΔΔΑ, *Al-Saadoon και Mufdhi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή Αρ. 61498/08, απόφαση επί του παραδεκτού, 30 Ιουνίου 2009, παράγραφοι 162-65 (μεταφορά κρατουμένων στις ιρακινές αρχές κατά παράβαση ασφαλιστικού μέτρου).
- ΕυρΔΔΑ, *Kamaliyevy κατά Ρωσίας*, 3 Ιουνίου 2010, παράγραφοι 75-79 (απέλαση του πρώτου προσφεύγοντα κατά παράβαση ασφαλιστικού μέτρου).
- ΕυρΔΔΑ, *D.B. κατά Τουρκίας*, 13 Ιουλίου 2010, παράγραφος 67 (αποτυχία εξασφάλισης έγκαιρης συνάντησης μεταξύ αιτούντα άσυλο υπό κράτηση και δικηγόρου, όπως όριζε το ασφαλιστικό μέτρο).

Πρέπει να σημειωθεί ότι το απλό γεγονός της υποβολής αίτησης κατά τον Κανόνα 39 του Κανονισμού του Δικαστηρίου δεν συνεπάγεται την αναστολή των διαδικασιών έκδοσης ή απέλασης. Η εκτέλεση αναστέλλεται αποκλειστικά κατόπιν εντολής του ΕυρΔΔΑ.

Το ΕυρΔΔΑ δεν είναι Εφετείο για υποθέσεις ασύλου και μετανάστευσης: τα ασφαλιστικά μέτρα πρέπει να παρεμβαίνουν σε εξαιρετικές μόνο περιπτώσεις.

Παράδειγμα:

- ΕυρΔΔΑ, *Al-Moayad κατά Γερμανίας*, Προσφυγή Αρ. 35865/03, απόφαση επί του παραδεκτού, 20 Φεβρουαρίου 2007, παράγραφος 122 κι επόμενες (η αίτηση για ασφαλιστικά μέτρα δεν αρκεί για να αναστείλει την εκτέλεση της εντολής έκδοσης).

Τέλος, είναι σημαντικό να υπενθυμίσουμε ότι το «ΕυρΔΔΑ δεν είναι εφετείο των δικαστηρίων

ασύλου και μετανάστευσης της Ευρώπης». ¹⁹⁴ Προς απάντηση της δραστηκής αύξησης των αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων σε υποθέσεις μετανάστευσης, ο Πρόεδρος του ΕυρΔΔΑ εξέδωσε ανακοίνωση υπενθυμίζοντας ότι το ΕυρΔΔΑ δεν πρέπει να χρησιμοποιείται ως δευτεροβάθμιο δικαστήριο για υποθέσεις ασύλου και μετανάστευσης, όπως εξάλλου δεν είναι και εφετείο για ποινικές καταδίκες. Τόνισε δε τον εξαιρετικό χαρακτήρα των ασφαλιστικών μέτρων υπογραμμίζοντας το γεγονός ότι «όπου οι εθνικές διαδικασίες μετανάστευσης και ασύλου πραγματοποιούν τη δική τους αξιολόγηση του κινδύνου, και φαίνεται να λειτουργούν δίκαια, με σεβασμό προς τα δικαιώματα του ανθρώπου, το ΕυρΔΔΑ δεν πρέπει να επεμβαίνει παρά μόνο σε πραγματικά εξαιρετικές περιπτώσεις».

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων, βλέπετε τις «Πρακτικές οδηγίες – Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων (Κανόνας 39 του Κανονισμού του Δικαστηρίου)» που εξέδωσε ο Πρόεδρος του ΕυρΔΔΑ σύμφωνα με τον Κανόνα 32 του Κανονισμού του Δικαστηρίου της 5^{ης} Μαρτίου 2003, κατόπιν τροποποίησης της 16^{ης} Οκτωβρίου 2009 και 7^{ης} Ιουλίου 2011, οι οποίες διατίθενται στον ιστότοπο www.echr.coe.int.

194. ΕυρΔΔΑ 2011.

VIII. Συλλογικές αναφορές ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων

Ο μηχανισμός συλλογικών αναφορών ενώπιον της ΕΕΚΔ που αφορούν παραβιάσεις του αναθεωρημένου ΕΚΧ, προβλέπεται στο Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1995 που ετέθη σε ισχύ το 1998.

Σύμφωνα με τους Κανόνες 23 και 24 του Κανονισμού της ΕΕΚΔ, οι συλλογικές αναφορές πρέπει να υποβάλλονται σε μία από τις γλώσσες εργασίας – αγγλικά ή γαλλικά - στον Εκτελεστικό Γραμματέα που ενεργεί για λογαριασμό του Γενικού Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ο Γενικός Γραμματέας «πιστοποιεί την παραλαβή της καταγγελίας, ενημερώνει το ενδιαφερόμενο Συμβαλλόμενο Μέρος και την διαβιβάζει αμέσως στην Επιτροπή Ανεξαρτήτων Εμπειρογνομώνων».¹⁹⁵

Η ΕΕΚΔ εξετάζει, κατά πρώτον, το παραδεκτό της αναφοράς (Κανόνας 29). Εάν πληροί τις τυπικές προϋποθέσεις (Κανόνας 30) και κρίνεται παραδεκτή, τότε ξεκινάει μία γραπτή διαδικασία κατά την οποία τα συμβαλλόμενα μέρη ανταλλάσσουν εξηγήσεις, πληροφορίες και παρατηρήσεις (Κανόνας 31). Στη συνέχεια, η ΕΕΚΔ αξιολογεί την ουσία της αναφοράς και ενημερώνει τόσο τα συμβαλλόμενα μέρη όσο και την Επιτροπή των Υπουργών για την απόφασή της (Κανόνας 35). Από εκείνη τη στιγμή, η απόφαση πρέπει να δημοσιευτεί είτε με αφορμή την υιοθέτηση του ψηφίσματος της Επιτροπής των Υπουργών είτε το αργότερο σε τέσσερις μήνες (Κανόνας 35.4).

Επιπλέον, η διαδικασία των συλλογικών αναφορών της ΕΕΚΔ επωφελείται από ένα σύστημα έκτακτων μέτρων που θα μπορούσε να συγκριθεί με τον Κανόνα 39 του ΕυρΔΔΑ περί ασφαλιστικών μέτρων. Σύμφωνα με τον Κανόνα 36 του Κανονισμού της ΕΕΚΔ, από τη στιγμή που η ΕΕΚΔ κρίνει μία αναφορά παραδεκτή, έχει την εξουσία, σε οποιαδήποτε μεταγενέστερη στιγμή, να υποδείξει στα εμπλεκόμενα μέρη άμεσα μέτρα που κρίνονται αναγκαία προκειμένου να αποφευχθεί «ο κίνδυνος σοβαρής κι ανεπανόρθωτης βλάβης και να εξασφαλιστεί ο ουσιαστικός σεβασμός των δικαιωμάτων που αναγνωρίζει ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης». Άμεσα μέτρα μπορεί να ζητήσει η προσφεύγουσα οργάνωση, το εναγόμενο κράτος ή ακόμη να υιοθετηθούν *proprio motu* από την ΕΕΚΔ.

α. Ποιος μπορεί να προσφύγει;

Μόνο σε ορισμένες οργανώσεις που αναγράφονται στα Άρθρα 1 και 2 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου του ΕΚΧ (και του αναθεωρημένου ΕΚΧ), αναγνωρίζεται το δικαίωμα υποβολής αναφορών ενώπιον της ΕΕΚΔ:

1. διεθνείς οργανώσεις εργοδοτών και εργαζομένων,
2. διεθνείς μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) που έχουν συμβουλευτικό καθεστώς στο Συμβούλιο της Ευρώπης και περιέχονται σε κατάλογο που δημιουργήθηκε για το σκοπό αυτό από την Κυβερνητική Επιτροπή¹⁹⁶ του ΕΚΧ (ή του αναθεωρημένου ΕΚΧ) για ανανεώσιμη περίοδο τεσσάρων χρόνων,

195. Συμβούλιο της Ευρώπης, Πρόσθετο Πρωτόκολλο στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη που προβλέπει σύστημα συλλογικών αναφορών, Άρθρο 5.

196. Ο κατάλογος διατίθεται στον ιστότοπο

www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/OrganisationsEntitled/INGOListJanuary2012_en.pdf.

3. οργανώσεις εργοδοτών και εργαζομένων στο εμπλεκόμενο κράτος,
4. εθνικές μη κυβερνητικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται σε τομείς που καλύπτει ο ΕΚΧ (ή ο αναθεωρημένος ΕΚΧ) και υπάγονται στη δικαιοδοσία του συμβαλλόμενου κράτους που έχει ρητά αναγνωρίσει το δικαίωμά τους να υποβάλουν συλλογικές αναφορές κατά του ιδίου.

β. Κριτήρια παραδεκτού

Ο φάκελος της συλλογικής αναφοράς πρέπει να περιέχει τις ακόλουθες πληροφορίες:

- το όνομα και τα στοιχεία επικοινωνίας της οργάνωσης που υποβάλει την αναφορά,
- απόδειξη ότι το άτομο που υποβάλλει και υπογράφει την αναφορά, έχει εξουσιοδοτηθεί να εκπροσωπεί την προσφεύγουσα οργάνωση,
- το κράτος κατά του οποίου απευθύνεται η αναφορά,
- αναφορά στις διατάξεις του αναθεωρημένου ΕΚΧ που φέρεται να έχουν παραβιαστεί,
- το αντικείμενο της αναφοράς, δηλαδή τα σημεία για τα οποία το εν λόγω κράτος κατηγορείται ότι απέτυχε να συμμορφωθεί προς τον αναθεωρημένο ΕΚΧ, καθώς επίσης τα σχετικά επιχειρήματα και δικαιολογητικά.

Η αναφορά πρέπει να συντάσσεται στα αγγλικά ή τα γαλλικά για την περίπτωση των οργανώσεων των προαναφερθεισών κατηγοριών 1 και 2. Σε περίπτωση των άλλων οργανώσεων (κατηγορίες 3 και 4), μπορεί να συνταχθεί στην επίσημη γλώσσα ή μία από τις επίσημες γλώσσες του εμπλεκόμενου κράτους.

Η ΕΕΚΔ εξετάζει την αναφορά, και σε περίπτωση που πληροί τις τυπικές προϋποθέσεις, την κρίνει παραδεκτή.

γ. Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Ο μηχανισμός των συλλογικών αναφορών της ΕΕΚΔ είναι ταυτόχρονα όμοιος και διαφορετικός από τη διαδικασία του ΕυρΔΔΑ. Η διαπίστωση αυτή εγείρει το ερώτημα ποια είναι τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του συστήματος της ΕΕΚΔ.

Η εμφανέστερη διαφορά αφορά τους προσφεύγοντες. Μπορεί να φαίνεται ότι ο μηχανισμός των συλλογικών αναφορών που δεν επιτρέπει σε μεμονωμένα άτομα να υποβάλουν ατομικές αναφορές ενώπιον της ΕΕΚΔ, είναι πιο περιοριστικός, εντούτοις παρουσιάζει μία σειρά από πλεονεκτήματα. Η διαδικασία είναι όντως λιγότερο επαχθής από άποψη τυπολατρίας και συνεπάγεται λιγότερους περιορισμούς σχετικά με τα κριτήρια παραδεκτού, σε σύγκριση με τη διαδικασία του ΕυρΔΔΑ. Οι οργανώσεις που δικαιούνται να υποβάλουν αναφορά, δεν χρειάζεται να εξαντλήσουν τα εσωτερικά ένδικα μέσα, αλλά ούτε και να αποδείξουν την ιδιότητα του θύματος. Επιπλέον, υπάρχει η δυνατότητα ομαδικής αναφοράς.

Από την άλλη πλευρά, η απλουστευμένη τυπολατρία συνεπάγεται ορισμένα μειονεκτήματα για τους προσφεύγοντες. Στους προσφεύγοντες ενδέχεται να μη χορηγείται δίκαιη ικανοποίηση μέσω της διαδικασίας συλλογικών αναφορών, ενώ ο ρόλος της Επιτροπής των Υπουργών στην εξασφάλιση της σωστής παρακολούθησης των αποφάσεων της ΕΕΚΔ δεν είναι τόσο ισχυρός όσο η διαδικασία επίβλεψης της εκτέλεσης των αποφάσεων του ΕυρΔΔΑ. Η Επιτροπή των Υπουργών είναι υπεύθυνη για την παρακολούθηση, σύμφωνα με το Άρθρο 9 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, ενώ η ΕΕΚΔ επαληθεύει σε μεταγενέστερες εκθέσεις, κατά τη διαδικασία υποβολής εκθέσεων, κατά πόσον τα κράτη έχουν λάβει τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου η κατάσταση να είναι σύμφωνη προς τον Χάρτη (Άρθρο 10 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου και Κανόνας 40).

Βιβλιογραφικές αναφορές

ΑΠΗΕ (2009), «Έκθεση για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη 2009. Αίροντας τα εμπόδια: ανθρώπινη κινητικότητα και ανάπτυξη», Νέα Υόρκη.

ΓΣΗΕ (1975), Ψήφισμα 3449(XXX), Μέτρα για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της αξιοπρέπειας όλων των μεταναστών εργαζομένων, 9 Δεκεμβρίου 1975.

ΓΣΗΕ (1985), Ψήφισμα 40/144, Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα των ατόμων που δεν είναι υπήκοοι της χώρας όπου διαμένουν, 13 Δεκεμβρίου 1985.

ΓΣΗΕ (1997), Ψήφισμα 51/75, UN Doc. A/RES/51/75, 12 Φεβρουαρίου 1997.

ΔΟΕ (2010), *International labour migration. A rights-based approach*, Γενεύη.

ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα II», 1969.

ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XVI-1», 2002.

ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2003».

ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2004».

ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2006».

ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2007».

ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XVII-2», 2007.

ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2008».

ΕΕΚΔ (2008), «Ευρετήριο νομολογίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων», 1 Σεπτεμβρίου 2008.

ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2009».

ΕΕΠΒ (2011), «κανόνες ΕΕΠΒ», Συμβούλιο της Ευρώπης Doc. CPT/Inf/E(2002)1 – Rev. 2011, Δεκέμβριος 2011.

Επιτροπή Υπουργών (2005), «Είκοσι κατευθυντήριες αρχές σχετικά με την αναγκαστική επιστροφή», που υιοθετήθηκαν στις 4 Μαΐου 2005 κατά την 925^η συνάντηση των Αναπληρωτών Υπουργών.

ΕυρΔΔΑ (2011), «Δήλωση του Προέδρου του ΕυρΔΔΑ σχετικά με αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων (Κανόνας 39 του Κανονισμού του Δικαστηρίου)», διατίθεται στον ιστότοπο www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/B76DC4F5-5A09-472B-802C-07B4150BF36D/0/20110211_ART_39_Statement_EN.pdf.

ΚΣΣΕ (1994), Σύσταση 1237 (1994) για την κατάσταση των απορριφθέντων αιτούντων άσυλο που υιοθετήθηκε στις 12 Απριλίου 1994 (11^η συνεδρίαση).

ΚΣΣΕ (1997), Σύσταση 1327 (1997) για την προστασία και την ενδυνάμωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη που υιοθετήθηκε στις 24 Απριλίου 1997 (14^η συνεδρίαση).

ΚΣΣΕ (2000α), Σύσταση 1440 (2000) για τους περιορισμούς του ασύλου στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης που υιοθετήθηκε στις 25 Ιανουαρίου 2000 (3^η συνεδρίαση).

ΚΣΣΕ (2000β), Σύσταση 1470 (2000) για την κατάσταση των ομοφυλόφιλων αντρών και γυναικών και των συντρόφων τους στο πλαίσιο του ασύλου και της μετανάστευσης στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης που υιοθετήθηκε στις 30 Ιουνίου 2000 (24^η συνεδρίαση).

ΚΣΣΕ (2004), Σύσταση 1686 (2004) για την ανθρώπινη κινητικότητα και το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση που υιοθετήθηκε στις 23 Νοεμβρίου 2004.

ΚΣΣΕ (2011α), Ψήφισμα 1810 (2011) για ασυνόδευτους ανηλίκους στην Ευρώπη: ζητήματα άφιξης, διαμονής και επιστροφής, που υιοθετήθηκε στις 15 Απριλίου 2011 (14^η συνεδρίαση).

ΚΣΣΕ (2011β), Σύσταση 1985 (2011) για ασυνόδευτους ανηλίκους σε παράτυπη κατάσταση: πραγματικός λόγος ανησυχίας, που υιοθετήθηκε στις 7 Οκτωβρίου 2011 (36^η συνεδρίαση).

Ομάδα για τη Διεθνή Μετανάστευση [Global Migration Group] (2010), «Δήλωση της Ομάδας για τη Διεθνή Μετανάστευση σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα των παράτυπων μεταναστών», 30 Σεπτεμβρίου 2010.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2003α), Κανονισμός Συμβουλίου (ΕΚ) αριθ. 343/2003, της 18^{ης} Φεβρουαρίου 2003, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας, ΕΕ, L 050, 25 Φεβρουαρίου 2003, σ. 1-10.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2003β), Οδηγία 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης.

Συμβούλιο της Ευρώπης (1984), «Επεξηγηματική έκθεση του Πρωτοκόλλου υπ' αριθ. 7 της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών», ETS (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών) No. 117.

Συμβούλιο Υπουργών (1978), Ψήφισμα (78) 33 για την οικογενειακή επανένωση μεταναστών εργαζομένων στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, που υιοθετήθηκε στις 8 Ιουνίου 1978 κατά την 289^η συνάντηση των Αναπληρωτών Υπουργών.

Συμβούλιο Υπουργών (1998), Σύσταση No. R (1998) 7 για τις δεοντολογικές και οργανωτικές πτυχές της υγειονομικής περίθαλψης στις φυλακές, που υιοθετήθηκε στις 8 Απριλίου 1998 κατά την 627^η συνάντηση των Αναπληρωτών Υπουργών.

Συμβούλιο Υπουργών (1999), Σύσταση No. R (1999) 23 για την οικογενειακή επανένωση προσφύγων και άλλων ατόμων που χρήζουν διεθνούς προστασίας, που υιοθετήθηκε στις 15 Δεκεμβρίου 1999 κατά την 692^η συνάντηση των Αναπληρωτών Υπουργών.

Συμβούλιο Υπουργών (2002), Σύσταση Rec(2002)4 για το νομικό καθεστώς των ατόμων στα οποία έχει επιτραπεί η είσοδος στο έδαφος άλλου κράτους λόγω οικογενειακής επανένωσης, που υιοθετήθηκε στις 26 Μαρτίου 2002 κατά την 790^η συνάντηση των Αναπληρωτών Υπουργών.

Συμβούλιο Υπουργών (2004), Δραστηριότητες του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης (IOM), 1998-2002 – Σύσταση της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης 1607 (2003), που υιοθετήθηκε στις 21 Ιανουαρίου 2004 κατά την 869^η συνάντηση των Αναπληρωτών Υπουργών, CM/AS(2004)Rec1607 final.

Συμβούλιο Υπουργών (2009), «Κατευθυντήριες Οδηγίες για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στις ταχύρυθμες διαδικασίες ασύλου», που υιοθετήθηκαν την 1^η Ιουλίου 2009 κατά την 1062^η συνάντηση των Αναπληρωτών Υπουργών.

Συμβούλιο Υπουργών (2010), Σύσταση CM/Rec(2010)5 σχετικά με μέτρα για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω γενετήσιου προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου που υιοθετήθηκε στις 31 Μαρτίου 2010 κατά την 1081^η συνάντηση των Αναπληρωτών Υπουργών.

ΥΑ (1977α), *Μη επαναπροώθηση*, Συμπέρασμα Νο. 6 (XXVIII), Εκτελεστική Επιτροπή, 28^η Σύνοδος, 1977.

ΥΑ (1977β), *Σημείωμα για τη μη επαναπροώθηση (κατετέθη από τον Υπατο Αρμοστή)*, UN Doc. EC/SCP/2, 23 Αυγούστου 1977.

ΥΑ, *Προβλήματα έκδοσης που επηρεάζουν τους πρόσφυγες*, Συμπέρασμα Νο. 17 (XXXI), Εκτελεστική Επιτροπή, 31^η Σύνοδος, 1980.

Ευρετήριο υποθέσεων

ΕυρΔΔΑ

A

- A.A. κατά Ελλάδα*, 22 Ιουλίου 2010
A, B, και C κατά Ιρλανδίας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 16 Δεκεμβρίου 2010
A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 19 Φεβρουαρίου 2009
A.W. Khan κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 12 Ιανουαρίου 2010
Abdulaziz, Cabales και Balkandali κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Ολομέλεια), 24 Απριλίου 1985
Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας, 22 Σεπτεμβρίου 2009
Ahtinen κατά Φινλανδίας, απόφαση επί του παραδεκτού, 31 Μαΐου 2005
Akdivar και λοιποί κατά Τουρκίας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 16 Σεπτεμβρίου 1996
Algür κατά Τουρκίας, 22 Οκτωβρίου 2002
Al-Moayad κατά Γερμανίας (απόφαση επί του παραδεκτού), 20 Φεβρουαρίου 2007
Al-Nashif κατά Βουλγαρίας, 20 Ιουνίου 2002
Al-Saadoon και Mufdhi κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση επί του παραδεκτού, 30 Ιουνίου 2009
Amrollahi κατά Δανίας, 11 Ιουλίου 2002
Amuur κατά Γαλλίας, 25 Ιουνίου 1996
Auad κατά Βουλγαρίας, 11 Οκτωβρίου 2011

B

- Bader και Kanbor κατά Σουηδίας*, 8 Νοεμβρίου 2005
Bajsultanov κατά Αυστρίας, 12 Ιουνίου 2012
Βαρνάβα και λοιποί κατά Τουρκίας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 18 Σεπτεμβρίου 2009
Baysakov και λοιποί κατά Ουκρανίας, 18 Φεβρουαρίου 2010
Benamar και λοιποί κατά Ολλανδίας, απόφαση επί του παραδεκτού, 5 Απριλίου 2005
Berrehab κατά Ολλανδίας, 21 Ιουνίου 1988
Bilgin κατά Τουρκίας, 16 Νοεμβρίου 2000
Bolat κατά Ρωσίας, 5 Οκτωβρίου 2006
Bouamar κατά Βελγίου, 29 Φεβρουαρίου 1988
Boultif κατά Ελβετίας, 2 Αυγούστου 2001
Brogan και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Ολομέλεια), 29 Νοεμβρίου 1988
Bubullima κατά Ελλάδα, 28 Οκτωβρίου 2010
Burdov κατά Ρωσίας, 7 Μαΐου 2002

C

- Calvelli και Ciglio κατά Ιταλίας* (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 17 Ιανουαρίου 2002
C.G. και λοιποί κατά Βουλγαρίας, 24 Απριλίου 2008
Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 1996
Charman κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 18 Ιανουαρίου 2001
Charahili κατά Τουρκίας, 13 Απριλίου 2010
Ciliz κατά Ολλανδίας, 11 Ιουλίου 2000
Čonka κατά Βελγίου, 5 Φεβρουαρίου 2002

Connors κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 27 Μαΐου 2004
Cox κατά Τουρκίας, 20 Μαΐου 2010
Cruz Varas και λοιποί κατά Σουηδίας (Ολομέλεια), 20 Μαρτίου 1991

D

D. κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 2 Μαΐου 1997
D.B. κατά Τουρκίας, 13 Ιουλίου 2010
D.H. και λοιποί κατά Τσεχίας (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 13 Νοεμβρίου 2007
Dbouba κατά Τουρκίας, 13 Ιουλίου 2010
De Wilde, Ooms και Versyp κατά Βελγίου (Ολομέλεια), 18 Ιουνίου 1977
Δημόπουλος και λοιποί κατά Τουρκίας (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), απόφαση επί του παραδεκτού, 1 Μαρτίου 2010
Diallo κατά Τσεχίας, 23 Ιουνίου 2011
Dogan και λοιποί κατά Τουρκίας, 29 Ιουνίου 2004
Dougoz κατά Ελλάδας, 6 Μαρτίου 2001

E

East African Asians κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Ολομέλεια), 14 Δεκεμβρίου 1973
E.B. κατά Γαλλίας (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 22 Ιανουαρίου 2008
Efremidze κατά Ελλάδας, 21 Ιουνίου 2011
Elsholz κατά Γερμανίας (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 13 Ιουλίου 2000
Eminbeyli κατά Ρωσίας, 26 Φεβρουαρίου 2009
Emre κατά Ελβετίας (No. 2), 11 Οκτωβρίου 2011
Erikson κατά Ιταλίας, απόφαση επί του παραδεκτού, 26 Οκτωβρίου 1999

F

15 Foreign Students κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Ολομέλεια), απόφαση επί του παραδεκτού, 19 Μαΐου 1977
Fawsie κατά Ελλάδας, 28 Οκτωβρίου 2010
Fernie κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση επί του παραδεκτού, 5 Ιανουαρίου 2006
Filiz Uyan κατά Τουρκίας, 8 Ιανουαρίου 2009
Fox, Campbell και Hartley κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 30 Αυγούστου 1990

G

Gaygusuz κατά Αυστρίας, 16 Σεπτεμβρίου 1996
Gebremedhin [Gaberamadhien] κατά Γαλλίας, 26 Απριλίου 2007
Genovese κατά Μάλτας, 11 Οκτωβρίου 2011
Gorraiz Lizarraga και λοιποί κατά Ισπανίας, 27 Απριλίου 2004
Guzzardi κατά Ιταλίας (Ολομέλεια), 6 Νοεμβρίου 1980

H

Harabi κατά Ολλανδίας, απόφαση επί του παραδεκτού, 5 Μαρτίου 1986
Haydarie και λοιποί κατά Ολλανδίας, απόφαση επί του παραδεκτού, 25 Οκτωβρίου 2005
Hirsi Jamaa και λοιποί κατά Ιταλίας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 23 Φεβρουαρίου 2012
H.L.R. κατά Γαλλίας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 19 Φεβρουαρίου 1998
Hoffmann κατά Γερμανίας, 11 Οκτωβρίου 2001

I

I.M. κατά Γαλλίας, 2 Φεβρουαρίου 2012
Iascu και λοιποί κατά Ρωσίας και Μολδαβίας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 8 Ιουλίου 2004
Iordache κατά Ρουμανίας, 14 Οκτωβρίου 2008
Isakov κατά Ρωσίας, 8 Ιουλίου 2010
Issa και λοιποί κατά Τουρκίας, 16 Νοεμβρίου 2004
Istratii κατά Μολδαβίας, 27 Μαρτίου 2007

J

Jabari κατά Τουρκίας, 11 Ιουλίου 2000
Jasinskis κατά Λετονίας, 21 Δεκεμβρίου 2010
Jeličić κατά Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, απόφαση επί του παραδεκτού, 15 Νοεμβρίου 2005

K

Kaboulon κατά Ουκρανίας, 19 Νοεμβρίου 2009
Kaja κατά Ελλάδας, 27 Ιουλίου 2006
Kamaliyevy κατά Ρωσίας, 3 Ιουνίου 2010
Kanagaratnam και λοιποί κατά Βελγίου, 13 Δεκεμβρίου 2011
Karner κατά Αυστρίας, 24 Ιουλίου 2003
Karus κατά Ιταλίας, απόφαση επί του παραδεκτού, 20 Μαΐου 1998
Kaya κατά Ρουμανίας, 12 Οκτωβρίου 2006
Kaya και Polat κατά Τουρκίας, απόφαση επί του παραδεκτού, 21 Οκτωβρίου 2008
Keegan κατά Ιρλανδίας, 26 Μαΐου 1994
Khodzhayev κατά Ρωσίας, 12 Μαΐου 2010
Kipritci κατά Τουρκίας, 3 Ιουνίου 2008
Kolesnik κατά Ρωσίας, 17 Ιουλίου 2010
Konstatinon κατά Ολλανδίας, 26 Απριλίου 2007
Kroon και λοιποί κατά Ολλανδίας, 27 Οκτωβρίου 1994
Kudla κατά Πολωνίας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 26 Οκτωβρίου 2000
Kurt κατά Τουρκίας, 25 Μαΐου 1998
Kuznetsov κατά Ουκρανίας, 29 Απριλίου 2003
Κύπρος κατά Τουρκίας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 10 Μαΐου 2001

L

Lawless κατά Ιρλανδίας (No. 3), 1 Ιουλίου 1961, παράγραφοι 13 και 14
Λοιζίδου κατά Τουρκίας (ενστάσεις), 23 Μαρτίου 1995

Lokro και Touré κατά Ουγγαρίας, 20 Σεπτεμβρίου 2011
Longa Yonkeu κατά Λετονίας, 15 Νοεμβρίου 2011
López Ostra κατά Ισπανίας, 9 Δεκεμβρίου 1994
Lukanov κατά Βουλγαρίας, απόφαση επί του παραδεκτού, 12 Ιανουαρίου 1995
Lupsa κατά Ρουμανίας, 8 Ιουνίου 2006

M

M. και λοιποί κατά Βουλγαρίας, 26 Ιουλίου 2011
Μααουία κατά Γαλλίας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 5 Οκτωβρίου 2000
Mahmut Kaya κατά Τουρκίας, 28 Μαρτίου 2000
Marckx κατά Βελγίου (Ολομέλεια), 13 Ιουνίου 1979
Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 4 Φεβρουαρίου 2005
Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου, 12 Οκτωβρίου 2006
M.B. και λοιποί κατά Τουρκίας, 15 Ιουνίου 2010
M.C. κατά Βουλγαρίας, 4 Δεκεμβρίου 2003
McCann και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 27 Σεπτεμβρίου 1995
Medvedyev και λοιποί κατά Γαλλίας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 29 Μαρτίου 2010
Mentes κατά Τουρκίας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 28 Νοεμβρίου 1997
Mikolenko κατά Εσθονίας, απόφαση επί του παραδεκτού, 5 Ιανουαρίου 2006
Mokallal κατά Ουκρανίας, 10 Νοεμβρίου 2011
Moldovan και λοιποί (No. 2) κατά Ρουμανίας, 12 Ιουλίου 2005
Monnat κατά Ελβετίας, 21 Σεπτεμβρίου 2006
Mouisel κατά Γαλλίας, 14 Νοεμβρίου 2002
Moustaquim κατά Βελγίου, 18 Φεβρουαρίου 1991
M.S. κατά Βελγίου, 31 Ιανουαρίου 2012
M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 21 Ιανουαρίου 2011
Muminov κατά Ρωσίας, 11 Δεκεμβρίου 2008
Musial κατά Πολωνίας, 20 Ιανουαρίου 2009
Muskhadzhiyeva και λοιποί κατά Βελγίου, 19 Ιανουαρίου 2010
Müller κατά Αυστρίας (Ολομέλεια), απόφαση επί του παραδεκτού, 16 Δεκεμβρίου 1974

N

N. κατά Φινλανδίας, 26 Ιουλίου 2005
N. κατά Σουηδίας, 20 Ιουλίου 2010
N. κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 27 Μαΐου 2008
Na κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 17 Ιουλίου 2008
Nasri κατά Γαλλίας, 13 Ιουλίου 1995
Nasrulloev κατά Ρωσίας, 11 Οκτωβρίου 2007
Nee κατά Ιρλανδίας, απόφαση επί του παραδεκτού, 30 Ιανουαρίου 2003
Niedzwiecki κατά Γερμανίας, 25 Οκτωβρίου 2005
Nitecki κατά Πολωνίας, απόφαση επί του παραδεκτού, 21 Μαρτίου 2002
Nhyanzi κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 8 Απριλίου 2008
Nolan και K. κατά Ρωσίας, 12 Φεβρουαρίου 2009
Nunez κατά Νορβηγίας, 28 Ιουνίου 2011

O

O'Loughlin και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση επί του παραδεκτού, 25 Αυγούστου 2005
Öcalan κατά Τουρκίας, 12 Μαρτίου 2003
Öcalan κατά Τουρκίας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 12 Μαΐου 2005
Okpiz κατά Γερμανίας, 25 Οκτωβρίου 2005
Omkarananada και Divine Light Zentrum κατά Ελβετίας, απόφαση επί του παραδεκτού, 19 Μαρτίου 1981
Öneryildiz κατά Τουρκίας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 30 Νοεμβρίου 2004
Onur κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 27 Φεβρουαρίου 2009
Open Door and Dublin Well Woman κατά Ιρλανδίας (Ολομέλεια), 29 Οκτωβρίου 1992
Orchowski κατά Πολωνίας, 22 Οκτωβρίου 2009
Osman κατά Δανίας, 14 Ιουνίου 2011
Othman κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 17 Ιανουαρίου 2012

P

P.M. κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση επί του παραδεκτού, 24 Αυγούστου 2004
Paladi κατά Μολδαβίας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 10 Μαρτίου 2009
Pasa και Erkan Erol κατά Τουρκίας, 12 Δεκεμβρίου 2006
Paul και Audrey Edwards κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση επί του παραδεκτού, 7 Ιουνίου 2001
Paul και Audrey Edwards κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 14 Μαρτίου 2002
P.B. και J.S. κατά Αυστρίας, 22 Ιουλίου 2010
Pentiacova και λοιποί κατά Μολδαβίας, απόφαση επί του παραδεκτού, 4 Ιανουαρίου 2005
Perry κατά Λετονίας, 8 Νοεμβρίου 2007
Piermont κατά Γαλλίας, 27 Απριλίου 1995
Poirrez κατά Γαλλίας, 30 Σεπτεμβρίου 2003
Poron κατά Γαλλίας, 19 Ιανουαρίου 2012
Powell κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση επί του παραδεκτού, 4 Μαΐου 2000
Price κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 10 Ιουλίου 2001

R

Rahimi κατά Ελλάδας, 5 Απριλίου 2011
Raimondo κατά Ιταλίας, 22 Φεβρουαρίου 1994
Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας, 7 Ιανουαρίου 2010
Riad και Idiab κατά Βελγίου, 24 Ιανουαρίου 2008
Ribitsch κατά Αυστρίας, 4 Δεκεμβρίου 1995
Ringelsen κατά Αυστρίας, 16 Ιουλίου 1971
Rodić κατά Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, 27 Μαΐου 2008
R.U. κατά Ελλάδας, 7 Ιουνίου 2011

S

Saadi κατά Ιταλίας (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 28 Φεβρουαρίου 2008
Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Τμήμα Μείζονος Σύνθεσης), 29 Ιανουαρίου 2008
Salah Sheekh κατά Ολλανδίας, 11 Ιανουαρίου 2007
Salgueiro da Silva Mouta κατά Πορτογαλίας, 21 Δεκεμβρίου 1999

Saoudin κατά Ελλάδα, 28 Οκτωβρίου 2010
Schalk και Kopf κατά Αυστρίας, 24 Ιουνίου 2010
Scordino κατά Ιταλίας (No. 1) (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 29 Μαρτίου 2006
S.D. κατά Ελλάδα, 11 Ιουνίου 2007
Séguin κατά Γαλλίας, απόφαση επί του παραδεκτού, 7 Μαρτίου 2000
Selçuk και Asker κατά Τουρκίας, 21 Απριλίου 1998
Selmouni κατά Γαλλίας (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 28 Ιουλίου 1999
Sentges κατά Ολλανδίας, απόφαση επί του παραδεκτού, 8 Ιουλίου 2003
Sezen κατά Ολλανδίας, 31 Ιανουαρίου 2006
S.H. κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 15 Ιουνίου 2010
Shamayev και λοιποί κατά Γεωργίας και Ρωσίας, 12 Απριλίου 2005
Sidabras και Dziautas κατά Λιθουανίας, 27 Ιουλίου 2004
Siliadin κατά Γαλλίας, 26 Ιουλίου 2005
Slivenko κατά Λετονίας (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 9 Οκτωβρίου 2003
Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Ολομέλεια), 7 Ιουλίου 1989
Soldatenko κατά Ουκρανίας, 23 Οκτωβρίου 2008
Σολωμού και λοιποί κατά Τουρκίας, 24 Ιουνίου 2008
Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 28 Ιουνίου 2011
Sultani κατά Γαλλίας, 20 Ιουλίου 2007

T

Tabesh κατά Ελλάδα, 26 Νοεμβρίου 2009
Takush κατά Ελλάδα, 17 Ιανουαρίου 2012
Tehrani και λοιποί κατά Τουρκίας, 13 Απριλίου 2010
Timishev κατά Ρωσίας, 13 Δεκεμβρίου 2005
Tomic κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση επί του παραδεκτού, 14 Οκτωβρίου 2003
Tucka κατά Ηνωμένου Βασιλείου (No. 1), απόφαση επί του παραδεκτού, 18 Ιανουαρίου 2011
Tuquabo-Tekle και λοιποί κατά Ολλανδίας, 1 Δεκεμβρίου 2005
Tyrer κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 25 Απριλίου 1978

U

Üner κατά Ολλανδίας (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 18 Οκτωβρίου 2006

V

Van der Musselle κατά Βελγίου, 23 Νοεμβρίου 1983
Van Droogenbroeck κατά Βελγίου, Commission's report της 9^{ης} Ιουλίου 1980
Van der Ven κατά Ολλανδίας, 4 Φεβρουαρίου 2003
Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) κατά Ελβετίας (No. 2) (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 30 Ιουνίου 2009
Veriter κατά Γαλλίας, 14 Οκτωβρίου 2010
Vilvarajah και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 30 Οκτωβρίου 1991
Vladimir Romanov κατά Ρωσίας, 24 Ιουλίου 2008

W

Women on Waves και λοιποί κατά Πορτογαλίας, 3 Φεβρουαρίου 2009

X

X. κατά Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας (Ολομέλεια), 4 Μαρτίου 1976

X. κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Ολομέλεια), απόφαση επί του παραδεκτού, 13 Μαρτίου 1975

Y

Yoh-Ekale Mwanje κατά Βελγίου, 20 Δεκεμβρίου 2011

Yöyler κατά Τουρκίας, 10 Μαΐου 2001

Yuldashev κατά Ρωσίας, 8 Ιουλίου 2010

Z

Z και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), 10 Μαΐου 2001

Z και T κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση επί του παραδεκτού, 28 Φεβρουαρίου 2006

Z.N.S. κατά Τουρκίας, 19 Ιανουαρίου 2010

Zagaria κατά Ιταλίας, απόφαση επί του παραδεκτού, 3 Ιουνίου 2008

Zontul κατά Ελλάδας, 17 Ιανουαρίου 2012

ΕΕΚΔ

Association Internationale Autisme-Europe (AIAE) κατά Γαλλίας, Προσφυγή Αρ. 13/2002, επί της ουσίας, 4 Νοεμβρίου 2003

European Federation of National Organisations Working with the Homeless (FEANTSA) κατά Γαλλίας, Προσφυγή Αρ. 39/2002, επί της ουσίας, 5 Δεκεμβρίου 2007

European Roma Rights Centre (ERRC) κατά Βουλγαρίας, Προσφυγή Αρ. 31/2005, επί της ουσίας, 18 Οκτωβρίου 2006

European Roma Rights Centre (ERRC) κατά Γαλλίας, Προσφυγή Αρ. 51/2008, επί της ουσίας, 19 Οκτωβρίου 2009

European Roma Rights Centre (ERRC) κατά Ελλάδας, Προσφυγή Αρ. 15/2003, επί της ουσίας, 8 Δεκεμβρίου 2004

European Roma Rights Centre (ERRC) κατά Ιταλίας, Προσφυγή Αρ. 27/2004, επί της ουσίας, 7 Δεκεμβρίου 2005

Τόρμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ) κατά Ελλάδας, Προσφυγή Αρ. 30/2005, επί της ουσίας, 6 Δεκεμβρίου 2006

International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) κατά Γαλλίας, Προσφυγή Αρ. 14/2003, επί της ουσίας, 3 Νοεμβρίου 2004

International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) κατά Ελλάδας, Προσφυγή Αρ. 7/2000, επί της ουσίας, 5 Δεκεμβρίου 2000

International Movement ATD Fourth World κατά Γαλλίας, Προσφυγή Αρ. 33/2006, επί της ουσίας, 5 Δεκεμβρίου 2007

Syndicat national des professions du tourisme κατά Γαλλίας, Προσφυγή Αρ. 6/1999, επί της ουσίας, 10 Οκτωβρίου 2000

Syndicat Sud Travail et Affaires Sociales κατά Γαλλίας, Προσφυγή Αρ. 24/2004, επί της ουσίας, 16 Νοεμβρίου 2005

Πίνακας συμβάσεων και λοιπών νομικών κειμένων

Διεθνής Οργανισμός	Τίτλος	Ακρωνύμιο	Ημερομηνία υιοθέτησης	Κωδικός αναφοράς	Ημερομηνία έναρξης ισχύος	Επικυρώσεις
Συμβούλιο της Ευρώπης	Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών	ΕΣΔΑ	4 Νοεμβρίου 1950	ETS (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών) No. 5	5 Σεπτεμβρίου 1953	όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης
Συμβούλιο της Ευρώπης	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Έκδοσης		13 Δεκεμβρίου 1957	ETS (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών) No. 24	18 Απριλίου 1960	όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης
Συμβούλιο της Ευρώπης	Ευρωπαϊκός Κώδικας Κοινωνικής Ασφάλειας		16 Απριλίου 1964	ETS (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών) No. 48	17 Μαρτίου 1968	21 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ελβετία, Ελλάδα, Εσθονία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Κύπρος, Λουξεμβούργο, Μαυροβούνιο, Ολλανδία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβενία, Σουηδία, Τουρκία και Τσεχία
Συμβούλιο της Ευρώπης	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Καταστολή της Τρομοκρατίας		27 Ιανουαρίου 1977	ETS (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών) No. 90	4 Αυγούστου 1988	όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, εκτός από την Ανδόρα
Συμβούλιο της Ευρώπης	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Νομικό Καθεστώς των Μεταναστών Εργαζομένων		24 Νοεμβρίου 1977	ETS (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών) No. 93	1 Μαΐου 1983	11 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Αλβανία, Γαλλία, Ισπανία, Ιταλία, Μολδαβία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ουκρανία, Πορτογαλία, Σουηδία και Τουρκία
Συμβούλιο της Ευρώπης	Πρωτόκολλο υπ' αριθ. 7 της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών		22 Νοεμβρίου 1984	ETS (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών) No. 117	1 Νοεμβρίου 1988	όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, εκτός από τη Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ολλανδία και την Τουρκία
Συμβούλιο της Ευρώπης	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας		26 Νοεμβρίου 1987	ETS (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών) No. 126	1 Φεβρουαρίου 1989	όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης
Συμβούλιο της Ευρώπης	Πρόσθετο Πρωτόκολλο στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη που προβλέπει σύστημα συλλογικών αναφορών		9 Νοεμβρίου 1995	ETS (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών) No. 158	1 Ιουλίου 1998	13 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Βέλγιο, Γαλλία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Κροατία, Κύπρος, Νορβηγία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία, Τσεχία και Φινλανδία
Συμβούλιο της Ευρώπης	αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης	αναθεωρημένος ΕΚΧ	3 Μαΐου 1996	ETS (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών) No. 163	1 Ιουλίου 1999	32 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Αζερμπαϊτζάν, Αλβανία, Ανδόρα, Αρμενία, Αυστρία, Βέλγιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Γαλλία, Γεωργία, Εσθονία, Ιρλανδία, Ιταλία, Κύπρος, Λιθουανία, Μάλτα, Μαυροβούνιο, Μολδαβία, Νορβηγία,

						Ολλανδία, Ουγγαρία, Ουκρανία, Πορτογαλία, πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Ρουμανία, Ρωσία, Σερβία, Σλοβακία, Σλοβενία, Σουηδία, Τουρκία και Φινλανδία
Συμβούλιο της Ευρώπης	Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων		16 Μαΐου 2005	CETS (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών του Συμβουλίου της Ευρώπης) No. 197	1 Φεβρουαρίου 2008	37 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Άγιος Μαρίνος, Αζερμπαϊτζάν, Αλβανία, Ανδόρα, Αρμενία, Αυστρία, Βέλγιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Γαλλία, Γεωργία, Δανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ισλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Μαυροβούνιο, Μολδαβία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ουκρανία, Πολωνία, Πορτογαλία, πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Ρουμανία, Σερβία, Σλοβακία, Σλοβενία, Σουηδία και Φινλανδία
Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ΔΟΕ)	Σύμβαση περί Αναγκαστικής Εργασίας		28 Ιουνίου 1930	ILO C29	1 Μαΐου 1932	175 κράτη μέλη του ΟΗΕ (44 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Άγιος Μαρίνος, Αζερμπαϊτζάν, Αλβανία, Αρμενία, Αυστρία, Βέλγιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Γεωργία, Δανία, Ελβετία, Ελλάδα, Εσθονία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ισλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Μαυροβούνιο, Μολδαβία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ουγγαρία, Ουκρανία, Πολωνία, Πορτογαλία, πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Ρουμανία, Ρωσία, Σερβία, Σλοβακία, Σλοβενία, Σουηδία, Τουρκία, Τσεχία και Φινλανδία)
Κοινωνία των Εθνών	Σύμβαση για το Διεθνές Καθεστώς των Προσφύγων		28 Οκτωβρίου 1933	Σειρά Συνθηκών Τόμος CLiX No. 3663		9 κράτη μέλη του ΟΗΕ (9 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Βέλγιο, Βουλγαρία, Δανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ιταλία, Νορβηγία, Σλοβακία και Τσεχία)
ΓΣΗΕ	Σύμβαση για το Καθεστώς των Προσφύγων		28 Ιουλίου 1951		22 Απριλίου 1954	145 κράτη μέλη του ΟΗΕ (44 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Αζερμπαϊτζάν, Αλβανία, Αρμενία, Αυστρία, Βέλγιο,

						Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Γεωργία, Δανία, Ελβετία, Ελλάδα, Εσθονία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ισλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Λίχτενσταϊν, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Μαυροβούνιο, Μονακό, Νορβηγία, Ολλανδία, Ουγγαρία, Ουκρανία, Πολωνία, Πορτογαλία, πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Ρουμανία, Ρωσία, Σερβία, Σλοβακία, Σλοβενία, Σουηδία, Τουρκία, Τσεχία και Φινλανδία)
ΓΣΗΕ	Σύμβαση για το Καθεστώς των Ανηθαγενών		28 Σεπτεμβρίου 1954	ΟΗΕ, Σειρά Συνθηκών, Τόμος 360, σ. 117	6 Ιουνίου 1960	74 κράτη μέλη του ΟΗΕ (35 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Αζερμπαϊτζάν, Αλβανία, Αρμενία, Αυστρία, Βέλγιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Γεωργία, Δανία, Ελβετία, Ελλάδα, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Λετονία, Λιθουανία, Λίχτενσταϊν, Λουξεμβούργο, Μαυροβούνιο, Νορβηγία, Ολλανδία, Ουγγαρία, Πορτογαλία, πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Ρουμανία, Σερβία, Σλοβακία, Σλοβενία, Σουηδία, Τσεχία και Φινλανδία)
ΓΣΗΕ	Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Φυλετικής Διάκρισης	ICERD	7 Μαρτίου 1966	ΟΗΕ, Σειρά Συνθηκών, Τόμος 660, σ. 195	4 Ιανουαρίου 1969	175 κράτη μέλη του ΟΗΕ (συμπεριλαμβανομένων όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης)
ΓΣΗΕ	Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα	ΔΣΑΠΔ	16 Δεκεμβρίου 1966	ΟΗΕ, Σειρά Συνθηκών, Τόμος 999, σ. 171	23 Μαρτίου 1976	167 κράτη μέλη του ΟΗΕ (συμπεριλαμβανομένων όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης)
ΓΣΗΕ	Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα	ΔΣΟΚΠΔ	16 Δεκεμβρίου 1966	ΟΗΕ, Σειρά Συνθηκών, Τόμος 993, σ. 3	3 Ιανουαρίου 1976	160 κράτη μέλη του ΟΗΕ (συμπεριλαμβανομένων όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, εκτός από την Ανδόρα)
ΓΣΗΕ	Σύμβαση για την Εξάλειψη των Διακρίσεων εις Βάρος των Γυναικών	ΣΕΔΒΓ	18 Δεκεμβρίου 1979	ΟΗΕ, Σειρά Συνθηκών, Τόμος 1249, σ. 13	3 Σεπτεμβρίου 1981	187 κράτη μέλη του ΟΗΕ (συμπεριλαμβανομένων όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης)
ΓΣΗΕ	Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και Άλλων Τρόπων Σκληρής, Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας	ΣΚΒ	10 Δεκεμβρίου 1984	ΟΗΕ, Σειρά Συνθηκών, Τόμος 1465, σ. 85	26 Ιουνίου 1987	151 κράτη μέλη του ΟΗΕ (συμπεριλαμβανομένων όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης)
ΓΣΗΕ	Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού	ΣΔΠ	20 Νοεμβρίου 1989	ΟΗΕ, Σειρά Συνθηκών, Τόμος 1577, σ. 3	2 Σεπτεμβρίου 1990	193 κράτη μέλη του ΟΗΕ (συμπεριλαμβανομένων όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου της

						Ευρώπης)
ΓΣΗΕ	Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων Όλων των Μεταναστών Εργαζομένων και των Μελών των Οικογενειών τους	ICRMW	18 Δεκεμβρίου 1990	ΟΗΕ, Σειρά Συνθηκών, Τόμος 2220, σ. 3	1 Ιουλίου 2003	46 κράτη μέλη του ΟΗΕ (συμπεριλαμβανομένων 4 κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης: Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Μαυροβούνιο και Σερβία)
ΓΣΗΕ	Πρωτόκολλο κατά της Λαθραίας Μεταφοράς, Αέρος και Θαλάσσης, που συμπληρώνει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διασυννοριακού Οργανωμένου Εγκλήματος		15 Νοεμβρίου 2000	ΟΗΕ, Σειρά Συνθηκών, Τόμος 2241, σ. 507	28 Ιανουαρίου 2004	133 κράτη μέλη του ΟΗΕ (συμπεριλαμβανομένων όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, εκτός από την Ανδόρα, την Ιρλανδία, την Ισλανδία και την Τσεχία)
ΓΣΗΕ	Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία	ΣΔΑΑ	13 Δεκεμβρίου 2006	ΟΗΕ, Σειρά Συνθηκών, Τόμος 2515, σ. 3	3 Μαΐου 2008	119 κράτη μέλη του ΟΗΕ (συμπεριλαμβανομένων 35 κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης: Άγιος Μαρίνος, Αζερμπαϊτζάν, Αρμενία, Αυστρία, Βέλγιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ελβετία, Ελλάδα, Εσθονία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μαυροβούνιο, Μολδαβία, Ουγγαρία, Ουκρανία, Πολωνία, Πορτογαλία, πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Ρουμανία, Ρωσία, Σερβία, Σλοβακία, Σλοβενία, Σουηδία, Τουρκία, Τσεχία)
ΓΣΗΕ	Διεθνής Σύμβαση σχετικά με την Προστασία των Προσώπων από τη Βίαιη Εξαφάνιση	CPED	20 Δεκεμβρίου 2006	DOC. AI RES/61/177	23 Δεκεμβρίου 2010	34 κράτη μέλη του ΟΗΕ (συμπεριλαμβανομένων 11 κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης: Αλβανία, Αρμενία, Αυστρία, Βέλγιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Γαλλία, Γερμανία, Ισπανία, Μαυροβούνιο, Ολλανδία και Σερβία)

Σημεία πώλησης των εκδόσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης

ΒΕΛΓΙΟ

La Librairie Européenne -The European Bookshop Rue de l'Orme, 1 BE-1040 ΒΡΥΞΕΛΛΕΣ Τηλ.: +32 (0)2 231 04 35 Φαξ: +32 (0)2 735 08 60 E-mail: info@libeurop.eu <http://www.libeurop.be>

Jean De Lannoy/DL Services Avenue du Roi 202 Koningslaan BE-1190 ΒΡΥΞΕΛΛΕΣ Τηλ.: +32 (0)2 538 43 08 Φαξ: +32 (0)2 538 08 41 E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com <http://www.jean-de-lannoy.be>

ΒΟΣΝΙΑ - ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ

Robert's Plus d.o.o. Marka Marulića 2/V BA-71000, ΣΑΡΑΓΙΕΒΟ Τηλ.: + 387 33 640 818 Φαξ: + 387 33 640 818 E-mail: robertsplus@bih.net.ba

ΓΑΛΛΙΑ

La Documentation française (διανομή σε όλη τη Γαλλία) 124, rue Henri Barbusse FR-93308 AUBERVILLIERS CEDEX Τηλ.: +33 (0)1 40 15 70 00 Φαξ: +33 (0)1 40 15 68 00 E-mail: commande@ladocumentationfrancaise.fr <http://www.ladocumentationfrancaise.fr>

Librairie Kléber 1 rue des Francs Bourgeois FR-67000 ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ Τηλ.: +33 (0)3 88 15 78 88 Φαξ: +33 (0)3 88 15 78 80 E-mail: librairie-kleber@coe.int <http://www.librairie-kleber.com>

ΓΕΡΜΑΝΙΑ / ΑΥΣΤΡΙΑ

UNO Verlag GmbH August-Bebel-Allee 6 DE-53175 BONNH Τηλ.: +49 (0)228 94 90 20 Φαξ: +49 (0)228 94 90 222 E-mail: bestellung@uno-verlag.de <http://www.uno-verlag.de>

ΔΑΝΙΑ

GAD Vimmelskafte 32 DK-1161 ΚΟΠΕΓΧΑΓΗ Τηλ.: +45 77 66 60 00 Φαξ: +45 77 66 60 01 E-mail: gad@gad.dk <http://www.gad.dk>

ΕΛΒΕΤΙΑ

Planetis Sàrl 16 chemin des Pins CH-1273 ARZIER Τηλ.: +41 22 366 51 77 Φαξ: +41 22 366 51 78 E-mail: info@planetis.ch

ΕΛΛΑΔΑ

Librairie Kauffmann s.a. Σταδίου 28, ΑΘΗΝΑ, 105 64 Τηλ.: +30 210 32 55 321 Φαξ.: +30 210 32 30 320 E-mail: ord@otenet.gr <http://www.kauffmann.gr>

ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ & ΚΑΝΑΔΑΣ

Manhattan Publishing Co 670 White Plains Road USA-10583 SCARSDALE, NY Τηλ.: +1 914 271 5194 Φαξ: +1 914 472 4316 E-mail: coe@manhattanpublishing.com <http://www.manhattanpublishing.com>

ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ

The Stationery Office Ltd PO Box 29 GB-NORWICH NR3 1GN Τηλ.: +44 (0)870 600 5522 Φαξ: +44 (0)870 600 5533 E-mail: book.enquiries@tso.co.uk <http://www.tsoshop.co.uk>

ΙΣΠΑΝΙΑ

Díaz de Santos Barcelona C/ Balmes, 417-419 ES-08022 ΒΑΡΚΕΛΩΝΗ Τηλ.: +34 93 212 86 47 Φαξ: +34 93 211 49 91 E-mail: david@diazdesantos.es <http://www.diazdesantos.es>

Díaz de Santos Madrid C/Albasanz, 2 ES-28037 ΜΑΔΡΙΤΗ Τηλ.: +34 91 743 48 90 Φαξ: +34 91 743 40 23 E-mail: jpinilla@diazdesantos.es <http://www.diazdesantos.es>

ΙΤΑΛΙΑ

Licosa SpA Via Duca di Calabria, 1/1 IT-50125 ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ Τηλ.: +39 0556 483215 Φαξ: +39 0556 41257 E-mail: licosa@licosa.com <http://www.licosa.com>

ΚΑΝΑΔΑΣ

Renouf Publishing Co. Ltd. 22-1010 Polytek Street CDN-OTTABA, ONT K1J 9J1 Τηλ.: +1 613 745 2665 Φαξ: +1 613 745 7660 Τηλ. χωρίς χρέωση.: (866) 767-6766 E-mail: order.dept@renoufbooks.com <http://www.renoufbooks.com>

ΚΡΟΑΤΙΑ

Robert's Plus d.o.o. Marasovičeva 67 HR-21000, ΣΠΛΙΤ Τηλ.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803 Φαξ: + 385 21 315 804 E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

ΝΟΡΒΗΓΙΑ

Akademika Postboks 84 Blindern NO-0314 ΟΣΛΟ Τηλ.: +47 2 218 8100 Φαξ: +47 2 218 8103 E-mail: support@akademika.no <http://www.akademika.no>

ΟΥΓΓΑΡΙΑ

Euro Info Service Pannónia u. 58. PF. 1039 HU-1136 ΒΟΥΔΑΠΕΣΤΗ Τηλ.: +36 1 329 2170 Φαξ: +36 1 349 2053 E-mail: euroinfo@euroinfo.hu <http://www.euroinfo.hu>

ΠΟΛΩΝΙΑ

Ars Polona JSC 25 Obrońcow Street PL-03-933 ΒΑΡΣΟΒΙΑ Τηλ.: +48 (0)22 509 86 00 Φαξ: +48 (0)22 509 86 10 E-mail: arspolona@arspolona.com.pl <http://www.arspolona.com.pl>

ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

Livraria Portugal (Dias & Andrade, Lda.) Rua do Carmo, 70 PT-1200-094 ΛΙΣΑΒΟΝΑ Τηλ.: +351 21 347 42 82 / 85 Φαξ: +351 21 347 02 64 E-mail: info@livrariaportugal.pt <http://www.livrariaportugal.pt>

ΡΩΣΙΑ

Ves Mir 17b, Butlerova ul. RU-101000 ΜΟΣΧΑ Τηλ.: +7 495 739 0971 Φαξ: +7 495 739 0971 E-mail: orders@vesmirbooks.ru <http://www.vesmirbooks.ru>

ΤΣΕΧΙΑ

Suweco CZ, s.r.o. Klecakova 347 CZ-180 21 ΠΡΑΓΑ 9 Τηλ.: +420 2 424 59 204 Φαξ: +420 2 848 21 646 E-mail: import@suweco.cz <http://www.suweco.cz>

ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ

Akateeminen Kirjakauppa PO Box 128 Keskuskatu 1 FI-00100 ΕΛΣΙΝΚΙ Τηλ.: +358 (0)9 121 4430 Φαξ: +358 (0)9 121 4242 E-mail: akatilaus@akateeminen.com <http://www.akateeminen.com>

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

FR-67075 STRASBOURG Cedex

Τηλ.: +33 (0)3 88 41 25 81 – Φαξ: +33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – ιστότοπος: <http://book.coe.int>